KRONOLOJİK DÜŞÜNME İLE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİĞİ ALGILAMA BECERİLERİNİ KAZANDIRMADA SÖZLÜ TARİHİN ROLÜ: VAN DÜĞÜNLERİ ÖRNEĞİ

Rüstem ÇURKU

Doktora Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Aydın GÜVEN

2020

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

KRONOLOJİK DÜŞÜNME İLE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİĞİ ALGILAMA BECERİLERİNİ KAZANDIRMADA SÖZLÜ TARİHİN ROLÜ: VAN DÜĞÜNLERİ ÖRNEĞİ

(The Role of Oral History in Gaining Perception of Change and Continuity with the Chronological Thinking: The Sample of Weddings in Van Province)

DOKTORA TEZİ

Rüstem ÇURKU

Danışman: Doç. Dr. Aydın GÜVEN

Erzurum

Temmuz, 2020

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Rüstem ÇURKU tarafından hazırlanan "Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler" başlıklı çalışması 24 / 07 / 2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Unvan Ad SOYAD *Üniversite Adı*	Aslı Islak İmzalıdır.
Danışman:	Doç. Dr. Aydın Güven *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır.
Jüri Üyesi:	Unvan Ad SOYAD *Üniversite Adı*	Aslı Islak İmzalıdır.
Jüri Üyesi:	Unvan Ad SOYAD *Üniversite Adı*	Aslı Islak İmzalıdır.
Jüri Üyesi:	Unvan Ad SOYAD *Üniversite Adı*	Aslı Islak İmzalıdır.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum "Kronolojik Düşünme ile Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerilerini Kazandırmada Sözlü Tarihin Rolü: Van Düğünleri Örneği" başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

24 /07/ 2020

Aslı Islak İmzalıdır.

Rüstem ÇURKU

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Çalışmanın hazırlama sürecinde, tez danışman hocam Doç. Dr. Aydın GÜVEN'in yanı sıra her türlü desteği sağlayan Prof. Dr. Ersin GÜLSOY'a, Prof. Dr. Betül ASLAN'a, Prof. Dr. Mete ALIM'a, Dr. Öğr. Üyesi M. Hanifi ERCOŞKUN'a, Doç. Dr. Ramazan KAYA'ya ve Araştırma Görevlisi Dr. Hasan Günal'a teşekkür ederim. Ayrıca Van ili Tuşba ilçesi … Anadolu Lisesi idarecilerine, öğretmenlerine ve öğrencilerine, gerekli çalışmaları yapmamda yardımcı olan Hamdullah AKGÜL'e ve Süleyman ELÇİ'ye, birlikte doktora eğitimi aldığımız Dr. Birol KESKİN'e ve Zafer MUTLU'ya da teşekkürü bir borç bilirim.

Rüstem ÇURKU

ÖZET

DOKTORA TEZİ

KRONOLOJİK DÜŞÜNME İLE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİĞİ ALGILAMA BECERİLERİNİ KAZANDIRMADA SÖZLÜ TARİHİN ROLÜ: VAN DÜĞÜNLERİ ÖRNEĞİ

Temmuz 2020, 259 sayfa

Amaç: Bu araştırmada, öğrencilere kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerini kazandırmaya yönelik olarak geçmişten günümüze Van'da düğünler konulu sözlü tarih uygulamasının katkılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma, nitel çalışma yaklaşımı kapsamında yer alan "durum çalışması (case study)" deseninde gerçekleştirilmiş, tek durum desenlerinden iç içe geçmiş ve "tür 2" olarak bilinen bütüncül çoklu durum desenine göre yapılandırılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örneklem kapsamında kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. Öğrencilerden, Van düğün gelenekleriyle ilgili bilgileri alabilmek için gönüllü katılımcılarla görüşme yapmaları istenmiş, öğrenciler yaşları 50 ve üzeri olan aile üyelerinden toplamda 60 kişiyle görüşme yapmıştır. Bu çalışmalar sınıflarda sunulmuş, okul panolarında sergilenmiş, konuyla ilgili konferans verilmiş sonrasında sergi düzenlenmiştir. Öğrenciler katılımcı beyanları doğrultusunda rapor hazırlamış, çalışmaya katılanlara ve katılmayıp takip edenlere yönelik görüşmeler yapılmıştır. Veri toplama araçları olarak doküman, yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmada uzman görüşüne ve çeşitlemeye (triangulation) başvurulmuş, tarihsel düşünme becerileri dışında elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerine ilişkin elde edilen veriler de araştırmacı tarafından oluşturulan kontrol listelerine göre değerlendirilmiş ve betimsel analize tabi tutulmuştur.

Bulgular: Çalışmanın, öğrencilere; kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin sergilenmesine yönelik olumlu yönde katkılarının olduğu görüldü. Ders içinde ve dışında önemli katkılar sağladığı sonucuna da ulaşıldı.

Sonuç: Bu araştırmayla öğrencilerin, sözlü tarih uygulamasından zevk aldıkları ve bir bilim adamı gibi hareket edebildikleri belirlenmiştir. Kronolojik düşünmeye ilişkin geçmiş ve şimdi karşılaştırmasını yapabildikleri, değişim ve sürekliliği algılama becerisi boyutuyla nelerin değişip nelerin aynı kaldığını ortaya koyabildikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü tarih, kronolojik düşünme, değişim ve süreklilik, tarihsel düşünme becerisi

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION

THE ROLE OF ORAL HISTORY IN GAINING PERCEPTION OF CHANGE AND CONTINUITY WITH THE CHRONOLOGICAL THINKING: THE SAMPLE OF WEDDINGS IN VAN PROVINCE

Rüstem ÇURKU

July 2020, 259 Pages

Purpose: In this research, it is aimed to reveal the contributions of oral history practice about weddings in Van province from past to present in order to give students chronological thinking and perception of change and continuity.

Method: The research was carried out in the "case study" pattern within the qualitative study approach, nested from single-state patterns and structured according to the holistic multiple-state pattern known as "Type 2". In the determination of the working group, easily accessible situation sampling was used within the context of the intended sample. Students were asked to interview volunteer participants in order to obtain information about Van wedding traditions, and students interviewed 60 people in total from family members aged 50 and over. These works were presented in classrooms, displayed on school boards, a conference was held on the subject and then an exhibition was organized. The students prepared reports in accordance with the statements of the participants, and interviews were conducted for the participants and those who did not participate and followed up. Document, semi-structured interview and focus group interview form were used as data collection tools. In the study, expert opinion and diversification (triangulation) were applied, and data obtained outside of historical thinking skills were analyzed by content analysis. In addition, the data obtained on the students' chronological thinking and perception of change and continuity were evaluated according to the checklist created by the researcher and subjected to descriptive analysis.

Findings: It was found that the study had a positive contribution to the students' ability to perceive change and continuity with chronological thinking. It was also concluded that he made significant contributions in and out of the course.

Results: With this research, it was determined that students enjoyed the practice of oral history and could act as a scientist. It has been determined that they can compare the past and present in chronological thinking, reveal what changes and what remains the same with the size of the ability to perceive change and continuity.

Keywords: Oral history, chronological thinking, change and continuity, ability of historical thinking

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR DİZİNİ x
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ xiii
BİRİNCİ BÖLÜM 1
Giriş 1
Araştırmanın Amacı 3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi 4
Araştırmanın Sınırlılıkları 5
Araştırmanın Varsayımları 6
Terimler ve Tanımlar 6
İKİNCİ BÖLÜM 8
Kuramsal Çerçeve 8
Sözlü Tarih 9
Sözlü tarihin tarihe bakışı. 11
Sözlü tarihin tarihsel gelişimi 14
Sözlü tarihin eğitim ve öğretimdeki yeri. 18
Sözlü tarihin sınırlılıkları. 23
Sözlü tarih çalışması yapılırken dikkat edilecek hususlar. 25
Dünyada Sözlü Tarih Çalışmalarının Gelişimi 28
Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmalarının Gelişimi 31
Tarih Eğitimi İçinde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi 35
Kronolojik Düşünme Becerisi 41
Kronoloji malumatı (bilgisi). 42
Kronoloji yetisi (becerisi). 42
Değişim ve süreklilik. 42
Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi 49

İlgili Araştırmalar 52
Yurt içinde eğitimle ilgili yapılan sözlü tarih araştırmaları. 52
Yurt içinde eğitim harici yapılan sözlü tarih araştırmaları 62
Yurt dışında eğitimle ilgili yapılan sözlü tarih araştırmaları. 67
Yurt dışında eğitim harici yapılan sözlü tarih araştırmaları. 71
Proje kapsamında yapılan sözlü tarih araştırmaları. 74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 77
Yöntem 77
Araştırma Yöntemi 77
Araştırmanın Çalışma Grubu 79
Araştırmanın Veri Toplama Araçları 81
Görüşme. 82
Odak grup görüşmesi. 83
Doküman incelemesi. 84
Araştırma Süreci 86
Veri Analizi 89
Araştırmacı Rolü 91
Geçerlik ve Güvenirlik 91
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 95
Bulgular ve Yorum 95
Katılımcıların Van'daki Düğün Gelenekleriyle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular 95
Katılımcıların kız isteme gelenekleri hakkındaki görüşleri. 96
Katılımcıların nişan geleneği hakkındaki görüşleri. 97
Katılımcıların kız isteme ve nişandaki eğlenme gelenekleri hakkındaki görüşleri. 100
Katılımcıların kız isteme ve nişan aşamasında yapılan ikramlar ile yemek ve hediyeleşme âdetleriyle ilgili görüşleri. 101
Katılımcıların düğün öncesi hazırlıklar ile ilgili görüşleri. 104
Katılımcıların çeyiz ve çeyiz hazırlığına ilişkin görüşleri. 107
Katılımcıların düğünden önce kız ve erkek tarafında yapılan genel hazırlıklara ilişkin görüşleri 109
Katılımcıların düğünlerin başlaması ve düğün süreciyle ilgili görüşleri. 111
Katılımcıların düğünlerdeki farklı uygulamalara (haremlik ve selamlık-damat tıraşı-gelin getirme) ilişkin görüşleri. 115
Katılımcıların düğünlerde oynanan halaylara (dans-figür-eğlence ve müzik) ilişkin görüşleri 117

Katılımcıların düğünlerde konuklara yapılan ikram ve yemek âdetleriyle ilgili görüşleri.....119
Katılımcıların kendi dönemlerinde yapılan düğünlerin benzer ve farklı yönlerine ilişkin görüşleri. 121
Katılımcıların düğün bitiminden sonra yapılan uygulamalara ilişkin görüşleri.....123
Öğrenci Raporlarının Kronolojik Düşünme ile Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerileri Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular 125
Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin Van'daki Düğün Gelenekleri (Düğün Öncesi, Sırası ve Sonrası) ile İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular 146
Odak Grup Görüşmesinin Kronolojik Düşünme ile Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerileri Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular 152
Odak Grup Görüşmesine Göre Düğünlerdeki Değişim ve Dönüşümler ile Benzerlik ve Farklılıkların Nedenleriyle İlgili Bulgular 159
Sözlü Tarih Çalışmasının Öğrencilere Ders İçi ve Ders Dışı Sağladığı Katkılara İlişkin Bulgular 160
Odak grup görüşmesine göre öğrencilerin sözlü tarih yöntemi ile ilgili görüşleri. 160
Etkinliği takip eden öğrencilerin sözlü tarih yöntemi ile ilgili görüşleri. 164
BEŞİNCİ BÖLÜM 174
Tartışma, Sonuç ve Öneriler.....174
Sonuç ve Tartışma.....174
Katılımcıların Van ilinde yapılan düğünlerle ilgili görüşlerine ilişkin sonuç ve tartışma.....174
Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere kronolojik düşünme becerisinin kazandırılmasına ilişkin katkıları ile ilgili sonuç ve tartışma.....179
Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasına ilişkin katkıları ile ilgili sonuç ve tartışma.....186
Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere ders içi ve ders dışı sağladığı katkılara ilişkin sonuç ve tartışma.....190
Öneriler 194
KAYNAKLAR.....196
EKLER 208
EK 1. MEB İzin Belgeleri.....208
EK 2. Katılımcı Görüşme Formu.....211
EK 3. Öğrenci Gönüllülük Formu.....212
EK 4. Öğrenci Velisi Gönüllülük Formu 213

EK 5. Üniversite İzin Yazısı 214
EK 6. Okul İdaresi İzin Yazısı 215
EK 7. Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları 216
EK 8. Odak Grup Görüşme Soruları 218
EK 9. Etkinliğe Katılmayanlara Yönelik Mülakat Soruları 219
EK 10. Öğrencilerle Yapılan Toplantı Fotoğrafları 220
EK 11. Etkinliğe Katılanlara İlişkin Fotoğraflar 222
EK 12. Veli Görüşme Fotoğrafları 223
EK 13. Odak Grup Görüşmesine İlişkin Fotoğraflar 226
EK 14. Sınıflarda Yapılan Sunumlara İlişkin Fotoğraflar 227
EK 15. Konferans Fotoğrafları 229
EK 16. Okul Geneli Yapılan Sergi Fotoğrafları 230
EK 17. Sınıf Pano Fotoğrafları 231
EK 18. Okul Pano Fotoğrafları 232
EK 19. Etkinliğe Katılmayanlara İlişkin Fotoğraflar 233
EK 20. Çeyiz Fotoğrafları 234
EK 21. Van'ın Eski Düğünlerinden Kesitler 241
EK 22. Katılımcı Görüşmeleri Neticesinde Oluşan Sözlü Kaynak Listesi 242
ÖZ GEÇMİŞ 244

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. *Araştırmanın Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler*.....80
Tablo 2. *Katılımcıların Evlenmeden Önce Birbirlerini Tanıyıp-Tanımadıkları ile İlgili Görüşleri* 95
Tablo 3. *Katılımcıların Hangi Usule Göre Evlendiğine İlişkin Görüşleri* 96
Tablo 4. *Katılımcıların Kız İsteme Gelenekleri Hakkındaki Görüşleri* 96
Tablo 5. *Katılımcıların Nişan Gelenekleri Hakkındaki Görüşleri* 98
Tablo 6. *Katılımcıların Nişanlı Kalma Süreleri Hakkındaki Görüşleri* 99
Tablo 7. *Katılımcıların Kız İsteme ve Nişandaki Eğlenme Gelenekleri Hakkındaki Görüşleri* 100
Tablo 8. *Katılımcıların Kız İsteme ve Nişan Aşamasında Yapılan İkramlar ile Yemek Âdetlerine İlişkin Görüşleri*.....101
Tablo 9. *Katılımcıların Kız İsteme ve Nişan Aşamasında Hediyeleşme Geleneklerine İlişkin Görüşleri* 103
Tablo 10. *Katılımcıların Düğün Öncesi Elbise Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri*.....104
Tablo 11. *Katılımcıların Düğün Öncesi Fotoğraf Çekimi Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri* ..105
Tablo 12. *Katılımcıların Düğün Öncesi Hamama Gitme Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri* ...106
Tablo 13. *Katılımcıların Düğün Öncesi Kına Gecesi Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri* 106
Tablo 14. *Katılımcıların Çeyiz ve Çeyiz Hazırlığına İlişkin Görüşleri*.....108
Tablo 15. *Katılımcıların Düğünden Önce Kız ve Erkek Tarafında Yapılan Genel Hazırlıklara İlişkin Görüşleri* 110
Tablo 16. *Katılımcıların Düğünlerin Başlaması ve Düğün Süreciyle İlgili Görüşleri* 111
Tablo 17. *Katılımcıların Düğünlerdeki Farklı Uygulamalara (Haremlik ve Selamlık-Damat Tıraşı-Gelin Getirme) İlişkin Görüşleri*.....115
Tablo 18. *Katılımcıların Düğünlerde Oynanan Halay Çeşitlerine İlişkin Görüşleri* 117
Tablo 19. *Katılımcıların Düğünlerde Konuklara Yapılan İkramlar ve Verilen Yemeklerle İlgili Görüşleri* 119
Tablo 20. *Katılımcıların Kendi Dönemlerinde Yapılan Düğünlerin Benzer ve Farklı Yönlerine İlişkin Görüşleri*.....121
Tablo 21. *Katılımcıların Düğün Bitiminden Sonra Yapılan Uygulamalara İlişkin Görüşleri* 123
Tablo 22. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Kız İsteme ve Nişan Geleneklerine İlişkin Görüşleri* 125

Tablo 23. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Giyim-Kuşam Kültürü ile İlgili Görüşleri* 127
Tablo 24. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Yeme-İçme Âdetlerine (Yapılan İkram ve Uygulamalar) İlişkin Görüşleri* 129
Tablo 25. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğünlerde Oynanan Oyunlara (Dans-Figür-Eğlence ve Müzik) İlişkin Görüşleri* 131
Tablo 26. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğün Öncesinde Kız ve Erkek Tarafında Yapılan Genel Hazırlıklara ve Düğünlerde Bulunan Uygulamalara (Haremlik ve Selamlık-Sağdıçlık-Damat Tıraşı-Gelin Getirme) İlişkin Görüşleri* 133
Tablo 27. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Hediyeleşme Gelenekleri ile İlgili Görüşleri* 135
Tablo 28. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğünlerdeki Farklı Âdetlere İlişkin Görüşleri* 137
Tablo 29. *Öğrencilerin Geçmişten Günümüze Köy ve Şehir Düğünleri ile İlgili Görüşleri* ..139
Tablo 30. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğünlerin Farklılıkları ile İlgili Görüşleri* 140
Tablo 31. *Öğrencilerin Hazırladıkları Raporlara Göre Kronolojik Düşünme Becerilerini Gösterme Durumları* 141
Tablo 32. *Öğrencilerin Hazırladıkları Raporlara Göre Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerilerini Gösterme Durumları* 144
Tablo 33. *Öğrencilerin Odak Grup Görüşmesine Göre Kronolojik Düşünme Becerilerini Gösterme Durumları* 153
Tablo 34. *Öğrencilerin Odak Grup Görüşmesine Göre Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerilerini Gösterme Durumları* 156
Tablo 35. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme/Beğenmeme Durumlarına Yönelik Görüşleri* 160
Tablo 36. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme/Beğenmeme Nedenlerine Yönelik Görüşleri* 161
Tablo 37. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin, Sözlü Tarih Etkinliğinin Ders İçi Katkılarına İlişkin Görüşleri* 162
Tablo 38. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin, Sözlü Tarih Etkinliğinin Ders Dışı Katkılarına İlişkin Görüşleri* 163
Tablo 39. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme/Beğenmeme Durumlarına Yönelik Görüşleri* 164

Tablo 40. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme Nedenlerine Yönelik Görüşleri*.....165
Tablo 41. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğinin Öğrencilere Ders İçi Katkılarına İlişkin Görüşleri* 166
Tablo 42. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğinin Öğrencilere Ders Dışı Katkılarına İlişkin Görüşleri*.....167
Tablo 43. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Çalışmasının Klasik Ders İşleme Yöntem ve Tekniklerine Göre Farklılıkları İle İlgili Görüşleri*.....168
Tablo 44. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Yönteminin Tarih Derslerinde Kullanılmasını İsteme Durumları ile İlgili Görüşleri* 170
Tablo 45. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Yönteminin Tarih Derslerinde Kullanılmasını İsteme Nedenlerine Yönelik Görüşleri* 170
Tablo 46. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Bir Sözlü Tarih Çalışması Yapmayı İsteme Durumları ile İlgili Görüşleri* 171
Tablo 47. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Bir Sözlü Tarih Çalışması Yapmayı İsteme Nedenleri ile İlgili Görüşleri*.....171
Tablo 48. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Hangi Konuda Sözlü Tarih Çalışması Yapmak İstedikleri ile İlgili Görüşleri* 172

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AKT : Aktaran

ANC : Afrika Ulusal Konseyi

BİSAV : Bilim ve Sanat Vakfı

ÇEV : Çevirmen

DST : Dijital Öykü Anlatımı

DTCF : Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

ED : Editör

İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

NCHS : California Üniversitesi Okullarda Tarih Öğretimi Ulusal Merkezi

OH : Sözlü Tarih

PISA : Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

TYÇ : Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

VB : Ve benzeri

VS : Vesaire

YAY : Yayın

YY : Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

İnsanoğlu yeryüzünde ilk görüldüğü zamandan itibaren doğayla mücadele etmiş ve bu zaman diliminde birtakım bilgiler ve beceriler edinmiştir. Bu tecrübe ve yetilerin gelecek nesillere iletilme süreci beraberinde eğitim kavramını ortaya çıkarmıştır. Başlangıçta resmi olmayan yollarla hayatta kalma mücadelesi veren insanoğluna gerekli olan temel becerileri edindirmeyi hedefleyen eğitim faaliyetleri, yerleşik hayata geçilmesi, kültürün teşkil edilmesi ve hayatın zorlaşması sonucunda resmi bir yapıya kavuşmuştur. Bu sayede eğitimin gayesi, ne şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği ve insanoğlunun nasıl öğrendiğine ilişkin meseleler de gün yüzüne çıkmıştır. Bilhassa Sanayi İnkılabıyla birlikte eğitimin Batı Avrupa başta olmak üzere geniş kitlelere yayılması, öğrenmeyle ilgili çalışmaların artmasına da neden olmuştur (Demircioğlu, 2015b, s. 167).

Tarihi süreç içerisinde önemli değişimler yaşanması ve 19. yüzyılda ulus devletlerin gün yüzüne çıkması beraberinde eğitim kurumlarının işlevlerinde değişimlere neden olmuştur. Bu kurumlara vatandaşlık bilinci kazandırılmış şahıslar yetiştirme vazifesi de atfedilmiştir. Bu bağlamda dil ve edebiyat disiplinlerine ilaveten tarih derslerine de ayrı bir ehemmiyet verilmiştir T.C Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 2015, s. 1).

19. yüzyılda yaşanan gelişmelerin bir yansıması olarak vatandaşlık bilinci kazandırmayı amaç edinen tarih öğretimi yaklaşımı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren liberal demokrasiyi benimsemiş ülkelerde farklılaşmaya başlamıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde İngiltere başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde tarih derslerine yönelik eleştiriler artmaya başlamış ve çağın gereklerine uygun bilgi, beceri ve niteliklerin öğrencilere verilemediği yönünde bir algı oluşmuştur. Yaşanan gelişmeler neticesinde tarih öğretiminin hedef, muhteva ve metotlarında değişimler görülmüş, yeni anlayışla bilgiden ziyade zihnî beceriler öncelikli olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte öğrencilere problem çözme, kanıtları inceleme, eleştirel düşünme gibi becerilerin verilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da tarih öğretim programlarının bu minvalde yenilenmesine yönelik çalışmalar da gerçekleştirilmiştir (Demircioğlu, 2015a, s. 4; MEB, 2015, ss. 1-2; Ünal, 2015, s. 6).

2000'li yılların ilk dönemlerinden itibaren eğitimde meydana gelen bu gelişmeler, Türkiye'de etkisini göstermiş ve tarih dersi öğretim programları yeniden düzenlenmiştir. Vatandaşlık aktarımı ve kimlik kazanımını temele alan ulus inşa sürecine dayalı geleneksel eğitim anlayışından, öğrencilerin zihni becerilerini temele alan hazıra dayalı ezber bilgilerden ziyade üretebilmelerini, düşünebilmelerini, problem çözebilmelerini sağlayan ve bilginin bilenden bağımsız olmadığı anlayışıyla şekillenen yapılandırmacı anlayışa geçilmiştir. Bu süreçte yenilenen tarih öğretim programları yeni anlayışla hazırlanmasına rağmen geçmiş yıllardaki gibi kronolojik hadiseler silsilesi temelli ulusal tarih programı olmaktan öteye gidememiştir. Yenilenen tarih öğretim programlarının oldukça geniş bir muhtevayı içermesi ve kronolojik bir anlayışla teşkil edilmesi yapılandırmacı öğrenme anlayışıyla çelişmiştir. Bu gelişmeler neticesinde tarih derslerinin, öğrencilere çağın gereklerine uygun beceriler edindiremediği ve sıkıcı geldiği tarzındaki eleştiriler de artarak devam etmiştir (MEB, 2015, ss. 1-2).

Tarih derslerinde ve yeni tarih dersi öğretim programlarında görülen aksaklıklar, 2018 yılında yeniden düzenlenen tarih dersi öğretim programıyla giderilmeye çalışılmıştır. Yeni tarih dersi öğretim programı öğrenciler için değer odaklı, motive edici, farklı öğretim yaklaşımlarının birlikte kullanılmasını sağlayan, bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktif şekilde kullanılmasına imkân veren anlayışla düzenlenmiştir. Bu bağlamda yeni tarih dersi öğretim programında ölçme ve değerlendirmede sadece konu ve kavram bilgisinin değil üst düzey olarak adlandırılan bilişsel becerilerin ölçülmesi de amaçlanmıştır. Öğrencilerin günlük hayatla ve diğer disiplinlerle ilişkilendirme yapmaları, bireysel ve grup çalışması şeklinde proje/performans çalışmalarında bulunmaları ve eskiyle yeni bilgileri birleştirmeleri de hedeflenmiştir. Ayrıca yeni tarih dersi öğretim programında kazandırılmak istenen hedeflerin öğrencilerin yeterlik ve becerileriyle tutarlı olmasına da önem verilmiştir (MEB, 2018, s. 11). Modern çağda yaşanan gelişmeler tarihin ve tarih eğitiminin önemini arttırmıştır.

Tarih öğretiminin muhtevası geniştir ve öğretimine ihtiyaç vardır. Tarih öğretimini gerekli kılan etkenler farklı olmasına rağmen bu etkenlerden en mühimi de bilgi kazandırma esaslı olmasıdır. Bu nedenle okullarda tarih eğitimi verilmeye başlandığında sadece kahramanların, liderlerin yaptıklarıyla önemli görülen siyasi hadiselerin (savaş, barış, antlaşma vs.) aktarılmasına dayalı malumatların verilmesi düşünülmüştü ancak günümüzde destansı tarza dayalı bu anlatım uzun zamandır bırakılmıştır (Dance, 1971, s. 1).

Akademik manada tarih öğretiminin amaçlarıyla ilgili anlaşmazlıklar uzun süre devam etmiş ve tarih disiplininin işlevine ilişkin çeşitli analizler de yapılmıştır. Bu konuda tarihin, geleceğin toplumunu şekillendirmede bir görev verilmesi halinde ders veren, genellemeler

yapan, teoriler meydana getiren bir disiplin veya bir ders programı olarak düşünülebileceği de ifade edilmiştir. Ayrıca tarihin geçmişteki insan davranışlarını ifade etmede entelektüel bir faaliyet olarak algılanması durumunda şahısların bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine katkı sunan bir ders programı veyahut bir disiplin olarak görülebileceği de dile getirilmiştir (Dilek, 2007, ss. 24-25).

Tarih eğitimi insanoğlunun hayatı ve tekâmülü yönüyle oldukça önemlidir. Eğitim ve tarih öğretimi insanların kabiliyetlerini, tutum ve değerlerini geliştirir, onlara bugün ve gelecekte maruz kalabilecekleri sorunları ve bu sorunların çözüm yollarını düşünme becerilerini kazandırır. Ayrıca tarih eğitimi, bu becerilerin toplum yararına kullanılmasını da sağlar (Paykoç, 1991, ss. 2-3). Şahısları kendi milli değerlerinin yanı sıra barış, adalet, demokrasi, insan haklarına saygı ve hoşgörü gibi evrensel nitelikli değerlere malik bir şekilde yetiştirmek tarih eğitiminden beklenen hedeflerin başında gelir. Tarih öğretimi öğrencilere tarih malumatına ilaveten tarihsel düşünme becerilerini kazandırmayı ve geçmişle günümüz arasında bağlantı kurma yetilerini de edindirmeyi amaçlar (Özalp, 2000, ss. 4-5). Bu bağlamda sözlü tarihin tarih eğitimi kapsamında ele alınması ve değerlendirilmesi de gerekir.

Yaşayan belleklere müracaat edilmezse tarihe katkı sağlayabilecek birçok malumatın ebediyen yok olacağı mühim bir gerçektir. Bu sebeple geçmişte meydana gelen hadiselerin tam anlamıyla ifade edilebilmesi için elde bulunan belgelere ilaveten bu hadiselerin meydana gelmesinde rol oynayan ve yaşayan bellek olarak nitelendirilen insanların da tarihsel malzemeye dönüştürülmesi gerekir. Tarihin büyük hadiseler ve insanlar etrafında şekillendiği düşünülse de bu süreç içerisinde sıradan insanlar, kişisel geçmişler ve ilişkiler göz ardı edilmemelidir. Bu gerçeklerin ortaya çıkarılmasında ve ifade edilmesinde sözlü tarihin ve sözlü tanıklıkların önemli bir yeri vardır (Baranoğlu, 2014, s. 111).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, öğrencilere kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerini kazandırmaya yönelik olarak geçmişten günümüze Van'da düğünler konulu sözlü tarih uygulamasının katkılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte geçmişten günümüze Van düğünlerinin tarihini araştırmak, değişimlerin nasıl meydana geldiğini ortaya çıkartmak ve öğrencilerin sözlü tarihe ilişkin bakış açılarını geliştirmek de hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda geçmişten günümüze Van'da düğünler konulu sözlü tarih uygulamasının, öğrencilere; tarihsel düşünme becerilerinden kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasına yönelik katkıları nelerdir? sorusuna cevap aranmaktadır. Bu probleme bağlı olarak aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur.

1. Van ilinde yapılan düğünlerle ilgili katılımcıların görüşleri nelerdir?
2. Sözlü tarih çalışmasının, öğrencilere kronolojik düşünme becerilerinin kazandırılmasına ilişkin katkıları hakkındaki katılımcı (öğrenci) görüşleri nelerdir?
3. Sözlü tarih çalışmasının, öğrencilere değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasına ilişkin katkıları hakkındaki katılımcı (öğrenci) görüşleri nelerdir?
4. Sözlü tarih çalışmasının, öğrencilere ders içinde ve ders dışında sağladığı katkılara ilişkin katılımcı (öğrenci) görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Tarih öğretiminde karşılaşılan en büyük sıkıntılardan birisi tarih derslerinin öğrencilerin ilgisini çekmemesi ve onlar için anlamlı bir bütün oluşturamamasıdır. Öğrencilerin tarihe olan merakını arttırmada ve derslerin sıkıcılığının giderilmesinde sözlü tarihten faydalanılması mümkündür. Geleneksel tarih anlayışından farklı olarak sözlü tarih, öğretmen merkezli değil öğrenci merkezli bir yöntemdir. Tarih derslerinde kazandırılmak istenen birçok anlayış ve davranış bu yöntem sayesinde öğrencilere verilebilir (Gazel, 2015, s. 110). Bu bağlamda tarih derslerinin ilginç ve anlaşılır kılınmasında, geçmişin günümüze getirilmesinde sözlü tarihin ayrı bir yeri vardır. Geleneksel anlayışla şekillenen ezberci, üretemeyen, düşünemeyen, herhangi bir soruna alternatif çözüm getiremeyen öğrenci modeli; yapılandırmacı anlayışın programlarda yer alması ve gerçekleştirilen etkinlikler sayesinde değişmiştir. Bu nedenle değişen dünyaya uyum sağlayabilmek için öğrenci kapasitelerinin geliştirilmesi gerekir. Sözlü tarih çalışmaları, küreselleşen dünyada; öğrencilerin empati yeteneklerinin, eleştirel düşünme ve tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesini sağlar. Sosyal Bilgiler ve tarih programlarında yer alan ve yeni anlayışa göre şekillenen bu tür etkinlikler; öğrencilerin ezberden kurtarılmasına ve tarihi sürecin önemli bir parçası haline gelmelerine neden olmuştur. Ayrıca bu tür etkinlikler, öğrencilerin küçük bir bilim adamı/tarihçi olma bilinciyle çalışmalar yapmalarını ve yaptıkları işten zevk almalarını da sağlamıştır (İncegül, 2010, ss. 1-2). Türkiye'de tarih öğretiminden farklı bakış açılarına sahip donanımlı şahısların yetiştirilmesi beklenir. Bu bağlamda tarih eğitiminde sözlü tarih gibi modern yaklaşımlara da ihtiyaç vardır (Kumru, 2009, s. 1-2). Yapılan çalışmalar neticesinde öğrencilerin, sözlü tarih uygulamaları sayesinde tarihe ve olaylara bakış açılarının değişeceği ve önemli becerileri (tarihsel düşünme, iletişim becerileri, kaygıları yenme, özgüven kazanma, değişim ve sürekliliği algılama, mülakat yöntemleri, analiz, yorumlama, rapor yazma, sorumluluk bilincinin gelişmesi) edinebilecekleri de ortaya çıkmıştır (Dere & Dinç, 2018; Işık, 2011; İncegül, 2010; Kandemir, 2017; Küpüç, 2014; Öztürk, 2010; Sarı, 2007; Uygun, 2006).

Yapılan sözlü tarih çalışmasıyla öğrencilerin, tarihsel düşünme becerilerinden olan kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin geliştirilmesi ve bir bilim adamı/tarihçi gibi hareket edebilmeleri hedeflenmiştir. Araştırmada öncelikle öğrencilerle birlikte geçmişten günümüze Van düğünleri hakkında bilgi toplanmış, öğrenciler bu konuda rapor hazırlamış ve elde ettikleri verilerle, Van düğün geleneklerini ortaya koymuştur. Öğrencilerin, sözlü tarihle ilgili bu uygulamadan ne ölçüde hoşlandıkları, geçmişteki insan yaşamları hakkında ne düşündükleri, bu çalışmanın onlar üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve onlara neler kattığı ifade edilmiştir. Öğrenciler bu çalışmayla elde ettikleri kazanımları (sunum, konferans vb.) farklı şekillerde dile getirmiş ve uygulama sonrasında bu kazanımlar, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinden olan kronolojik düşünme becerisi ile değişim ve sürekliliği algılama becerisi yönüyle ortaya konmuştur.

Yapılan çalışmanın literatüre, MEB'e, öğretmenlere ve tarih eğitimine önemli faydalar sağlayacağı, araştırmadan elde edilen bulguların uluslararası anlamda tarih öğretiminde yerel ve sözlü tarihe yönelik literatüre bir nebze de olsa katkı sağlayacağı ve var olan eksiklikleri gidermeye yardımcı olacağı tahmin edilmektedir.

Çalışmanın sözlü tarihin derslerde kullanımını sınırlayan zamansal, finansal ve idari sorunların giderilmesi noktasında MEB tarafından önerilerin geliştirilmesinde ve ilgili ünitelerde bu metoda dikkat çekilmesinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın öğretmenlerin sınıf ortamında sözlü tarih yönteminin kullanımına ilişkin gerekli bilgi ve birikime sahip olmalarında, öğrencileri bu tür çalışmalara motive etmede, öğrencilerle iletişim kurmada ve öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri hususunda önemli katkılar sağlayacağı beklenmektedir.

Çalışmanın sözlü tarihin gelişimine katkı sağlayacağı ve tarih eğitiminde sözlü tarihin yöntem ve uygulamalarıyla ilgili kuramsal ve uygulamaya yönelik araştırmaların artmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1- Görüşme yapılan şahısların bazılarıyla iletişim konusunda sıkıntı yaşanması, bazılarının da çalışma kaideleri gereği 50 yaş ve altında olması nedeniyle bazı görüşmeler yapılamamıştır. Bu nedenle daha geniş bir alan taranarak ve yönetimle birlikte ilgili tedbirler alınarak bu tür olumsuzluklar giderilmeye çalışılmıştır,

2- Çalışmanın gruplara bölünmesinin (3 grup-15 kişi) nedeni görüşmelere hep beraber gidilemeyeceği, uygun olan grup üyeleriyle gidilebileceği ve öğrencilerin bazen ailevi sebeplerden bazen de sağlık nedenlerinden dolayı çalışmanın belli

safhalarına katılamamaları olmuştur. Bu nedenle müsait olan 5 öğrencinin tüm görüşmelere katılımı sağlanmış (1 kişi raportör-1 kişi dinleyici-1 kişi sunucu-1 kişi bilgisayarı-ses kayıt cihazlarını kontrol etme ve 1 kişi de düzenleme) ve çalışmalara bu şekilde yön verilmiştir. Diğer öğrenciler de katılımcıların yakınları olmalarından dolayı görüşmelere gidilen yerde katılmışlardır.

3- Katılımcıların çoğunun değerli gördüğü çeyiz eşyalarını modası geçtiği için elden çıkardığı ya da paylaşmak istemediği görülmüştür. Bu olumsuz durumu giderebilmek için çeyiz eşyalarına ilişkin materyallerin fotoğraflanması yoluna gidilmiştir,

4- Araştırmanın maliyetli, çalışma yönteminin zor ve sürecinin uzun olması nedeniyle bazı aksaklıkların yaşandığı görülmüştür. Örneğin bazı velilerde ve öğretmenlerde, öğrencilerin derslerini ihmal ettikleri kanısı oluşmuştur. Bu bağlamda gönüllü olan öğrencilerle çalışılmış, tek bir okul çevresi analiz birimi olarak belirlenmiş ve öğrenci velileriyle gerekli olan iletişim de sağlanmıştır. Netice itibariyle çalışma sonuçlarına tesir edecek olan olumsuzluklar giderilmeye çalışılmış ve araştırmaya bu şekilde yön verilmiştir.

Araştırmanın Varsayımları

1- Katılımcıların veri toplama araçlarına içtenlikle cevap verdiği ve verdiği cevaplarda samimi olduğu varsayılmıştır.

Terimler ve Tanımlar

Sözlü Tarih: Kayıt altına alınmamış bilgi kaynakları olmasının yanı sıra asillerin, askerlerin, önemli görülen olayların değil de sıradan insanların, ikinci sınıf vatandaşların ve her türlü olayın tarihidir (Lehane & Goldman, 1977, s. 173).

Kronolojik Düşünme Becerisi: Kronoloji tarih ve zaman sırası, olayları sırasıyla anlatıp yazma olarak tanımlanmıştır. Zaman kavramı ise olayların içinde devam ettiği sınırsız süre, sınırlı-belirli bir an, mevsim-çağ, dönem ve devir, başı ve sonu belli olan zaman parçası yani bir olgunun başı ile sonu arasındaki belirli zaman şeklinde ifade edilmiştir (Öztuna, 1992, s. 396; Püsküllüoğlu, 1971, s. 277; Somuncu, 2011, s. 439). Kronolojik düşünme becerisi ise bu kavramların öğrencilere benimsetilmesi esasına dayanan tarihsel düşünme becerisidir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi: Süreklilik sürüp gitme halidir, değişim ise başkalaşma, bir zaman dilimi içerisindeki başkalaşmaların (değişimlerin) bütünüdür

(Püsküllüoğlu, 1971, ss. 115, 277). Değişim ve sürekliliği algılama becerisi de bu kavramların öğrencilere benimsetilmesi esasını temel alan tarihsel düşünme becerisidir.

Yapılandırmacı Eğitim: Öğrencilerin pasiflikten kurtulup aktif hale gelmelerine sebep olan, ezber ve hazır bilgileri kullanmaktan ziyade bağımsız düşünebilen, üretebilen ve problem çözebilen bireyler haline gelmelerini sağlayan ve düşünmeye yönlenmelerini de teşvik eden eğitim anlayışıdır (Şaşan, 2002, s. 52).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve

19. yüzyılda ulus devletlerin tarih sahnesinde görülmesi, beraberinde eğitim kurumlarına büyük bir görev yüklemiştir. Bu görev de toplumun kültürünü ve yaşantısını yeni kuşaklara iletmek olmuştur. 20. yüzyıl süresince eğitim kurumları, toplumun inanç ve değerlerini özümsemiş, bunları içselleştirmiş bilinçli vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Tarih derslerine, bu hedeflerin gerçekleştirilmesi noktasında özel bir görev verilmiştir. Millî (ulusal) kimlik gelişimiyle itaatkâr insan eğitimini temel alan tarih öğretiminden, uzunca bir süreç bu hedef doğrultusunda faydalanılmıştır (Demircioğlu, 2015a, s. 4; Ünal, 2015, s. 6).

1960'lı yılların sonunda tarih öğretimi alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu anlamda İngiltere'deki "Okul Tarih Projesi" de önemli bir adım olmuştur. İngiltere'de "Yeni Tarih Öğretimi" ismiyle nitelendirilen bu süreç, 1980'li ve 1990'lı senelerde de devam etmiştir. Bu projeyle tarih öğretiminin araştırma, sorgulama, kanıtları değerlendirme ve değerlendirilen kanıtlar aracılığıyla sonuca gitme esasına dayanması gerektiği ortaya konmuştur. Geçmişin birinci elden kaynaklara dayanarak ve yaparak-yaşayarak öğretilmesi, tarih dersinin öğrencileri günlük hayata hazırlaması gerektiği anlayışı tarihsel düşünme becerilerini de gündeme getirmiştir (Demircioğlu, 2015a, s. 4; Ünal, 2015, s. 6).

Tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılabilmesi için tarihin ezber dersi olduğu imajının yıkılması, öğrenime uygun ortamların hazırlanması, dersin amaçlarına, öğrenmenin niteliğine, öğrencilere ve öğretimin gereklerine uygun materyallerin kullanılması gerekmektedir. Bu sayede öğrenciler, bilginin hamalı olmaktan kurtulup, üreticisi konumuna gelebilirler (Nichol, 1991, ss. 25-26; Paykoç, 1991, s. 93).

Son dönemlerde dünyada meydana gelen sosyal, teknolojik ve bilimsel ilerlemeler, hayatın her safhasında olduğu gibi eğitimde de varlığını hissettirmiştir. Klasik bakış açılarını ve öğrenme tekniklerini de değiştirmeye başlamıştır. Bu gelişmeler öğrencilerin, gerekli becerileri yalnızca okulda kazanamayacakları gerçeğini ortaya koymuştur. Ayrıca onların gelecekte toplumun verimli birer bireyi olarak sahip olmaları gereken becerileri ve yeterlilikleri de değiştirmiştir (Alkan, 2005, ss. 3-5).

Teknoloji çağı olarak nitelendirilen süreçte meydana gelen gelişmeler, öğrencilere temel beceri ve bilgilerin kazandırılmasının yanı sıra araştırma yapma, karar verme, sorun

çözme, eleştirel düşünme gibi üst bilişsel becerilerin verilmesini de gerektirmiştir. Ayrıca kültürel katılım, sosyal katılım, girişimcilik, iletişim ve empati kurmanın yanı sıra liderlik, kararlılık, öz güven, öz denetim gibi şahsî beceri, tutum ve yeterliklerin kazandırılmasını da zorunlu hale getirmiştir (MEB, 2017, s. 6). Bu gelişmeler eğitimde olduğu gibi tarih eğitiminde de kendisini hissettirmiş, modern yaklaşımlara ve sözlü tarihe yönelik çalışmalara da önemli bir ivme kazandırmıştır.

Sözlü Tarih

İnsanlık tarihi kadar kadim bir geçmişe sahip olan ve günümüze kadar birçok farklı isimle anılarak gelen sözlü tarih, disiplinlere ve paradigmalara göre farklı şekillerde tanımlanmakta ve yorumlanmaktadır. Sözlü tarih, her şeyden önce tarih biliminin veri toplama araçlarından biridir ve temelde tarihsel bir yöntemdir. Fakat 20. yüzyılda özellikle Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da kütüphanecilerden sosyologlara, doktorlardan halk bilimcilere kadar birçok alandan bilim adamı sözlü tarihi bir veri toplama ve ilgili konuları tarihsel manada aydınlatma aracı olarak da kullanmıştır. Bu gelişmeler, doğal olarak sözlü tarihin tanımını ve anlamını genişletmiştir (Morrissey, 1992, s. 89).

Sözlü tarih, kaynağın (anlatıcının) birinci el malumatlardan ifade ettiği delillerin kayıt altına alınmasıdır. Daha öz ve kısa ifadesiyle de alt yapısı sözlü materyallerden (kaynaklardan) meydana gelen yazılı tarihlerdir (Baum, 1995, s. 1; Welton & Mallan, 1999, s. 350).

Sözlü tarih, bir yönüyle araştırmacının kullanabileceği bir metot diğer yönüyle araştırmaların meydana getirdiği bir tarih yazım biçimi (historiography) olarak da görülmüştür. Bir metot olarak hayatta olan şahısların, bunların geçmişlerine ait belleklerinin, toplumsal anlamda meydana gelen gelişmelerin, tanıdık şahıslara ilişkin anlatım ve anılarının belirlenmiş bir yöntem çerçevesinde mülakat şeklinde kayda alınması olarak da tanımlanmıştır (Öztürkmen, 1998, ss. 12-15; Somersan, 1998, s. 381).

Sessiz kalabalıkların tarihi olarak da isimlendirilen sözlü tarih, bizlere yazılı belgeler ve resmi tarihin veremediği aynı zamanda tarihin odaklarını değiştiren bir bakış açısı da kazandırır. Bununla birlikte sözlü tarih resmi kayıtlarda ifade edilmeyen, ikinci sınıf görülen insanların (işçilerin, fakirlerin, kadınların, göçmenlerin, çiftçilerin vs.) tarih sahnesinde rol almalarına imkân verdiği gibi tarihi daha demokratik hale de getirir (Erdilek, 2006, s. 79).

Sözlü tarih, yerel tarihin önemli araştırma metotlarından biridir. Bir yerleşim yerinin belli bir süreçteki panoramasına, varlığını devam ettiren hayatlara, komşuluk münasebetlerine ve eğlence kültürlerine varıncaya kadar milli (ulusal) seviyede meydana gelen tüm değişim ve

gelişmelere, bunların yerel yansımalarına sözlü tarih nazarıyla bakmak mümkündür. Bu yönüyle sözlü tarih, yazılı kaynakların yanında alternatif bir tarih yazım biçimi ve araştırma yöntemi olarak ele alınmalı, bir başına tarih çeşidi olarak da görülmemelidir (Danacıoğlu, 2001, s. 136).

Sözlü tarih bir aynılık değil çeşitliliktir. Küçük nostaljik etkinlikler olmadığı gibi tarihin bir bütün olarak anlaşılabilmesinde de mühim rol oynar. Bununla birlikte sözlü tarih belli bir çeşit kaynak daha çok bir malzeme toplama metodu, geçmişin anlamlandırılma sürecine ve akademik tarihin birçok dalına yapılan bir katkı olarak da görülebilir (Caunce, 2001, ss. 11-13).

Danacıoğlu (2001) sözlü tarihin bir araştırma yöntemi olduğu fikrine katılmış ve benzer yorumlarda bulunmuştur. Sözlü tarihin, yakın dönem tarih çalışmalarının bir sonucu olduğunu bunun da her türlü insani çabanın tarihin öznesi konumuna gelmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Belirli bir sürece ait şahsi tanıklık veya yaşantıların belleğin derinliklerinden süzülerek işlenmesi gerektiğini bu sayede toplumların meydana getirilmesine katkı sağlayan bir araştırma metodu olduğunu da dile getirmiştir. Bununla birlikte sözlü tarih sayesinde her çeşit insan münasebeti, aile yaşantıları, günlük yaşam, küçük yerleşim yerlerinde meydana gelen değişim ve gelişmeler türündeki yaşam hikâyelerinin derlenmesiyle birlikte yazılı tarihin elde edemeyeceği bilgilere erişilebileceğini de belirtmiştir (s. 133).

Sözlü tarih çalışmalarında sözlü geleneklerin, sözlü biyografilerin, önceki kuşaklarca aktarılarak günümüze kadar gelen müşterek malumatların, bir insanın başına gelen ve üzerinde etkisi olan belirli olayların, insan deneyimlerine dair şahsi hatıraların ve bunların nakledildiği anlatıların ele alınması gerekir (Stradling, 2003, s. 196).

Genelin bilgisine ulaşma noktasında yazılı kaynaklar dışında mikro tarih olarak da nitelendirebileceğimiz sözlü tarih ve bilgisiyle hareket edilmesi, tarihin özeline girilmesi ve araştırma yapılması mümkündür. Günümüze dair yazılı kaynakların ve çalışma sahasının sınırlı olması, tarihi derinlemesine inceleme ve araştırma çeşitliliğini arttırma isteği de sözlü tarihe olan ilgiyi arttırmıştır. Tarihi, insanların oluşturduğu ve şekillendiği düşünüldüğünde buna bir de insan belleği yerleştirildiğinde, tarihi daha iyi anlamanın ve değerlendirmenin mümkün olacağı bunun da insan zihninin önemini ortaya çıkaracağı aşikârdır. Sözlü tarih, günümüz tarihçilerine kendi tarihlerini incelemek ve öğretmek, bulundukları yüzyılı daha iyi anlamak ve kavramak, geçmişe yönelik bilgileri yeniden oluşturmak ve takip edilecek metotlara dair yeni bir ivme kazandırmak yönüyle de etkili bir yöntemdir (Kumru, 2009, s. 20). Sözlü tarihin kendine özgü bir yapısı vardır, bunlardan birisi de tarihe bakışıdır.

Sözlü tarihin tarihe bakışı.

Sözlü geçmiş hem yazı öncesi dönemi hem de MÖ dört binde yazının (piktografi) icadı ve günümüze kadar geçen uzun bir süreci kapsamıştır. Sözlü kültür ortamı, yazının icadı ve iletişim alanında meydana gelen gelişmeler neticesinde değişime uğramıştır. Bununla birlikte yerleşik hayatın başlaması, insan ilişkileri ve bunları oluşturan ağların karmaşık hale gelmesi, üretim ilişkilerinin artması, ordu ve maliyeye ilişkin mevzuların kayıt altına alınma zorunluluğu gibi sebeplere bağlı olarak da gelişimini sürdürmüştür. Bu bağlamda sözlü kültür ortamları, bilgi ve kültüre dair ürünlerin elde edildiği ve bunlara ilişkin yansımaların kendini gösterdiği ortamlardır. Sözlü kültür ortamları da yazı öncesi dönem birinci sözlü kültür ortamı, yazının icadıyla başlayan dönem ikinci sözlü kültür ortamı ve teknolojideki gelişmelerin temel alındığı dönem dijital-elektronik sözlü kültür ortamı şeklinde tasnif edilebilir (Ong, 2018, s. 15; Üçüncü, 2013, s. 435).

Olay ve olgulara dayalı 19. yüzyıl modern tarih yazıcılığı; sosyal bilimlerin metot ve yaklaşımlarından faydalanarak, toplumu ve toplumun değişim süreçlerini ele alan farklı bir anlatım tarzına 20. yüzyılda dönüşmüştür. Büyük olayları ve insanları ele alan askeri-siyasi olaylar ve bunların kurgulanması neticesinde şekillenen tarih yazıcılığı yerine, toplumun geniş kesimlerini kapsayan, sıradan insanların da tarihin öznesi olmaya başladığı bir anlayış benimsenmiştir. Sözlü tarihle, yöneticilerin ve ünlülerin ön plana alındığı tarih yazıcılığının yanında toplumun her kesiminden yönetilen, sıradan insanların da tarihi araştırma konusu yapılmıştır. Bu doğrultuda sıradan insanların, köylülerin, çiftçilerin, şehirlilerin, balıkçıların, kadınların, demiryolu çalışanlarının, erkeklerin, askerlerin, fabrika işçilerinin vs. geçmişleri, bu topluluklara mensup kişilerin belleklerine dayalı bir şekilde sözlü tarih yöntemiyle çalışılmıştır (Demircioğlu, 2015c, ss. 106-107; Metin, 2002, s. 288). Sosyal bilimler ve araştırma metotlarında meydana gelen bu gelişmeler, tarih ilmine büyük katkılar sağlamış ve bugünün tarih anlayışını ve yazıcılığını da değiştirmiştir.

Geçmişin daha iyi anlaşılması için günümüze kadar ulaşan belgelerden en iyi şekilde yararlanılması ve bunların oluşumuna katkısı olanların da ihmal edilmeden tarihi kaynağa dönüştürülmesi gerekir. 20. yüzyıl tarih yazıcılığı ile askerî, siyasî, diplomatik konular yerine toplum, ekonomi, kültür gibi alanlara daha çok yönelim olmuştur (Iggers, 2016, ss. 4-7).

Sözlü tarihin başlamasını sağlayan nedenlerden biri de toplumların geçmişini aydınlatan yazılı belgelerin yetersiz olmasıdır. Bu nedenle sınırlı sayıda belgenin oluşturduğu boşluk ve belge-arşiv odaklı tarihçilik eleştirilmeye başlanmıştır. Günümüz tarih yazıcılığı; yerel tarih çalışmalarının ele alınması, yaşanılan geçmişin tarih olarak görülmesi ve sıradan insanların davranışlarının önemsenmesine yönelik gelişmeler neticesinde kapsam ve süreç

yönüyle genişlemiştir. Zihniyet analizleri, aşırı uçların eğilimleri, tarihin oluşumunda rol alan ve oluşumuna katkıda bulunan insanların tecrübeleri gibi nedenlerle tarih, daha insani bir görünüm kazanmıştır. Sözlü tarih, belgeler üzerine tasarlanan tarih yazıcılığının yerine insanı temele alan ve her yönüyle tarihin içine yerleştiren bir anlayışla şekillenmiştir. Bunun yanı sıra tarihe, disiplinler arası iş birliği neticesinde yeni bilgiler katmasıyla da çok yönlü bir perspektif kazandırmıştır. Şöyle ki emek ve kadın tarihçiliği, gündelik hayat tarihçiliği, kişi ve kurum tarihlerini bünyesinde barındıran mikro (küçük) tarih araştırmaları, kent-kasaba tarihi gibi çok yönlü çalışmalarda da sözlü tarihten yararlanılmıştır (Gökdemir, 2011, s. 201; Metin, 2002, s. 288).

Bilimde ve teknolojide meydana gelen gelişmeler, yakın geçmişe ilişkin çoğu tarihi bilginin yok olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte başta iletişim olmak üzere modern çağda görülen teknolojik ilerlemeler, azalan belge problemini de arttırmıştır. Bu gelişmeler, insanlığa yakın ve uzak tarihe ait çoğu tarihi kaynağı muhafaza etmek ve yaşatabilmek için geniş fırsatlar sunmuştur. Ayrıca bu gelişmeler telgraf, pusula ve mektubun yerini telefonun; gazete ile kitabın yerini kasetçalar, multivizyon, sinema, televizyon gibi görsel ve işitsel cihazların; evrak ve dosyanın yerini de internetin almasını sağlamıştır (Metin, 2002, s. 288; Thompson, 1999, ss. 226-227).

Çağın getirdiği teknolojik gelişmeler beraberinde huzuru sağlamış ve insanların yaşadıkları mekânlara olan ilgilerini arttırmıştır. Bu gelişmeler, insanların yaşadığı çevreyle ilgili birçok olumsuzluğu beraberinde getirmiş ve insanların geçmişlerinin aydınlatılmasında önemli rolü bulunan bu çevrenin, muhafaza edilmesi ya da edilemiyorsa tarihinin kaleme alınmasını sağlamıştır (Kyvig & Marty, 2011, ss. 106-107). Tarihçi olsun veya olmasın birçok amatör tarihçi bu alana yönelmiş, yaşanan gelişmeler yanı başımızdaki tarihin ne anlama geldiğini ve bunun tarih sayılıp sayılamayacağını tartışma konusu yapmıştır. Böylece, tarih güncel bir görünüm kazanmış, yerelin kapsamı, mahiyeti ve insanların yerele bakışı değişmiştir. Yaşanan her ne varsa bir tarihinin olduğu, bunların kaleme alınması ve anlatılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu anlatım, tarihe bilgi aktarımı sağlamış ve genel tarihin daha iyi ifade edilebileceği gibi birçok düşüncenin de gündeme gelmesini sağlamıştır (Tosh, 1997, ss. 197-201).

Değerler, hatıralar ve maddi kültür kaynakları, zamanla değişmiş ya da yok olmuştur. Sürekli, hızlı değişen hayat şartları ve teknolojik gelişmeler bunların kayıt altına alınmasını zorlaştırmıştır. Belgelerin ve kanıtların azalması, yok olması gerçeği kaynak sorununu gündeme getirmiş; yapılan eleştiriler sözlü tarihi ve yazılı tarihi de içermiştir. Sözlü tarihçiler, sözlü kaynaklarda mevcut olan sınırlılığın yazılı belgelerde de bulunabileceğini, ikisinden

elde edilen verilerin ise birbirine kıyasla farklı olamayacağını da ifade etmişlerdir (Demircioğlu, 2015c, s. 108).

Sözlü tarih, mülakat yapılan şahısların kendi gözlemlerini ve yaşamlarına dair anılarını ele almıştır. Bu şahısların şahit olmadığı ve kuşaktan kuşağa aktarılan hikâyeler olan sözlü ananeden (gelenekten) faydalanmaya çalışmış ve akademik yönüyle de birinci elden belgeleri teyit etme ve eksiklikleri tamamlama gayesini gütmüştür. Bunun yanı sıra toplumsal alanda meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler, toplumsal değişime yol açmış ve toplumsal geleneği de aşındırmıştır. Sözlü tarih bu olumsuzlukların giderilmesinde önemli bir rol almış, milletin sahip olduğu kültür varlıklarının derlenmesi, muhafaza edilmesi ve yeniden yaşatılması gayesiyle hareket etmiş ve farklı disiplinlerin olanaklarından da faydalanmıştır. Bu gelişmeler, geniş kitlelerin meydana getirdiği kültür varlıklarının mülakat yoluyla, insanların belleklerine dayanarak bir araya getirilmesine, kaydedilmesine ve kayıtlı kaynaklar haline gelmesine de neden olmuştur. Ayrıca sanayileşmiş toplumlarda, sözlü gelenek neredeyse yok olmuş fakat geleneksel yaşamın hüküm sürdüğü mekânlar, sözlü tarih çalışması yapanlara/yapacaklara da önemli bulgular sağlamıştır (Gökdemir, 2011, s. 200; Metin, 2002, s. 288).

Sözlü tarih, sıradan insanların tarihidir. Bu yönüyle sözlü tarih kişilerin hayatı boyunca şahit olduğu, belleğinde sürekli canlı tuttuğu anıları ve biyografik anlatımlar sayesinde yaşadığımız döneme ait mühim tarihsel bilgileri de sunar. Bunun yanında farklı disiplinlerle iş birliği yapar, şahısların kökenlerini bilmeleri, kimlik duygularını geliştirebilmeleri, yakın veya uzak geçmişlerini öğrenebilmeleri konusunda da önemli katkılar sağlar. Sözlü tarih sıradan insanların yaşadığı sıkıntıları, değişim ve gelişimleri (psikolojik, sosyolojik, siyasal, mekânsal, toplumsal), küçük ve büyük kapsamlı muharebeleri, çatışmaları, gençlik hareketlerini, sanayileşmeyi, kentsel değişimi ve dönüşümü, nüfus hareketlerini, sanatsal-kültürel yönden yaşanan gelişmeleri ve göç olgusunu insanlara verir. Bu kapsamda hiçbir yazılı belge veya malzemenin sunamayacağı bilgileri de topluma kazandırır (Gökdemir, 2011, ss. 200-201).

Sözlü kaynaklar, aynı konu üzerinde farklı kaynakların incelenmesi ve bunların değerlendirilmesiyle birlikte iç tenkitten (internal chiritique) geçirildikten sonra belge hüviyeti kazanabilir. Bu yönüyle farklı kaynaklar ve farklı yaklaşımlar, aynı olayı farklı perspektiflerden görmeyi sağlar ve olayları anlamlandırmada etkili olur. Bunun yanı sıra sözlü tarihe ilişkin bir mevzuda tanıklıkların sayıca çokluğu ve bilgilerin benzer olması, geçerlik ve güvenirliği arttırması yönüyle de önemlidir (Üçüncü, 2013, ss. 436-437). Sözlü tarihin izlemiş

olduğu tarihi bir süreç vardır ve bu konuda araştırma yapacak kişilerin de ilgili süreci bilmesi gerekir.

Sözlü tarihin tarihsel gelişimi.

Tarihsel süreçte, tarih yazıcılığı kapsamında sözlü tarih metodundan faydalanılması İ.Ö beşinci yüzyıla kadar uzanır (Thompson, 1999, s. 24). Bu süreçte, Heredotus ve Thukydides eserlerinin büyük bir çoğunluğunu sözlü kaynakları temel alarak yazmıştır. Bu nedenle sözlü kaynakların kullanımının, tarih biliminin gün yüzüne çıkmasıyla paralel sayılması da yanlış değildir (Demircioğlu, 2015c, ss. 106-107).

İslam tarihinde sözlü tarih çalışmaları, Hz. Muhammed'in vefatından sonra başlamıştır. Bu dönemde hafızlar Yemame ve Bi'r-i Maune Savaşları'nda şehit edilmiş ve Kur'an-ı Kerim yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Bunu önlemek için Hz. Ebubekir Zeyd bin Sabit'i görevlendirmiş, kendisi de Kur'an-ı Kerim'i yazılı kaynaklarla birlikte sahabelerin belleklerine dayalı anlatılar vasıtasıyla toplamış ve kitap haline getirmiştir. Bu sayede Hz.Osman döneminde Kur'an-ı Kerim çoğaltılmış ayrıca Hz. Muhammed'in ve sahabelerin hayatını anlatan eserlerde de sözlü tarihe başvurulmuştur (Arslan, 2012, s. 3).

Türk tarihinde ilk yerel ve sözlü tarih çalışmaları Çinli rahipler ve elçilerce yapılmış, sözlü tarihin Türkler arasında kullanılmaya başlaması 7. yüzyılda olmuştur. Türklere ait sözlü tarih çalışmaları, İslamiyet öncesinde Orhun Anıtlarına kadar uzanır. Dolayısıyla Türklerde ilk sözlü tarih yazıcılığının, Türk isminin ilk kullanıldığı yazılı metin olan Orhun Abideleri olduğunu da ifade etmek gerekir. Orhun Anıtları Göktürkler döneminde Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk adına dikilmiştir. Bu anıtlar o dönemin sosyal, siyasi, iktisadi hayatı, devlet-halk ilişkileri, devletin ve halkın birbirlerine karşı sorumluluklarını da sözlü kaynaklara dayalı bir şekilde vermiştir. Türklere ait sözlü tarih anlatıları hem sözlü hem de yazıya alınmış bir şekildedir ve bunun en güzel örneği de "*Dede Korkut hikâyeleri*" ve "*Oğuznâme*" dir. Türk sözlü tarih anlatıcılığının temel özelliği, her bir anlatının bir kahramanın *'yaşam anlatısı'* biçiminde düzenlenmesidir. Bir diğer temel özelliği ise, anlatıların *'soy ağacı'* modeline göre düzenlenmiş olmasıdır. Bu durum Türk tarih yazıcılığına da yansımıştır. *"Benggü Taş Bitig'ler, Ölümsüz Taş Kitap'lar*" ve *"Orhun/Ötüken Anıtları"* da tarih yazımı açısından bu modele bağlıdır. Manas, Ergenekon, Türeyiş, Göç gibi Türk destanlarıyla birlikte menkıbeler de birer sözlü tarih örneğidir. Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" adlı eseri, İslam'ın kabulünden sonraki ilk sözlü tarih örneği olarak kabul edilebilir. Bununla beraber İslamiyet sonrası Türklere ait sözlü tarih çalışmalarına literatürde fazla yer verilmemiştir (Arslan, 2012, ss. 31-32; Yıldırım, 2019, ss. 1-3).

Sözlü tarihle ilgili kaynakların kullanımı, Orta Çağ'da devam etmiş ve Rönesans'la birlikte sözlü kaynaklarla birlikte yazılı kaynaklar da kullanılmaya başlanmıştır. Bu yüzyıla kadar yazı öncesi toplumların müşterek hafızası ve sözlü ananeye ait olan sözlü tanıklık, Avrupa'da ve Türkiye'de tarih araştırmaları kapsamında nadiren kullanılmıştır. Bu durum Aydınlanma Çağı ile 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve nesnelliği öne çıkaran özellikle de yazılı belgenin olmadığı yerde tarihin de olmadığı anlayışıyla şekillenen modern tarih yazıcılığına değin mevcudiyetini devam ettirmiştir (Danacıoğlu, 2001, s. 131; Thompson, 1999, s. 19; Tosh, 1997, s. 5).

19. yüzyılda tarihin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi sonucunda sözlü tarihin ve kaynaklarının kullanımı bırakılmıştır. Alman tarihçi Ranke'nin pozitivist çalışmaları sonucunda tarih, diğer sosyal bilimlerden ayrılarak farklı bir disiplin haline gelmiş ve tarihçiler yazılı belgeleri temel alan çalışma metotlarını kabul etmiştir. Nesnelliğin yanı sıra belgeye dayandırma tarihin bir bilim dalı olarak nitelendirilmesinde göz önüne alınmış ve sözlü veriler de ehemmiyetini kaybetmiştir (Danacıoğlu, 2001, s. 131; Şimşek, 2009, ss. 2-3).

Pozitivist anlayışla teşkil edilen belgeci tarih anlayışına, 20. yüzyılın ilk dönemlerinden başlayarak ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştiriler postmodernist olarak isimlendirilebilecek farklı yaklaşımlarla devam etmiş, Annales Okulu da bu eleştirilerin öncülüğünü yapmıştır. Bu ekolden gelenler geleneksel tarih anlayışını eleştirmiş, sorun merkezli analiz ve tarihin önceliğe alınarak geleneksel anlatının yerine konması, siyaseti merkeze alan tarih yerine insan odaklı faaliyetleri temele alan tarihi bir bakış açısı oluşturulması ve bunları oluşturma noktasında interdisipliner (disiplinler arası) bir tarih anlayışı teşkil edilmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin ortak noktası, tarihin çalışma kapsamının sıradan insanları da içermesi gerektiği sadece devlet ve millet tarihlerinin temel alındığı, kahramanlar üzerinden kurgulanan tarihin sınırlayıcı olduğu gerçeğidir. Bu nedenle Annales Okulu'nda, insanlar ve onların yaptıklarını temel alan bir tarih anlayışının ifade edilmesi gerekli görülmüştür. Ayrıca Burke'nin de ifade ettiği gibi, Annales Okulu takip ettiği bu üç aşamalı süreçte siyasi tarihçiliği aşma temayülü göstermiş ve önemli çalışmalar da sergilemiştir (Gökdemir, 2011, ss. 200-201; Şimşek, 2009, s. 2).

20. yüzyılın ilk dönemlerinde oluşan Annales ekolünün ve bu ekol temsilcilerinin ilke olarak kabullendiği yerel tarih çalışmalarının ve hayat hikâyelerinin önemsenmesi gerekir. ABD'de, 1930 Dünya ekonomik krizinin olumsuz etkilerinin aşılması için yapılan çalışmalarda çeşitli dini kesimler, işçiler, kadınlar, zenciler ve Kızılderililer gibi Amerika toplumunun göz ardı edilmiş kesimlerine yer verilmiş ve bu kesimlerin tarihi belleklerini bir araya getirme çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, Amerikan folklor, etnoloji,

sosyal antropoloji çalışmalarına önemli bir yön kazandırmış ve ilk sözlü tarih araştırmaları için ehemmiyetli bir deneyim de oluşturmuştur (Starr, 1996, ss. 39-40).

Annales Okulu'nun temelini atan Febvre (1985); insanın söze döktüğü, meşguliyetlerini, zevklerini ve yaşam tarzlarını anlatan, insandan geriye kalan, insana ait olan ve insana faydası olan her ne varsa (at yuları, güneş-ay tutulmaları, vahşi bitkiler, tarla şekilleri, çatı malzemeleri, söz, resim, toprak vs.), bunlarla tarih yapılabileceğini dile getirmiştir (Akt., Yıldız, 1994, ss. 46-47). Febvre'nin bu tarihçi bakış açısı, Braudel ile birlikte zamansal (kısa, orta, uzun) yönden çeşitlenmiş ve Le Roy tarafından yapılan çalışmalarla, küçük (mikro) alanlara yönelmiştir. Bununla birlikte Le Roy'un köylülerin ve köyün tarihine odaklandığı, "mikro tarih" ve "aşağıdan tarih" şeklinde dile getirilen bakış açısının numunelerini ortaya koyduğu, yerel tarihçiliğe dair önemli bir çıkış sergilediği ve bunu desteklediği de ifade edilebilir (Şimşek, 2009, s. 2).

Avrupa'da modern teknolojilerden faydalanılarak, sözlü tarih araştırmaları kapsamında yapılan ilk çalışmalar; II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu maddi ve manevi zararları ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sözlü tarih, siyasi amaçlı bu kullanımlarının ardından, kendi yöntem ve araçlarını oluşturmaya çalışmış; diğer sosyal bilimlerin, (folklor, sosyal psikoloji, sosyoloji vb.) görüşme ve toplulukları gözlemleme yöntemleri arasında yer edinmeye çalışmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte insan sesinin kaydedilmesini sağlayan teyplerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması, sözlü tarihin önem kazanmasında etkili olmuştur. İlk sözlü tarih bölümü 1948'de, Amerika'da Allan Nevins tarafından Columbia Üniversitesi'nde kurulmuştur. Sözlü tarihin buradaki kullanımı, devlet adamlarının yaşadıkları olaylarla edindikleri tecrübeleri ve diplomatik tarihi genç kuşaklara aktarmak şeklinde tezahür etmiş, bu gelişmeler de sözlü tarihi resmen başlatmıştır. Bunun yanı sıra sözlü tarihi ilk kez terim manasıyla Joseph Gould dile getirmiş, sözlü tarihin kuramsallaşması da Allan Nevins sayesinde olmuştur (Caunce, 2001, s. 225; Danacıoğlu, 2001, ss. 131-132; Demircioğlu, 2015c, s. 107; Somersan, 1998, ss. 382-383).

Sözlü tarihin, tarihin gündemine yeniden girmesi ve kendine yer edinmeye başlaması 20. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. 1960'tan itibaren yerel ve sosyal tarihçiler; şahıslarla yapılacak görüşmeler neticesinde, yakın dönem hafızasının kayda alınması ve bunların tarihi kaynağa dönüştürülmesinin önemli avantajlar sağlayacağı fikrinde birleştiler. Bu dönemde sözlü tarih çalışmaları, İngiltere ve ABD'de popüler olmuş ve bu ülkelerin bilim adamlarınca bir disipline konulmuştur. Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden faydalanma imkânı bulan sözlü tarih, fırsatların bol ve çeşitli olması gibi sebeplerle, gelişmiş ülkelerde kısa bir sürede oldukça önemli aşamalar göstermiştir. Sözlü tarih kendisine yakın duran yanı başınızda olan

tarihi, mekânı ve gelişmeleri ortaya çıkarması nedeniyle okuyucularından büyük bir rağbet görmüştür. Birçok kalkınmış ülkede, amatör ruhlu gönüllü katılımcıların artması ve bu katılımcıların sözlü tarih toplulukları oluşturmaları; sözlü tarihe olan ilgiyi oldukça ziyadeleştirmiş ve insanların yanı başında olanlara, yakın duranlara, olup bitenlere karşı dikkatini çekmiştir. 1960'lı yılların sonlarında azınlıklar, kadınlar, göçmenler ve bazı gruplar tarih yazımına dahil edilmiş, tarihin tabandan yazılmasına yönelik eğilimler de artmıştır. Bu minvalde meydana gelen gelişmeler, yerel tarihin ehemmiyet kazanmasına, tarih yazımında sözlü tarihin yer edinmesine ve kapsamının genişlemesine de neden olmuştur (Caunce, 2001, s. 125; Danacıoğlu, 2001, s. 132; Metin, 2002, s. 288).

Tabandan (alttan) gelen tarihe ilginin artması, sözlü tarih araştırmalarını yeniden canlandırmıştır. Sözlü tarih, rütbesi olmayan askerler, yerel halk, işçi sınıfında bulunan kadınlar, azınlıklar (dini-etnik-kültürel) gibi tarihi kayıtlarda yer almamış olanlarla, özellikle alelade (sıradan) insanları kapsayan toplumun farklı kesimlerinin tarihsel tanıklığını da ifade eder (Stradling, 2003, ss. 194-195).

1960'ların sonları ile 1970'lerin ilk dönemlerinde; birçok tarihçi, yazar ve sosyal bilimci, sözlü tarihi sıklıkla kullanmışlardır.1970'li yıllarda özellikle de teknolojik yönden gelişen ülkelerde; birçok üniversite, müze ve resmi kuruluş kendi bünyelerinde sözlü tarih çalışması yapmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından kadın tarihi araştırmalarının büyük bir ivme kazanması, sözlü tarihin gelişimine katkı sağlayan diğer bir faktör olmuş; kadın tarihi araştırmalarında resmi, belgeye dayalı tarih yazımıyla ulaşılamayacak birçok bilgiye erişilmiştir. Bu dönemde Amerikalı tarihçiler, tarihin tabandan yazılması gerektiğini savunmuş, toplumun farklı kesimlerinden insanlar yapılan çalışmalar sonucunda tarihin öznesi konumuna gelmiştir (Caunce, 2001, s. 225; Demircioğlu, 2015c, s. 107; Metin, 2002, s. 288; Somersan, 1998, ss. 382-383).

1970 ve 1980'lerde kültürel mirası tespit etme ve muhafaza amaçlı gerçekleştirilen mesleki ve ulusal eğitim programları, Batılı ülkelerde sözlü tarihin kapsamını genişletmiştir. 1990'lı yıllarda ise sözlü tarih çalışmaları daha da önem kazanmıştır. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde, sözlü tarihe ilişkin çalışmalar okullara girmiş, zamanla tarih dersleri kapsamında bir öğretim yaklaşımı haline gelmiştir. Bu dönemde sözlü tarihle ilgili yapılan çalışmalarda; kimlikler ve çoğul kimlikler, toplumsal huzur ve Tıp tarihi, futbolun tarihi, dinsel akımlar, iş ve çalışma hayatı, biyografi, hayat hikâyeleri ve aile tarihlerinin yazımını ele alan konular üzerinde daha çok durulmuştur (Çaykent, 2016, s. 170; Somersan, 1998, ss. 382-383, 387).

Sözlü tarih, günümüzde dünyanın farklı ülkelerinde tarihsel amaçlı çalışmalarda kullanılmaktadır. Sözlü tarih resmi tarihin ortaya çıkardığı olayların gerçeklerini ortaya koyma, ön plana çıkmayanların gün yüzüne çıkarılması ve bilinmeyen-yasaklanmış tarihin çalışılması amacıyla kullanılmaktadır. Bununla birlikte 1993 yılında açılan ilk sözlü tarih atölyesi, Türkiye'de sözlü tarihin resmi yönden başlangıcı kabul edilir ve İngiltere'yle de benzerlik gösterir (Somersan, 1988, ss. 386-388).

1990 ve 2000'li yıllarda sözlü tarih için önemli bir dönüm noktası olan dijital döneme geçilmiştir. Dijital dönem çalışma alanında önemli kolaylıklar sağlamış, internet sayesinde oluşturulan siteler ve bunlara ait arşivler neticesinde yerel araştırmalar, uluslararası araştırmacılara açılmıştır. Bununla birlikte hafıza (bellek) araştırmaları, tomografi cihazlarının gelişimi, bu cihazların uzun ve kısa süreli bellek çalışmaları kapsamında kullanılması ve bu gelişmelerin sosyal bilimlere uyarlanması sayesinde de sözlü tarih yeniden şekillenmiştir (Çaykent, 2016, s. 166). Sözlü tarihin tarihsel sürecinin bilinmesinin yanı sıra eğitim ve öğretimdeki yerinin de bilinmesi gerekir.

Sözlü tarihin eğitim ve öğretimdeki yeri.

Sözlü tarih geçmişteki hayat tarzları, ev yaşamı, aile bireylerinin hayatı, eğitim-öğretim, beslenme, gelenek-görenekler, bayram-düğün-eğlence biçimleri, kıtlık, hastalık, tabiî afetler ve çalışma hayatı gibi konuları ele almıştır. Ayrıca elitlerin tarihi ve savaşların hakîm olduğu tarih anlayışı yerine sıradan insanların hayat hikâyelerini de konu edinmiştir (Kabapınar, 2014, s. 289). Sözlü tarihten eğitim ve öğretim alanında da faydalanılmış ve sözlü tarih bu alanlara önemli katkılar sağlamıştır.

Sözlü tarih araştırmaları tarih derslerinin sadece kitap endeksli yürütülmesini önler, öğrencilere farklı bakış açıları kazandırır ve onların farklı dünyaları keşfedebilmelerine olanak sağlar. Tarih derslerinin ezberden kurtarılmasına, dersin öğrenci merkezli işlenmesine ve öğrencilerin yaptıkları çalışmalarla dersi renklendirmelerine de katkıda bulunur. Bununla birlikte sözlü tarih öğrencilere tarih ve zaman bilinci kazandırır, bu çalışmaların işlem basamaklarının (mülakat sorularının tertibi, mülakata hazırlık süreci, mülakatın uygulanması, mülakatın tahlil ve sentezi) öğretilmesiyle, geçmiş ve günümüz karşılaştırmasına yönelik becerileri de geliştirir (Akçalı, 2007, s. 63; Demircioğlu, 2015c, s. 114; Somersan, 1998, s. 390).

Sözlü tarih çalışmalarında daha çok grup çalışması tercih edilir. Öğretmenler, bu tür çalışmalarda rehberlik/danışmanlık görevi üstlenir ve 2-3 kişilik öğrenci gruplarını tercih eder. Bu çalışmalar birlik, beraberlik, dayanışma ve grup birlikteliğini pekiştirir. Öğrencilerin,

bu çalışmaları sınıf ortamında arkadaşlarına sunmaları önemlidir. Öğretmenler yapılan bu çalışmaları değerlendirirken, öz değerlendirme/akran değerlendirme ya da sözlü tarih değerlendirme formunu kullanabilir. Sonuç itibariyle sözlü tarih çalışmaları planlanması, uygulanması yönüyle zor bir süreçtir ve bu işlem süreci de dört aşamada ele alınabilir:

Hazırlık aşaması:

- Konunun tespit edilmesi, görüşme yapılacak şahısların tespiti, şahıslara yöneltilecek soruların tespiti, konuyla ilgili birinci ve ikinci elden kaynakların incelenmesi.

Uygulama aşaması:

- Soruların yöneltilmesi ve cevapların kayıt altına alınması (teyp, not alma vb.)**,** kayıt altına alınan verilerin tahlili (çözümlenmesi), verilerin tertibi (düzenlenmesi).

Raporlama (Rapor Edilme) Aşaması:

- Çalışmaların birinci ve ikinci el kaynaklarla mukayese edilmesi ve desteklenmesi, çalışma raporunun kaleme alınması.

Sınıfta Sunum Aşaması:

- Hazırlığı tamamlanmış olan çalışmaların, sınıf ortamında öğrencilere sunumunun yapılması (Kabapınar, 2014, ss. 290-291).

Sözlü tarih sayesinde öğrenciler geçmiş ve günümüz mukayesesini gerçekleştirebilir, değişim ve sürekliliği algılayabilir, harp ve siyasi tarihin kıskacından kurtularak sıradan insanların tarihlerine inebilirler. Tarihsel sorgulama becerisinin yanında eleştirel düşünme, empati, değişim ve sürekliliği algılama becerilerini de geliştirebilirler. Bununla birlikte öğrenciler olaylara sıradan insanların gözüyle bakabilir, değişen dünyaya ayak uydurabilir ve kapasitelerini de ilerletebilirler. Ayrıca yazılı ve sözlü kaynakları karşılaştırmak suretiyle araştırma ve dil becerilerini geliştirebilir, önceki kuşaklarla yakın bir bağ da kurabilirler (Gazel, 2015, ss. 111-112; Kabapınar, 2014, ss. 426-427).

Sözlü tarih çalışması yapan öğrenciler, tarihçilerin uğraştığı sorunlarla karşılaşabilirler. Öğrencilerin bu sorunları çözmede tarihçiler gibi maharetli ve beceri sahibi olmaları beklenir. Ingram (1998) öğretmenlerin bu sorunları gidermede yapması gerekenleri şu şekilde ifade etmiştir: çalışmaya başlamadan evvel öğrencilere, çalışılacak konulara ilişkin geniş bir perspektif kazandırılmalı, yapılacak çalışma ise bilgileri doğru kabul etmekten ziyade konulara eleştirel gözle bakabilmeye ve farklılıkları ortaya çıkarabilmeye dönük olmalıdır. Bulguların toplanıp akabinde bilgilerin ayıklanması aşamasında, öğrencilere eleştirel bakış açısı ve bu konuda gerekli olan becerilerin kazandırılması yönünde çalışmalar

yapılmalı, yeni bir sözlü anlatı oluşturmada ve sözlü tarih uygulamasının tüm aşamalarında gereken destek de sağlanmalıdır. Bu sayede öğrencilere, bir tarihçinin sahip olması gereken tarih anlayışı ve beceriler de verilmiş olacaktır (Akt., Kabapınar, 2014, ss. 427-428).

Sözlü tarihin uygulama aşamasında ve proje çalışmalarında "akran danışmanlığı" tavsiye edilebilir. Bu yöntem, tecrübeli öğrencilerin belirlenen konularda yaşıtlarına destek verdikleri ve geri bildirimde bulundukları bir süreçtir. Öğrenciler, yaşadıklarını akranlarıyla paylaşmayı daha münasip görür. Şöyle ki tecrübeli danışmanlar; sıkıntılar konusunda akranlarını dinler, bilgi ve tecrübelerini onlarla paylaşır, kendilerini aşan konularda ise onları uzmanlara yönlendirirler. Akran danışmanlığı sürecinin devam ettirilmesi çok fazla emek, zaman ve enerji yoğunluğunun yanı sıra sağlam bir ekip çalışmasını da gerektirir. Bu yüzden uygulanması zordur, belli safhalara uyulmaz ve kurallara riayet edilmezse istenilen sonucu vermeyebilir. Akran danışmanlığının amacı bu danışmanlığı alan öğrencilerin, sözlü tarihin tüm işlem basamaklarını tecrübe etmesi ve belirlenen konularda küçük bir tarihçi gibi hareket ederek gerekli bilgileri edinmesidir (Aladağ & Tezer, 2007, s. 146; Kabapınar, 2014, s. 428).

Sözlü tarihin eğitsel faydaları şu şekilde ifade edilebilir (Akçalı & Aslan, 2007, ss. 84, 86; Küpüç, 2014, ss. 44-45; Stradling, 2003, ss. 198-199; Uygun, 2006, s. 25):

- Öğrencilere, üst kesimden (elit) olmayan sıradan insanların bakış açılarına ve tecrübelerine ulaşma fırsatı verir. Ders kitaplarında ele alınan yakın dönem konuları, sözlü tarih sayesinde insanların gözünde canlanır, ezber anlatımdan kurtarılır ve çok yönlü bir bakış açısı ile ele alınır. Böylece öğrenciler ezber temelli dolaylı anlatımların sıkıcılığından kurtulabilir ve geçmişte kalan, yaşanmış olayların sıcaklığını hissedebilir,
- Sözlü tarih, öğrencilerin ders kitaplarında ikinci plana itilmiş sıradan sayılan insanlar ve toplumlar hakkında bilgi elde etmelerine yardımcı olur. Kitle iletişim araçları ve başka kaynakların sunduğu veriler yönüyle de faydalı bir denetim aracı görevi üstlenebilir,
- Tarihçilerin sadece belgeye dayanarak yaptıkları yorumlara karşı önemli bir denge unsuru olabilir, olayların gerçekte nasıl olduğunu ortaya koyabilir. Sözlü tarih, sıradan insanların şahsi hatıralarına dayalı olmasının yanında öğrenciler açısından tarihsel değişim ve süreklilik kavramlarının ele alınması, sorgulanması ve uygulanması yönüyle de faydalı bir metot olabilir,
- Sözlü tarih çalışması yapan ve bu doğrultuda bulgu elde eden öğrenciler, diğer bulgu türleri için geçerli olan işlem süreçlerini (konuyu ele alma, seçme, kontrol,

aykırılıklar, çarpıklıklar, güvenirlik, geçerlilik vs.) olduğu gibi sözlü bulgular için de uygulayabilir,

- Sözlü tarih çalışmaları, öğrencilere önemli beceriler de kazandırabilir. Bunlar arasında sorgulama, iletişim, empati sağlama, sonuç çıkarma ve kurgulama becerileri de sayılabilir.

Sözlü tarih işlem basamaklarının uygulanmasına yönelik süreçlerin; öğretmenlere, öğrencilere ve öğretmen adaylarına kazandırabileceği beceriler de şunlardır (Welton & Mallan, 1999, s. 396):

- Görüşme aşamasında: Dinleme, gözlem, soru sorma ve takdir etme,
- Görüşme süreci ve analiz: Olguyla düşünceyi birbirinden ayırma, ilgili malumatı ilgisiz malumat arasından ortaya çıkarma,
- Kişisel karşılaştırma/mukayese: Değişim ve sürekliliği idrak etme,
- Analiz ve raporlama aşamasında: Malumatı tertip etme,
- Önceki kuşakları daha iyi kavrama ve anlama. Sözlü tarihin faydalarına ilaveten diğer yöntemlere göre farklılıkları vardır ve bu farklılıkların da bilinmesi gerekir.

Sözlü tarihin geleneksel yöntemden farkı birçok tarihi olayın teferruatlı bir şekilde hayatta olan tanıklar ve bunların tanıklıkları vasıtasıyla dile getirilmesidir. Geleneksel tarih, geçmişi yazılı belgelere dayandırarak resmî bir şekilde sunarken, sözlü tarih ise geçmişi yaşayan tanıklar, bu tanıklarla yapılan mülakatlar ve onların hafızalarından süzülen bilgiler vasıtasıyla sunar. Sözlü tarih, tarihi bir olayın yeniden gün yüzüne çıkartılabilmesi, tarihi bilgilerin geleceğe dönük verilerinin arttırılabilmesi ve bu bilgilere yenilerinin eklenmesine imkân tanıyabilir. Tarihin yalnızca elitlerin (üst kesimler) tarihi ile siyasî ve askerî konuların egemen olduğu bir alan olmadığı, geleneksel tarih anlayışının desteklenmesi ve yapılacak sözlü tarih çalışmalarıyla elde edilecek verilerin genişletilmesi gerektiğini de ortaya koyar (Kumru, 2009, s. 20).

Sözlü tarih bir veri toplama aracı olmasının yanı sıra hem öğrenme-öğretme metodu hem de bu süreçlerin bir sentezidir. Sözlü tarih çalışmalarının öğrencilere ders içeriği kazandırma, konu analizi yaptırma, beceri gelişimi ve motivasyon sağlama gibi bilişsel gayeleri de vardır. Öğrenciler bu sayede bilim adamı hüviyetine bürünür, tarihçi işlem basamaklarını uygular ve üst düzey düşünme becerilerini de geliştirir (Portelli, 2006, ss. 18-19).

Sözlü tarihin eğitimde kullanımı ile ilgili birçok olumlu görüş bulunmaktadır. Sözlü tarih yöntemi, ilk önce öğrenciyi eğitim sürecine ekleyerek öğretmenin oluşturduğu tek yönlü bilgileri ortadan kaldırır. Bu yöntem sınıfı etkileşimli bir öğrenme alanına dönüştürür, gruplar

arası ilişkileri geliştirir ve öğrencileri eleştirel bir bakış açısına da yönlendirir (Poll, 1995, s. 146). Sözlü tarih, öğrencilerin bireysel deneyimlerini ulusal ölçekteki olaylarla ilişkilendirmelerine ve toplumsal değişimleri algılayarak küreselleşen dünyayı daha iyi anlamalarına neden olur. Aynı zamanda öğrencilerin geçmişlerini araştırmanın önemini anlamalarına, değerlerinin farkına varmalarına ve onlarda vatandaşlık bilincinin gelişimine de katkıda bulunur (Dillon, 2000, s. 603).

Sözlü tarihle, yazılı belgelerde tespit edilemeyen malumatlar elde edilir ve mevcut bilgilere yenileri eklenir. Yakın tarihte yaşanan her türlü hadisenin (sosyal, kültürel, ekonomik, politik vs.), bunlara ilişkin devinimlerin (değişim-dönüşüm) ve yaşanan sıkıntıların, sıradan insanlar nazarında nasıl görüldüğü de tespit edilebilir (Danacıoğlu & Böke, 1996, s. 6).

Sözlü tarih yalnızca sözlü kanıtlara dayanmaz, çıkış noktası da mevcut belgelerdir. Bunun yanında sözlü tarihte birkaç kişinin şahitliği değil de olabildiğince fazla kişinin tanıklığı önemlidir. Ayrıca konuların açıklığa kavuşturulmasında bu tanıklara ait anlatıların, yazılı belgelerle mukayesesi sonucunda bir neticeye varılabilir (Kaya, 2013, s. 13).

Sözlü tarihçilik sadece kendi sorunlarını değil aynı zamanda tarihçiliğin genel sıkıntılarını da kapsar. Bununla birlikte bu yeni metot tarih yazımına ilişkin birtakım yenilikleri de beraberinde getirir. Bu yeniliklerin ilki, sözlü tarihin görüşme yapılan şahısların yalan-yanlış, değiştirilmiş beyanatlarına ehemmiyet verdiği, bu anlatılardan özellikle psikoloji gibi diğer sosyal ilimlerin katkısı sonucu manalar çıkartıldığı ve bunun toplumsal bellek münazaralarına mühim faydalar sağladığıdır. İkincisi sözlü tarihin herkesin anlayabileceği sözlü materyallerden faydalanması bir akademik disiplin olması yönüyle tarihi, tarihçilerin tekelinden kurtarmış ve toplumun tüm kesimlerine yaymıştır. Üçüncüsü ise bu tür çalışmalarda, yazılı belgelerde yer verilmeyen sıradan insanlara ve onların hadiseler hakkındaki bilgilerine ve perspektiflerine yer verilmesi olmuştur. Bunun yanı sıra farklı kesimlere söz hakkı verilmesiyle daha demokratik bir tarih anlayışının geliştirilmesi ve tarihçilerin farkında olmadan birincil kaynaklara yönlendirilmesinde de katkısı olmuştur Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV, 2006, ss. 9-10).

Sözlü tarih sayesinde sıradan görülen şahısların bakış açılarına, tecrübelerine ulaşılabilir ve yakın tarihin kaydedilmesiyle de önemli eksiklikler giderilebilir. Ayrıca tarih yazımı yönüyle görgü tanıklarının çok olması da tarihin bilimselliğini ve gerçekliğini arttırabilir (Uygun, 2006, s. 25).

Sözlü tarihin öğretim yöntemi olmasına ilişkin diğer farklılıkları da şöyledir (Akbar, 2012, s. 2; Akçalı & Aslan, 2007, ss. 83-86; Demircioğlu, 2015c, s. 109; Küpüç, 2014, ss. 44-48):

- Bu metot sayesinde öğrenciler, doğruya en yakın malumata ulaşabilir ve tarih yazımı gerçekleşebilir, tarihi yeniden oluşturma noktasında aktif hale gelen öğrenciler farklı bakış açıları kazanabilir,
- Öğrenciler toplumun her kesiminde meydana gelen değişim ve dönüşümleri (inançlar, davranışlar, sosyal yapılar, iktisadi düzenler, hükümetlerin yaptırımları vb.) ifade edebilme yetileri kazanabilir,
- Öğrencilerin merak, gözlem ve karakter gelişimlerine katkıda bulunabilir ayrıca üst düzey düşünme becerilerine (bilgi toplama-tasnif etme-analiz-sentez-değerlendirme) ve sınıflar düzeyinde müşterek projeler yapılmasına katkı sağlayabilir,
- Öğrenciler tarihle aralarındaki engelleri kaldırabilir ve tarihin yanı sıra diğer ilimlerle (coğrafya, sanat, edebiyat, ekonomi) bağlantıya geçebilir ayrıca onların yaşadıkları çevreye ilişkin mesuliyet ve aidiyet hislerinin gelişimine katkı sağlayabilir,
- Bir otokontrol işlevi görmesinin yanı sıra şahısların hadiseleri ne şekilde yaşadıklarını sergileyebilir ayrıca tarihçilerin hadiselere ilişkin değerlendirmelerinde bir karşı tez oluşturabilir,
- Öğrenciler değişik bulgu çeşitleri kapsamında uygulanan kaideleri ve değerlendirme aşamalarını şifahi (sözlü) bulgular için de kullanabilir, öğrencilerin araştırma yeteneklerinin gelişimine katkıda bulunabilir bu sayede farklı seviyedeki ve çeşitteki tarihsel metotları deneyimlemelerini sağlayabilir,
- Okulla yaşam arasında köprü kurulmasına yardımcı olabilir ve öğrencilerin yaşadıkları sıkıntılara ilişkin deneyimler kazanmalarını da sağlayabilir,
- Öğrencilerin tarih bilincinin gelişmesine, farklı düşüncelere saygılı çoğulcu bir bakış açısına sahip olmalarına, demokratik-barışçıl-hoşgörülü olmalarının yanı sıra çok boyutlu nedensellik duygusu elde etmelerine, farklı materyalleri değerlendirme aşamalarını tecrübe ederek bir tarihçi gibi davranmalarına da katkı sunabilir,
- Elde edilen bulguların depolanarak güvenilir arşivler oluşturulmasına da katkı sağlayabilir. Sözlü tarihle ilgili bilinmesi gereken bir diğer husus da sözlü tarihin sınırlılıklarıdır.

Sözlü tarihin sınırlılıkları.

Sözlü tarihin sınırlılıkları kapsamında aktarılan hatıraların bir bölümünün uzunca bir süreç geçmesinden dolayı hatırlanamayacağı ve diğerlerinin de sonraki senelerin tesirinde

kalabileceği ifade edilmiştir (Tosh, 1997, s. 197). Bunun yanı sıra Barclay ve Decooke (1988) da yaşlanmanın nostaljik anlatılara neden olduğunu, hafızanın ise gündelik hayat, kimliksel ve fiziksel bozulmalarla birlikte tahribata maruz kaldığını ve değiştiğini dile getirmiştir. Bu nedenle sözlü tarih anlatıları, yazılı belgelere göre ehemmiyetini yitirmiştir. Bir diğer eleştiri konusu da sözlü tarih çalışmalarının muhteviyatı ve güvenirliği hususunda olup belleğin daha eskiden yaşanmış hadiselerle ilgili bir kaynak sayılamayacağıdır (Akt., Çaykent, 2016, s. 172).

Sözlü tarihe yönelik eleştiriler daha çok bellek ve öznellik üzerinde yoğunlaşır. Bu eleştiriler aslında sözlü tarihin gücü ve kazanımı olarak görülmelidir. Sözlü tarih, belleğin bireyselliğini ve ne manalar yüklendiğini, geçmiş ve günümüz bağlantısının ne şekilde sağlandığını belirtmesinin yanı sıra şahsi ve toplumsal bellek ile bunların arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi ortaya koyması yönüyle de önemlidir (Danacıoğlu, 2001, s. 134).

Sözlü tarih çalışmalarında insan hafızası ve şahitlerin beyanatları kusursuz değildir. Yapılacak çalışmaların çeşitli kaynaklarla mukayese edilmesi ve bunların değerlendirme süreçlerine ehemmiyet verilmesi gerekir. Bu konuda çalışmalar oldukça sınırlı bir alandan ibaret olabilir, çevresel etkenlere ilişkin yaşanan olumsuzluklar (göç, kanıtların olmaması, değişim ve dönüşümler) insan hafızası için gerekli olan geçmiş bilinci ve birikimini engelleyebilir, yerel ve sözlü tarihin kendine özgü yararlarıyla eğitim ve psikolojiye ilişkin faydaları da çelişebilir. Bu nedenle sözlü tarih alanında ihtisaslaşmaya gereksinim vardır. Ayrıca yaşanan sıkıntılar metot üzerinde gerçekleştirilecek çalışmalar, verilecek hizmet içi eğitimler ve seminerler vasıtasıyla da aşılabilir (Akçalı & Aslan, 2007, ss. 85-86).

Sözlü tarihi, geleneksel tarih yazımı ile mukayese etmek ve akademik gerekçelerini açıklamak kolay değildir. Sözlü tarihin şahısların belleklerinden süzülen hatıralarla bezenmesi ve bu anlatıların yıllar sonra hatırlanarak kurgusal manada bir araya getirilmesi süreç itibariyle oldukça zordur ayrıca metodu üzerinde de henüz bir fikir birliğine varılamamıştır. Bu tür çalışmaların artması neticesinde prensipleri ve standartları da belirginleşmeye başlamıştır (BİSAV, 2006, ss. 5-6).

Sözlü tarihin sınırlılıklarına ilişkin diğer tespitler de şöyledir (Akbar, 2012, s. 5; Akçalı & Aslan, 2007, s. 86; Küpüç, 2014, ss. 52-55):

- Sözlü tarih çalışmalarında gereksinim duyulan kaynakların sayısı ve çeşidiyle ilgili sıkıntılar yaşanabilir,
- Bu tür çalışmalar, şahsi fikirlerden oluşmaktadır. Şahısların geçmişlerine dair malumatlar sosyal, demografik ve ekonomik devinimlerin (değişim-dönüşüm) değerlendirilmesinde istenilen şekilde sonuç vermemektedir,

- Bu tür çalışmalarda en çok iki ya da üç kuşak ötesine ulaşılabilir, zaman yönüyle kesinlikten söz edilemez. Bununla birlikte çalışmayı gerçekleştirecek kişilerin işin ehli olması, elde edilecek verimi olumlu yönde etkiler,
- Bu tür çalışmalar zor ve zahmetlidir, profesyonellik ister, çalışmaları yapacak kişilerin her yönüyle donanımlı olmasını da gerektirir. Bu nedenle çalışmanın gerçekleştirilmesine sıcak bakılmayabilir,
- Toplumsal manada daha önceden yaşanmış acı hadiseler (afet, savaş, göç vb.) ve bunları tecrübe etmiş şahısların sıkıntıları yeniden gündeme gelebilir ve katlanılması zor sıkıntılar çıkarabilir,
- Bu tür çalışmalar uzun zaman alır, literatür yönüyle kapsamı geniş konular ele alınmalıdır. Külfetli olmasının yanı sıra her bir aşaması için maddi kaynağa da ihtiyaç vardır,
- Karşılıklı güven olsa bile şahıslar mülakatların erişime açılması ve internete sızması durumunda zarar görebilir, bu nedenle mülakatlarda kod isim ve rumuz kullanılması daha iyi olacaktır,
- Bu tür çalışmaların kayıt altına alınması, depolanması, saklanması, arşivlenmesi zor ve riskli bir süreçtir. Video ve ses kayıtları büyük depolama kapasitesi gerektirir, bu kayıtlara teknik aksaklıklar nedeniyle erişememe ihtimali de vardır. Ayrıca bu çalışmaların web sitelerine konulması ve ilgili sitelerin kapatılması halinde gerçekleştirilen çalışmaların yok olma tehlikesi de bulunmaktadır. Sözlü tarihin sınırlılıklarına ilaveten ele alınması gereken bir diğer konu da sözlü tarih çalışması yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardır.

Sözlü tarih çalışması yapılırken dikkat edilecek hususlar.

Gerçekleştirilecek olan görüşmeler neticesinde katılımcılardan bilgi edinilmesine ilişkin izlenmesi ve üzerinde durulması gereken aşamalar (Üçüncü, 2013, s. 448):

- Çalışma konusunun tespit edilmesi,
- Verilerin oluşturulma aşamasındaki zaman konusu,
- Saha çalışmasına çıkmadan önce gerekli hazırlıkların yapılması,
- Katılımcılarla gerekli iletişimin sağlanması,
- Görüşmenin gerçekleştirilmesi,
- Görüşme sonrası yapılacaklar ile bu çalışmaların kayıt altına alınması ve arşivlenmesi şeklindedir.

Araştırma konusu seçilirken yakın dönem tarih konuları tercih edilir. Bu yöntem bilgi kaynağı olan kişilerin yaşadıkları süreyle ve söyledikleriyle de sınırlıdır. Bu konular güncel

olmalı ve çocukları olumsuz anlamda etkileyebilecek nitelikte olmamalıdır. Araştırma konusu tespit edildikten sonra literatür taraması yapılmalı ve diğer araştırmalar gözden geçirilerek gerekli notlar alınmalı, kaynakların mukayesesine yönelik çalışmaların akabinde araştırma konusu yeniden ifade edilmelidir. Ayrıca araştırmanın niteliğine uygun kamera, video, fotoğraf, nitelikli ses kayıt cihazı vb. materyal de temin edilmelidir (Doğan, 2015, s. 120; Üçüncü, 2013, s. 448).

Katılımcı olacak şahısların seçiminde; bu şahısların bilinen birileri (esnaf ve eşraftan) olması, bilgili ve tecrübeli olması, yerli halktan olması, akıl sağlığının yerinde olması, daha önce bu tür faaliyetlerde bulunmuş kültürlü, iletişimi iyi olan, bildiklerini iletebilen ve tarihsel süreci anımsayabilen şahıslar olması da gerekir (Doğan, 2015, s. 120).

Mülakat öncesinde kılık-kıyafetin düzgün olması, yöneltilecek soruların şahsa göre düzenlenmesi, ön mülakat yapılması ve akabinde randevu talep edilmesi şarttır. Katılımcı niteliklerinin araştırılması, teknik yardım alınması, heyecanın dindirilmesi ve deneme amaçlı çalışmaların da yapılması gerekir. Bu şekilde konunun detaylarıyla birlikte ele alınması hem araştırmacıyı hem de katılımcıyı rahatlatacak ve onlara güven verecektir. Soruların uzun ve karmaşık olmasından ziyade daha çok anlaşılır olması, kısa notlar halinde hazırlanması ve görüşmeye zamanında gidilmesi mühimdir. Katılımcıları ikna etmede çalışmanın ehemmiyetinden bahsedilmesi, yöneltilecek soruların katılımcıya gösterilmesi ve görüntülü kayıt yapılmaması da önerilir. Ayrıca daha önce yapılan çekimlerin kanıt olarak gösterilmesi, beden dilinden faydalanılması ve kayıtlar değerlendirilirken beğenilmeyen yerlerin atılması da gereklidir (Çaykent, 2016, s. 173; Doğan, 2015, ss. 121-122).

Mülakat yapılması için en elverişli ortam ev ortamıdır ve görüşme süreleri en az 30 en fazla 60 dakika olmalıdır. Bu sürenin az olması durumunda yeterince malumat alınamaz, fazla olması durumunda ise dikkat dağılır, konu dışına çıkılır, tekrara düşülür ve fiziksel ihtiyaçlar da devreye girer (Doğan, 2015, ss. 123, 128).

Mülakat esnasında araştırmacı rahat edebileceği bir şekilde ortamı düzenlemelidir. Öncelikle kendisini tanıtmalı, çalışmayı anlatmalı ve kısa bir sohbetle katılımcıyı rahatlatarak, güvenini kazanmalıdır. Kayıt cihazı mülakatın seyrini aksatmayacak şekilde uzak bir yere konmalı ve katılımcıya olan saygı gösterilmelidir. Görüşme yapılırken empati yapılmalı, fazla yüklenmelerden kaçınılmalı, katılımcı ilgiyle dinlenmeli, esnek davranılmalı ve kısa notlar alınmalıdır. Bunun yanında mülakat esnasında görüşmeciye müdahale edilmemeli, yönlendirmelerden kaçınılmalı ve mülakat bölünmemelidir. Ayrıca mülakat esnasında araştırmacı kendi fikir ve düşüncelerini katmaktan imtina etmeli ve sözlü tarih çalışmalarında

disiplinler arası metotlardan yararlanılmalıdır (Çaykent, 2016, ss. 174-175; Kyvig & Marty, 2000, ss. 77-79).

Katılımcılar yöneltilen sorulara kısa yanıtlar verebilir. Araştırmacı buna hazırlıklı olmalı, konuyu detaylandırabilecek tarzda sorular yöneltebilmeli ve bu konuda kendisini yetiştirmelidir. Mülakat soruları açık uçlu, basit, kısa olmalı ve yönlendirici olmamalıdır. Mülakat esnasında ayrıntılara dikkat etmek gerekir, önemli ipuçları bu ayrıntılarda gizlidir. Anlaşılamayan kavramların, terimlerin ve ifadelerin farklı sorular yöneltilerek anlaşılması da gerekir (Üçüncü, 2013, s. 449).

Sözlü tarih araştırmalarında sondaj ve suflelerin önemi yadsınamaz. Sondaj daha çok malumat almayı amaçlayan ve çalışmanın niteliğini arttıran sorulardır. Sufle ise hatırlanması zor olan soruları farklı şekillerde dile getirmeyi ya da katılımcıların hafızalarını canlandırmayı amaçlayan vasıtalardır. Bunun yanında katılımcıların hafızalarının dürtülmesi ve anılarının canlandırılmasında nesne, mekân ve görseller oldukça etkilidir. Bu tür çalışmalar gerçekleştirilirken buna dikkat edilmeli ve ek sorular genel soruları açmak maksadıyla sorulmalıdır (Doğan, 2015, s. 131).

Görüşme sonrası süreç bir veya birden fazla şahısla yapılacak görüşmeler neticesinde bilgilerin tekrar etmeye başladığı ve doyum aşamasına gelindiği anda tamamlanır. Bu aşamada gerek dijital cihazlara gerekse not defterlerine kaydedilen malumatların ayıklanması gerekir. Öğrenciler bu aşamalardan sonra yaptıkları çalışmaları okullarında proje olarak hazırlayabilir ve en önemlisi de sınıflarında arkadaşlarıyla sunum şeklinde paylaşabilir (Doğan, 2015, s. 129).

Sözlü tarih materyallerinin muhafazası ve arşivlenmesi sayesinde bilgiye erişim ve bu bilgiden faydalanma, katılımcıların gizliliği ve emniyeti konusunda Batı Avrupa'da ve Amerika'da gerekli olan yasal zemin sağlanmıştır. Bu konuda birçok ülkenin ve Türkiye'nin yasalarında boşluklar bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de ve diğer ülkelerde ihmallerin giderilmesine ve gereken tedbirlerin alınmasına da ihtiyaç vardır. Verimli bir sözlü tarih görüşmesi için dikkat edilmesi gereken diğer hususlar da şöyledir:

- Alanında uzman olan şahısların yaptığı gibi yazılı bir form kullanılması önerilir, ayrıca rivayet halkası da oluşturulması gerekir çünkü bu rivayet zinciri yapılacak olan çalışmaların geçerliliği ve güvenilirliği bakımından gereklidir,
- Bu tür çalışmalarda birden fazla tanığın bulunması çalışmayı her yönüyle daha geçerli ve güvenilir kılacak aynı zamanda gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır,

- Görüşmeye başlamadan evvel görüşmenin gerçekleştirileceği mekân, zaman ve katılımcıya ilişkin bilgilerin kayıt altına alınması gerekir, bu sayede meydana gelebilecek karışıklıklar önlenebilir,
- Elde edilen materyal türüne göre uygun bir şekilde korunmalı ayrıca bu konuda gerekli olan muhafaza ve koruma yükümlülüklerine riayet edilmelidir,
- Katılımcılar verecekleri mülakat nedeniyle yasal yönden güvence altında olmak isterler, aksi durumda mülakat gerçekleşmeyebilir. Araştırmacıların bu konuda gerekli olan güveni verebilmesi ve diyalog ortamını sağlamaları da gerekir (Üçüncü, 2013, ss. 448-450). Sözlü tarih çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen mülakatların toplumsal bilince katkısı yönüyle de önemli faydaları vardır.

Sözlü tarih değerlerini yitirmeye başlayan gençliği ve unutulmaya başlanan yaşlıları etkin hale getirmede oldukça yararlı bir metottur (Doğan, 2015, s. 131). Ayrıca bu çalışmaların, yazılı kaynaklarla mukayesesinin gerçekleştirilmesi neticesinde çapraz değerlendirme yapılabilir ve farklılıklarının ortaya konması da gerçek manada bir tarih resminin oluşturulmasına katkı sağlayabilir (Çaykent, 2016, ss. 174-175). Sözlü tarihin geniş bir perspektiften ele alınabilmesi için Dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimine de bakmak gerekir.

Dünyada Sözlü Tarih Çalışmalarının Gelişimi

Sözlü tarihin gelişim sürecine bakıldığında ilk örnekleri 1950'li yıllarda görülmesine rağmen tarih disiplini içerisinde kendine yer bulması 1980'li yılları bulmuştur. Willa K. Baum ve David Dunaway bu süreci 3 döneme ayırmıştır. Birinci dönemde sözlü materyali, arşivlerde bulunan ve nostaljik bir malzeme olarak görülen biyografiler ve otobiyografiler teşkil etmekteydi. İkinci dönem 1960'lı yılların yarısında başlar ve bu dönem sözlü tarihçiler, projelerin sayısı artmaya başlayınca metodolojik yönden daha da ilerlemiş bir yöntem kullanmaya başladılar. Bu süreçte sözlü tarih materyalleri arşiv yığını olmaktan ziyade feminizm, etnisite, din araştırmaları kapsamında yerel tarih araştırmalarıyla birlikte kullanılmıştır. Üçüncü dönem ise 1980'li yıllardan günümüze kadar olan süreçtir. Bu süreçte sözlü tarih bağımsız bir çalışma alanı ve disiplinine sahip olmuştur. Sözlü tarihin böyle görülmesinde ve bir disiplin haline gelmesinde Paul Thompson ve Alessandro Portelli'nin katkısı büyüktür (BİSAV, 2006, ss. 7-8).

Dünyada sözlü tarih çalışmalarının ilk örneklerine ABD'de rastlanmıştır. Asillerin ve elitlerin yaşamlarını konu edinen geleneksel anlayış 1930'larda terkedilmiştir. Amerika'da "Yeni Sosyal Tarih" anlayışı benimsenerek, güney eyaletlerinde esirlerin ve fakir beyazların yaşamını ele alan sözlü tarih çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu konuda Angie Debo'nun

Amerikan sivil savaşının yerli Choctaw'lar üzerindeki etkilerini ortaya koyan "*Choctaw Cumhuriyeti'nin Yükseliş ve Düşüşü*" adlı eseriyle, güneydeki yerli kabilelerin zorunlu göçlerini konu edinen "*Sular Hala Akıyor*" isimli eseri de örnek gösterilebilir. Ayrıca L. D. Reddick'in 1934-1935 yılları arasında eski esirlerle yapılan ve Work Progress Administration fonu ile desteklenen çalışması da toplumsal eleştiriyi temel alan tarih anlayışının ilk örneklerden biri sayılır (Çaykent, 2016, ss. 166, 168).

Sözlü tarih alanında ilk bilimsel çalışma Allan Nevins'in ünlü "*Grover Cleveland*" isimli araştırmasıdır (Sarı, 2007, s. 52). 1950'li ve 1960'lı yıllarda sözlü tarihle ilgili araştırmalar hızla artmaya ve yayılmaya başlamıştır. Bu bağlamda Frank Ernest Hill ve Allan Nevins, Ford fabrikasında yaptıkları araştırmalar sonucunda endüstri tarihiyle ilgili önemli bir eser de ortaya koymuştur (Thompson, 1999, s. 66).

1965 yılında sözlü tarihe dikkat çekmek ve bu çalışmaları yaymak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin farklı eyaletlerinde çok sayıda sözlü tarih çalışması yapılmıştır. Bu konuda 1966 Eylül'ünde Amerika Birleşik Devletleri'nde bir çalıştay düzenlenmiş ve bu çalıştayın ilk konuşmacısı da Allan Nevins olmuştur. Bu tarihten itibaren Sözlü Tarih Topluluğu (Oral History Association) ilgili konferansları tertip etmeye ve senede 4 defa Sözlü Tarih Bibliyografyası çıkarmaya başlamıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda bu tür çalışmalar, yerel tarihle ilişkilendirilmiş ve tarihçiler dışında ilgisi olanlara da zemin hazırlamıştır. 1970'lerde The New York Times Sözlü Tarih Programı'nın seçili halde bulunan çevirileri (transkripsiyonları) mikrofiş ve mikrofilmler halinde çalışmacılara açılmıştır. Bu gelişmeler sözlü tarih çalışmaları yönüyle bir milat oluşturmuş, 1975'lere gelindiğinde The Oral History Review dergisi de yayımlanmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra sözlü tarih kılavuzları da yayımlanmaya başlamış ve 1966 yılında William G. Tyrrell'in *Yerel Tarihi Teybe Kaydetmek (Tape Recording Oral History)* isimli broşürü de bunun ilk örneğini oluştur muştur (Starr, 1996, ss. 47-52).

19. yüzyıldan itibaren sanayileşmede ve toplumsal alanda yaşanan hızlı devinimler (değişimler ve dönüşümler); işçi sınıfının, kadınların, siyah ırk mensuplarının ve fakirlerin tarihine olan ilgiyi arttırmıştır. Bu konuda güçlü bir geleneğe sahip olan İngiltere, Avrupa'da sözlü tarih araştırmalarına öncülük etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın akabinde sosyal tarih ve sosyoloji gibi disiplinlerde meydana gelen gelişmeler sözlü tarih araştırmalarına da sirayet etmiştir. Bu konuda İngiltere'de George Ewart Evans'ın "*Ask the Fellow Who Cut the Hay*" adlı çalışması sözlü tarih kapsamında gerçekleştirilen ilk çalışmalardan sayılır. Bu çalışmada ikinci sınıf görülen sıradan çiftçilerin yaşamına ve kendilerini ifade etme becerilerine de yer verilmiştir (Sarı, 2007, ss. 58, 62).

İngiltere'de 1960'lardan itibaren Paul Thompson gibi sosyal tarihçilerin sayısı artmış, sıradan görülen insanların ve grupların tarihlerini kaleme alma teşebbüsleri de yaygın hale gelmiştir. Bu konuda Jesse Lemisch, Eugene Genovese, William Alleman Williams ve Staughton Lynd gibi araştırmacılar önemli çalışmalar yapmıştır. Bu yıllarda barış hareketleri ve insan hakları konusunda yaşanan önemli gelişmelerin yanı sıra yazılı belgelerde görülen eksiklikler nedeniyle de araştırmacılar, sözlü tarih gibi farklı yaklaşımlara ve metotlara yönelmek durumunda kalmıştır (Çaykent, 2016, ss. 168-169).

1970'li dönemlerde İngiltere'de Essex Üniversitesi'nde faaliyetlerini yürüten ve sözlü tarih uzmanlarından biri olan Thompson, Oral History (Sözlü Tarih) dergisinin kuruculuğunu ve editörlüğünü yapmıştır. Ayrıca sözlü tarihle ilgili "*The Voice of the Past"*, "*The Work of William Morris"*, "*Living the Fishing"* ve "*The Edwardians"* isimli önemli eserleri de kaleme almıştır (Sarı, 2007, s. 64).

1980'lerde yaşanan kültürel dönüşümler sıradan insanların yaşamlarını disiplinler arası çalışmalar yönüyle daha da cazip hale getirmiştir. Bu dönemde Clifford Geerzt, farklı metinler gibi kültürün de katmanlı bir şekilde okunması gerektiğine dikkat çekmiş, antropoloji ve sosyoloji ilimlerinin sözlü anlatımlar kapsamında topluma ilişkin konuları ve öznelliği ön plana alması da tarih ilmi yönüyle anlam kazanmıştır. Bununla birlikte Carlo Ginzburg, Robert Dornton, Emmanuel Le Roy Ladurie gibi mikro tarihçiler ortaya çıkmış ve bu araştırmacılar çok aşamalı (katmanlı) okumaları yapmak ve arşivlerde bulunan mahkeme tutanakları ile folklorik anlatılara dayanan belgeleri de incelemek suretiyle çözümlemeler yapmışlardır (Çaykent, 2016, s. 170).

Avrupa'da sözlü tarihin eğitime uyarlanması aşamasında Kolombiya Sözlü Tarih Ofisi'nin öncü bir rolü vardır. Bu ofiste görevli E. Leuchtenburg, Eric Mckitrick ve arkadaşları öğrencileriyle uygulamaya dönük çalışmalar yapmıştır. Bu konuda düzenlenen sözlü tarih ulusal kolokyumlarında, sözlü tarih ve sınıf içi uygulamaları bilimsel manada tartışılmış ve yayılma alanı bulmuştur. Bu konuda üniversite kapsamında Saul Benison ve Charles Morrissey sözlü tarih ve mülakatlar konusunda öğrencileri bilgilendirmiş, Kaliforniya Devlet Üniversitesi'nde öğrencilere dönük proje çalışmaları da yaptırılmıştır (Dere, 2017, s. 32). Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sözlü tarih çalışmalarının günümüzde toplum tarihi, müze araştırmaları, medya, kütüphaneler ve gazetecilik bölümleri başta olmak üzere daha çok lisansüstü aşamalarda yürütüldüğü de görülmektedir (Ritchie, 2015, ss. 216-218).

Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmalarının Gelişimi

Sözlü tarih yerel tarihin bir metodu olarak değerlendirildiğinde Muallim Cevdet'in öğrencileriyle gerçekleştirdiği yerel tarih gezilerinin ve Çağatay Uluçay gibi eğitimcilerin yaptığı araştırmaların bu kapsamda ele alınması gerekir. Muallim Cevdet, İstanbul'da çok sayıda eğitim kurumunda görev yapmış ve öğrencilerinde derin izler bırakmıştır. Muallim Cevdet için İstanbul, Avrupa yıllarında edindiği deneyimlerin, öğrendiklerinin uygulama merkezi olmuş ve çalışmalarında bir laboratuvar görevi üstlenmiştir. Muallim Cevdet, öğrencileriyle yalnızca sınıfta bulunmak yerine tarihi mekânlara ve müzelere geziler yapmıştır. Bu yönüyle yerel tarih uygulamaları ile dikkat çeken ilk kişinin Muallim Cevdet olduğu söylenebilir (Işık, 2020, s. 206). Bununla birlikte Çağatay Uluçay'ın 1950'li yıllarda yazmış olduğu makalelerde sözlü tarihin izleri görülür. Çağatay Uluçay çalışmalarında, Kurtuluş Savaşı gazilerini savaşların yaşandığı yerlerde konuşmalarını sağlama veya bu gazileri okullara davet ederek öğrencilerle görüştürülmesi suretiyle tarih derslerine farklı bir renk ve canlılık katması yönüyle ele almıştır (Safran & Ata, 1998, s. 87). Türkiye'de sözlü tarih çalışmalarının gelişim süreci ve bu süreçte yapılan çalışmalar da şöyledir:

Literatüre bakıldığında Türkiye'de sözlü tarih araştırmalarının 1914 yılında folklor ve halk edebiyatı disiplininin ortaya çıkmasıyla başladığı, süreç ilerledikçe gerçekleştirilen çalışmalar sayesinde konservatuvarların, yükseköğretim kurumlarının, TRT'nin, Türk Ocakları ile halkevlerinin, yerel hizmet kurumlarının, süreli yayınların, kulüplerin ve bilim adamlarının arşivlerinde mühim bir birikim oluşturduğu görülmüştür (Üçüncü, 2013, s. 442).

Mehmet Fuat Köprülü'nün 1923 yılında basılan "*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*" adlı eseri tekke edebiyatının Türk edebiyatındaki yerine ve ehemmiyetine değinir. Fuad Köprülü, çalışmasını 1918 yılında tamamlamıştır. Bu çalışmada Türkler arasında Orta Asya'da tasavvufun yayılmasıyla birlikte oluşmaya başlayan tekke edebiyatının gelişim sürecine, Anadolu'ya gelişine ve bu bölgede yayılmasına yer verilmiştir. Bu eser, kaynaklar temel alınarak ve malumatlar büyük bir titizlikle incelenerek oluşturulmuştur. Ayrıca menkıbelerin, sözlü anlatımların tarih ve biyografi çalışmalarında kullanımının en yetkin örneklerinden de biridir (Bilgin, 2014, s. 48).

Mehmet Fuat Köprülü'nün 1930 yılında basılan "*XVII. Asır Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman hikâyesi*" ve "*Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi Hakkında Yeni Vesikalar*" isimli çalışmalarında, Kayıkçı Kul Mustafa ve şairden günümüze kadar gelen 32 şiiri farklı yönleriyle incelenmiş, Genç Osman Destanı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca bu eserler sözlü geleneğe ait rivayetlerin modern

bir tarzda ve tarihsel bir bütünlük içerisinde ne şekilde ele alınacağına dair nitelikli birer araştırma olmaları yönüyle de dikkat çeker (Sakaoğlu, 2014, s. 459).

Pertev Naili Boratav, 1939-1940 yılları arasında kırsal kesimlere ait olan sözlü kültür ürünlerini kaleme almıştır (Öztürk, 2006, s. 22). Niyazi Berkes de 1942 senesinde Ankara'nın 13 köyünde sosyolojik çalışmalar yapmış ve bu araştırmalarda sözlü mülakatlardan faydalanmıştır (Küpüç, 2014, s. 29).

Behice Boran 1942 tarihli "*Sosyoloji Araştırmaları*" adlı çalışmasında Manisa'nın dağ ve ova yerleşimlerindeki toplum değişimlerini konu edinmiştir. Boran'ın Manisa köylerinde yaptığı bu uygulamalı çalışma sonradan yapacağı çalışmalara dayanak olmuştur. Yazar Türkiye'nin toplumsal gerçeklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Sosyal yapıyla ilgili görüşleri "*Toplumsal Yapı Araştırmaları*" isimli eserinden de öğrenilebilir. Bu çalışma Türkiye'de sosyoloji ve antropoloji alanında sözlü kaynakların kullanımı yönüyle de önemlidir (Atılgan, 2009, s. 132).

Mehmet Fuat Köprülü'nün 1943 yılında Belletende yayımlanan "*Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları"* isimli çalışması da bu tür çalışmalar yönüyle başvuru eserlerinden biridir (Köprülü, 1943, s. 375).

Ahmet B. Kuran'ın 1945 yılında yayımlanan "*İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*" adlı çalışması yazarın kendi şahitliği temel alınarak oluşturulmuştur. Bu eserde geçmişin bilinmeyen devirleri kısmen de olsa açığa çıkarılmış ve çok sayıda yazılı belge de kullanılmıştır. Bu çalışmada Tanzimat'tan sonra meydana gelen ihtilal teşebbüsleriyle II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte gerçekleşen parti çekişmeleri, kronolojik ve tarihi bir sınıflandırmayla anlatılmıştır (Kuran, 1945, s. 3).

Zeki Velidi Togan'ın 1950 yılında basılan "*Tarihte Usul"* adlı çalışması şifahi kaynakların eleştirel bir şekilde ele alınmasını vurgular. Ayrıca yöntem yönüyle Türk tarihçiliğine yenilikler getirmesiyle de ilgi çeker (Togan, 1981, s. 36).

Yusuf Hikmet Bayur'un 1963 yılında basılan "*Atatürk, Hayatı ve Eseri* "isimli eseri 1980 öncesine ait bir Atatürk biyografisi ve bu konuda ele alınmış bir denemedir. Yazar, Atatürk'ün ortamında bulunmuş ve çalışmasında birinci elden kaynakların yanı sıra kendi tanık olduğu olaylar ve farklı şahıslardan edindiği malumatları da kullanmıştır (Bayur, 1990, s. 5).

Tevfik Ebuzziya'nın 1973 yılında basılan "*Yeni Osmanlılar Tarihi*" isimli eseri 19. yüzyılın son dönemlerinden, II. Meşrutiyete kadar olan gelişmeleri ele almıştır. Çalışma

müellifle, samimi arkadaşlarının şahitlikleri ve onların verdikleri malumatlara dayanır (Sarı, 2007, s. 29).

1970 ve 1980'li yıllara bakıldığında Ermeni terörü ve iddialarına karşı bu hadiseleri yaşamış ya da bu olaylara şahit olmuş şahıslardan edinilen şifahi malumatlara dair birtakım araştırmaların gerçekleştirildiğini de görmekteyiz (Metin, 2002, s. 290). Bu dönemde mahkeme kayıtları, İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi) tarafından gerçekleştirilen kadı sicilleri ve Osmanlı sosyal tarihine ilişkin eserler (*Tülay Artan-Eyüp'te Sosyal Yaşam ve Betül İpşirli Argıt-Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın*) de sözlü tarih çalışmaları kapsamında değerlendirilmiştir (Çaykent, 2016, s. 170).

Hüseyin Çelik'in 1995 yılında yayımlanan "*Görenlerin Gözüyle: Van'da Ermeni Mezalimi*" isimli eseri Van'da yaşanan Ermeni zulmünü sözlü anlatılarla ortaya koyması yönüyle önemlidir. Gürsoy Solmaz'ın 2001 yılında basılan "*Tanıkların Diliyle Ermeni Vahşeti*" adlı çalışması da Ermeni zulmünü yaşayan 125 şahsın dile getirdiği şifahi malumatlar temel alınarak oluşturulmuştur (Solmaz, 2001, s. 10). Solmaz ve Çelik'in çalışmaları sadece hayatta olan tanıkların anlatılarından ibaret olup tarihçilerce kronolojiye uygunluğu ya da değerlendirilmesi yapılmamıştır. Bunun yanında hadiselerin alt alta tasnif edildiği ve sözlü tarih yöntemi yönüyle zayıf birer araştırma oldukları da dile getirilmiştir (Sarı, 2007, s. 81).

Türkiye'de sözlü tarih araştırmaları, 1990'lar itibariyle tarih ilmini de kapsamına almıştır. Yaşanılan yirmi beş yıllık süreçte televizyonlarda bu alana ilişkin yayımlanan programlar dikkat çekmiştir. Bu programlarda dini, etnik, sosyal, sınıfsal ve turizm konularını kapsayan sözlü tarih çalışmalarına yer verilmiş ve bu tür araştırmalar yerel tarih, kurumsal alan ve yaşanılan döneme ait şahitlikler temelinde de ele alınmıştır (Danacıoğlu, 2001, s. 148).

İsmail Görkem'in 24-27 Haziran 1996 tarihinde Beşinci Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunduğu "*Tarihi Gerçeğin Ebedileşmesi: 1909 Adana Vilâyeti Ermeni Olayları ve Bahçe Müftüsü ile Kardeşinin Ağıdı*" isimli bildirisi de sözlü tarih araştırmaları kapsamında ele alınmıştır (Üçüncü, 2013, s. 443). Dursun Yıldırım'ın 1998 yılında yayımladığı "*Tarih Yazımı ve Sözlü Ortam Kaynakları*" isimli çalışması da sözlü kültür ve sözlü ortam kaynakları hakkında önemli malumatlar içerir (Yıldırım, 1998, s. 37).

Leyla Neyzi'nin 1999 yılında yayımlanan "*İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet*" adlı çalışması daha önce Gazete Pazar, Albüm ve İstanbul dergilerinde basılmış olan sözlü tarih çalışmalarına ait yazıların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bunun yanında müellif, eserini farklı yaşam hikâyelerinin ele alındığı bir çeşit antoloji tarzında

düzenlemiş ve kimlik-aidiyet sorunu üzerinde şekillendirmiştir. Ayrıca sözlü tarihi yazılı belgelere karşı alternatif bir alan olarak da görmüştür (Neyzi, 1999, s. 3; Sarı, 2007, s.82)

Prof. Dr. Halil İnalcık'ın 1999'da yayımlanan "*How to Read Ashik Pasha-zade's History"* isimli eseri ile 1998'de yayımlanan "*Dervish and Sultan: An Analysis of the Otman Baba Vilayetnâmesi"* isimli çalışması, dini edebiyattan çeşitleri yönüyle yararlanma konusunda önemlidir (Üçüncü, 2013, ss. 442-443).

Bahaeddin Yediyıldız 2000 yılında yayımlanan "*Ordu Tarihinden İzler*" isimli eserinde folklor vasıtasıyla yöredeki tarihi hadiseleri ve bazı şahısların gerçekte yaşayıp, yaşamadığını ortaya çıkarmak maksadıyla hem sözlü kaynakları hem de yazılı belgeleri bir arada kullanmıştır. Bunun yanında müellif, yazılı ve sözlü kaynakların bir arada aynı zamanda eleştirisel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini de vurgulamıştır (Yediyıldız, 2000, s. 5). Ayrıca bu eser Ordu Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 yılında genişletilerek yeniden basılmıştır.

H. Neşe Özgen'in 2003 yılında yayımlanan "*Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı: Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri"* adlı çalışması da tarihi bir konunun toplumsal manada algılanışını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır (Özgen, 2006, ss. 177-178).

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2003 yılında kabul edilen "*Âşık Mahgül ve Hikâye Repertuarı*" isimli çalışma da sözlü tarih araştırmaları kapsamında ele alınmıştır (Üçüncü, 2013, s. 443).

Özkul Çobanoğlu'nun 2004 yılında yayımlanan "*Kırım Savaşı'nın İngiliz ve Türk Kaynaklarına Göre Halk Edebiyatına Yansıması"* adlı çalışmasında, Kırım Savaşı'nın halk edebiyatı araştırmalarına ne şekilde yansıdığı konu edilmiştir (Çobanoğlu, 2004, s. 21).

Kemal Üçüncü'nün 2004 yılında yayımlanan "*Sözlü Kültür/Tarih Bağlamında Edebî Bir Metin Olarak Otman Baba Vilâyetnâmesi"* isimli çalışmasında, ele alınan eserin Otman Baba'nın vefatının ardından müridi olan Köçek Abdal tarafından yazıldığı ve şifahi ananelerden oluştuğu dile getirilmiştir. Eserde 15. yüzyılda Anadolu'nun tarihî ve sosyal yaşamına ilişkin malumatlara da yer verilmiştir. Ayrıca bu eser sözlü kültür perspektifinden de incelemeye çalışılmıştır (Üçüncü, 2004, s. 1).

Ruhi Ersoy'un 2009 yılında yayımlanan "*Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği"* adlı çalışmasında, Hazar'dan Türkiye'ye kadar bir göçün anlatımı ve sözlü hafızadaki izleri incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada sözlü anlatılar, yazılı vesikalarla da karşılaştırılmıştır (Ersoy, 2009, s. 10).

Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları daha çok sözlü kültürün yazıyla olan ilişkisini ortaya çıkarma amaçlı gerçekleştirilmiştir. Bu tür araştırmalar şahsi ve toplumsal anlamda anımsama ve unutma süreçlerini temel almış, hafıza çalışmaları çerçevesinde de bir ivme kazanmıştır. Tarih eğitimi kapsamında gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmaları, genel ve mikro anlatımlar arasındaki çelişkilerin giderilmesi maksadıyla yapılmış ve sayıları da artarak günümüze kadar gelmiştir (Çaykent, 2016, ss. 170-171).

Türkiye'de sözlü tarih çalışmalarının, dünyadaki gelişmeler de göz önüne alındığında literatür yönüyle henüz yeni olduğu görülür. Bu konuda bazı dernek, vakıf, üniversite vb. kurumların gerçekleştirdiği çalışmalar da yetersizdir. Bu yönüyle saha çalışmaları, tasnifleme, tahlil, sentez, değerlendirme, görüşme gibi yöntemlerin daha kaliteli ve akademik düzeyde verilecek eğitimlerle gerçekleştirilmesine de gereksinim vardır (Üçüncü, 2013, s. 447). Bununla birlikte Türkiye'de sözlü tarih kapsamında yapılan araştırmalar son dönemde artmıştır. Teori ve tespit amaçlı çalışmaların yerini sınıf içi ve uygulamaya yönelik çalışmalar almıştır. Literatürde sınıf içi uygulamalar ve bunların rapor edildiği çalışmalar mevcuttur fakat bu çalışmaların da yeterli olmadığı aşikârdır (Kabapınar & İncegül, 2016, s. 77).

Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları incelendiğinde Tarih Vakfı'nın yaptığı çalışmaların ayrı bir yerinin olduğu görülür. Bu konuda Tarih Vakfı'nın gerçekleştirdiği faaliyetlere çalışmanın "*projeler*" kısmında detaylı bir şekilde yer verilecektir.

Tarih Eğitimi İçinde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi

Tarih öğretiminin amaçlarına ve genel özelliklerine bakıldığında öncelikle bilişsel alanla ilgili olanlar dikkat çeker. Öğretimde tutumlar, duygular ve beceriler önemlidir. Bu nedenle bir alanın öğretiminde bilginin yanı sıra duyguların, tutumların ve becerilerin de ele alınıp birlikte değerlendirilmesi gerekir. Bu konuda yapılan araştırmalar tarih öğretiminin bilişsel alana katkı sağlamasının, öğrencilerde tarihsel duyarlılık, anlayış ve eleştirel düşüncenin geliştirilmesine bağlı olduğunu da ortaya koymuştur (Dilek, 2007, s. 25).

Araştırmacılar tarih öğretiminin amaçlarını farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Tarih eğitimi öğrencilerin kişisel gelişiminde önemli bir faktördür. Kültürel mirasın aktarıcısı ve bir sosyalleşme aracı olarak görülmesinin yanı sıra vatandaşlık eğitiminde de önemli bir yere sahiptir (Dilek, 2007, s. 25). Diğer bir değerlendirmede bu amaçlar üç grupta ele alınmış; öğrencilerin tarih bilincinin geliştirilmesi, çağa uygun bir kimlik duygusunun oluşturulması ve öğrencilerin kapasitelerinin geliştirilmesi şeklinde ifade edilmiştir (Tekeli, 2000, s. 11). İlgili literatür incelendiğinde tarih öğretimine ilişkin hedeflenen amaçların çok sayıda ve farklı olduğu görülür. Bu konuda öne çıkan amaçlar da şöyledir: Günümüzü anlamak, kimlik

edinimini sağlamak, kültürel mirası, değerleri nakletmek ve geliştirmek, vatandaşlık becerilerini edindirmek, barışa katkı sunmak ve tarih metodolojisi ile ilgili becerileri ve yeterlilikleri sağlamaktır (Kaya, 2015, ss. 47-51).

Geleneksel tarih öğretiminin amacı öğrencileri yetişkin yaşama hazır hale getirmektir. Tarih dersinin ülkelerin birçoğunda vatandaşlık eğitimi olarak ele alınması, disiplin dışı amaçlar gayesiyle bu dersten yararlanıldığını gösterir. Disiplin dışı kullanımı yönüyle tarih öğretiminin sosyal amaçları ise öğrencilerde şahsi düşünceyi geliştirmek, onları demokratik hayata adapte etmek ve öğrencilerin sosyalleşmelerini sağlayarak aktif vatandaşlar haline gelmelerini sağlamaktır (Dilek, 2007, ss. 32-36).

Tarih öğretiminin Pluckrose (1991)'un görüşlerine göre disiplin içi amaçları şöyledir: Öğrencilerin tarihi mevzularla ilgilenmesi, kronoloji malumatını ilerletmesi, sıradan sayılan yaşamların yanı sıra dünya ve ülkesiyle ilgili mühim mevzuları öğrenmesidir. Ayrıca öğrencilerin geçmişle bugünün neden farklı olduğunu anlaması, farklı yer ve zamanlara mensup insanların bizden farklı değer, tutum ve davranışlara malik olabileceğini idrak etmesi, delilin yapısını kavraması, tarihi hakikatleri ve analizlerini ayırt etmesi, değişimin izahatını bulması ve hadiselerin ardındaki sebepleri de görmesidir (Akt., Dilek, 2007, s. 28).

"Yeni tarih öğretimi" yaklaşımını geleneksel tarih öğretiminden ve diğer yaklaşımlardan ayıran en belirgin özelliği öğrenciyi aktif, tarihi tahayyül eden ve kaleme alan bir şahıs olarak görmesidir. Bu yaklaşımla öğrencilerin kapasitelerini geliştirmesi, yeni kavramlar öğrenmesi, deneyimleri keşfetmesi ve problem çözmesi amaçlanmıştır. Böylece öğretilecek konuların tespitinde hem öğretmen hem de öğrencilere seçme alanı bırakılması, öğrenci performanslarının ölçülmesi, öğrencilerin tarihi malumatı üretebilmesi, kazanılan bilgiler ve yapılan çalışmalar neticesinde bir izahata veya empatik anlamaya varabilmeleri de hedeflenmiştir (Tekeli, 2000, ss. 22-23).

2005 yılından itibaren Türkiye'de öğretim programları, dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeniden şekillendirilmiş ve yapılandırmacı kuram kabul edilerek, geleneksel öğretimden teknoloji destekli modern öğretime doğru yönelim sağlanmıştır (Demir & Yorulmaz, 2014, s. 16).

Yeni tarih dersi öğretim programlarında eksikliği hissedilen değişim ve süreklilik, kültürel farklılık, birinci elden kaynaklar, beceriler ve kavramların yanı sıra özgürlük, bilimsellik ve hoşgörü gibi değerlere de değinilmiştir. Yeni tarih dersi öğretim programları, öğrencilerin aktif hale geldiği, malumatı kendisinin oluşturduğu yapılandırmacı anlayışa göre oluşturulmuştur. Bu programlarda, bilginin bir problemin çözümünde araç olarak öğrenilmesi gerektiğine de değinilmiştir. Bunun yanında kitaplara farklı kaynaklardan yararlanmayı

gerektiren etkinlik, soru örnekleri, görsel öğeler fazlasıyla bırakılmış, öğrencilerin analiz becerilerine önem verilmiş, öğretmenlere etkinlikleri oluşturma ve uygulama noktasında hedeflere uygun olmak koşuluyla da serbestlik tanınmıştır (Aktekin, 2009, s. 36).

2018 yılında Tarih Dersi Öğretim Programı tekrar yenilenmiştir. Önceki tarih dersi öğretim programlarında yer alan eksiklikler de giderilmeye çalışılmıştır. Yenilenen tarih dersi öğretim programında kronolojik ve tematik bir yaklaşım izlenmiş, bilginin yapılandırılması amaçlanmış, öğrencilerin kavramlardan hareketle olgulara, olgulardan da genellemelere erişmeleri istenmiştir. Tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış, öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme ve kanıtları değerlendirme gibi becerilerin edindirilmesi de amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra konular sadeleştirilerek müfredatın yoğunluğu ve kazanımlar azaltılmaya çalışılmış, kültür ve medeniyetle ilgili konulara ehemmiyet verilmiş, PISA gibi evrensel ölçütler dikkate alınarak ölçme ve değerlendirmede farklılık oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasına ve değerler eğitimine de ayrı bir önem verilmiştir (MEB, 2018, s. 11).

2018 yılı Tarih Dersi Öğretim Programında öğrencilere tarihsel düşünme becerileri de kazandırılmak istenmiştir. Bu hususta öğrencilerin; geçmişten günümüze olayları analiz edebilmeleri, geleceğe dönük bakış açısı oluşturabilmeleri, Türk milletinin ve Türk kültürünün dünden bugüne serüvenini takip edebilmeleri, tarihi hadiseleri analiz ederken olayların oluştuğu dönemin koşullarını göz önünde bulundurabilmeleri, kaynak analizi yapabilmeleri, tarihe ilişkin yeterlikleri ve becerileri geliştirebilmeleri de amaçlanmıştır. Ayrıca yeni tarih dersi öğretim programında öğrencilerin tarihçilerin temel aldığı ilkeleri, kullandıkları metotları ve tarihçi becerilerini kullanabilmeleri de hedeflenmiştir. Yeni tarih dersi öğretim programında kronolojik düşünmeyle birlikte değişim ve sürekliliği algılama becerisi ve sözlü tarih metodu kapsamında değerlendirilebilecek amaçlar da şöyledir:

a. Öğrencilerin yaşadıkları toplumun, ülkenin ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkına varmaları, günümüzde meydana gelen hadiseleri analiz etmeyi ve geleceğe dönük bakış açıları oluşturabilmeyi içeren bir tarih bilinci oluşturmaları,
b. İnsanlık tarihi kapsamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten günümüze serüvenini izlemeleri ve takip etmeleri,
c. Tarihî hadiselerin, oluştuğu devrin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî niteliklerini yansıttığını ve bu yüzden bir hadiseyi analiz ederken hadisenin oluştuğu devrin şartlarını göz önüne almanın gerekliliğini idrak etmeleri,

d. Birinci ve ikinci el kaynaklarda bulunan delilleri tespit etme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi kapsayan tarihe ilişkin yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, elde ettikleri malumatların doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak delillere dayalı çıkarımlarda bulunmaları,
e. Geçmişin tarihî malumata dönüştürülmesi aşamalarında tarihçilerin temel aldığı ilkeler ile faydalandıkları metotları ve kullandıkları yetileri birer yaşam becerisi durumuna getirmeleridir (MEB, 2018, s. 12).

2018 yılı Tarih Dersi Öğretim Programının amaçları arasında değerlerle ve yetkinliklerle donatılmış bilgi, beceri ve malumatlara sahip şahıslar yetiştirmek yer alır. Bu bağlamda değerler kök değerler ismiyle adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak tasnif edilmiştir. Ulusal/uluslararası beceri yelpazeleri olarak anılan yetkinlikler ise Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) olarak belirlenmiştir. Bunlar da anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifadedir (MEB, 2018, ss. 6-7).

2018 yılı Tarih Dersi Öğretim Programının alana özgü yeterlilik ve beceriler kısmında öğrencilerin bir bilim adamı gibi hareket etmeleri ve onların takip etmeleri gereken işlem basamaklarını öğrenmeleri hedeflenmiştir. Bu bölümde öğrencilerin, tarihsel kavramlar ile geçmişteki hadiseleri, olguları, şahısları, mekânları ve münasebetleri kendi ifadeleri doğrultusunda ele alarak yorumlamalarıyla ilgili seviyeleri ve yeterlilikleri ifade edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerinin ise kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, neden-sonuç ilişkisi kurma, değişim ve sürekliliği algılama, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi ve karar verme, geçmişe geçmişteki insanların bakış açısıyla bakabilme ya da tarihsel empati becerisi olduğu da belirtilmiştir (MEB, 2018, ss. 12-15). Bununla birlikte tarih eğitimi içinde sözlü tarihin yerinin ve öneminin de bilinmesi gerekir.

Türkiye'de son yıllarda tarih öğretim programlarının oluşturulmasında modern öğretim yöntemleri kullanılmaya başlamış ve öğrencileri merkeze alan yaklaşıma geçiş yapılmıştır. Sözlü tarih günümüzde eğitimin bir unsuru şeklinde okullarda kullanılmaya başlamış, akademik manada üniversitelerde öğrenimlerine devam eden tarih bölümü öğrencilerinin ders etkinlikleri kapsamında yerini almış ve sözlü tarihe müfredat programlarında yer verilmiştir. Bu değişim aslında daha önceki geleneksel programlarda ele alınan tarihi sadece elitlerin oluşturduğu anlayışından hareketle uluslararası sıkıntıları gün yüzüne çıkaran, mevcut yönetimlerin izlediği politikaların tarihi şekillendirdiği var sayılan,

ders kitaplarına endeksli yürütülen, disiplinler arası münasebetlere önem vermeyen ve öğrencileri pasif kılan uygulamalar sonucunda tarih derslerine karşı oluşan ön yargıların yıkılmak istenmesinin de bir neticesidir (Akkuş, Gazel & Kaya, 2015, s. 116). Sonuç itibariyle öğrencilerin çok boyutlu gelişimlerine (bilişsel, duyuşsal, devinimsel) destek olacak mahiyette tarih eğitiminin kapsamının genişleyerek, gelişimini sürdürdüğü de görülmektedir (Kara, 2019, s. 62).

Tarih eğitimi bakımından sözlü tarihin öğretme ve öğrenme süreçlerine sağladığı katkıların göz ardı edilmemesi gerekir. Sözlü tarih sayesinde sınıflardaki öğrenme ortamları zenginleşir, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki diyalog artar, tarih dersleri öğrenciler için oldukça zevkli, ilginç ve dikkat çekici hale gelir. Bunun yanı sıra sözlü tarih, öğrencilerin toplumsal meselelere ilişkin geniş perspektifli bir bakış açısı geliştirerek ulusal nitelikteki hadiseleri daha iyi anlamalarını sağlar. Sözlü tarihle birer tarihçi sorumluluğu üstlenen öğrenciler, tarihle şahsi bir bağ oluştururlar ve tarih yazma hususunda fikir sahibi olurlar. Ayrıca sözlü tarih uygulamaları öğrencilerin araştırma, analiz yapma, eleştirel düşünme, empati yapma ve yazma yetilerinin gelişimine de önemli katkılar sağlar (Akçalı & Aslan, 2012, ss. 684-685).

Sözlü tarihin derslerde kullanımı konusunda ders içeriği, ders saatleri ve öğretmen kalitesi gibi koşulların göz önünde bulundurulması gerekir. Tarih öğretiminde ve yazıcılığında önemi yadsınamayacak surette avantajlar sunan sözlü tarih yöntemi genelde birinci elden (yazılı) belgelerin az bulunduğu ya da aydınlatılmasında kifayetsiz kalınan yakın dönemlere ilişkin çalışmalarda faydalanılan bir yöntem şeklinde ortaya çıkmıştır. Fakat Türkiye'deki tarih dersi öğretim programlarının çağdaş tarihi (yakın dönem) kapsayan konuları oldukça sınırlıdır ve bu durum sözlü tarihin kullanım alanını da daraltmaktadır. Bu konuda 12. Sınıf seçmeli "*Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi*" dersi ile yenilenen öğretim programlarında son sınıflarda verilmeye başlanan 12. Sınıf "*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*" derslerinin içerik yönüyle sözlü tarih uygulamaları bakımından daha uygun olduğu söylenebilir. Bu derslerle ilgili yenilenen tarih dersi öğretim programları ele alındığında belli ünitelere bırakılan etkinlik örnekleri arasında sözlü tarihe az da olsa yer ayrıldığı görülür. Bununla birlikte sözlü tarihin daha çok yakın dönem konularını kapsaması ve önceki programlarda görülen öğretmen özerkliği gibi eksiklikler sebebiyle tarih derslerinde kullanılması yaygın hale gelememektedir. Bu nedenle sözlü tarihin derslerde kullanımını engelleyen unsurların ortadan kaldırılması ve tarih öğretimi açısından sunduğu fırsatların göz ardı edilmemesi de gerekir (Akçalı & Aslan, 2012, s. 679; MEB, 2015, s. 9).

Tarih öğretiminde köklü bir değişimin meydana gelebilmesi için amaç, yöntem, içerik ve öğretim materyallerini bütüncül bir şekilde kapsamına alan, öğretmenlerin özerkliklerini, çalışma ortamını ve yeterliliklerini geliştirmeyi amaçlayan geniş kapsamlı bir yeniliğe ihtiyaç vardır. Bu yeniliklerden birisi de sözlü tarihtir. Sözlü tarih sayesinde hem programlarda eksikliği hissedilen öğretmen özerkliği sağlanabilecek hem de bu yöntem tarih öğretiminde gerçekleştirilmek istenen yenilikler için önemli adımlardan birisi olacaktır (Öztürk, 2009, s. 10).

Literatür incelendiğinde Akçalı ve Aslan (2012)'ın yaptığı araştırmada, öğrencilerin sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrenme ortamlarının zenginleştiği, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki iletişimin ve etkileşimin arttığı, öğrenciler için tarih dersinin daha zevkli ve eğlenceli hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Sözlü tarihin, öğrencilerin bakış açılarını geliştirerek olaylara farklı perspektiflerden bakabilmelerine, ulusal ölçekteki olayları anlamalarına katkısının olduğu sonucuna da varılmıştır. Sarı (2006)'nın ve Kara (2019)'nın yaptığı çalışmalarda sözlü tarih aktivitelerinin öğrenciye dinleme, gözlem, soru sorma, bilgiyi düzenleme, olguyu düşünceden ayırma ve ilgisiz bilgi arasından ilgili bilgiyi bulma gibi beceriler kazandırdığı tespit edilmiştir.

Ardemendo ve Kuszmar (2009) da çalışmasında sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin eleştirel düşünme, konuşma, iletişim ve sosyal etkileşim, multimedya teknolojisini kullanma becerilerini geliştirdiğini, tarihe ve sivil hayata aktif katılıma ilham verdiğini tespit etmiştir. Mclellan (2014) da araştırmasında sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin problem çözme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesiyle birlikte onlara kişisel sorumluluk ve iş birliği kazandıracağı sonucuna ulaşmıştır. Fonsino (1980), Yang, Chen ve Chen (2002), Davey, Welde ve Foote (2016) ve Dere (2017)'nin yapmış olduğu araştırmalarda, sözlü tarih sayesinde öğrencilerin tarihi araştırma basamaklarını kullandığı, görüşme yapmayı ve rapor yazmayı öğrendiği de tespit edilmiştir.

Crocco (1998), Thompson (1999), Ritchie (2015), Dutt-Doner, Allen ve Campanaro (2016), Dere ve Kızılay (2017), Llewellyn ve Cook (2017)'un yapmış olduğu araştırmalarda sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrencilerin materyal topladığı, bunları işleyebildiği ve raporlayabildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Burgo (2016), Dere (2017), Dere ve Dinç (2018), Davey, Welde ve Foote (2016)'un gerçekleştirdiği çalışmalarda, sözlü tarihin iletişim konusunda katkı sağladığı sonucuna da ulaşılmıştır.

Uygun (2006), Sarı (2007), Öztürk (2010), Işık (2011), Küpüç (2014), İncegül (2010), Kandemir (2017), Dere ve Dinç (2018)'in yapmış olduğu araştırmaların sonuçlarına bakıldığında sözlü tarihle öğrencilerin, tarihe ve olaylara bakış açılarının değişeceği ve önemli

becerileri kazanabileceği belirlenmiştir. Bu çalışmalarda öğretmenlerin ve öğrencilerin sözlü tarih metodunu faydalı gördüğü, öğrencilerin küçük birer bilim adamı veya tarihçi gibi görülerek tarihçilerin izlemeleri gereken işlem basamaklarını takip etmeleri gerektiği ve bu tür çalışmalardan keyif aldığı da ortaya çıkmıştır.

Kronolojik Düşünme Becerisi

Kronolojik düşünme tarih biliminin temelini oluşturur. Kronoloji, tarihsel olayların hangi sırayla ve ne zaman meydana geldiğini ifade eder. Kronoloji becerisi olmadan, öğrencilerin; tarihteki sebep-sonuç ilişkilerini incelemesi ya da olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koyması mümkün değildir. Bu becerilerin kazandırılmak istenmesinin ön koşulu kronolojik düşünme becerisinin elde edilmesinde elzem olan gün, ay, yıl, dönem, çağ, yüzyıl vb. zaman ifadelerinin yanında takvim türlerinin ve bu türlere ait önemli kavramların (MÖ, MS, YY vs.) karşılaştırmalı bir şekilde öğrencilere öğretilmesidir. Zihinsel bir yapı işlevi görmesinin yanı sıra kronolojik düşünme becerisini geliştirme aşamasında öğrenciler; geçmişi, bugünü ve geleceği birbirinden ayırabilir, tarihsel bir metindeki süreç akışını (başı, ortası, sonu) ortaya koyabilir, tarihsel bir metni, belirli bir süreç akışına binaen meydana getirebilir, tarih şeritleri vasıtasıyla ortaya konulan bilgileri açıklayabilir ve yorumlayabilir. Ayrıca tarihsel değişim ve sürekliliği ifade etmek gayesiyle tarihsel bir akış şeması meydana getirebilir, tarihin inceleme kolaylığı açısından; farklı dönemler şeklinde taksim edilmesine yönelik eğilimleri mukayese edebilir ve değişik bakış açılarını öğrenebilir (Demirel & Turan, 2015, s. 222; MEB, 2017, s. 7).

Kronolojik düşünme uygulamalı zaman olarak da nitelendirebilir. Süreç ve sıralama kronolojik düşünme yetisinin iki önemli unsurudur. Burada sözü edilen kronoloji, hadiselerin doğrusal tarihsel bir tasnifidir ve tarihsel düşünmenin merkezinde yer alır. Kronolojinin aksine kronolojik düşünme daha karmaşık bir yapıdır, süreç içerisindeki değişimle birlikte neden-sonuç ilişkisini idrak etmeyi de gerektirir (Seefeldt, Castle & Falcaoner, 2015, s. 209). Kronolojik düşünmeyle ilgili bilinmesi gereken bir diğer kavram da tarihsel zamandır.

Tarih konularının öğretiminde tarihsel zaman kavramı oldukça önemlidir. Tarihsel zamanı tarih olarak düşünülen zaman, tarihsel zaman öğelerini de kronoloji malumatı, kronoloji yetileri (becerileri), değişim ve süreklilik algısı şeklinde tarif edebiliriz. Tarihsel zaman ifadesinin açılımı ise şöyledir:

Kronoloji malumatı (bilgisi).

Zaman kavramlarını (MÖ, MS, yüzyıl, asır, çeyrek asır vs.), zaman ifadelerini (bir süre önce, sonra vb.), tasnifleme malumatıdır (geçmişten günümüze şahısları, hadiseleri tasnif edebilme).

Kronoloji yetisi (becerisi).

Yerleştirme yetisi, tasnif etme (sıralama) yetisi, konumlandırma yetisi, tarihlendirme yetisi, mesafelendirme yetisi ve eş zamanlılık yetisidir.

Değişim ve süreklilik.

Değişim ve süreklilik algısını dile getirme (ifade etme), değişim ve süreklilik algısını uygulamaya koymadır (Şimşek, 2006, s. 104).

Tarihsel zamana ilişkin bilinmesi gereken farklı yaklaşımlar da vardır. Bu yaklaşımlar zamanın mekaniği, geçmişin çatısı, tarihsel bölüm, zamanın derinliği ve dönemleri tasnif edebilmedir.

Zamanın mekaniği: Bu kavram öğrencilere, tarihlendirme metotlarının ve sistemlerinin, zamana ilişkin kavramların ve zamanın nasıl işlediğine dair malumatların verilmesiyle ilgilidir. Ayrıca saatin tarihini ve 24 saat (bir gün) kavramlarının da öğretilmesi gerektiğini ifade eder.

Geçmişin çatısı: Öğrenciler, tarih konularının öğretiminde tarihsel hadise, çağ, dönem ve devirleri birbirinden ayrı değil de ilişkili bir çerçeve (çatı) şeklinde ifade edebilmelidirler.

Zamanın derinliği: Dünyanın var olmasından beri geçen sürecin-zaman anlayışının, tarih öncesi dönemlerin (taş devri-maden devri) ve Sümerlerin yazıyı icadıyla başlayan tarihi devirlerin öğrencilere öğretilmesi gerektiğidir.

Tarihsel bölüm ve dönemleri tasnif edebilme (sıralayabilme): Bu kavram, öğrencilerin geçmişteki ehemmiyetli hadiseleri ve dönemleri tasnif etmelerini (sıralamalarını) gerektirir. Mesela Atatürk dönemi Kurtuluş Savaşı, bu dönemde yapılan inkılaplar ve bunların tarihi gelişim süreçleri de bu minvalde değerlendirilebilir (Haydn, Stephen, Arthur & Hunt, 2014, s. 89). Kronolojik düşünmeyle ilgili temel kavramların yanı sıra kronoloji ve zamanın tarih eğitimi açısından önemine ve tarihsel süreçteki gelişimine de bakmak gerekir.

Kronoloji ve zamanın tarih eğitimi açısından önemine ilişkin araştırmalar, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ve İngiltere merkezli olarak yapılmıştır. Bu çalışmaların ilk dönemini oluşturan 1920'li ve 1970'li yıllarda, küçük yaşta olan öğrencilerin zamanı bilme ve algılama

yönüyle kifayetsiz olduğu ortaya konmuştur. Yapılan çalışmaların ise Piaget'nin öğrenme ve olgunlaşma arasındaki pozitif ilişki temeline dayandığı dile getirilmiştir (Hoodles, 2002, ss. 175-178). Çocuklar günlük yaşam tecrübeleri içerisinde ve aile büyüklerinin anlatımları sayesinde küçük yaşlardan itibaren zaman kavramıyla karşılaşırlar. Yapılan çalışmalar onların daha çok bulundukları zamana ilişkin kavramlardan faydalandıklarını fakat geçmiş ve gelecekle ilgili kavramları kullanmada zorluk çektiklerini göstermiştir (Zembat *vd*., 2014, s. 210).

Piaget, çocukların zaman karmaşasını işlem öncesi dönemde (2-6 yaş) yaşadığını ve zaman kavramını yer kavramı olarak algıladıklarını belirtmiştir. Bundan dolayı yakın olmayan bir mesafeyi uzun bir süreç şeklinde ifade ettiklerini de dile getirmiştir. Mesafe ve hızın doğru bir şekilde idrak edilememesinden kaynaklanan bu durumun ortaya çıkardığı modele uzun mesafe adı verilmiştir. Ayrıca Piaget çocukların uzaysal zaman kavramından, doğrusal olan kronolojik tasnifleme aşamasına ancak soyut işlemler evresinde varabileceklerini de ortaya koymuştur. Bu dönemde Levin, Friedman, Gilat, Berndt, Wood, Smith ve Thomlinson gibi araştırmacılar Piaget öğretilerine dayalı çalışmalar gerçekleştirmiştir (Aktın & Dilek, 2016, s. 130).

1970'li yıllarda İngiltere'de ortaya çıkan yeni tarih anlayışı, tarih öğretimine önemli yenilikler getirmiştir. Yeni tarih anlayışı düşünme becerilerini geliştirme, soruşturma metodu, delilleri yorumlama ve değerlendirme, empati, nedensellik, değişim ve süreklilik gibi kavramlar üzerinde şekillendirilmiştir. Bu anlayış başta G. R. Elton olmak üzere kimi tarihçiler tarafından eleştirilmiş, yaşanılan tartışma ortamı tarih öğretimi ve uygulamalarını da gündeme getirmiştir (Ata, 1999, s. 2).

1971 yılında Coltham ve Fines'in yayımladığı "*Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları*" isimli çalışma, tarih öğretimini ayrı bir disiplin şeklinde tarif etmiş ve tarih öğretimiyle öğrencilere kazandırılmak istenen bir dizi beceriyi ve yeteneği ortaya koymuştur (Demircioğlu, 2009, s. 229). Bu araştırma, Bloom Taksonomisi'nden esinlenerek bir tarih öğretimi sınıflandırması oluşturması yönüyle oldukça mühimdir. Tarih öğretiminde 4 temel başlık altında 16 beceri belirlenmiş, 1995 yılına gelindiğinde bu yaklaşım terkedilmiştir. Sonrasında "*Erişi Hedefleri*" adı altında bir sınıflama yapılarak, beceriler 8 temel seviyede dağıtılmıştır (Nichol 1998, s.40).

İngiltere'de tarihsel bilgiyle zekânın yapısından ve her ikisinin birbiriyle olan münasebetinden kaynaklanan sıkıntılar, ilköğretim seviyesinde tartışma mevzusu olmuştur. Tarih öğretiminin meşrulaştırılması hususunda yaşanan bu tartışmalar, 1955 ve1980'li yılları kapsayan zengin bir literatürün doğmasına neden olmuştur. Bu konuda İngiltere'de Piaget

öğretilerine dayalı ve çocuklara ilişkin tarih öğretiminin psikolojik sıkıntılarını konu edinen ampirik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. E. A. Peel, Denis Schemilt, Hilary Cooper, Alaric Dickinson, Peter Lee, Roz Asby ve John Nichol gibi eğitimciler, çocukların tarih mevzularının öğrenilmesinde kavramsal çerçeve olmadan sıkıntılar yaşayabileceklerini de tespit etmişlerdir (Booth, 1987, s.24; Nichol, 1998, s. 39).

David Elkind ve Roy Hallam, Piaget'nin görüşleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür. Tarihin belirli bir yaş ölçüsünde ve bu yaşın altındaki çocuklara öğretilmemesi gerektiği fikrini de savunmuşlardır. Booth ise bunların aksine Piaget modelinin tarihsel düşünceyi değerlendirmede kullanılamayacağını ve bu modelin daha çok doğa bilimlerinin tecrübelerine dayalı olduğunu da iddia etmiştir Ayrıca ulusal tarih programının çocuklarda istenilen düşünce tarzlarını geliştirebileceğini de dile getirmiştir (Booth, 1987, s.22; Dilek, 2007, ss. 56-57).

İkinci dönem çalışmaları 1980 yılı ve sonrasında yapılmıştır. Bu çalışmalar Piaget'nin görüşlerinin aksine yaşları küçük olmasına rağmen öğrencilerin gerekli mekân ve kaynakların temin edilmesiyle birlikte zamansal kavramları algılayabileceklerini ortaya koymuştur. Araştırmalarda Piaget'nin modelinin doğa bilimleri üzerinde yapılandırıldığı ve tarihsel düşünmeyi değerlendirmede kullanılamayacağı belirtilmiştir (Dilek & Alabaş, 2010, s. 123; Hoodles, 2002, ss. 175-178).

Jerome Bruner eğitim anlayışına yeni bir tarz getirmiş ve farklı bir disiplin yaklaşımının öncülerinden biri olmuştur. Bruner'e göre herhangi bir konu yaş sınırlaması olmaksızın her yaştaki çocuğa öğretilebilir. Bu düşünceyle oluşturulan yaklaşıma kanıtı bilmeye ve değerlendirmeye dayalı olan buluş metodu ile öğrenme adı verilir. Öğrenciler, bu metotla bilginin hamalı olmaktan çok üreticisi konumuna gelebilir, bir araştırmacı gibi işlem basamaklarını takip edebilir, ham veri üzerinde çalışabilir, kanıtı değerlendirebilir, ihtimalleri ölçebilir ve sonuçları elde edebilir. Bunun yanı sıra bu yaklaşım tarih öğretimi için de geçerli olup öğrenciler tarih öğretiminde kavramları keşfedebilir ve bir bilim adamının/tarihçinin işlem basamaklarını da uygulayabilir (Bruner, 1999, s. 17; Hunkins & Ornstein, 2018, s. 176).

Rogers, Bruner'in disiplin yaklaşımını tarih öğretimine uyarlamıştır. Bruner'in öğretilerinden hareketle tarihsel malumatın yapısal, düzenleyici ve özel anahtar yapılarını ortaya çıkarmıştır. Tarihin ne şekilde spiralleştirilebileceğini yani tarihte temel düşüncelerin en soyut ve kapsayıcı şekilde çocuklara nasıl verilmesi gerektiğini, delil bağlamında ele almıştır. İngiltere'de Bruner öğretilerini temel alan ve uygulanan bu program sayesinde öğrencilerin tarihsel kaynaklardan faydalanma ihtimali de artmıştır (Rogers, 1978, s. 30).

İngiltere'de 1995 yılında ulusal tarih programı kapsamında sebep, sonuç, kronoloji, durum, kanıt, değişim ve süreklilik yapısal kavram olarak seçilmiştir. Feodalizm, devrim, kapitalizm ve emperyalizm de düzenleyici kavramlar şeklinde belirlenmiştir. Özel kavramlar ise çalışılan dönemin gerektirdiği kavramlar şeklinde tespit edilmiştir (Nichol, 1998, s. 39).

İkinci dönem çalışmalarında çocukların öğrenmelerinin farklı yaşlarda ve hızlarda olabileceği gerçeği ortaya konmuştur. Ayrıca zamanın algılamasında hafızanın, sosyal çevrenin, dikkatin, algının ve dil gelişiminin katkılarına da vurgu yapılmıştır. Bu dönemde zamanın algılanmasına ilişkin önemli çalışmalar yapan araştırmacılar arasında Stow, Haydn, Donaldson, Thorndon, Vukelich, Alleman, Brophy, Egan, Seefeldt, Zembat *vd*., Dilek, Aslan, Çulha, Hacısalihoğlu, Özdemir, Şengül, Coşkun ve Ünsal da yer alır (Aktın & Dilek, 2016, ss. 130-131; Çulha & Aslan, 2008, s. 105; Dilek, 2007, s. 67). Literatürde tarihsel süreçle birlikte öğrencilerin, kronolojik düşünmeyi algılama becerilerinin geliştirilmesiyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Öğrencilere tarih konularının öğretilmesinde zaman (kronoloji) ve kronolojik düşünmenin tarihsel muhakeme yönüyle de ayrı bir yeri vardır. Tarihsel hadiselerin öğrenilmesi ve bu olaylar arasında bağ kurulabilmesinde önemli bir kavram olan kronoloji, geçmişte kalmış olayların sadece bir silsile halinde sıralanmasından ibaret olmayıp geçmişe dönük devinimlerle (değişim-dönüşüm), neden ve sonuç ilişkilerini de anlamayı gerektirir (Drake & Nelson, 2005, s. 81).

Tarih konularının etkili bir şekilde öğretilmesi için geçmişte vuku bulan hadiselerin süreç itibariyle nasıl ölçüldüğünün ve bu dönemlerin nasıl ifade edildiğinin bilinmesi gerekir. Öğrencilerin, geçmişte meydana gelen olayların zaman dilimiyle ilgili tarihlendirmelerini doğru bir şekilde yapmaları, buna ilişkin zihni bir çerçeveye sahip olmaları ve kronolojik düşünme anlayışını da elde etmeleri gerekir (Haydn *vd*., 2014, s. 131). Bu bağlamda kronolojik düşünme yetisinin öğretimi ve öğrencilerin bu becerilere ilişkin sergileyeceği davranışların geliştirilmesiyle ilgili bazı araştırma sonuçları da şöyledir:

- Öğrenciler, çocuk denecek yaşlarda zaman ve kronolojiye ilişkin ifadeleri anlayabilir, bu kavramlara ilişkin meseleler ifade edilirken anlaşılır bir dil kullanılabilir,
- Görsel kaynaklar (materyaller) kullanılarak bu kavramlara ilişkin hadiselerin tasniflenmesi daha kolay olabilir, öğrencilerin kronoloji-zaman algılamalarıyla ilgili biliş düzeylerinin gelişimi ve sürekliliği noktasında görsel materyallere dayalı etkinlikler yapılabilir,
- Zaman ve kronoloji öğretiminin, tarihi bina ve nesnelere yönelik olarak yapılması öğrencilerin bu kavramları algılamaları noktasında katkı sağlayabilir,

- Öğrencilerin bu kavramlara ilişkin farkındalıklarının geliştirilmesinde, olayları tasnifleme ve tarihlendirmede hata yapmalarına engel olmada hem görsel hem de yazılı kaynaklara daha çok ulaşmaları ve nüfuz etmeleri gerekebilir (Phillips, 2002, ss. 101-110). Kronolojik düşünme becerisiyle ilgili değerlendirmelerin yapılabilmesi için gelişmiş ülkelerin tarih öğretim programlarına da bakmak gerekir.

Kalkınmış ülkelerin tarih programları incelendiğinde bu programların ilk sırasını kronoloji teşkil eder. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu konuyla ilgili önemli çalışmalar yapılmış, Amerikan Tarih Öğretimi Standartları kapsamında kronoloji, tarihsel düşünme becerilerinin ehemmiyetli bir unsuru olarak gösterilmiştir. Bu standartlar kapsamında hazırlanmış olan programda kronolojik düşünme becerisine ilişkin ifadeler de şöyledir:

- Öğrenciler geçmiş, bugün, gelecek kavramlarını ve bu kavramların arasındaki farkı görebilmelidir,
- Öğrenciler geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini, nasıl ve niçin olduğunu anlayabilmelidir,
- Öğrenciler, kendilerine ait öykülerini oluştururken kronolojiden ve kronolojik düşünme becerisinden faydalanabilmelidir,
- Öğrenciler, zaman çizelgelerinde ifadesini bulan hadiseleri analiz edebilmelidir,
- Öğrenciler, tarihsel zamana ilişkin numuneleri bunun yanı sıra değişim ve sürekliliği tahlil edebilmelidir,
- Öğrenciler tarihsel çağ, devir ve dönemlerin meydana gelmesinde kültürel etkenleri ve bu etkenlerin ehemmiyetini de fark edebilmelidir (Demircioğlu & Akengin, 2012, ss. 192-193).

Zaman ve kronoloji kavramlarının öğretiminde kullanılabilecek bazı stratejiler de mevcuttur. Kronolojik düşünmenin gerçekleşmesinde tarihsel süreçteki ve tarihsel sıralamadaki yapının belirtilmesi de önemlidir. Bununla birlikte öğretmenlerin, çocuklara teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde ve inançlarda meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlatmaları da gerekir. Bu sayede eğitimciler çocukların kronolojik düşüncelerinde belirli bir zaman diliminde meydana gelen hadiselerin neden ve sonuçlarını anlamlandırmalarında da yol gösterici olacaktır (Drake & Nelson, 2005, s. 83). Bu konuda yararlanılabilecek bazı stratejiler de şöyledir: Kronolojik anlamayı sağlayacak kelimelerin öğretimi, belirli bir çağ-dönem-devir ve zaman duygusunu geliştirme, geçmişte meydana gelen hadiseler ve bu hadiselere ilişkin çerçeveyi (çatıyı) anlama ve bilmedir. Tarihi kronolojik ve kültürel manada geniş bir bakış açısıyla değerlendirme, tasnif etme ve tematik öyküler kullanmanın yanı sıra zamansal düşünmeyi ilerletebilmek için görsel

manada resimlerin kullanımı ve zaman çizelgelerinden de faydalanmadır (Demircioğlu & Akengin, 2012, s. 201).

Kronolojik düşünme becerisinin algılanmasına ilişkin bir öğrencide bulunması gereken kriterler, NCHS (National Center for History in the Scholl)'nin web sitesinde şöyle verilmiştir:

- Geçmişi, bugünü ve gelecek zamanı birbirinden ayırt edebilme,
- Bir tarihsel hikâye veya efsanenin zamansal yapısını (öncesi, sonrası) tanımlayabilme,
- Kendine ait tarihsel anlatılarını oluştururken zamansal bir silsile, kronolojik bir düzen oluşturabilme/ Belirli bir zaman akışına binaen tarihsel bir metin meydana getirebilme,
- Tarihsel değişimi ve sürekliliği ifade edebilme,
- Tarihi, dönemlere ayırmaya ilişkin yaklaşımları mukayese edebilme ve farklı yaklaşımlar önerebilme,
- Takvim hesaplamasıyla ve zamanı ölçmeyle ilgili yeterlikleri gösterebilme,
- Dönemleri ifade etmede farklı modelleri karşılaştırabilme (National Center for History in the Scholl. [NCHS], 2020).

2018 yılı Tarih Dersi Öğretim Programında öğrencilere tarihsel düşünme becerileri kapsamında kronolojik düşünme becerisi kazandırılmak istenmiştir. Bu becerilerin geliştirilmesi ve öğretilmesi hususunda farklı metotlar ve stratejiler de izlenmiştir. Yenilenen 9'uncu, 10'uncu, 11'inci ve 12'nci sınıf Tarih Dersi Öğretim Programlarında ders kazanımlarıyla birlikte üniteler, konu başlıkları ve konu dağılımları da verilmiştir. Kronolojik düşünmeyle ilgili doğrudan bir ifade yerine "*Çeşitli kazanımlarda verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir"* denmiştir (MEB, 2018, s. 18). Bu hususta 9'uncu sınıf Tarih Dersi Öğretim Programının konu ve kazanımlarına bakıldığında öğrencilere kronolojik düşünme becerisinin kazandırılmak istendiği görülür:

Üçüncü ünite olan Orta Çağ'da Avrupa konusunun kazanımı "***9.3.1.*** *Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanır"* şeklindedir. Konu dağılımı da *"Orta Çağ'daki başlıca siyasi gelişmeler tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Sasani Devleti'nin yıkılması (651), Vizigot Krallığının sona ermesi (711)... Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini*

desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir" şeklinde verilmiştir (MEB, 2018, s. 24).

10'uncu sınıf Tarih Dersi Öğretim Programının konu ve kazanımlarına bakıldığında da öğrencilere kronolojik düşünme becerisinin kazandırılmak istendiği görülür:

İkinci ünite olan Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453) konusunun kazanımı "***10.2.1.*** *1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir"* şeklindedir. Konu dağılımı da *"a) Başlıca siyasi gelişmeler olarak Koyunhisar Muharebesi (1302), Bursa'nın Fethi (1326), Palekanon Muharebesi (1329), İznik'in Fethi (1331), İzmit'in Fethi (1337), Karesi Beyliği'nin alınması (1345), Çimpe Kalesi'nin alınması (1353), Edirne'nin Fethi (1363), Çirmen Muharebesi (1371), I. Kosova Muharebesi (1389), Niğbolu Muharebesi (1396), Ankara Savaşı (1402), Fetret Devri (1402-1413), Varna Muharebesi (1444) ve II. Kosova Muharebesi (1448) verilir. b) 13. yüzyılın sonlarında Anadolu'daki ve çevresindeki jeopolitik durum açıklanır... Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2018, s. 30).

Bu konuda 11'inci sınıf Tarih Dersi Öğretim Programından bir örnek verilebilir;

Birinci ünite olan Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774) konusunun kazanımı "***11.1.1.*** *1595-1700 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir"* şeklindedir. Konu dağılımı da *"Başlıca siyasi gelişmeler olarak Haçova Muharebesi (1596), Zitvatorok Antlaşması (1606), Nasuh Paşa Antlaşması (1612), Serav Antlaşması (1618), Hotin Antlaşması (1621), Kasr-ı ŞirinAntlaşması (1639), Vasvar Antlaşması (1664), Girit'in Fethi (1669), Bucaş Antlaşması (1676), Bahçesaray Antlaşması (1681), II. Viyana Kuşatması (1683), Karlofça Antlaşması (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2018, s. 36).

Bu hususta 12'nci sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programından da bir örnek verilebilir; (bu örnekte tarihi süreç ve değişim birlikte ele alınmıştır)

İkinci ünite olan Krizlerle Büyüyen Dünya Ekonomisi konusunun kazanımı "***12.2.3.7.*** *1980 sonrası Türkiye'de ekonomik alanda meydana gelen değişimleri dünyadaki neo-liberal*

ekonomik politikalarla ilişkilendirir" şeklindedir. Konu dağılımı da *"a) 24 Ocak 1980 Kararları Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası olarak incelenir. b) 12 Eylül Darbesi sonrası siyasi ve sosyal alanın baskı altına alınması, ekonomi alanında Türkiye'nin dünya ekonomisine entegrasyonu ile ilişkilendirilir. c) 1983 sonrası Türkiye'de yürürlüğe sokulan ihracat ve turizmi teşvik, finans piyasalarının aşamalı liberalizasyonu, özelleştirme vb. politikaları, ABD ve İngiltere kaynaklı neo-liberal iktisat yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilir. d) 1980-2000 arasında Türkiye'nin ekonomik performansı, büyüme oranı, sanayileşme hızı, ihracat rakamı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, gelir dağılımı ve vergilendirmede adalet, dış ve iç borç stoğu vs. gibi parametreler üzerinden değerlendirilir"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2015, s. 75). Literatüre bakıldığında tarihsel düşünme becerileri içerisinde öğrencilerin kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin geliştirilmesiyle ilgili çalışmalara daha fazla yer verildiği görülmektedir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

Tarihsel düşünme becerilerinden bir diğeri değişim ve sürekliliği algılama becerisidir. Geçmişin herhangi bir kesitinde birçok gelişmenin aynı zamanda ortaya çıkması bir gerçektir. Bu gelişmelerin uzun süreler devam ettiği, bazılarının ise hızla değişip, dönüştüğü görülür. Değişim ve sürekliliği anlamanın yollarından birisi de hangi dönemlerde önemli değişimler yaşandığına, hangi dönemlerde herhangi bir değişimin olmadığına ve hangi dönemlerde yaşanan değişimlerin sınırlı olduğuna bakmaktır. Bu konuda bir hükme varmadan önce, geçmişte iki farklı tarih arasında ya da günümüzle, geçmişteki bir zaman dilimi arasında nelerin aynı kaldığını veya nelerin dönüşüp, değiştiğini görmemiz icap eder. Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçişte devam eden durumlar ve yaşanan değişim, dönüşüm süreci bu duruma misal olarak verilebilir. Süreç içerisinde ortaya çıkan bu değişim ve dönüşümleri, bazen bozulma ya da gerileme bazen de ilerleme ya da gelişme şeklinde ifade ederiz. Geçmişte ve günümüzde meydana gelen bu değişim ve dönüşümlerin; farklı yönleriyle, farklı örneklerle mukayese edilmelerine imkân tanıyan örnek olay incelemeleri, metinler (biyografiler, gazete haberleri, mektuplar vs.) ile görseller (resim, film, fotoğraf vb.) ve bunların analizleri, değişim ve sürekliliği algılama becerisinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (MEB, 2017, ss. 8-9).

Zaman ve kronoloji kavramlarının yanı sıra tarihe mal olmuş bir diğer kavram da değişim ve süreklilikiltir. Kalkınmış ülkelerde tarih ve sosyal bilgiler öğretimi kapsamında kazandırılması gereken kavramlar ve hedeflenen amaçlar arasında değişim ve süreklilik yer alır. Bu kavramların öğrencilere, öğretim etkinlikleri vasıtasıyla verilmesi gerekir. Bu kavramlar ve beceriler sayesinde öğrenciler, geçmişi ve bugünü algılayabilecekler, nelerin değişip nelerin değişmediğini ve geçmişin günümüze yansımalarını da görebileceklerdir. Bu

anlayışın ortaya çıkarılabilmesi için bazı soruların da yöneltilmesi gerekir. Yöneltilebilecek sorular da şöyledir: değişimin ne hızla ortaya çıktığı, nelerin değişip nelerin değişmediği, değişimin nerede ortaya çıktığı ve hangi alanlarda ortaya çıkmadığı ya da çok az ortaya çıktığıdır (Culpin 1996, s. 130).

Değişim ve süreklilik kavramlarının öğrencilere kazandırılmasıyla birlikte onların neler yapabileceklerinin de ortaya konması gerekir. Değişim ve süreklilik anlayışının öğrencilere kazandırabileceği bazı vasıflar da şunlardır: Üzerinde çalışılan, öğretimi gerçekleştirilen toplumlar ve devirler kapsamındaki münasebetleri inceleme, tarihsel devinimin (değişim-dönüşüm) netice ve ehemmiyetini anlama, farklı devirler süresince değişik akım ve yönelimleri algılama ve araştırmalarda değişimin ehemmiyetini idrak etme ve düşünmedir (Phillips, 2002).

Değişim ve süreklilik kavramlarının öğrencilere etkili bir şekilde öğretilmesinde, onların aktif ve üretken hale gelmelerini sağlayacak bir takım öğretim faaliyetlerinin de gerçekleştirilmesi gerekir. Bu konuda faydalanılabilecek yöntemler: Bir çerçeve (çatı) üzerinde yoğunlaşmak, devinimle (değişim ve dönüşüm) alakalı zaman çizelge-diyagram ve grafiklerden faydalanmak ve mukayeseli çalışmalar gerçekleştirmektir. Bunun yanı sıra değişik süreçlerde insanların yaşam süreleri boyunca ortaya çıkan değişimlerin mukayesesini yapmak, öğrencilere farklı perspektiflerden bakabilme anlayışı kazandırmak, hipoteze dayalı suallerden faydalanmak, tasnif etme-münazara faaliyetleri yapmak ve yanlış algılamayı da tespit etmektir (Haydn *vd*., 2014, ss. 133-137).

İnsan yaşamıyla ilgili geçmiş ve yakın zaman mukayesesi yapıldığında bazı şeylerin değişime uğradığı diğerlerinin de aynı kaldığı görülür. Tarih konularının öğretiminde nelerin değişip nelerin değişmediğinin öğrenciler nezdinde algılanabilmesi için bazı faaliyetlerin düzenlenmesi gerekir. Bu faaliyetler öğrencilerin farklılaşan ve farklılaşmayan unsurları nedenleriyle birlikte ortaya koyabilmelerine ve onların üst düzey düşünme becerilerini sergileyebilmelerine de sebebiyet verebilir. Bununla birlikte değişim ve süreklilik kavramlarının öğrenciler tarafından kapsamlı bir şekilde algılanabilmesi noktasında eğitimcilerin öğrenci merkezli, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye uygun mekânları da hazır hale getirmeleri gerekir (Demircioğlu & Akengin, 2012, s. 201).

Değişim ve süreklilik becerisinin algılanmasıyla ilgili bir öğrencide bulunması gereken kriterler, Seixas'ın "*Tarihsel Düşünme Kriterleri: Kanada Ölçme Değerlendirme Sistemi için Bir Çerçeve*" isimli çalışmasına göre şöyledir:

- Tarihin herhangi bir döneminde bazı şeylerin devam ettiğini ve bazılarının ise nasıl değiştiğini açıklayabilme,

- Zaman içindeki değişimi ilerleme-gelişme veya gerileme-bozulma şeklinde değerlendirebilme,
- Süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde dönemlere göre değerlendirmeler yapabilme,
- Belli bir zaman noktasından itibaren ilerleme ve gerilemeyi çeşitli gruplar açısından değerlendirebilme,
- Teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde, inançlarda meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilme (Yalı, 2018, ss. 245-246).

Türkiye'de modern çağın gereksinimlerine göre yeniden düzenlenen tarih dersi öğretim programlarında öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu hususta 9'uncu sınıf Tarih Dersi Öğretim Programının konu ve kazanımlarına bakıldığında öğrencilere değişim ve süreklilik becerisinin kazandırılmak istendiği görülür:

Altıncı ünite olan Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri konusunun kazanımlarından birisi "**9.6.3.** *Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimleri analiz eder"* şeklindedir. Konu dağılımı da "*Dönemin yazılı eserleri "Kutadgu Bilig", "Divânü Lûgati't-Türk", "Atabetü'l-Hakayık" ve "Divân-ı Hikmet"e kısaca değinilir"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2018, s. 28).

10'uncu sınıf Tarih Dersi Öğretim Programının konu ve kazanımlarına bakıldığında da öğrencilere değişim ve süreklilik becerisinin kazandırılmak istendiği görülür:

Dördüncü ünite olan Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti konusunun kazanımlarından birisi "***10.4.4.*** *Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder"* şeklindedir. Konu dağılımı da "***a)*** *Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'deki şehirlerin yapısındaki dönüşüm (şehir planlaması, mimari anlayış) üzerinde durulur.* ***b)*** *Ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatlarına değinilir"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2018, s. 32).

Bu hususta 11'inci sınıf Tarih Dersi Öğretim Programından bir örnek verilebilir;

Altıncı ünite olan 19. ve 20. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat konusunun kazanımı "***11.6.2.*** *Modernleşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve politik anlayışta yaşanan değişim ve dönüşümlerin gündelik hayata etkilerini analiz eder"* şeklindedir. Konu dağılımı da "***a)*** *Tüketim kalıplarının tek tipleştirilmesi ile büyük nüfuslu şehir ve metropollerin kurulmasının*

*olumlu ve olumsuz sonuçlarına değinilir... **ç)** Moderniteyle birlikte birey ve toplumun zaman tasavvurundaki değişim (iş zamanı-boş zaman) ve bu değişimin sosyal hayata yansımaları üzerinde durulur. **d)** Modern şehirlerin dokusunda yaşanan değişim Avrupa'nın büyük metropolleri ile İstanbul, İzmir ve Selanik gibi Osmanlı şehirleri üzerinden ele alınır"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2018, s. 42).

Bu konuda 12'nci sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programından da bir örnek verilebilir;

Üçüncü ünite olan Dünya Savaşı ve Bölgesel Çatışmalar konusunun kazanımı "***12.3.3.3.** Türk Silahlı Kuvvetlerinin bünyesinde NATO'ya giriş sonrasında meydana gelen yapısal değişimleri değerlendirir"* şeklindedir. Konu dağılımı da "*a) NATO'ya giriş öncesinde TSK'nın öncelikli tehdit algılaması, kuvvet yapısı, konuşlanma, personel, teçhizat ve askerî sanayi durumu irdelenir. b) İkinci Dünya Savaşı'nda Batı Bloğundan sağlanan askerî yardımlar (personel eğitimi, teçhizat, havaalanı inşası) açıklanır. c) NATO'ya giriş ve NATO üyeliğinin TSK bünyesinde yol açtığı değişimler (tehdit algısı, kuvvet yapısı ve konuşlanma, askerî eğitimi, teçhizat hibeleri ve alımları, üniforma vs.) incelenir"* şeklinde verilmiştir (MEB, 2015, s. 77).

İlgili Araştırmalar

Yurt içinde eğitimle ilgili yapılan sözlü tarih araştırmaları.

Akbaba ve Kılcan (2012), "*Sözlü tarih çalışmalarına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları*" isimli makalede; sözlü tarih çalışmaları kapsamında sözlü tarih ve yöntemine ilişkin tutumları belirlemek amacıyla bir ölçme aracı geliştirmeyi konu edinmiştir. Söz konusu ölçeğin sözlü tarih araştırmaları kapsamında tutumları tespit etmek amacıyla faydalanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Akbaba ve Kılcan (2014), "*Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sözlü tarih çalışmalarına yönelik tutumları*" isimli çalışmada; katılımcıların sözlü tarih araştırmaları hakkındaki tutumlarının hangi değişkenlere göre anlamlı şekilde değişiklik gösterip-göstermediğini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda çalışmaya katılanların sözlü tarih araştırmalarına yönelik tutumlarının; aile fertlerinden sözlü tarih yoluyla geçmişe dair tarih bilgisi edinme durumu, lisans eğitimleri süresince derslerinde sözlü tarih çalışması yapılma durumu ve sözlü tarih çalışmalarına yönelik merak düzeyi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde değişiklik sergilediği de ortaya konmuştur.

Akçalı (2007), "*Yerel tarih ve tarih eğitimine katkısı*" isimli doktora tezi çalışmasında; yerel tarihi, tarih eğitimine katkılarını, tarihsel gelişimini, mevcut koşulları, tarih eğitiminin amaçlarını, Türkiye'de bu konuda yaşanan sıkıntıları ve bunları gidermeye yönelik çalışmaları ele almıştır. Yerel tarihin önemli metotlarından olan sözlü tarihi, yerel tarihin materyallerini, farklı perspektifleri, eğitim boyutuyla sunduğu faydaları, malumatları, derslerde nasıl uygulanacağını gösteren örnekleri ve yerel tarih konusundaki eleştirileri de dile getirmiştir.

Akçalı ve Aslan (2012), "*Tarih öğretiminin iyileştirilmesi yolunda alternatif bir yöntem: sözlü tarih*" konulu makalede; sözlü tarihin bir araştırma metodu olması yönüyle önemli veriler, farklı perspektifler ve uygulama fırsatları sunduğunu, tarihinin çok eskilere gitmesine rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra rağbet görmeye başladığını dile getirmiştir. Çalışmada sözlü tarihin tanımı, tarihsel süreci, niçin eleştirildiği ve algılanış tarzı ele alınmıştır. Sözlü tarihin tarih eğitimi, toplum ve tarihçiler açısından öneminden bahsedilmiş ve sözlü tarih çalışması yapmak isteyenlerin dikkat etmeleri gerekenlerin neler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrenme ortamlarının zenginleştiğine, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşimin arttığına, öğrenciler için tarih dersinin daha zevkli ve eğlenceli hale geldiğine değinilmiştir. Sözlü tarihin, öğrencilerin bakış açılarını geliştirerek olaylara farklı perspektiflerden bakabilmelerine, ulusal ölçekteki olayları anlamalarına, öğrencilerin bir bilim adamı-tarihçi gibi hareket ederek sorumluluk alabilmelerine, eleştirel (analitik) düşünme, empati, araştırma, üst düzey düşünme (analiz yapma) ve yazma becerilerinin gelişimine de katkıda bulunduğu vurgulanmıştır.

Aktın ve Tekir (2018), "*Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sözlü tarih yapmakla ilgili deneyimleri"* isimli çalışmada; yerel ve sözlü tarih araştırmaları yapan bir grup sosyal bilgiler öğretmen adayının tecrübelerini, tarihsel bakış açılarını ve kavrayışlarını derinlemesine incelemek istemiştir. Bu çalışmada sözlü tarih uygulamalarının sosyal bilgiler öğretmen adaylarına tarihçi gibi düşünebilme ve işlem basamaklarını uygulayabilme becerilerini kazandırdığı vurgulanmıştır. Ayrıca bu tür çalışmaların sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yerel ve sözlü tarihe olan ilgilerinin artması, tarihsel malumatlarının ilerletilmesi ve genel kültürlerinin geliştirilmesi noktasında olumlu yönde katkı sağladığı da tespit edilmiştir.

Altınok (2019), "*1970'li yıllarda görev yapan öğretmenlerin dilinden öğretmenlik mesleği: sözlü tarih araştırması"* adlı tezinde; 1970'li yıllarda vazife yapmış öğretmenlerin yaptıkları mesleği seçme sebeplerini, öğretmenlik mesleğine ve bölümlerine kabul edilme şartlarını, yaşadıkları problemleri, insanların bu mesleğe bakış açılarını ve öğretmenlerin

yaşam mücadelesini konu edinmiştir. Veriler 20 öğretmenle yapılan görüşmeler doğrultusunda sözlü anlatılardan oluşmuştur. Bu araştırmada 1970'li yıllarda farklı okul türlerinden mezun olan öğretmenlerin meslekleriyle ilgili tecrübelerinin aktarıldığı görülmüştür. Ayrıca çalışmayla öğretmen adaylarına öğrenci niteliği, mesleki problemler ve bu sorunların çözümüyle ilgili malumatların verildiği de tespit edilmiştir.

Arslan (2012), "*Yerel ve sözlü tarih algısının ortaöğretim öğrencileri üzerindeki yansımaları (Tunceli merkez örneği)*" konulu tezinde; ailesi, çevresi ve mensubu olduğu toplum tarafından aktarılan sözlü tarihin, Tunceli merkez lise talebeleri üzerindeki etkilerini araştırma konusu yapmıştır. Çalışmada sözlü tarihle resmi tarihin farklı hareket ettiği, sözlü tarihin resmi tarih söyleminde şekillendiği, öğrencilerin sözlü tarih malumatlarını büyüklerinden öğrendiği ve sorgulamadan bunları içselleştirdikleri de tespit edilmiştir. Bununla birlikte sözlü tarih mevzularına tarih kitaplarında yer verilmemesinin Tunceli merkez lise öğrencileri üzerinde olumsuz bir izlenim bıraktığı, öğrencilerin tarih dersine ilgilerinin azaldığı, kimlik problemleri vs. gibi sorunlar yaşadıkları da ortaya çıkmıştır.

Arslan (2013), "*Sözlü tarihin ortaöğretim öğrencileri üzerindeki yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)*" isimli çalışmasında; Tunceli merkez lise son sınıf öğrencilerine uygulanacak olan sözlü tarih çalışmasını ve bu çalışmadan elde edilecek tarihi bilgilerin öğrenciler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Resmi tarihle, sözlü tarihin anlatımlar yönüyle zıtlıklar içerdiği, öğrencilerin ata yadigârı olarak kabul ettikleri tarihi bilgileri sözlü tarih sayesinde benimsedikleri (içselleştirdikleri), öğrencilerin bunları (dede-nine, anne-baba, internet, dini kuruluşlar, siyasi dernekler, televizyon, dergi, gazete vb.) kaynaklardan öğrendikleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin resmi tarih bilgisine karşı ön yargılar geliştirdiklerine (objektif görmemeleri, ilgisiz kalmaları, kendilerini dışlanmış gibi hissetmeleri) değinilmiştir.

Aydoğdu (2016). "*Köy enstitülerinin Türk eğitim hayatına katkısı üzerine bir sözlü tarih çalışması*" konulu makalesinde; bir akademisyen ve müzik eğitimcisi sıfatıyla cumhuriyet dönemi eğitimcileri arasında önemli bir yeri olan Prof. Dr. Ali Uçan'ın eğitim hayatını, öğrenim gördüğü okulları özellikle de İvriz Köy Enstitüsü'nün hayatına ve gelişimine olan katkısını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Beldağ ve Balcı (2017), "*Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih yönteminin kullanımı: Nitel bir çalışma*" konulu makalede; sosyal bilgiler öğretim programlarının uygulayıcıları olan öğretmenlerin sözlü tarih metoduyla ilgili görüşlerini değerlendirmiştir. Bu çalışmada öğretmenler sözlü tarihin öğrencilere bilgi, değer ve beceri kazandırmada oldukça yararlı bir

metot olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca öğretmenlerin bu metotla ilgili yeterli seviyede malumata sahip oldukları da tespit edilmiştir.

Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV, 2006), **"***Sözlü tarih araştırmacıları için pratik el kılavuzu*" yayımlamıştır. Bu çalışmada sözlü tarihin ne olduğuna, bu metotla ilgili tartışmalara, sözlü tarihçiliğin nasıl yapılacağına, görüşmelerin öncesi-sırası ve sonrası gelişmelere, görüşme akabinde yapılacak analiz çalışmalarına ve sözlü tarih proje taslağının nasıl hazırlanacağına değinilmiştir. Bunun yanında BİSAV Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin sözlü tarih atölyesi ve çalışmalarına da yer verilmiştir.

Çakır (2006), "*Sözlü tarih projelerinde yöntemsel ve etik sorunlar ve bu sorunları çözme yolları*" isimli bildiride; daha önce yürüttüğü veya görüşmeci olduğu sözlü tarih projelerinden faydalanarak takip ettiği metodu, yaşadığı sıkıntıları ve bu sıkıntıları çözme yollarını ele almıştır. Çalışmada sözlü tarihin, görüşme öncesi ve sırasında meydana gelen ilk iki boyutu projelerden örneklerle, farklı yönleriyle tartışılmış ve sorunlara belli sorular çerçevesinde yanıt aranmaya çalışılmıştır. Son boyut olan görüşmelerin, doğrudan yazıya döküldükten sonraki aşamasına fazla değinilmemiştir.

Danacıoğlu (2001)'nun "*Geçmişin izleri*" isimli kitabı, yerel ve sözlü tarih bakımından önemli bir başvuru eseridir. Kitapta sözlü tarihe ayrı bir bölüm ayrılmış, örnek uygulamalar konmuş, sözlü tarih çalışması yapan kurumlar hakkında da tafsilatlı malumatlar verilmiştir. Kitabın 2010 yılı baskısı, "*Geçmişin izleri: Yanıbaşımızdaki bir tarih için kılavuz*" ismiyle çıkartılmış; resmi tarihin ötelediği sözlü tarihle, fotoğraf ve edebiyat ilişkilerine de yer verilmiştir.

Dere (2017), "*Sosyal bilgiler derslerinde bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sözlü tarih*" isimli doktora tezinde; Sosyal Bilgiler dersinde sözlü tarihin uygulamasını gerçekleştirmeyi, bu konuda öğretmen ve öğrencilerin fikirlerini belirlemeyi ve onların yararlanacağı bir "*Sözlü Tarih Uygulama Kılavuzu*" hazırlamayı amaçlamıştır. Çalışmada öğrencilerin önemli beceriler kazandıkları görülmüş (iletişim becerileri, kaygıları yenme, özgüven kazanma, değişim ve sürekliliği algılama, mülakat yöntemleri, analiz, yorumlama, rapor yazma, sorumluluk bilincinin gelişmesi), öğretmen ve öğrencilerin bu metodu faydalı gördükleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrenciler, çalışma keyif vermesine rağmen sürecinin kısa olması gerektiğine de değinmişlerdir.

Dere (2018), "*Sosyal bilgiler öğretim programlarında (2005 ve 2017) sözlü tarih*" adlı çalışmasında; 2005-2017 yıllarını kapsayan sosyal bilgiler öğretim programlarını incelemiş ve sözlü tarih uygulamalarının yapılabileceği konuları tespit etmek istemiştir. Bu çalışmada 2005-2017 sosyal bilgiler programlarının sözlü tarih potansiyelini barındırması açısından

paralellik gösterdiği, sözlü tarihin değişim ve sürekliliği kazandırmak için uygun bir model olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca bu araştırmada 2017 sosyal bilgiler programında sözlü tarihe fazla bir yer verilmediği de vurgulanmıştır.

Dere ve Dinc (2018), "*Yapılandırmacı bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sözlü tarihin sosyal bilgiler derslerine entegrasyonu*" isimli çalışmada; sosyal bilgiler dersinde sözlü tarihin yerini ve önemini konu edinmiştir. Bu bağlamda sözlü tarihin pedagojik potansiyelini, sosyal bilgiler dersine katkılarını ve uygulanma sürecinde yaşanabilecek sıkıntıları da ele almıştır. Bu araştırmada sözlü tarihin öğrencilere tarihsel işlem basamaklarını kullanma, yerel tarihi öğrenme ve özgüven kazanma gibi birçok katkısının olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sözlü tarih uygulamasının öğrencilere mülakat yapma ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi noktasında olumlu yönde katkısının olduğu da tespit edilmiştir.

Dere ve Kızılay (2017), "*Aile tarihinin araştırılmasında sözlü tarihin kullanımı: İlkokul öğrencilerinin tecrübeleri"* konulu çalışmada; sözlü tarih metodu sayesinde ailelerinin geçmişini öğrenen, onların soy ağacını oluşturan ve hikâyelerini kaleme alan öğrencilerin deneyimlerini ortaya çıkarmak istemiştir. Bu araştırmada öğrencilerin sözlü tarih metodunu kullanmaktan zevk aldıkları, ailelerini ve yakın çevrelerini yakından tanıma imkânı buldukları, değerlendirme yapabildikleri, değişim ve sürekliliği algılayabildikleri de tespit edilmiştir.

Dilek ve Işık (2014), "*Kadınların öz yaşam öykülerinde kadınlık ve öğretmenlik kimliklerinin kuruluşu: emekli kadın öğretmenlerle mikro düzlemde bir sözlü tarih çalışması*" konulu makalede; biri kentsel biri kırsal bölgede yetişmiş 1920 ve 1954 doğumlu iki emekli bayan öğretmeni, kendi anlatımları doğrultusunda karşılaştırmalı olarak araştırmayı hedeflemiştir. Bu araştırmada bayan öğretmenlerin anlatımları konuyla ilgili literatürle desteklenmiş ve karşılaştırmalı bir şekilde de tartışılmıştır. Sonuç itibariyle her iki bayan öğretmenin hayatının şekillenmesinde baba otoritesinin önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Bu çalışma farklı katman, farklı çevre ve farklı kuşakları temsil eden iki bayan öğretmenin hayat hikâyelerinin, tecrübelerinin benzer ve farklı yönlerini ortaya koyması bakımından da önemli bir adım sayılabilir. Ayrıca kadın tarihi araştırmalarında bu tür verilerin artmasıyla akademik yönden önemli bir bilgi birikimi sağlanacağı da unutulmamalıdır.

Fidan (2017), "*Sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih yöntemi kullanımına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri*" isimli makalesinde; sınıf öğretmenlerinin, sosyal bilgiler derslerinde sözlü tarih yönteminin uygulanmasına yönelik fikirlerini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada, sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi programında ifade edilen kazanımların işlenmesi yönüyle bu metottan faydalandıkları ama çoğunlukla kaynak kişilere ulaşılamadığı,

ailelerin ve öğrencilerin işi ciddiye almadığı ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin seviyelerinin düşük olduğu, verilenleri alamadığı ve bu gibi nedenlerle istenilen sonuçlara ulaşılamadığı da tespit edilmiştir. Bunun yanında konu ile kaynak kişi arasında uyum sağlanamadığı, zaman darlığı olduğu, kaynak kişilerin okul ortamına gelmek istemediği de belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada seçilen konuların kapsam itibariyle sınırlı olduğu ve araştırmalarda maddi sıkıntıların yaşandığı da vurgulanmıştır.

Güçlü (2013), "*Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih uygulaması*" isimli makalesinde; sözlü tarih metodunun özellikleri ve uygulanmasıyla ilgili malumat vermek istemiştir. Bu araştırmada sözlü tarih metodunun uygulanması noktasında yaşanabilecek sorunlar belirlenmiş ve bu metodun tatbik edilmesiyle ilgili esaslar da tespit edilmiştir.

İncegül (2010), "*Sosyal bilgiler dersinde örnek bir sözlü tarih uygulaması*" isimli çalışmasında; oyunun ve oyuncağın tarihini sözlü tarih yöntemiyle ele almış, öğrencilerde kronolojik düşünme becerisinin ne ölçüde geliştiğini de ortaya koymaya çalışmıştır. İçerik ve işleniş yönüyle diğer projelerden farklı olduğu; öğrencilerin küçük birer bilim adamı/tarihçi görülerek, tarihçilerin izlemeleri gereken işlem basamaklarını izlemeleri gerektiği, böylece tarih derslerinin daha zevkli hale geleceği ve öğrencilerin aktif katılımı ile bilgilerin kalıcılığının sağlanacağı da dile getirilmiştir.

Kabapınar ve İncegül (2016), "*Değişim ve süreklilik bağlamında oyun ve oyuncağa bakmak: bir sözlü tarih çalışması*" konulu makalede; sözlü tarihin bir öğretim metodu olarak, okullar seviyesindeki öğrencilerle nasıl ve ne şekilde gerçekleştirilebileceğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu çalışma, öğrencilerin büyük çoğunluğunun sözlü tarih işlem basamaklarını uygulayabildiğini, bu süreci gerçekleştirebildiğini ve uygulama ile ilgili süreçten memnun kaldıklarını da ortaya koymuştur. Bu çalışmanın sonuçları ile 6'ncı sınıf öğrencilerine yaptırılan "*Zaman içinde düğün ve evlilik*" konulu çalışma (Kabapınar & Kaya, 2013) ve 7'nci sınıf öğrencilerine yaptırılan "*Zaman içinde meslekler ve meslek seçimi*" konulu çalışmanın (Kaya, 2013) sonuçları yönüyle önemli benzerlikleri vardır. Literatürde, sözlü tarihle ilgili bu çalışmalar 6'ncı ve 7'nci sınıf öğrencilerinin bu uygulamayı yapabildiğini; "*zaman içinde oyun ve oyuncak*" konulu çalışma ise 5'inci sınıf öğrencilerinin sözlü tarih etkinliklerini gerçekleştirebildiğini ve kullanabildiğini göstermesi yönüyle de önemlidir.

Kandemir (2017), "*Tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri*" konulu çalışmasında; tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada tarih öğretmenlerinin sözlü tarih hakkında mevcut bilgilere malik oldukları, tarih öğretiminde sözlü tarih çalışmalarına

yer verilmesinin faydalı olacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin derslerinde sözlü tarih çalışmalarına yer verdiği, uygulamada bu çalışmalara yer verilmesinin diğer yöntemlere göre yararlı olacağı ve sözlü tarih kullanımında öğretmen yaklaşımlarının önemli olduğu da dile getirilmiştir. Ayrıca bu tür çalışmaların öğrencilerin tarih dersine yönelik tutumlarını olumlu yönden etkileyeceği, tarih öğretimine önemli katkılar sağlayacağı ve sözlü tarih kullanımının bazı sınırlılıklarının da olduğu vurgulanmıştır.

Kara (2019), "*Sözlü tarih yönteminin ortaöğretim öğrencilerinin tarih algısı üzerindeki yansımaları"* adlı çalışmasında; sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılması sonucunda öğrencilerin algılarında meydana gelebilecek değişimleri konu edinmiştir. 11'inci sınıf T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi kapsamında "*Türk Kadını Haklarına Kavuşuyor*" ünitesinin işlenişinde sözlü tarih metodunun uygulanılması doğrultusunda çalışma yapılmış ve gerekli malzemelerin elde edilmesi amacıyla öğrencilerden proje ödevleri istenmiştir. Bu araştırmada öğrencilerin tarih algılarında olumlu yönde değişiklikler olduğu ifade edilmiştir. Öğrencilerin çalışma sayesinde bu uygulamadan zevk aldıkları, eleştirel düşünmeyle birlikte değişim ve süreklilik becerilerinin geliştiği de görülmüştür. Ayrıca bu araştırma vasıtasıyla öğrencilerin dinleme, soru yöneltme, iletişim ortamı oluşturma, empati kurma, kanıtları sorgulayabilme ve olguyla düşünceyi birbirinden ayırt etme yetilerinin ilerlediği de tespit edilmiştir.

Kaya (2013), "*Sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek bir öğretim yöntemi olarak sözlü tarih: Amaç, içerik, uygulama*" isimli çalışmasında; Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan "*Ekonomi ve Sosyal Hayat*" ünitesindeki "*Mesleğimi Nasıl Seçmeliyim*" konusunu, öğrencilerle sözlü tarih performans çalışması olarak ele almıştır. Araştırma sonucunda; öğrenci velileri, sözlü tarih metodunun öğrencilere iletişim becerisi başta olmak üzere birçok beceriyi kazandırdığını ve onların bu metodu beğendiklerini ifade etmiştir. Öğrencilerin sözlü tarih uygulaması sürecinde istekli oldukları, bu metodu merak ettikleri ve uygulama esnasında heyecan yaşadıkları da elde edilen verilerden anlaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin sözlü tarih ve meslek seçimiyle ilgili malumat sahibi oldukları, meslek seçiminde meydana gelen değişim ve sürekliliği algıladıkları da ortaya çıkmıştır.

Kumru (2009), "*Tarih öğretimi açısından sözlü tarih yazımı: Karaca Ahmet Dergâhı örneği*" adlı çalışmasında; Karaca Ahmet Dergâhının kurumsal tarihini sözlü tarih yöntemiyle araştırmıştır. Bu çalışma mekân bakımından sözlü tarih içerisinde bir yerel tarih çalışmasıdır. Ayrıca çalışmada vatandaşlık ve yetişkinlik eğitiminde sözlü tarihin önemi vurgulanmış ve Karaca Ahmet Dergâhı örneği de bu amaçla kullanılmıştır.

Küpüç (2014), "*Sözlü tarih kavramı ve sözlü tarihin tarih öğretimindeki rolü*" isimli çalışmasında; sözlü tarihi teferruatlı bir şekilde incelemiş, söz ile tarih arasındaki bağlantıyı ele almış ve Türkiye'de yapılan sözlü tarih çalışmaları hakkında tafsilatlı bilgiler vermiştir. Çalışmayla sözlü tarihin tarih öğretimindeki rolü belirlenmeye çalışılmış, eğitim tarihi açısından yerine ve önemine değinilmiştir. Bununla birlikte sözlü tarihin amaçları, kaynakları, sınırlılıkları, çalışma sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar ve sözlü tarih uygulamasının metoduna ilişkin bilgilendirme de yapılmıştır.

Özer (2012), "*Sosyal bilgiler dersinde yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması*" adlı tezini; Sosyal Bilgiler dersinde gerçekleştirilecek olan sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerin programlanması amacıyla hazırlamıştır. Çalışmada yerel ve sözlü tarih kavramsal yönüyle ele alınmış, dünyadaki ve Türkiye'deki gelişim aşamaları anlatılmıştır. Yerel ve sözlü tarihin ilgili ders ve program yönüyle önemine değinilmiş ve Sosyal Bilgiler dersi (4'üncü ve 7'nci sınıf) yerel ve sözlü tarih etkinlikleri bir araya getirilerek programlanması da yapılmıştır. Zorunlu hale getirilen proje ve performans ödevlerinin yerel ve sözlü tarih alanında da verilmesi gerektiği ifade edilmiş, tarih öğretmenlerinin öğrencilerine bulundukları ilin tarihi süreçteki gelişimi ve tarihi yerleriyle ilgili bu tür çalışmaları yaptırmaları gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca yerel ve sözlü tarih faaliyetlerinin öğrencilerin araştırmacı yönünü geliştireceği de vurgulanmıştır.

Polat (2018), "*Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih çalışmasına bir örnek"* konulu tezinde; sözlü tarih yöntemiyle Tokat il merkezinde bulunan mahalle isimlerinin manalarını buralarda oturan insanlardan edinilecek malumatlar sayesinde ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Bu araştırmada ilkokul 7'nci sınıf öğrencilerinin sözlü tarihle ilgili malumatlarında noksanlıklar olduğu neticesine varılmıştır. Ayrıca bazı öğrencilerin bu kavramları karıştırdıkları sadece yaşadıkları mekânları ifade ettikleri de görülmüştür.

Sağlam (2015a), "*1950 dönemi Yozgat ilkokul öğrencilerinin anlatılarıyla okuldaki cezalar*" isimli makalesinde; 1950'lerde Yozgat'ta ilkokul eğitimi alan bugün yaşları 60-70 arasında olan şahısların anlatımlarıyla o dönem ilkokullarda verilen cezaları ve bunların tarihsel süreç içerisindeki gelişimlerini incelemiştir. Alınan cezaların ilgili şahıslar ve arkadaşlarının belleklerinde nasıl bir yer edindiğini ve bu uygulamaların eğitim tarihindeki önemini de ortaya koymuştur. Dayak yeme cezasının daha çok kırsal kesimlerde görüldüğü ve alınan cezanın eğitim verilen yer ile arasında yakın bir ilişkisinin olduğu da belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada bu cezaların kent merkezinden kırsala gidildikçe daha çok yaygınlaştığı ve bu konuda yapılan diğer çalışmaların benzer sonuçlar gösterdiği de vurgulanmıştır.

Sağlam (2015c), "*Sözlü tarih yöntemiyle 1970'ler ilkokul öğrencileri*" isimli eserinde, 1970-1975 sürecinde ilkokul talebelerinin eğitim ve öğretimle ilgili tecrübelerini ele almış, dönemin ilkokul talebelerinin eğitim-öğretim deneyimleri ve çocukluk algılamaları üzerinden çalışmasına yön vermiştir. Bu eser, o dönem Türkiye'sinin siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik tarihinin yanı sıra ilkokul eğitimi tarihi kapsamında da önemli malumatlar vermiştir. Ayrıca yazar, dönemin ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini kendi ifadeleriyle de ortaya koymuştur.

Sağlam ve Sayımlı (2018), "*İlkokul öğrencilerinin sözlü tarihe yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi"* konulu çalışmada; ilkokul talebelerinin sözlü tarihle ilgili tutumlarının farklı değişkenler bakımından araştırılmasını ele almıştır. Bu çalışmada öğrencilerin sözlü tarihle ilgili tutumlarını aile türü ve sınıf düzeyi değişkenlerinin anlamlı bir şekilde farklılaştırmadığı belirlenmiştir. Ayrıca sözlü tarihle ilgili tutumların cinsiyete göre kız öğrenciler, okul türüne göre okula devam eden öğrenciler ve tarih konularından hoşlanma düzeylerine göre tarih konularından hoşlanan öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı da tespit edilmiştir.

Sarı (2006), "*Akademik tarih ve tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve önemi*" adlı çalışmasında; sözlü tarihin tanımını yapmış, akademik tarihle ilişkisini ve gelişim sürecini ele almıştır. Ayrıca tarih öğretimine ne şekilde uygulanabileceğine ve öğrencilere kazandırabileceği becerilere de dikkat çekmiştir.

Sarı (2007), "*Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih etkinliklerinin öğrenci başarı, beceri ve tutumlarına etkisi*" konulu çalışmasında; sözlü tarihin teorik ve uygulama boyutunu tanıtmış, bu metotla işlenecek derslerin zevkli geçeceğini ve bilgilerin zihinlerde daha kalıcı olacağını ifade etmiştir.

Şahin (2018), *"İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih uygulamalarının etkililiği ve önemi"* konulu çalışmasında; sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin öğrenmeleri kapsamında sözlü tarih uygulamalarının ne gibi etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu araştırmada ilkokul 4'üncü sınıf öğrencilerinin sözlü tarih faaliyetlerini gerçekleştirebildiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu uygulamalar sayesinde tarih dersini sevdiği ve tarihin soyutluğundan sıyrılarak somut hale gelmesiyle birlikte zaman-mekân kavramlarını daha iyi algılayabildiği de görülmüştür. Ayrıca bu çalışmaların öğrencilere bilimsel araştırma deneyimi kazandırdığı da belirlenmiştir.

Tural (2017), "*Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sözlü tarih çalışmalarına ilişkin tutumları*" adlı makalesinde; sözlü tarih uygulamaları kapsamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tutumlarını ortaya çıkarmak istemiştir. Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen

adaylarının sözlü tarih uygulamalarıyla ilgili tutumlarında tarihsel aktarım boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmen adayları tarihi roman okuma değişkeni bakımından değerlendirildiğinde kitap okuyanlar lehine anlamlı bir farkın olduğu da tespit edilmiştir.

Uygun (2006), "*Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih yaklaşımı ve sözlü tarihte bir öğretmen: Hayrettin Uysal*" adlı çalışmasında; sözlü tarihin eğitim tarihi araştırmalarında faydalanılmak amacıyla kuramsal olarak araştırıldığını ve sözlü tarihte bir öğretmenin hatıralarına yer verildiğini belirtmiştir. Çalışmada, Köy Enstitülerinin yakın dönemde araştırılmaya başlandığına ve bu kurumlardan mezun olan bir öğretmenin hatıralarına yer verildiğine de değinilmiştir.

Uygun (2011), "*Türkiye'de sözlü tarih araştırmaları ve öğretmen eğitiminde sözlü tarih yönteminin kullanımı*" konulu makalesinde; Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları kapsamında öğretmen eğitiminde bu yöntemin kullanımıyla ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Çalışmada, sözlü tarihle ilgili bilgiler verilmiş ve Türkiye'de yeterince yaygın olmadığı da ele alınmıştır. Bununla birlikte eğitim araştırmalarında yakın geçmişin tarihinin en iyi öğretmenlerden elde edilebileceği bunun da eğitim ve öğretimin bizzat uygulayıcıları olmalarından kaynaklandığı, bu deneyimlerden alınabilecek derslerin de bulunduğu vurgulanmıştır. Öğretmen anlatıları yönüyle eğitim tarihi ve öğretmen eğitimi mevzularında sözlü tarihten etkili bir metot olarak faydalanılabileceği, yeni öğretmen adayları ile tecrübeli öğretmenlerin bu görüşmeler sayesinde eğitimle ilgili anlaşılması güç kanun ve uygulamaları açıklığa kavuşturabilecekleri de ifade edilmiştir. Ayrıca sözlü tarih uygulamaları sayesinde genç öğretmen adaylarının eğlenceli ve dinamik bir sürece girebilecekleri de dile getirilmiştir.

Tarih öğretiminde sözlü tarihin kullanımıyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan çalışmaların daha çok bu uygulamaların öğrencilerin başarısı, becerisi ve tutumları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi amacıyla yapıldığı görülür. Yapılan çalışmalarda sözlü tarihle ilgili öğretmen ve öğrenci görüşlerinin elde edilmesi ve bu uygulamaya yönelik tutumların bir ölçme aracı geliştirilerek farklı değişkenler bakımından araştırılması da dikkat çekicidir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin sözlü tarihin derslerde kullanılması noktasında olumlu fikir beyan etmeleri bakımından müşterek neticelere ulaşıldığı ve bu uygulamaların öğrencilerin başarılarını, tutumlarını ve becerilerini geliştirdiği de görülmüştür (Akçalı, 2017, s. 40).

Yurt içinde eğitim harici yapılan sözlü tarih araştırmaları.

Ayhan (2012), "*Samsun'daki Kıbrıs gazilerinin gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine bir sözlü tarih çalışması*" isimli çalışmasında; Kıbrıs tarihine kısaca değinmiş ve 1974 yılına kadar devam eden çatışmaları anlatmıştır. Konuyla ilgili yazılı belgeler incelenmiş ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, olayları bizzat yaşamış insanların söylemleriyle aktarılmıştır. Bu çalışma metot yönüyle farklı bir bakış açısı doğurmuş, ilgili harekâtı cepheden görme imkânı vermiştir. Diğer çalışmalarda üzerinde durulmayan, durulsa bile gözden kaçan birçok husus ele alınmış ve bu harekâta katılan askerlerin yaşadığı zorluklara da değinilmiştir.

Baranoğlu (2014), "*Ayşe Cebesoy Sarıalp'in gözüyle Cebesoy ailesi ve yakın tarih (Sözlü tarih çalışması)*" adlı tezinde; Millî Mücadele Dönemi'nden, Cumhuriyete uzanan yolda ülkenin sosyal, siyasal, kültürel alanında önemli bir rol oynamış Cebesoy ailesinin hayatta olan en yaşlı üyesiyle gerçekleştirdiği sözlü tarih çalışması sayesinde yakın tarihimize dair önemli malumatlar vermiştir. Araştırma sonucunda her ne kadar tarih önemli olaylar ve şahsiyetler üzerinde şekillense de bunların gelişim sürecinde şahsi tecrübelerin ve anlatımların önemli bir yeri olduğu, bu yönüyle de sözlü tanıklıkların ve sözlü tarihin yerinin yadsınamayacağı da vurgulanmıştır.

Bayraktaroğlu ve Özdemir (2010), **"***Yerel girişimcilik dinamikleri: Adapazarı'nda mobilyacılık sektörünün sözlü tarih yöntemiyle anlaşılması*" adlı çalışmada; ekonomik yapı içerisinde küçük işletmelerin ve yerel girişimciliğin ayrı bir yerinin olduğu ve bu konuların giderek daha fazla araştırılması gerektiğini dile getirmiştir. Araştırmada Sakaryalı girişimcilerin itici faktörlerden daha fazla etkilendikleri, yatırım tercihlerinin ana nedeninin ise Sakaryalı olmalarından ve bu bölgede hayatlarını sürdürmelerinden kaynaklandığı sonuçlarına da ulaşılmıştır.

Çakır (2013). "*Erkek kulübünde siyaset-kadın parlamenterlerle sözlü tarih*" isimli çalışmasında; siyasetin bir erkek kulübü olarak görüldüğüne, kadınların da temsil hakkının olması gerektiğine ve bunların gerçekleşebilmesi için kadın parlamenterlere çok önemli vazifeler düştüğüne değinmiştir. Bu çalışmada, 1999-2002-2007 dönemlerinde meclise girmiş kadınlarla yapılan sözlü tarih mülakatları temel alınmış ve farklı ülke örnekleri üzerinden kadınların vatandaş olma serüvenlerine değinilmiştir. Ayrıca çalışmada Türkiye'deki kadın yapılanmasının erkek egemen siyasete karşı verdiği mücadele ele alınmış, farklı kesimlerin sorunları da vurgulanmıştır.

Eraslan (2006), "*Tarihe 1000 canlı tanık, tarihte 1000 canlı çocuk (Bir sözlü tarih uygulamasından çıkarsamalar)*" isimli makalesinde; "*Tarihe bin canlı tanık*" projesi kapsamında bulunan şahısların çocukluk süreçlerini incelemiş ve çalışmadan elde edilecek

anlatılar neticesinde farklı sonuçlara varılabileceği gerçeğini de ifade etmiştir. Çalışmada, Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaların yetersiz olduğu fakat çocukluk sürecinin incelenmesinin, toplumun bu konuyla ilgili bakış açısını yansıtması bakımından önemli olduğu gerçeği de dile getirilmiştir. Ayrıca çalışılan şahısların çocukluk süreçlerinin yeni bir dönemi (Cumhuriyet) yansıttığı gerçeğinden hareketle ilgili dönemin hayat şartları, sosyo-ekonomik durumu ve toplumsal niteliklerine ilişkin malumatlar da elde edilmiştir.

Erbaş (2016), "*Bir cumhuriyet çınarı-sözlü tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 75 yılı*" adlı çalışmasında, Türklerle ilgili tüm medeniyetlerin bilimsel olarak araştırılması gayesiyle 14 Haziran 1935'te kurulan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni ve bu fakültenin Cumhuriyet'in modernleşme projesinin önemli bir aşaması olduğunu dile getirmiştir. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin, Küçük Tiyatro'nun bulunduğu mevkide Evkaf Apartmanı'nda tutulan dört dairede 1936 yılında 195 öğrenciyle eğitim-öğretime başladığını ifade etmiş, günümüze kadar uzanan serüvenine de değinmiştir. Ayrıca bu çalışma hem 1930'lu yılların Ankara'sını hem de DTCF'nin kendine özgü yapısını ve bu yapının temel dinamiklerini algılayabilmek için bir kılavuz niteliğinde hazırlanmıştır.

Erdem (2013), "*Sözlü tarih ve kültür açısından İmam Rıza Ocağı*" adlı çalışmasında; Çorum vilayeti Mecitözü ilçesi Gökçepınar köyü İmam Rıza Ocağı dedelerinden Hüseyin Solmaz dede ile gerçekleştirilen mülakata yer vermiştir. Çalışmada bu ocağın düşünsel yapısı ve inanç uygulamaları saptanmaya çalışılmıştır. Bu inançsal yapının geleneksel hayata yönelik etkileri ve ocak büyüklerinin inanç paradigmalarını algılayış şekli ele alınmış, Amasya ve Çorum illerinde bulunan İmam Rıza Ocağı'nın düşünsel-inançsal yapısı ile Alevi-Bektaşi inancının temel kavramlarına da değinilmiştir. Sonuç olarak İmam Rıza Ocağı inanç pratiklerinin yerel anlamda farklılıklar gösterdiği özellikle de Doğu ve Batı Anadolu yönünde Bektaşiliğin tesiriyle inançsal uygulamalarda farklı yönde değişimlerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ocaklara bağlı bu inanç uygulamalarının karşılaştırmalı olarak ele alınması gerektiği ve değişimlerin tespit edilerek, sözlü kültürün kayıt altına alınması gerektiği de vurgulanmıştır.

Erdilek (2006), "*Türkiye'de göç araştırmalarında sözlü tarih metodu*" adlı bildiride; göç konulu araştırmalarda yazılı belgelerden ziyade farklı bir araştırma metodu olması nedeniyle de sözlü tarih yönteminden faydalanılması gerektiğini dile getirmiştir. Çalışmada, Türkiye tarihini başlangıcından itibaren etkileyen iç ve dış göç hareketlerinin sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve siyasi boyutlarının incelenmesinde sözlü tarih yönteminin giderek yaygınlaştığına da vurgu yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'de göçün kısa tarihi, Osmanlı dönemi

göç hareketleri, nüfus mübadelesi (değişimi) ve Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye göçler konuları da ele alınmıştır.

Ersoy (2009), **"***Sözlü tarih-folklor ilişkisi-Baraklar örneği (Disiplinler arası bir yaklaşım denemesi)*" isimli eserinde; günümüzde folklor faaliyetlerinin geldiği konum itibariyle sosyal bilimlerin farklı disiplinleriyle birçok noktada benzerlikler gösterdiğini ve bu konuda interdisipliner bir çerçevede araştırmalar yapılması gerektiğini de dile getirmiştir. Bunun yanında folklor faaliyetlerin, kültür bilimlerinin tüm alanlarında hem üretici hem de açıklayıcı bir yaklaşım olması bakımından dünya akademik çevrelerinde hatırı sayılır bir konuma emin adımlarla ilerlediğini de ifade etmiştir. Bu çalışmada Hazar'dan Türkiye'ye kadar bir göçün anlatımı ve sözlü hafızadaki izleri incelenmiştir. Sözlü anlatılar, yazılı vesikalarla karşılaştırılmış ve bu doğrultuda günümüzde alanda yaşayan insanlarla birlikte sözel bellek çalışmaları doğrultusunda Barak boyunun tarihsel geçmişi de ortaya konmuştur.

Geylani (2012), "*1923-1950 arası Mersin'de gündelik hayatın ve sosyal mekânların dönüşümüne yönelik bir sözlü tarih çalışması*" konulu tezinde; Mersin'in kentleşme sürecinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin, kentin gündelik hayatı ile sosyal mekânları üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak istemiştir. 19. yüzyılda, Türkiye'de siyasi ve ekonomik anlamda önemli gelişmeler yaşandığını ve bu gelişmelerin kent yaşamlarına da sirayet ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca Mersin'de 1800'lü yıllardan itibaren başlayan bu kentleşme sürecinin, kenti diğer Osmanlı yerleşimlerinden farklı kıldığı da belirtilmiştir.

Işıksoy (2010). "*Geleneksel Yozgat evlerinde yaşam ve anlam: Evin sözlü tarihi*" adlı çalışmasında; eski Yozgat evleri örneğini model alarak, bu yapıların mekânsal yapılanmasına tesir eden etkenleri araştırmıştır. Bu çalışmada ev sahiplerinin, sözlü tarih sayesinde mimarlık tarihine tanıklık yapmaları istenmiştir. Bu sayede gelecek nesillere hem önceki dönemler hem de yaşadıkları döneme ait bilgilerin aktarımı mümkün olacaktır. Bununla birlikte çalışmada mekânların ancak aslına uygun inşa edilebilirse dünün yaşam şeklinin gerçek bir kanıtı olabileceğine ve gerçeğin de yaşayan tanıklara başvurularak ortaya çıkarılabileceğine değinilmiştir. Bu adımı atlamanın bilgi kaybına sebebiyet vereceğine ve bu çalışmada faydalanılan metodun benzeri alanlarda uygulanması gerektiğine de değinilmiştir.

İlyasoğlu (2006), **"***Yakın dönemde tarihe ilginin farklılaşması sürecinde sözlü tarih alanının Türkiye'deki gelişimine bir bakış*" konulu bildiride; yakın dönemde yapılandırmacı anlayışla şekillenen ve rağbet gören tarih ilmi kapsamında sözlü tarihin Türkiye'deki gelişimini konu edinmiştir. Bu konuda Türkiye'de değişen tarih algıları (kurgudan yaşam deneyimlerine geçiş), Tarihe Bin Canlı Tanık ve Akdeniz Sesleri Projesi de ele alınarak değerlendirilmiştir.

İlyasoğlu ve Soytemel (2006), "*Bir Haliç semtinde yerel değişim, toplumsal dönüşüm ve topluluk yaşantıları*" isimli çalışmada; mahalleden semte değişimler ve süreklilik bağlamında İstanbul'un Balat semtini ele almıştır. Çalışma bu tarihsel semt ve çevresinin, bir dönem sonra kendisi de "geçmiş" içinde yer alabilecek bugününün ve tarihselliğinin bilgisini de içinde barındırmayı amaçlayan bir tür kesitini elde etmenin bir fırsatını sunmaya katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu araştırmayla, söylemler yerine gündelik hayatın daha gerçek ve insani bir düzlemde araştırılmasının imkânlarının artacağı da vurgulanmıştır.

Kara (2012), "*Evlenme geleneğinin derlenmesinde sözlü tarih yönteminden yararlanma*" adlı bildiride; "*Eskişehir evlenme biçimleri ve törenlerini sözlü tarihle belgeleme*" isimli araştırma projesi kapsamında sözlü tarih metodunun, halk bilimi araştırmaları ile insan ve toplum bilim çalışmalarına katkısı üzerinde durmuştur. Bildiri metni üç kısımdan oluşmuştur, birinci kısımda sözlü tarih metodu hakkında bilgiler verilmiş ve ikinci kısımda proje tanıtılmıştır. Son kısımda ise söz konusu kayıtların, araştırma konusu ve halkbilimi alanına verdikleri desteklerle, insan ve toplum bilimleri çalışmalarına kaynak teşkil ettikleri gibi konu başlıkları da birlikte değerlendirilmiştir.

Kaya ve Sönmez (2015). "*Siyah-beyaz fotoğraflarla Karadeniz Ereğli sözlü tarih çalışmasının yerel tarih ve kültür dersi (seçmeli) kapsamında değerlendirilmesi*" isimli çalışmada; 2013-2014 yılından itibaren Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı 3'üncü sınıf öğrencilerine seçmeli ders bağlamında öğretimi yapılan "*Yerel tarih ve kültür dersi*" içeriğinin, bu çalışmayla oluşturulduğunu ifade etmiştir. Çalışmada ilgili programda yer bulan kavramların, değerlerin ve becerilerin öğretiminde yerel ve sözlü tarihin ayrı bir yeri olduğuna değinilmiştir. Ayrıca çalışmanın bu konuda araştırma yapmak isteyenlere iyi bir örnek oluşturacağı da vurgulanmıştır.

Kılıç (2016), "*Neoliberal politikalar çerçevesinde Türkiye'de kentsel dönüşüm ve kentsel mekânı yeniden anlamlandırmada sözlü tarih bilgisi: İzmir-Kadifekale kentsel yenileme projesi örneği*" adlı doktora tezinde; İzmir'in neoliberal şehirleşme sürecindeki ilk büyük kapsamlı kentsel dönüşüm uygulaması olan Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi kapsamında toplumun beklentilerini dile getirmiştir. Bunun yanında yaşanılan yer olan Kadifekale ile yeni yerleşim sahası olan Uzundere'ye dair toplumun algılarını sözlü tarih metodundan faydalanarak ortaya koymayı da amaçlamıştır. Ayrıca bu çalışmada, yerelin mikro mekân malumatının sözlü tarih mülakatları ve yaşayan bellekler aracılığıyla ortaya konmasının önemi de vurgulanmıştır.

Kırılmaz (2015), "*Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan ilk kadın basketbol takımına dair sözlü tarih çalışması*" konulu tezinde; sporun ve kadının tarihiyle birlikte kadının spordaki

yerini ele almıştır. 1960-1970'li dönemlerin bayan basketbolcuları ve sporcularıyla mülakatlar gerçekleştirilmiş, onların tecrübeleri ve yaşadıkları sıkıntılar araştırılmıştır. Bayan basketbolcuların anlatıları üzerinden yaşanan sıkıntılar ve insanların bayan sporculara bakış açısı da ortaya konulmuştur. Ayrıca bayan veya erkek sporcu olmanın bir farklılık yaratıp yaratmadığı eğer yaratıyorsa bayan sporcuların farklı sıkıntıları ne ölçüde yaşadıkları ve insanların bu sporculara bakış açısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır.

Koçak, Şen ve Arıkanlı (2006), **"***Buldan'da dokumacılık kültürünün birikimi ve sözlü tarih*" konulu çalışmada; Denizli-Buldan çevresindeki dokumacılığa dayalı ekonomik etkinliklerle, emek süreçlerini ele almıştır. Çalışma, 2002 yılı sonlarında yapılan Tüba-Tüksek Sözlü Tarih Belgeleme Projesi-II'nin bulgularına dayanmaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen saha araştırması ile bölgenin üretim kültürünün de ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Neyzi (1999), "*İstanbul'da hatırlamak ve unutmak-birey, bellek ve aidiyet"* adlı kitabını; 1995-1999 sürecinde İstanbul'da farklı kuşaklardan ve çevrelerden oluşan 37 şahısla gerçekleştirdiği sözlü tarih mülakatlarından derleyerek oluşturmuştur. Bu kitapta, biyografiyle-tarihin bir araya gelme noktalarında benliğin izi takip edilmiştir. Eserde, İstanbul'un farklı semtleri fotoğraflanmış ve kentin bütününü temsil eder hale getirilmiş, değişik kuşakların İstanbul imgeleri de farklı bir görünüm oluşturmuştur. Göç olgusunun yanı sıra İstanbul'un hem değiştirdiği hem de dönüştürdüğü gerçeğinden hareketle ve bu değişim-dönüşümün içinde hatırlamak ve unutmak kavramlarıyla birlikte şahsın hafıza ve aidiyet sorunsalının çok farklı manalar alabileceği de dile getirilmiştir.

Öztürk (2010), "*Türkiye'de sözlü tarihten iletişim araştırmalarında yararlanma üzerine notlar*" konulu çalışmasında; Türkiye'de sözlü tarihin gelişim sürecini ve iletişim çalışmalarında nasıl faydalanılabileceğini ele almıştır. Çalışmada, Türkiye ve dünyada sözlü tarihle birlikte sözlü tarihin gelişim süreci ve iletişim alanında kullanılmasına yönelik tafsilatlı malumatlar da sunulmuştur.

Solmaz (2001), **"***Tanıkların diliyle Ermeni vahşeti-bir sözlü tarih denemesi*" isimli çalışmasında; Kars-Sarıkamış-Erzurum bölgesini köy köy dolaşmış, Ermeni zulmünü yaşayan tanıkların ifadesiyle ve sözlü tarih yöntemiyle ele almıştır. Bu çalışma sözlü tanık beyanatlarıyla belge karşılaştırması yapılmadığı için belge kritiği yönüyle de eleştiri almıştır.

Sönmez (2015), "*Behind domestic life, a postwar middle-class home: The Miller House In Gainesville, FL.*" isimli makalesinde; modern kültürün son dönem tarihi kapsamında aile yaşamı ve kültürüne dikkat çekmek istemiştir. Çalışmayla; 1950'lerin modern evleriyle, orta sınıf ailelerin yaşam tecrübelerine değinilmiştir. Ayrıca savaş sonrası

aile yaşamına ilişkin sosyal, kültürel vb. tecrübeler ve yaşamlarına ait bilgiler belgeleriyle birlikte değerlendirilmiş, bu konuda yerel tarih çalışmalarına da katkıda bulunulmuştur.

Türkiye'de yurt içinde yapılan eğitim harici sözlü tarih çalışmaları değerlendirildiğinde daha çok sıradan insanların hayatını konu edinen ve diğer disiplinlerle iş birliğine dayanan interdisipliner (disiplinler arası) çalışmaların çoğunlukta olduğu görülür. Bu konuda yapılan çalışmaların konu dağılımı da mekân ve yer tarihi, şehirlerde gündelik yaşam, toplumsal değişim ve dönüşüm, şehir tarihi (mekân-ev), kadın tarihi (bayanların yaşamı) ve spor olarak sınıflandırılabilir. Kıbrıs tarihi, aile tarihi, yerel girişimcilik, çocukluk süreçleri, göç, gelenekler (evlenme), iletişim, Ermenilerle ilişkiler ve sözlü tarih çalışmalarının Türkiye'deki gelişimi şeklinde de tasnif edilebilir.

Yurt dışında eğitimle ilgili yapılan sözlü tarih araştırmaları.

Ardemendo ve Kuszmar (2009), "*Principles and best practices for oral history education (4-12)*" isimli çalışmada; sözlü tarih uygulamalarıyla ilgili prensipler ve uygulayıcılar için örnekler vermiştir. Çalışmada Sözlü Tarih Derneği'nin ilkeleri ve uygulamalarıyla birlikte Amerikan Folklife Merkezi'nin dokümantasyon koruma yönergeleri ve standartları hakkında bilgiler de mevcuttur. Belirlenen standartlar doğrultusunda sözlü tarih uygulamalarının 4'üncü ve 12'nci sınıflara uyarlanmasıyla ilgili prensiplere de yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerde eleştirel düşünme, konuşma, iletişim, sosyal etkileşim ve multimedya teknolojisini kullanma becerilerini geliştirdiğine vurgu yapılmış, sivil hayata aktif katılıma ve tarihe ilham verdiğine de değinilmiştir.

Burgo (2016), "*Oral history as an innovative language teaching technique for Spanish heritage language learners*" isimli makalesinde; sözlü tarihi tarihsel olaylar için yorumlayıcı bir egzersiz olarak İspanyolca sunmuştur. Sözlü tarihin üniversite düzeyinde miras dil öğrenenler için ders niteliğinde verilebileceğini de belirtmiştir. Çalışmada öğrencilerin sözlü tarih vasıtasıyla ailelerinin tarihlerini araştırmaları ve dilsel benlik saygısı kazanmaları da hedeflenmiştir. Ayrıca makalede sözlü tarih projeleri, bu yöntemin avantajları ve sınırlılıkları ele alınmış, öğrencilerin bu uygulamalar sayesinde sözlü ve yazılı becerilerinin geliştirilebileceği de vurgulanmıştır.

Caunce (2000), "*Sözlü tarih ve yerel tarihçi*" isimli eserinde; sözlü tarihin "*alternatif tarih*" ya da "*gayri resmi tarih*" olarak isimlendirildiğini, nostaljik bir yönünün olmadığını, içeriği geniş birçok konunun sözlü tarihle incelenebileceğini ve uygulamada sıradan insanların tarihinin ele alındığını dile getirmiştir. Bunun yanında sözlü tarihin, kişisel tanıklıklar aracılığıyla bizlere yeni ufuklar açacağını ve sıradan bir bilgi malzemesi gibi

önemsenmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Caunce bu eserini yazar, araştırmacı, müze sorumlusu ve öğretim üyesi olarak kazandığı tecrübeleri aktarmak ve kendisini ifade etmenin yanı sıra sözlü tarih çalışmalarına yeni başlayanlar için pratik öneriler sunmak amacıyla da kaleme almıştır.

Crocco (1998), "*Putting the actors back on stage: Oral history in the secondary school classroom*" adlı çalışmasında; sözlü tarih mülakatlarında ve projelerin değerlendirilmesi sürecinde uyulması gerekenleri kriterler halinde vermiştir. Çalışmada sınıf ortamında farklı öğrencilerle kültürlerin araştırılması ve ailelerin bu ortamlara getirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu sayede çok kültürlü bir boyut oluşabileceği ve farklı projeler yapılabileceği de dile getirilmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu uygulamalar sayesinde anlayışlarının gelişebileceği ve farklılıkları görebilecekleri gerçeğinden hareketle materyal toplama, işleme ve raporlama konusunda becerilerinin gelişebileceği de belirtilmiştir.

Davey, Welde ve Foote (2016), "*Oral history as inspiring pedagogy for undergraduate education*" isimli çalışmada; sözlü tarihin ilham verici, yenilikçi pedagojinin kapısını aralayacağına ve karmaşık bir tarihsel anlatıyı zenginleştirebileceğine değinir. Çalışmada sözlü tarih, lisans deneyimleri üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca bu uygulamaların öğrencilere eleştirel düşünme, liderlik, iletişim, iş birliği ve araştırma konusunda tecrübe kazandırabileceği üzerinde de durulmuştur.

Dutt-Doner, Allen ve Campanaro (2016), "*Understanding the impact of using oral histories in the classroom*" adlı makalede; sözlü tarihin eş zamanlı tarihsel anlayışı ve önemli öğrenme becerilerini geliştirmede güçlü bir pedagojik araç olduğunu dile getirmiştir. Çalışmada yorumsal vaka çalışmaları üzerinde durulmuş, öğretmenlerin yerel halkın sözlü geçmişlerinin toplanmasıyla öğrencilerin ilgisini çekebileceği belirtilmiş ve kaynak kişilerle iletişime geçilmesinin tarihsel anlayışı geliştirebileceğine de vurgu yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin bu uygulamalar sayesinde tarih bilincinin gelişebileceğine, materyal toplama, işleme ve raporlama becerilerinin gelişebileceğine de değinilmiştir.

Fonsino (1980), "*Criteria for evaluating oral history interviews*" adlı çalışmasında; sözlü tarihin değerlendirilme sürecini, standartlaştırılmasını ve kriterlerinin belirlenmesini konu edinmiştir. Belirlenen kriterlerin değerlerle ilgili kararların standartlaştırılmasına hizmet edeceğini, eğitimcilerin belirlenen kriterleri daha uygun hale getirebileceğini ve bu kriterler sayesinde öğrenciler tarafından oluşturulan dijital röportajların çözümlenmesinde problem yaşanmayacağını da dile getirmiştir. Ayrıca bu uygulamalar sayesinde öğrencilerin mülakat, tartışma ve iletişim becerilerinin geliştirilebileceğini de vurgulamıştır.

Gardner (2003), "*Oral history in education: teacher's memory and teachers' history*" adlı makalesinde; sözlü tarihin eğitimde kullanılmasıyla ilgili metodolojisinden öğretmenlerin hayat hikâyelerinin geçerliliğine, öğretmenlerin hafıza ve yaşantıları üzerinden okullarda karşılaşılan sorunlara ve bazı uygulamalara değinmiştir. Çalışma, izlediği sözlü tarih metodu ve örnek olması bakımından da önemlidir.

Kyvig ve Marty (2011). "*Yanıbaşımızdaki tarih*" isimli çalışmada, öğrencilere resmi tarih anlayışı ve uygulamalarından ziyade aile tarihi çalışmalarının daha faydalı olacağını, aile tarihi araştırmalarının bu alanda çalışan araştırmacılara farklı perspektifler ve zenginlikler kazandıracağını dile getirmiştir. Çalışmada sıradan insanların da bu tür çalışmalar yapabileceği belirtilmiş ve yapılan çalışmalarla sadece geçmişin değil bugünün de anlaşılabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu eserle aileler, binalar, mahalleler, toplum ve maddi kalıntılarla ilgili çalışmalar bir araya getirilmiş, yakınımızdaki dünyadan edinebildiğimiz her türlü kanıtı kullanabilmemiz için gerekli olan metotlar da açıklanmıştır. Ayrıca amatör ve profesyonel tarihçiler arasındaki münasebetlerde her türlü iş birliğini ve iletişimi geliştirmeye dönük girişimler de teşvik edilmiştir.

Llewellyn ve Cook (2017), "*Oral History as peace pedagogy*" isimli çalışmada; sözlü tarih için barış pedagojisini destekleyen bir tarihsel düşünce biçimini ele almıştır. Kitlesel zulüm, hakikat ve uzlaşma süreçleri de sözlü tarih ve insan hakları bağlamında dile getirilmiştir. Çalışmada Kanadalı bilim adamlarının sözlü tarih sayesinde barış eğitimi konusunda sağlıklı ilişkiler kurarak, sistematik adaletsizliği nedenleriyle birlikte ele aldıkları ifade edilmiş ve bu tür öğrenmelerin sözlü tarih sayesinde desteklenebileceğine de vurgu yapılmıştır. Ayrıca araştırma çatışma ya da uzlaşma konusunda öğretime odaklanan uluslararası eğitim girişimlerinin kapsamlı bir incelemesinden ibaret olup barış eğitimi için sözlü tarih projelerinin örneklerini de sunmaktadır.

Mclellan (2014), "*Beyond the transcript: oral history as pedagogy*" adlı araştırmasında; sözlü tarih ve uygulamaları hakkında bilgiler vermiş, eserini sözlü tarih folklor ilişkisi, bir pedagoji olarak sözlü tarih, dijital çağ içerisinde sözlü tarih öğretimi, sözlü tarih ve sivil katılım şeklinde tasnif etmiştir. Çalışmada öğrencilere sözlü tarih, mülakatlar, proje tabanlı araştırmalar, kaynak kişi seçimi, anlatıcı listesi oluşturulması, mülakatların değerlendirilmesi ve veri analizi konusunda bilgiler verilmiştir. Ayrıca sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin problem çözme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesiyle birlikte onlara kişisel sorumluluk ve iş birliği kazandıracağına da değinilmiştir.

Ritchie (2011), "*The Oxford handbook of oral history*" isimli çalışmasını sözlü tarih için bir el kitabı ve kılavuz mahiyetinde hazırlamıştır. Çalışmada sözlü tarihin gelişim süreci,

görüşmelerin doğası-dinamikleri, hafıza ve tarih ilişkisi, sözlü tarihe ilişkin teori ve yorumlar, teknolojik gelişimlerin sözlü tarihe yansımaları, sözlü tarihin yasal-etik ve arşiv boyutu ile 21. yüzyıldaki konumu ele alınmıştır. Bunun yanı sıra sözlü tarih kapsamında sözlü tarih ve demokrasi ilişkisine, ırk ayrımcılığı ve soykırıma, kadınların sözlü tarihine, savaşlara ve toplumsal olaylara, sözlü tarihin dijital çağ içerisindeki konumuyla birlikte üniversitelerce neler yapılabileceğine de değinilmiştir.

Ritchie (2015), "*Doing oral history*" adlı çalışmasını da sözlü tarih için bir el kitabı, kılavuz mahiyetinde hazırlamış ve eserini 8 bölümden oluşturmuştur. Birinci bölümde yakın tarihle ilgili sözlü tarih çalışmaları, hafıza ve sözlü tarih ilişkisi; ikinci bölümde sözlü tarih projeleri ve hazırlanması, maddi kaynak, gerekli teçhizat, yasal, internet ve arşivleme boyutu ve üçüncü bölümde mülakatların nasıl yapılacağı, hazırlık-yönetim ve sonuç çıkarma boyutu da açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırmalarda ve yazımda sözlü tarihin kullanımı, sözlü kanıtlar ve yayımlanma boyutu; beşinci bölümde sözlü tarihin kayda alınma boyutu; altıncı bölümde sözlü tarihin kütüphane ve arşiv boyutu (ses kayıtları-dijital boyutu); yedinci bölümde sözlü tarihin öğretim boyutu (temel eğitimden, üniversiteye ve kurumsal boyutta yapılanlara kadar) ve sekizinci bölümde sözlü tarihin mevcut konumu ve hazırlanması, toplum, aile, terapi, müze sergileri, radyoda yayımlanması, cd-rom ve internet boyutu da ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada sözlü tarihe ilişkin standartlar-prensipler, sözlü tarih örnekleri, notlar-referanslar, seçilmiş bibliyografya ve internet kaynakları da verilmiştir.

Thompson (1999), "*Geçmişin sesi*" isimli kitabında tarihin anlamı ve metodu üzerinde durmuştur. Sözlü materyallerin tarihçiler tarafından nasıl kullanılacağına ve sözlü tarihin uygulama sürecine değinmiştir. Bu kanıtların önemine ve güvenirliğine ilişkin bilgiler de vermiştir. Bu kitabın sözlü materyallerin nasıl bir araya getirileceğini ve tarihçilerin bunlardan nasıl istifade edebileceğini anlatan uygulama temelli bir çalışma olduğunu da dile getirmiştir. Ayrıca tarihçilerin neyi, niçin yaptıklarını sorgulayan ve geçmişin yeniden yorumlanmasında onların hangi otoriteyi temel aldıklarını, geçmişin sesinin kime ait olduğunu/kimi hedef aldıklarını gün yüzüne çıkarmaya ve bu soruların yanıtlarını bulmaya çalışan bir eser olduğuna da vurgu yapılmıştır.

Tosh (1997), "*Tarihin peşinde*" isimli eserinde; sözlü tarihin uygulanma safhasında yaşanabilecek sıkıntıları ele almış ve genel anlamda tarih bilimiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. İngiliz tarihiyle birlikte Afrika'dan ve Amerika'dan birçok örneğin literatüre katılımıyla oluşturulan kaynakları da ele almış ve gerçek niyetinin yeni tarih anlayışı oluşturmak olduğuna dikkat çekmiştir. Tosh'un bu eseri; tarihsel farkındalık, tarihin kullanımı, alanların haritalanması, hammaddeler, kaynakların kullanımı, yazma ve

yorumlama, tarihi bilginin sınırları, tarih ve sosyal teori, kültürel kanıtlar ve kültürel dönüşümler, soy tarihi, koloni sonrası tarih ve hafıza konuşulan kelimeler bağlamında konu başlıklarını içeren 11 ayrı bölümden oluşmuştur.

Van Oteghen (1996), "*Using oral history as a motivating tool in teaching*" isimli makalesinde; sözlü tarih uygulamalarında rehberlik ve mülakat süreçlerini ele almıştır. Çalışmada öğrencilere erken çocukluk, aile yaşamı, okul, yaşam ve kariyer konularında sözlü tarihin nasıl uygulanacağıyla ilgili malumatlar verilmiştir. Ayrıca öğrencilere mülakatların öncesi ve sonrasında yapılacaklar, soru formu oluşturma, aktivite tekrarı, modelleri keşfetme ve tartışma konuları hakkında bilgi verilmiş ve sözlü tarih çalışmalarının öğrencilere değişim ve süreklilik becerisini kazandırabileceğine de vurgu yapılmıştır.

Yang, Chen ve Chen (2002), "*A student-generated web-based oral history project"* isimli makalede; sözlü tarihle ilgili Tayvanlı öğrencilerin ampirik çalışmalarını, web tabanlı teknoloji kullanımının yanı sıra öğrencilerin duygusal tutumlarını ve bilişsel yaklaşımlarını ele almıştır. Çalışmada öğrencilerin tarihsel bir konuda önceden planlanmış görüşmeler yoluyla yaşlı insanlarla iletişime geçebileceklerine değinilmiştir. Bu sayede sözlü anlayışın gelişebileceğine ve sözlü tarihin tarihsel soruşturmalarda bir araç olarak fayda sağlayabileceğine de vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada öğretmenlerin yönetim açısından daha iyi sözlü tarih projeleri tasarlayabilecekleri belirtilmiş ve sözlü tarih uygulamaları sayesinde öğrencilerin değerlendirme ve müfredat geliştirme becerilerinin geliştirilebileceği de ortaya konmuştur.

Yurt dışında eğitimle ilgili yapılan sözlü tarih araştırmalarına bakıldığında çok sayıda çalışma yapıldığı ve sözlü tarihin önemli bir alan olduğu görülür. Yapılan çalışmalarda sözlü tarih hakkında genel bilgiler verildiği, değerlendirme süreçleriyle birlikte okullardaki uygulama boyutunun ele alındığı ve sözlü tarihin 21. yüzyıldaki konumunun değerlendirildiği de dikkat çeker. Bu konuda yapılan çalışmaların konu dağılımı da tarihsel düşünme becerilerini geliştirme, sosyalleşme, disiplinler arası olma (dilsel benlik, pedagoji, liderlik, iş birliği, barış eğitimi, folklor vs.), sözlü tarihin dijital çağ içindeki konumu, sivil katılım, arşiv boyutu, yasal-etik boyut, üniversitelerde yapılanlar, rehberlik ve mülakat süreçleri şeklinde sınıflandırılabilir.

Yurt dışında eğitim harici yapılan sözlü tarih araştırmaları.

Fallon *vd.* (2018), "*Revisiting task orientated care: Oral histories of former student nurses in Ireland (1960–2001)*" konulu makalesinde; hemşirelik eğitiminin stajyerlik modelinin yirminci yüzyılın sonuna kadar İrlanda'da gerçekleştirildiğine ve görev odaklı

tedavinin bu modelin bir özelliği olduğuna değinmiştir. Çalışmada hemşirelerin yedek statülerine dair görev dağılımının, mevcut ve devam eden tartışmalar ışığında öğrenci perspektifiyle incelenmesinin önemli olduğuna, görev dağılımında bir çalışan ve ekstra statüleriyle bir öğrenen olarak her iki yaklaşımın da öğrenci statüsünü etkilediğine, görev dağılımının ev işleri ve hasta tedavi görevlerinden oluştuğuna da dikkat çekilmiştir. Bu çalışma sonucunda kapsamlı, destekleyici, öğrenci öğrenimini temel alan öğrenme çevresiyle birlikte hemşirelik eğitim modeli de önerilmiştir. Ayrıca bu bulgular hem kliniksel öğrenme çevresi hem de 20. yüzyıl İrlanda'sında hemşire eğitimi tarihi içinde hemşire öğrenciler için ekstra statü ve görev dağılımıyla ilgili mevcut olan tartışmaların yeniden gündeme gelmesini de sağlamıştır.

Ferris ve Winslow (2009), "*Oral history in radiography: Listening to pioneers*" isimli çalışmada; radyografi tarihinde sözlü tarih çalışmalarının toplanmasının yanı sıra sözlü tarihin analiz ve koleksiyonunun profesyonel değerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Bu yöntem kullanılarak radyografi alanında diğerleri yok olmasına rağmen bazılarının günümüzde önemini kaybetmediği ortak konuları tanımlamak maksadıyla deneyimler de analiz edilmiştir. Sözlü veriler, radyografi teknisyenlerinin iş dünyasını, çalışmanın kabul görmüş bir parçası olan zorluklarının olduğunu ve bu zorlukların kapsamlı, pratik ve ahlaki bir değer olarak kabul görmesi gerektiğini de ortaya çıkarmıştır.

Firouzkouhi, Zargham-Boroujeni, Kako ve Abdollahimohammad (2017), "*Experiences of civilian nurses in triage during the Iran-Iraq War: An oral history*" adlı çalışmada; İran-Irak savaşı sırasında sivil hemşirelerin triage (triyaj) konusunda yaşadıkları deneyimleri ele almıştır. Çalışmada hemşirelerin afet ve savaş gibi kritik durumları yönetmelerinde triagenin (triyaj) önemli bir beceri olduğu da dile getirilmiştir. Ayrıca hemşirelerin bu hususta becerikli olması gerektiği ve bu deneyimlerin onlara önemli avantajlar sağlayacağı da belirtilmiştir.

Garcia, Megias ve Arcos (2017), "*Academic culture and emancipation: oral histories of the lives of Roma women in the Spanish Education System*" konulu makalede; devlet okullarında sosyal ve akademik eşitsizliklerin giderilmesine ve Romalı kızların okulu erken yaşta bırakma nedenlerine değinmiştir. Çalışmada Romalı kadınların ev ve okul ortamlarında kendi kimliklerini nasıl yansıttıkları da ortaya konmuştur. Bu sözlü geçmişler (kişisel öyküler) onların cinsiyet rollerinden kurtulma mücadelelerini de yansıtmıştır. Roma kadınları hakkında baskın, statik, homojenleştirilmiş ve klişeleşmiş bir düşünce sistemi bulunduğu ifade edilmiş, bunların analiz sonuçları ise mezhepsel bir akademik kültürden ayrılmaya, bireysel çabalara ve küçük teferruatlara dayalı bir değişime ihtiyaç duyulduğu gerçeğini de

ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Roma kızlarının yaşamlarında okullaşmanın temel alındığı toplumsal ve akademik kültürlü bir politikaya geçilmesi gerektiğine de vurgu yapılmıştır.

Goodchild, Ambrose ve Maye-Banbury (2017), "*Storytelling as oral history: revealing the changing experience of home heating in England*" isimli makalede; hikâyeler üzerinden tarihin anlatılmasında sözlü tarih metodunun anlatıcıları cesaretlendirdiğini ve davranışın tetiklenmesinde bir anlam bütünlüğü sağladığını ifade etmiştir. Çalışmada, değişimin uzun vadeli tarihsel değişim, bireyin yaşam döngüsüyle ilgili değişim, ani değişim olmak üzere üç gruba ayrılabileceği ele alınmış ve ev ısınması çalışmasında sözlü tarihin potansiyelini göstermek de hedeflenmiştir. Görüşmelerden ortaya çıkacak temaların ise evin erken anıları, evi ısıtmaya yönelik mali mücadele, yetişkinlik dönemlerinde çocukluk deneyimlerinin etkisi ve sıcaklıkla konfor arasındaki ilişkiyi içerdiği de ortaya konmuştur. Ayrıca gelecekte ev konforu, karbon azalımı ve enerji tasarrufunun birbiriyle bağdaştırılması gerektiği de vurgulanmıştır.

Haynes (2010), "*Muhasebede diğer hayatlar: eylemde sözlü tarih metodolojisi üzerine eleştirel yansımalar*" adlı çalışmasında; kadın muhasebecilerin yaşadığı deneyimleri konu edinen bir araştırma projesinde sözlü tarihin doğasını ve metodolojisinin kullanımını ciddi bir şekilde ve eleştirel yönde değerlendirmiştir. Sözlü tarihin bireylerin öznelliğini ön plana aldığını, deneysel veriye sübjektiflik kattığını, muhtemelen marjinal kesimlerin ve susturulmuş olanların seslerine yer verdiğini de ifade etmiştir. Bunun yanı sıra sözlü tarih metodolojisinin kendi içinde bazı etik sorunları barındırdığını da dile getirmiştir. Ayrıca kişilerin anlatımlarıyla şekillenen sözlü tarihin; olayları anlamlandırması, finansal kurumların etkilerini ortaya koyması ve bu kişilerin deneyimlerine dayanması bakımından da farklı bir ses getireceğine değinmiştir.

Royaly ve Qureshi (2017), "*That's where my perception of it all was shattered: Oral histories and moral geographies of food sector workers in an English city region*" isimli çalışmada; 2000'li yıllarda İngiltere'de gıda üretimi, ambalajlama ve gıda sektöründe çalışan kişilerin zorlu istihdam koşullarına dikkat çekmiştir. Bunun yanında sözlü tarihin, ortak deneyimlerin ve zorlukların daha iyi anlaşılmasına, farklı ulusal ve etnik grupların dayanışmasına katkı sağlayacağına da değinilmiştir.

Tsui ve Starecheski (2018). "*Uses of oral history and digital storytelling in public health research and practice*" konulu makalede; sözlü tarihin (OH) ve dijital öykü anlatımının (DST), halk sağlığı ve hastalıklardan korunmayla ilgili insanların eğitilmesi, gelişmiş klinik bakımın savunulması, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve halk sağlığı çabalarının ortaya konulmasındaki kullanımını ele almıştır. Çalışmada bu yöntemlerin halk sağlığı

araştırmalarına ve pratiğine katkıda bulunma potansiyelleri bakımından nadiren tanındığına, bu makalenin amacının ise OH ve DST'nin halk sağlığı alanındaki uygulamalara nasıl ve ne şekilde katkıda bulunduğunun tespitine yönelik olduğuna da değinilmiştir. OH ve DST'yi yapmak için gereken zamana, kaynaklara ve eğitime rağmen bu yöntemlerin halk sağlığı faaliyetlerini destekleme konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğuna, bu alandaki deneyimlerden dersler çıkarılması gerektiğine, uygulayıcılarının daha fazla eğitilmesi gerektiğine ve halk sağlığı sorunlarından etkilenen toplulukların deneyimlerinden daha iyi faydalanılması gerektiğine de vurgu yapılmıştır.

Ward (2016), "*Knowing, experiencing, and reporting: Social memory and participant roles in a Tibetan woman's oral history*" adlı çalışmasında; bir Tibet sözlü tarih görüşmesinin analiziyle etkileşimli bağlamda sosyal hafızanın biçimlenmesine dikkat çekmek istemiştir. Araştırmacı daha çok Tibetçede aşikâr olarak bilinen gramer yapılarının kullanımına ve onların İngilizceye çevirilerine bakarak etkileşimli içeriği şekillendiren çoklu yapıları da incelemiştir. Bu çalışma katılımcıların anlatı biçimlerinde kuşak farkını ortaya koyması, politik tarihe görgü tanığı olarak görüşme yapanların ayarlanması ve ideolojilerle hatırlanan olayları karşılaştırmak için çaba harcayan katılımcılar arasındaki gerilimi ortaya çıkarması yönüyle de önemlidir.

Wieder (2002), "*Wedding pedagogy and politics: Oral histories of black women teachers and the struggle against apartheid*" isimli makalesinde; pedagoji ve politika ilişkisini ele almıştır. Siyah kadın öğretmenlerin ırk ayrımcılığına karşı mücadelesini, bu doğrultuda Afrika Ulusal Konseyi (ANC) geleneğine katıldıklarını ve onların sözlü tarihini de konu edinmiştir. Çalışmada sözlü tarih yönteminin, öğretmen anlatıları üzerinden uygulanmak istendiği ve her bir siyah kadın öğretmenin alternatif bir müfredat önerisinde bulunduğu da belirtilmiştir.

Yurt dışında eğitim harici yapılan sözlü tarih araştırmalarına bakıldığında daha çok sağlık alanında (hemşirelik eğitimi, radyografi, halk sağlığı, hastalıklar) yoğunlaştığı görülür. Bu konuda yapılan çalışmaların konu dağılımı da kadın tarihi, hikâyeler üzerinden tarihin anlatımı, yaşanan değişim boyutu, ev konforu, muhasebecilerin deneyimleri, dilsel benlik, pedagoji ve politika ilişkisi şeklinde tasnif edilebilir.

Proje kapsamında yapılan sözlü tarih araştırmaları.

Türkiye'de sözlü tarih alanında Boğaziçi, Sabancı ve Bilgi Üniversiteleri'nde dersler verilmiş ve birçok proje gerçekleştirilmiştir. Sözlü tarihle ilgili uygulamaların ilki ve en kapsamlısı 6-7 Haziran 1993'te Tarih Vakfı tarafından organize edilen Birinci Sözlü Tarih

Proje Çalışmasıdır. İkincisi ise 15-19 Haziran 2000 tarihinde düzenlenen İkinci Uluslararası Sözlü Tarih Konferansıdır (BİSAV, 2006, ss. 7-8). Bununla birlikte Tarih Vakfı tarafından (http://www.tarihvakfi.org.tr) sözlü tarih kapsamında düzenlenen etkinlikler ve yaptırılan projeler de özetle şöyledir:

- 1993 Prof. Paul Thompson'un Türkiye'ye davet edilmesiyle sözlü tarih atölyeleri açılmış ve girişimler başlamıştır.
- 1998 Cumhuriyet'in 75'inci yılı münasebetiyle 13 belgesel filmden oluşan, "*Cumhuriyet'in Anıları: Sözlü Tarih ve Belgesel Film Projesi*" gerçekleştirilmiştir.
- 1999 Yerel Tarih Projesi kapsamında; Ankara, Antakya, Çanakkale, Konya ve Mardin illerinde sözlü tarih eğitim atölyeleri kurulmuş ve 6 kılavuz kitap basılmıştır.
- 2002 "*Tarihe Bin Canlı Tanık Projesi*" gerçekleştirilmiştir.
- 2002-2006 yılları arasında sözlü tarih kapsamında uluslararası projeler de gerçekleştirilmiştir. "*Akdeniz Sesleri: Akdeniz Kentlerinde Sözlü Tarih ve Kültürel Pratikler Projesi*" kapsamında "*Belleklerdeki İstanbul Projesi*" de bunlardan biridir. (Tarih Vakfı, (2010), http://www.belleklerdekiİstanbul.org).
- Sözlü tarihle ilgili "*Mardin'in İnsan Manzarası Projesi*" de gerçekleştirilmiştir. (Tarih Vakfı, (t.y), http:// www.mardinkultur.org)
- Ege'de yaşayan Afrika kökenli insanların yaşam öyküsü çalışılmış ve "*Sessiz Bir Geçmişten Sesler: Afrika kökenli Türk Olmanın Dünü Bugünü Projesi*" de gerçekleştirilmiştir. (Tarih Vakfı, (t.y), http:// www.afroturk.org)
- "*Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi*" Haziran 2009-Mart 2010 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. (Tarih Vakfı, (2010), http:// www.tarihvakfi.org.tr/tup/default.asp)
- "*Belleklerdeki Dersim 38': Bir Kuşaklar Arası Sözlü Tarih Çalışması*" Temmuz-2010'da başlamış ve Haziran 2011'de bitmiş, projenin alan çalışma raporu da basılmıştır. Dersim olayı, farklı kuşaklardan insanların belleklerindeki algı ve aktarımlarıyla da ele alınmıştır. Ayrıca sözlü tarihle ilgili araştırmalar halen devam etmekte olup bu çalışmalar araştırmacıların kontrolü için Tarih Vakfı Bilgi-Belge Merkezi'nde de tasniflenmiştir. (Tarih Vakfı, (2011), http:// www.tarihvakfi.org.tr)

Proje kapsamında yapılan sözlü tarih araştırmaları incelendiğinde Türkiye'de Boğaziçi, Sabancı ve Bilgi Üniversiteleri'nde sözlü tarih derslerinin verildiği, birçok projenin gerçekleştirildiği ve projeler kapsamında konferanslar düzenlendiği görülmektedir. Ayrıca bu

konuda Tarih Vakfı'nın sözlü tarih çalışmaları kapsamında çok sayıda etkinlik düzenlemesi ve çoğu projenin düzenlenmesinde önemli roller üstlenmesi de dikkat çekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi, çalışma grubu ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama aracı ve verilerin analizinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma Yöntemi

Toplumsal karakterli olaylar istatistiksel ve tarama biçimli araştırmalarla ifade edilemeyecek surette zor şartlar altında meydana gelmektedir. Bu nedenle nitel araştırmalarda hem nitelikli hem de derinlikli gözlemlere ve mülakatlara gereksinim duyulmaktadır (Keleş, 1976, s. 343). Öğrencilere kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerini kazandırmaya yönelik olarak geçmişten günümüze Van'da düğünler konulu sözlü tarih uygulamasının katkılarını ve bu katkıların ortaya çıkarılmasını ele alan araştırmada nitel veri toplama metot ve araçlarından faydalanılmıştır. Van düğünleriyle ilgili tümevarımsal bir süreci takip ederek zengin betimlemeler elde etmek, insanların deneyimlerini nasıl yorumladığının yanı sıra bu deneyimlerine ne gibi manalar yüklediğini ve dünyayı nasıl şekillendirdiğini anlamak için bu metottan yararlanılmıştır (Merriam 2015, ss.13-17).

Nitel araştırma; araştırmacıların doğal ortamda mülakat, gözlem, doküman gibi çoklu metotlarla verileri elde ettiği, toplanan verilerin bütün veri kaynaklarını kapsayan kategoriler/temalar şeklinde teşkil edilip ifade edilerek bütüncül bir bakış açısıyla sunulduğu, araştırmacıların çalışmalarına kendilerini tam olarak yansıttıkları araştırma türü olarak tanımlanabilir (Creswell, 2013, ss. 45-47). Bu tür çalışmalarda araştırılan konuyla ilgili derin bir kavrayışa erişebilme maksadı bulunur, araştırmacı bir kâşif gibi gerçekliğin izini takip eder ve karşıdakinin sübjektif değerlendirmelerine ehemmiyet verir (Karataş, 2015, s. 63). Nitel çalışmalar hadiselere ilişkin münasebetleri tanımlama, izah ve tasvir etme maksadıyla yapılır. Bu betimlemeler ve hadiseler arasındaki ilişkilendirmeler istatistiksel değildir, nitel verilere ve kavramsal çözümlemelere dayalıdır. Bununla birlikte nitel araştırmaların temelinde sözlü ve yazılı bir şekilde ortaya çıkmış olan kavramların, düşüncelerin, eylemlerin, ifadelerin anlamını bulması ve kavramsal incelemelerinin de yapılması gerekmektedir. Ayrıca nitel araştırmalarda verilerin toplanmasında görüşme, gözlem, doküman ve durum incelemesi gibi metotlardan da faydalanılmaktadır (Yeşil, 2010, ss. 57, 69-70). Bu çalışmada araştırma desenine uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup tartışması, doküman analizi

gibi yönteme uygun araştırma teknikleri kullanılarak "*yöntem çeşitlemesi*" sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel çalışmalarda yöntem çeşitliliğine yer verilmesi, ele alınan araştırma probleminin açık ve ayrıntılı bir şekilde araştırılıp tanımlanmasına neden olur. Bu uygulama farklı yöntemlerle elde edilen verilerin birbirleriyle karşılaştırılmasına ve araştırmanın güvenirliği ile geçerliğinin belirlenmesine de katkı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, ss.51-52).

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yer alan "durum çalışması (case study)" deseninde gerçekleştirilmiştir. Tek durum desenlerinden iç içe geçmiş ve "tür 2" olarak bilinen bütüncül çoklu durum desenine göre de yapılandırılmıştır. Bir durumun bir vaka araştırması olabilmesi için sınırlı bir sistem alınmalı ve bu sınırlı yapı (belirli bir öğrenci veya program) analiz birimini teşkil etmelidir (Stake, 2006, s. 1). Durum, güncel bir olgunun kendi gerçek yaşam içeriği (çerçevesi) içinde araştırılması ile birçok delil ve kaynağın var olması durumunda faydalanılan bir metottur. Bu metotla toplumsal bir olayın hangi şartlar altında meydana geldiği, bu olaya müdahil olan şahıs veya kümelerin hangi sebeplerle harekete geçtikleri, bu olayın meydana gelmesine ilişkin sebeplerin neler olduğu ve bu olayların ne gibi neticelere sebebiyet verdiği de anlaşılabilir. Sözlü tarihle gerçek yaşam alanı içinde gerçekleşen ve sürekliliği devam eden karmaşık konular da incelenebilir (Keleş, 1976, s. 343; Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 327). Bunun yanı sıra tek bir durum içinde çoğu kez birden fazla birim, alt tabaka ve analiz birimi de bulunabilir. Bir okulu veya kurumu çalışan bir araştırmacı çoğu zaman bu yapıları tek bir analiz birimi olarak düşünmek yerine bunları oluşturan alt birimleri analiz ünitesi olarak da değerlendirebilir. Bu durumda araştırmacı, çalışmasını tek durum desenlerinden iç içe geçmiş ve "tür 2" olarak bilinen bütüncül çoklu durum desenine göre de yapılandıracaktır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 327).

Durum çalışmalarında güncel bir fenomen, derinlemesine incelenir ve gerçek yaşam koşulları içerisinde araştırılır (Yin, 2009, s.18). Öğrencilerin kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerini ortaya koymaya yönelik olarak geçmişten günümüze Van'da düğünler konulu sözlü tarih çalışmasının katkılarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, Van ili Tuşba ilçesinde bir lisenin öğrencileri ve bu öğrencilerin velileri olan katılımcılardan elde edilen veriler neticesinde gerçekleştirilmiştir. Van ili Tuşba ilçesindeki bir lise tek bir birim olarak değerlendirildiğinde bu okulu oluşturan öğrenciler ve onların velileri olan katılımcılar da birden fazla alt tabaka veya birimi teşkil eder. Bu nedenle çalışmada durum çalışması tek durum desenlerinden iç içe geçmiş bütüncül çoklu durum deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Örneklemenin en çok bilinen iki türü olasılıklı ve olasılıksız örneklemedir. Olasılıklı örnekleme (tesadüfi örneklem en fazla aşina olunanıdır) araştırma neticelerinin örneklemden evrene uyarlanmasına imkân verir. İstatiksel manada genelleme nitel çalışmaların gayesi olmadığından dolayı bu tür örneklemeler nitel çalışmalar için gerekli değildir. Nitel araştırmalar için en uygun örnekleme stratejisi olasılıksız örneklemedir ve en yaygın kullanılan biçimi de amaçlı örnekleme veya amaca yönelik örneklemedir (Merriam, 2015, s. 76). Amaçlı örneklem malumat bakımından zengin durumların seçilmesine ve derinlemesine araştırma yapılmasına dayanır. Bu örneklem belli özellikleri bünyesinde barındıran veya belli ölçütleri karşılayan bir veya birden fazla özel durum araştırılmak istenildiğinde tercih edilir. Bu sayede araştırmacılar, tercih edilen durumlar bağlamında toplumsal olayları veya olguları idrak etmeye çalışır, bu olgularla olaylar arasındaki münasebetleri keşfetmeye ve izah etmeye de gayret gösterir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014, s. 90). Araştırmanın amacını ortaya çıkarabilmek için bu kapsama dâhil edilecek insanlar, yerler, durumlar ve etkinlikler gibi birimlerin en azından bir örneklem büyüklüğünün verilmesi gerekir. Amaca yönelik örneklemede, örneklem büyüklüğü malumatlar göz önüne alınarak tespit edilir. Şayet amaç bilgiyi arttırmaksa yapılacak olan örneklem seçimi, ilgili birimlerden herhangi bir yeni bilgi elde edilemediğinde nihayetlenir. Bu nedenle temel ölçüt doygunluk ve aşırılıktır. Bununla birlikte durum çalışmalarında bu tür örneklemelerden sadece durumu seçmek için faydalanılır ve bu tür çalışmalarda amaçlı ya da amaca yönelik örnekleme genellikle veriler elde edilmeden önce yapılır (Merriam, 2015, ss. 79-81).

Amaçlı öğrenme metotları nitel araştırma geleneği kapsamında gün yüzüne çıkmıştır. Amaçlı örnekleme zengin malumat içeren durumların derinlemesine incelenmesinde, olgularla olayların keşfedilmesinde ve izahata kavuşturulmasında faydalı olur. Amaçlı öğrenme metotlarına gelince başlıca aşırı ya da aykırı durum, maksimum çeşitlilik, benzeşik, tipik durum, kritik durum, kartopu ya da zincir, ölçüt, doğrulayıcı veya yanlışlayıcı örnekleme ile kolay ulaşılabilir durum örneklemesidir. Bazı kaynaklarda amaçlı örnekleme, ölçüt örnekleme olarak da isimlendirilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 135).

Literatürde amaçlı örnekleme metotlarından kazara örnekleme metodu ile uygun örnekleme metodu farklı şekillerde ele alınmıştır. Verilerin elde edildiği grubun veya örneklemin araştırmacıdan bağımsız bir şekilde ortaya çıkması kazara örneklem, verilerin araştırmacının kolayca erişebileceği bir örneklemden elde edilmesi de uygun örneklem olarak isimlendirilmiştir (Büyüköztürk, *vd.,* 2014, s. 92). Bu bağlamda araştırmacı, kolay ulaşılabilir durum örneklemesinde erişilmesi kolay ve yakın olan bir durumu tercih eder. Bu metot

sayesinde çalışmalara hız ve pratiklik kazandırılır. Araştırmacılar çoğunlukla diğer örnekleme metotlarının kullanılamadığı durumlarda bu metottan faydalanır. Kolay uygulanabilir durum örneklemesi nitel çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen diğer metotların kullanıldığı araştırma neticelerine göre güvenirliği, genellenebilirliği, kullanılabilirliği daha azdır ve en az tercih edilenidir. Bu tür örneklemler çoğunlukla daha az maliyetlidir. Bunun yanında bazı araştırmacılar açısından bilinen bir örneklem üzerinde araştırma yapma daha kolay ve pratik olarak görülebilir. Aslında nitel çalışmalarda ulaşılabilirlik ve maliyet örneklem seçiminde göz önüne alınması gereken etkenlerdendir. Fakat bu tür etkenler araştırmanın daha nitelikli olabilmesi için lüzumlu olan malumatlar bakımından daha zengin durumlara erişilmesinin önünde bir set oluşturmamalıdır. Yine de nitel çalışmaların araştırmacılara yüklediği maliyet bu kararın verilmesinde etkili olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 141). Çalışma grubunun belirlenmesinde nitel araştırmaların doğası gereği amaçlı örneklem kapsamında kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. Van ilinde düğün gelenekleriyle ilgili daha kapsamlı daha zengin malumatlar alabilmek ve daha iyi durumlara ulaşabilmek amaçlanmıştır. Sözlü tarih çalışmalarının uzun zaman alması, maliyetli olması sebebiyle araştırmacının çalıştığı Van ili Tuşba ilçesindeki bir lise ve bu kurum bünyesinde bulunan öğrencilerle bu öğrencilerin velileri katılımcı olarak seçilmiştir. Bu bağlamda araştırmacının çalıştığı okul, bu okulda öğrenimlerine devam eden öğrenciler ve öğrenci velileri gerekli bilgilerin alınması, çalışma maliyetinin daha az olması, zaman kazandırması, kolay ve ulaşılabilir olması nedeniyle tercih edilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin bilgilere ve açıklamalara aşağıda Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. *Araştırmanın Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler*

Sınıf	Kız	Erkek	Toplam	Başkan	Akran Danışmanı	Danışan Öğrenciler	Ulaşılan Kişi	Görüşülen Kişi
	Genel Toplam 10 kız / 9 erkek		(E/K) 19	1	3	15 (3 Grup)	84	60
9. Sınıf	Hazırlık döneminde olmalarından dolayı çalışmaya katılmamışlardır.							
10. Sınıf	6	5	11	-	-	11	Katılımcılar: Veliler, Öğrenciler Eşi vefat eden: 3 Görüşülemeyen: 24	
11.Sınıf	4	4	8	1	3	4		
12.Sınıf	Üniversite sınavına hazırlanmalarından dolayı çalışmaya katılmamışlardır.							

Araştırmanın çalışma grubunu Van ili Tuşba ilçesindeki bir lisede 2017-2018 öğretim yılında öğrenimlerine devam eden 10. sınıf öğrencilerinden 11 kişi (6 kız, 5 erkek), 11. sınıf öğrencilerinden 8 kişi (4 kız, 4 erkek) ve toplamda 19 kişilik (10 kız, 9 erkek) gönüllü bir öğrenci grubunun oluşturduğu görülmüştür. Bu gruptan 1 başkan ve 3 kişilik akran danışmanı da 11. sınıf öğrencilerinden seçilmiştir. Bu öğrencilerin 15'i danışan, 1'i başkan ve 3'ü ise akran danışmanıdır. Lise birinci sınıflar (9. sınıf) oryantasyon döneminde olmalarından ve lise son sınıflar (12. sınıf) üniversite sınavlarına hazırlanmalarından dolayı 10. ve 11. sınıf öğrencileriyle çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın bir diğer çalışma grubunu ise Van ili Tuşba ilçesindeki bir lisenin 10. ve 11. sınıf velileri katılımcı sıfatıyla oluşturmuştur. Van düğün gelenekleri hakkında gerekli malumatları alabilmek maksadıyla öğrenciler ve okul idaresi aracılığıyla velilere ulaşılmak istenmiştir. Öğrencilerden (3 grup-15 kişi), Van düğün gelenekleriyle ilgili bilgileri alabilmek için gönüllü katılımcılarla görüşme yapmaları istenmiş, öğrenciler sözlü tarih çalışmalarının kaideleri gereği yaşları 50 ve üzeri olan aile üyelerinden toplamda 60 kişiyle görüşme yapmıştır. Araştırmada katılımcıların 57'sinin eşinin hayatta olduğu ve 3'ünün eşini kaybettiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada irtibata geçilen kişilerden bazılarının elli yaş altında olması (14 kişi) ve bazılarıyla da iletişim konusunda sıkıntı yaşanması (10 kişi) nedeniyle görüşmelerin bir kısmı da yapılamamıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Nitel çalışmalar verilerin istatistiksel bir şekilde ifade edilmediği gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemlerinden faydalanılan, hadiselerin gerçekçi ve bütüncül bir şekilde doğal ortamlarında olduğu gibi incelenmesini konu edinen araştırma süreci olarak da tarif edilir (Yeşil, 2010, s. 52). Gerçekleştirilen durum çalışmasında hadiseler olduğu gibi ayrıntıları ile ortaya konulmak istenmiş; olayların karmaşıklığı, şahısların anlam dünyalarına ilişkin teferruatlı malumatların elde edilmesi ve çalışmanın güvenirliğini sağlama yönüyle de birçok teknik bir arada kullanılmıştır. Çeşitleme (triangulation) ile farklı veri kaynakları, veri toplama ve analiz metotlarının kullanılması; okuyucuyu ikna etme yönüyle araştırma sonuçlarının inandırıcılığının sağlanmasında, araştırma sonuçlarının farklı açılardan değerlendirilebilmesinde ve sonuçların geçerliği ile güvenirliğinin sağlanmasında da yardımcı olmuştur (Büyüköztürk, *vd*., 2013, s. 253). Bu bağlamda çalışmada, araştırma desenine uygun olarak; görüşme, odak grup görüşmesi ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerini değerlendirmek amacıyla hazırlanan kontrol listelerinden de faydalanılmıştır.

Görüşme.

Görüşme bir araştırmacının sorular yöneltip, yanıtlarını kayıt altına aldığı veri toplama yöntemidir. Görüşmenin temel amacı da özel malumat toplamaktır. Bu nedenle araştırmacı görüşmecinin aklında bulunanları ve hadiselere bakış açısını da öğrenmek ister (Patton, 2014, s. 341). Bunun yanı sıra görüşmeler derinliğin çok az bulunduğu sıradan konuşmalardan oldukça farklıdır ve bu yöntem sayesinde gözlenemeyenler (tepkiler, algılar, yorumlar, niyetler, düşünceler, tutumlar, deneyimler) anlaşılmaya çalışılır (Yıldırım & Şimşek, 2013, ss. 147-148). Bu sebeple çalışmada veri toplama yöntemi olarak görüşmeden, veri toplama aracı olarak da yarı yapılandırılmış görüşme formundan faydalanılmıştır.

Bilimsel maksatla yapılan görüşmelerin önceden itinalı bir şekilde planlanmasının yapılması gerekir (Nazik & Arlı, 2004, s. 45). Görüşmeler yapılandırılmış (formal, standartlaştırılmış), yarı yapılandırılmış (güdümlü, odaklı) ve yapılandırılmamış (yönlendirmesiz, resmi olmayan) olmak üzere üç kısımda incelenebilir (Berg & Lune, 2015, s. 132). Yapılandırılmış görüşmelerde sorular önceden hazırlanmış ve nadir de olsa açık uçlu sorulara yer verilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 148). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde sabit seçenekli yanıtlama ve ilgili alanda derinlemesine ilerleyebilme imkânı birleşmiştir. Bu yönüyle diğer görüşme metotlarının avantajlarını ve dezavantajlarını bünyesinde barındırır. Denetimin kaybolması, ehemmiyetsiz mevzularda yaşanan zaman kaybı ve görüşmelerde belli bir standart sağlanamadığında güvenirliğin azalması gibi dezavantajları bulunur. Bunun yanı sıra analizlerin kolayca yapılması, görüşmecilerin kendilerini rahatça ifade edebilmeleri ve derinlemesine malumat alabilme konusunda avantajları da mevcuttur (Büyüköztürk, *vd*., 2014, s. 152). Yapılandırılmamış görüşmelerde ise oldukça farklı yanıtlar verilebilir, bu yanıtların kayıt altına alınması ve akabinde değerlendirilmesi de oldukça zordur (Nazik & Arlı, 2004, s. 46). Diğer bir tanıma göre görüşme, uygulamayı yapan kişiyle katılımcının bir arada bulunduğu, çalışma yapılan alanla ilgili önceden düzenlenmiş sorulara odaklandıkları ve birlikte oluşturdukları konuşma süreci şeklinde de ifade edilmektedir (de Marrais, 2004, s. 85). Bir şahsın diğer bir şahıstan malumat elde ettiği ve karşılıklı yapılan görüşme tarzı da en çok tercih edilen görüşmelerden biridir. Bu şekilde malumat toplanması grup şeklinde veya ortaklaşa olarak da gerçekleştirilebilir. Her iki görüşme tarzı da karşılıklı konuşma şeklinde ifade edilebilir fakat bu konuşma sürecinin bir maksada dayalı olması gerekir (Dexter, 2006, ss. 5, 93).

Çalışmada Van düğün gelenekleriyle ilgili öğrenci velilerinden oluşan katılımcıların görüşleriyle birlikte düğün gelenekleri ve sözlü tarih uygulamasına ilişkin diğer bir katılımcı olan öğrenci görüşleri de alınmak istenmiştir. Bu maksatla veri toplama yöntemi olarak da

görüşme kullanılmıştır. Görüşme soruları araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak oluşturulmuş, görüşme sorularının tarafsız olmasına ve ne istenildiğini açıkça ifade eder bir tarzda şekillendirilmesine de itina gösterilmiştir. Bu konuda veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu önceden belirlenmiş, çalışmalarda aktif rol alan öğrencilerle ilgili odak grup görüşme formu ve etkinliği takip eden öğrencilerle ilgili görüşme formları da hazırlanmıştır (EK 7-8-9).

Odak grup görüşmesi.

Odak grup görüşmesi ılımlı olan ve tehditkâr olmayan belli bir çevrede önceden tespit edilen belirli bir mevzuyla ilgili algılara ulaşabilmek maksadıyla dikkatlice tasarlanmış münazaralar silsilesi şeklinde tanımlanabilir. Farklı bir söyleyişle, insanların bir konu, ürün veya hizmetle ilgili ne düşündüğünü ve ne hissettiğini anlamak da bu metodun temel gayesidir. Bu metotla ortak deneyimler ortaya çıkarılmaya çalışılır, seçimle belirlenmiş 6-8 kişilik katılımcı ve tecrübeli bir başkan aracılığıyla da görüşmeler gerçekleştirilir. Bu yapılanlar insanların fikirlerini özgürce dile getirebilecekleri bir ortamla birleştirildiğinde de gerekli şartlar sağlanmış olur (Krueger & Casey, 2000, ss. 4-5). Bireysel görüşmelerde sorular tek şahsa yöneltilir fakat grup görüşmelerinde ise karşılıklı bir şekilde ve çok sayıda kişiye yöneltilir. Grupla yapılan görüşmelerde belirlenen sorun üzerinde ortaklaşa hareket eden grup temsilcileri, yöneltilecek sorular karşısında karşılıklı etkileşimde bulunarak yanıtlar ararlar. Bu temsilciler kendi düşüncelerini ifade ettiği gibi diğer şahısların da görüşlerini öğrenirler ve bunu karşılıklı bir tartışma ortamı içinde gerçekleştirirler. Görüşmeyi yapan kişi bu münazaraları başlatmak, görüşmenin amacından uzaklaşmasını engellemek ve ortaya çıkan malumatları bir araya getirmekle vazifelidir. Odak grup görüşmesinde bireysel görüşmelerde ulaşılamayan birçok malumat, karşılıklı etkileşim sayesinde grupla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilebilir (Karasar, 2004, s. 167). Grup görüşmelerini bireysel görüşmelerden farklı kılan en önemli özelliği daha değişik malumatlar elde edilmesi ve katılımcıların soruları yanıtlama isteklerinin de güdülenmeleri sebebiyle artabilmesidir (Nazik & Arlı, 2004, s. 45). Bu tartışmalar netice itibariyle uzlaşma gerektirmediği gibi görüşme yapılan kişilerin de farklı düşüncelerde olmasını gerektirmez. Buradaki maksat hadiselere farklı pencerelerden bakabilecek uygun ortamı oluşturmak ve bu ortam sayesinde katılımcılardan sağlıklı veriler elde etmektir (Patton, 2014, s. 386). Grup görüşmelerinde verilerin kaydedilmesi ve soru kâğıtlarında görüşme yapılan şahısların isim yazmalarının beklenmemesi de güvenirliği arttıran etkenler arasında sayılır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 175).

Çalışmada öğrencilerin Van düğün gelenekleriyle ilgili neler düşündüğünü ve neler hissettiğini anlamak, onların ortak deneyimlerini ortaya çıkarmak ve gün yüzüne çıkmamış

bilgilere erişebilmek için odak grup görüşmesinden faydalanılmıştır. Birden fazla kişiye ulaşmak, olaylara farklı pencerelerden bakmak, verileri grup çalışması ve karşılıklı etkileşim sayesinde daha zengin bir hâle getirebilmek için de bu yöntemden yararlanılmıştır. Bununla birlikte bu metot sayesinde öğrencilerin tartışma ortamında soruları yanıtlama istekleriyle ilgili güdülenmeleri sağlanarak görüşlerinin alınmasına da çalışılmıştır. Ayrıca odak grup görüşmesinin video kaydı yapılarak çalışmanın güvenirliği de arttırılmak istenmiştir.

Doküman incelemesi.

Bir diğer veri toplama aracı da doküman incelemesidir. Nitel çalışmalarda doküman çeşitleri toplumsal kayıtlar, bireylere ait olan yazılar, güncel kültür dokümanları, fiziki materyaller ve sanat eserleri olarak ifade edilir. İnsan yaşamıyla ilgili bir günlüğü veya hayat hikâyelerini konu edinen bazı dokümanlar, araştırmalar için gerektiğinde istenir fakat bu belgeler çalışmalara bağımlı olmadan da meydana getirilir. Bu belgeler tepkisel olmayan fakat incelenen konu kapsamına müsait olan dokümanlar şeklinde de kabul görür. Çalışılan konuyla alakalı olmayan ve değişik gayeler için oluşturulan bu tür dokümanların, doğruluklarının incelenmesi ve muhtevalarının analiz edilmesi de gerekir. Bu konuda her bir doküman, çeşidi ne olursa olsun araştırmalara anlam katması, muğlaklıkların giderilmesi ve araştırılan problemlerle ilgili yol göstericiliği kapsamında da önemlidir (Merriam, 2015, ss. 154-155). Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgularla ilgili malumat veren yazılı materyallerin analizini içerir. Bu yöntem tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin faydalandığı bir metot olarak da bilinir. Bunun yanı sıra bu belgeler nitel çalışmalarda verimli bir şekilde faydalanılması gereken malumat kaynaklarıdır. Diğer veri toplama metotlarıyla beraber kullanılabileceği gibi tek başına da kullanılabilir. Nitel çalışmalarda dokümanların diğer veri toplama araçlarıyla beraber kullanılmasına data triangulation adı verilir ve bu belgelerin veri çeşitlendirilmesi maksadını ifa eder bir mahiyette işlev görmesi de çalışmaların geçerliliğini mühim bir şekilde yükseltir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 218). Bununla birlikte eğitimle ilgili mevzularda geniş bir doküman kitlesi mevcuttur. Bu dokümanlara bakıldığında eğitimle alakalı görüşler, meclis ya da kongre tutanakları, kanun hükümleri, federal raporlarla birlikte devlet veya özel kurum raporları, bireylerle ilgili kayıtlar ve istatistik veri bankası verileri sıralanabilir. Resmi tutanaklar kapsamında ise deliller, belgeler, kâğıtlar, her türlü yazışmalar, bütçeyle veya finansla ilgili tutanaklar, kurumlarla ilgili kaideler, yapılan düzenlemeler, genelgeler, çizimler, programlar ve yapılan her türlü yazışma metinleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu belgeler yapılacak olan çalışmalar kapsamında diğer veri toplama araçlarıyla birlikte kullanıldığında teşvik edici yönüyle de araştırmalara ayrı bir anlam katar (Patton, 2002, ss. 293-294). Bu doğrultuda çalışılan araştırma problemiyle ilgili

hazırlanan öğrenci raporları, doküman incelemesi boyutuyla araştırmaya eklenmiş ve diğer nitel yöntemlerin kullanılmasına ilaveten destekleyici açıklamalar yönüyle de ek bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. Öğrencilerin kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerine ilişkin hazırlamış oldukları raporlardan ve odak grup görüşmesinden elde edilen veriler de araştırmacı tarafından ilgili literatür temel alınarak oluşturulan kontrol listelerine göre değerlendirilmiştir.

Araştırmada öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ilgili literatür (Demircioğlu & Akengin, 2012; Drake & Nelson, 2005) ve California Üniversitesi Okullarda Tarih Öğretimi Ulusal Merkezi (National Center for History in the Scholl/NCHS)'nin belirlediği kriterler temel alınarak araştırma konusu ve çalışmadan elde edilecek veriler göz önünde bulundurularak dört maddelik kontrol listesi oluşturulmuştur. Bununla birlikte değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde Seixas'ın "*Tarihsel Düşünme Kriterleri: Kanada Ölçme Değerlendirme Sistemi için Bir Çerçeve*" isimli çalışmasında belirtilen kriterlerden dördü göz önüne alınarak çalışma konusunu ve araştırmadan elde edilecek verileri içeren diğer bir kontrol listesi de hazırlanmıştır. Konuyla ilgili yabancı çalışmalar Türkçeye çevrilmiş ve araştırmada kullanılmıştır. Ayrıca formlarla ilgili uzman görüşü alınarak gerekli düzeltmeler de gerçekleştirilmiştir.

Kronolojik düşünme becerisinin algılanmasına ilişkin oluşturulan kontrol listesinde kullanılan ölçütler şöyledir:

- Geçmiş, şimdi, bugün ve geleceği birbirinden ayırabilme,
- Tarihi kronolojik ve kültürel manada geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilme,
- Tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği tahlil edebilme,
- Geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini anlayabilme.

Değişim ve süreklilik becerisinin algılanmasıyla ilgili düzenlenen kontrol listesinde faydalanılan kriterler de şu şekildedir:

- Tarihi olaylarda yaşanan değişimlerin farkında olma,
- Zaman içindeki değişimi değerlendirebilme (ilerleme-gelişme, gerileme-bozulma),
- Süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde dönemsel tasnif yapabilme,
- Meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilme (teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde, inançlarda).

Araştırma Süreci

Tezin konusu Haziran-2017'de belirlendikten sonra konuyla ilgili literatür incelemesi yapılmış ve gerekli çalışmaların akabinde Temmuz-2017'de tez önerisi hazırlanmıştır. Hazırlanan tez önerisi 04.07.2017 tarihli Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yazısına istinaden 04/07/2017 tarih ve 2017-2526 sayılı Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir. İlk altı ayda tez konusu kapsamında literatür taramasına genişletilerek devam edilmiş ve çalışma için gerekli olan izinler Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 03.11.2017 tarihli ve Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 28-29-30.11.2017 tarihli yazılarına istinaden alınmıştır (EK 1, EK 5). Ayrıca Van ili Tuşba ilçesindeki bir lisenin idaresine çalışmanın yapılabilmesi için izin başvurusunda bulunulmuş ve gereken izin verilerek tarafımıza da tevdi edilmiştir (EK 6).

Gereken izinlerin alınmasını müteakip öğrenci seçimi yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi 9. sınıf öğrencilerinin uyum sürecinde olmaları, 12. sınıf öğrencilerinin üniversite sınavlarına hazırlanmalarından dolayı çalışma 10. ve 11. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 2017 yılının Aralık ayı içerisinde 10. ve 11. sınıf öğrencileriyle okul binasında toplantılar yapılmış ve 19 öğrenci gönüllülük esasına göre araştırmada görev almayı kabul etmiştir. Öğrencilerden ve velilerinden gönüllü katılım formu alınmış, okul idaresine de gerekli malumatlar verilerek öğrenci seçimi tamamlanmıştır (EK 3, EK 4).

Bu çalışma gönüllülük esasına göre seçilen 19 (10 kız, 9 erkek) öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler iletişimin rahatça sağlanabilmesi amacıyla başlangıçta üç gruba ayrılmış ve her bir grup beşer kişiden olmak üzere toplamda 15 kişiden oluşmuştur. Önceden proje çalışmalarında görev almış ve bu konular hakkında hem bilgi hem de tecrübe sahibi olan 11. sınıf öğrencilerinden 1 başkan ve 3 akran danışmanı seçilmiştir. Başkan çalışmanın tüm aşamalarından sorumlu tutulmuş ve çalışmada görev alanlar da başkanın koordinatörlüğünde görevlerini icra etmiştir. Akran danışmanları da oluşturulan 3 grubun her birine bir danışman gelecek şekilde dağıtılmıştır. Bu danışmanlar sorumlu oldukları her gruptan 5 kişiye gerekli bilgi, tecrübe ve malumatları aktarmaları ve çalışmanın yürütülmesi hususunda da yardımcı olmuştur. Çalışmanın gruplara bölünmesinin bir diğer nedeni de görüşmelere hep beraber gidilemeyeceği, uygun olan grup üyeleriyle gidilebileceği ve öğrencilerin bazen ailevi sebeplerden bazen de sağlık nedenlerinden dolayı çalışmanın belli safhalarına katılamamaları olmuştur. Bu nedenle müsait olan 5 öğrencinin tüm görüşmelere katılımı sağlanmış (1 kişi raportör-1 kişi dinleyici-1 kişi sunucu-1 kişi bilgisayarı-ses kayıt

cihazlarını kontrol etme ve 1 kişi de düzenleme) ve çalışmalara bu şekilde yön verilmiştir. Diğer öğrenciler de katılımcıların yakınları olmalarından dolayı görüşmelere gidilen yerde katılmışlardır (EK 11).

Gerekli düzenlemeleri takiben başkanın koordinatörlüğünde çalışmalara devam edilmiş ve çalışmayı yürüteceklere, konuyla ilgili malumatlar ve kaynaklar (bildiri, kitap, makale vs.) da verilmiştir. Öğrenciler konuyla ilgili kitap, makale, bildiri, internet gibi ikinci el kaynaklardan düğünlerle ilgili malumat toplamış ve çalışmalarında kaynak şeklinde göstermişlerdir. Bu konuda öğrencilerin faydalandığı kaynaklardan bazıları şunlardır:

- Kara, Ç.(2012). Evlenme geleneğinin derlenmesinde sözlü tarih yönteminden yararlanma. *7.Milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildirileri* içinde, *(ss.* 2-5), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Halkbilim Araştırmaları Merkezi. http:// www.ekitapkulturturizm.gov.tr/Eklenti/13823.72.pdf adresinden edinilmiştir.
- Kul, M., & Parin, S. (2014). *Eski Van'a doğru bir yolculuk (bir sözlü tarih çalışması)*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Kayaçelebi, Ü.(2018). *Eski Van'a doğru bir seyahat*. Van: Daka Yayınları.
- Doğan, Y.(2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih. A.Şimşek & S.Kaymakçı (Ed.), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi* içinde (1.Baskı, ss. 113-142). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- BİSAV (2006). *Sözlü tarih araştırmacıları için pratik el kılavuzu.* İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı.

Öğrencilere verilen dokümanlarda ön hazırlık, mülakat yöntemleri, verilerin tertibi ve sunum yapılması tarzında bilgiler de vardır. Ön hazırlık bölümünde; ikinci el kaynaklardan malumat alınması, mülakat yapılacak kişilerin tespiti ve soruların yazılmasına ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Verilerin düzenlenmesi bölümünde mülakatlardan elde edilecek verilerin ne şekilde yazılı hale getirileceği açıklanmıştır. Bu bölümde ikinci el kaynaklardan ve mülakatlardan elde edilecek bilgilerden nasıl istifade edileceği de ifade edilmiştir. Ayrıca sunum aşamasında ise sunumun kimlere ve ne şekilde yapılacağıyla ilgili bilgiler de verilmiştir (Kabapınar, 2014, s. 429). Öğrencilere sözlü tarih uygulamasıyla ilgili gerekli malumatların aktarılması ve görevlendirmelerin takibi için 2017 Aralık ayından itibaren her hafta toplantı yapılmış ve sürecin ilerlemesiyle birlikte bu toplantılar iki haftada bir yapılmaya başlanmıştır (EK 10).

Sözlü tarihin uygulama sürecine gelince; ön hazırlıkla ilgili süreçte yirmi sekiz soruluk görüşme formu hazırlanmış, pilot uygulama kapsamında (3 aile-toplamda 6 aile üyesiyle) görüşmeler yapılmış ve 28 sorudan oluşan görüşme formu uzman değerlendirmesi sonucunda

24 soruya indirilmiştir (EK 2, EK 7). Bu süreçte odak grup görüşmesi ve etkinliği takip edenlerle ilgili görüşme soruları da hazırlanmıştır. Bu görüşmelere ilişkin alan ve dil uzmanlarının görüşleri alınarak, yapılan değerlendirme sonucunda odak grup görüşme soruları belirlendiği şekilde 8 soru olarak tespit edilmiş, etkinliği takip edenlere ait görüşme soruları da 6 sorudan 3 soruya indirilerek sorulara ve formlara son şekli verilmiştir (EK 8, EK 9).

Ön hazırlıkla ilgili aşamalar tamamlandıktan sonra öğrencilerden sözlü tarih kapsamında hem sözlü tarih yönteminin kaideleri gereği hem de geçmişten günümüze Van düğün gelenekleri hakkında gerekli malumatları alabilmek için yaşları 50 ve üzeri olan gönüllü katılımcılarla görüşme yapmaları istenmiştir. Çalışmada 50 yaş altında bulunan insanların kuşaklar arası farkları görmelerinin zor olduğu düşüncesinden hareketle 50 yaş ve üstü tercih edilmiştir. Bu konuda Van ili Tuşba ilçesinde bulunan bir lisenin 10. ve 11. sınıf öğrenci velilerine ulaşılmak istenmiş, bu sınıflarda öğrenimlerine devam eden öğrenciler ve okul idaresi aracılığıyla da gerekli olan iletişim sağlanmıştır. Öğrenciler 84 kişiye ulaşmış fakat yaşları 50 ve üzeri olan aile üyelerinden toplamda 60 kişiyle görüşme yapmıştır. Görüşmeler genelde katılımcıların evlerinde yapılmış ve 5 kişilik görevli öğrenci grubu götürülmüştür. Diğer öğrenciler de kendi evlerinde velileriyle yapılacak olan görüşmelere katılmışlardır. Mülakatlara başlamadan evvel katılımcı olan velilerden gönüllü katılım formlarını doldurmaları istenmiş, formu imzalayanlarla ve gönüllü olarak çalışmada yer almak isteyenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir (EK 2, EK 22). Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş, mülakat esnasında söylenenler not alınmış ve şartlar elverdiği kadarıyla da mülakatlar fotoğraflanmıştır (EK 12).

Ocak 2018-Temmuz 2018 tarihlerini kapsayan ikinci altı aylık dönemde ise veriler toplanmış, gerekli olan saha çalışmaları ve uygulamalar yapılarak literatür taraması derinleştirilmiştir.

Çalışmaya katılan öğrenciler 2018 Ocak tatilinden 2018 Şubat ayının ilk haftasına kadar (EK 22) gerekli röportajları yaparak, küçük bir tarihçi/bilim adamı gibi hareket etmiş ve sözlü tarihle ilgili malumatları da toplamıştır. Çalışmanın birinci aşamasında Van'ın düğün gelenekleriyle ilgili veriler öğrenci velilerinden oluşan katılımcılardan elde edilmiştir. İkinci aşamada, öğrenciler bu verileri temel alarak raporlarını hazırlamışlardır. Bu raporlarda düğünlerde (düğün öncesi, düğün sırası ve sonrası) yapılanlar ele alınmış, günümüz düğünleriyle kıyaslama yapılarak geçmişten günümüze Van düğün gelenekleri de ortaya konmuştur. Üçüncü aşamada, çalışmaya katılan öğrencilerin iştirak ettiği 6 kişilik odak grup görüşmesi yapılmıştır (EK 13). Önceden bu tür etkinliklerde görev alan, çalışmada görev

alarak katılımcı görüşmelerinin tümüne katılan, bu görüşmeleri yapan ve rapor hazırlayan (1 başkan ve 5 görevli öğrenci) 6 öğrenciyle de odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Dördüncü aşamaya gelince; öğrenciler yapılan sözlü tarih çalışmasıyla elde ettikleri kazanımları ortaya koymak istemiş ve veriler toplandıktan sonra bu kazanımları arkadaşlarına, araştırmacıya ve okula da sunmuşlardır. Bu bağlamda öğrenciler, elde ettikleri malumatları sınıflarda slayt şeklinde sunmuş (EK 14), sınıflardaki sunumun ardından Van düğün gelenekleriyle ilgili yapılan sözlü tarih çalışmasının uygulanması, süreci, verileri ve yönteminin yanı sıra öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerinin sergilenmesi amacıyla da okulda; Van'da düğünler konulu konferans/panel verilmiştir (EK 15). Bu sayede öğrenciler yaptıkları çalışmaları arkadaşlarına ve tüm okula sunma fırsatı da yakalamışlardır. Konferansın ardından elde edilen materyallerin teşhir edilmesi amacıyla sergi de düzenlenmiştir (EK 16). Bu hususta yasal izin alınmak koşuluyla kişilerin evlerinde sakladıkları materyaller (çeyiz sandığı, gelinlik, fotoğraflar, o döneme ait belgeler) toplanmak istenmiş (EK 20, EK 21) fakat bu materyallerin ancak fotoğraflanmaları sağlanabilmiştir (burada geçmişle/bugün arasında değişimin ve sürekliliğin algılanması ve yansıtılması esastır). Serginin ardından sınıf/duvar panoları hazırlanmıştır (EK 17, EK 18). Bu panolarda, tarihsel düşünme becerilerini ortaya çıkarabilmek amacıyla görüşme yapılan kişilerden alınan fotoğraflar ve okulda yapılan faaliyetler de gösterime sunulmuştur. Ayrıca son aşamada, tüm faaliyetlerin tamamlanmasının ardından etkinliğe katılmayıp takip eden 7 öğrenciyle de yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır (EK 19). Burada hedeflenen ise öğrencilerin sözlü tarih etkinliği hakkındaki görüşlerini ve geçmişten günümüze düğünlerin karşılaştırılması bağlamında insan yaşamı hakkında neler düşündüklerini de ortaya koymak olmuştur.

Üçüncü altı aylık dönemde (Temmuz 2018-Ocak 2019) literatür taraması derinleştirilmiş, verilerin tasnifi, analizi ve yorumlanması safhasına geçilmiştir. Bu işlem basamaklarını takiben tez yazım aşamasına geçilmiş, elde edilen bilgilere ve verilere tezde yer verilmiştir. Etik ilkeler ölçüsünde çalışma gerçekleştirilmek istenmiş, üçüncü altı aylık dönemde ve sonraki süreçte gerekli olan düzenlemelerin yapılması suretiyle de tez yazım aşaması tamamlanmaya çalışılmıştır.

Veri Analizi

Yapılan görüşmeleri takiben öğrenciler, ses kayıtlarını çözümlemiş ve yazıya dökmüşlerdir. Görüşmeler ve bu süreçte elde edilen fiziksel materyaller birinci elden kaynaklar şeklinde değerlendirilmiştir. Öğrenciler, görüşmelerden ve materyallerden elde ettikleri verilerle, ikinci el kaynaklardan (kitap, bildiri, internet vs.) elde ettikleri malumatları mukayese etmiş ve bunları çalışılan konuyu değerlendirme sürecinde kullanmışlardır.

Bununla birlikte "*Geçmişten günümüze Van'da düğünler*" konusunu ele alan ve bu konuda çalışma yapan öğrenciler; geçmişle günümüz karşılaştırmasını yapmış ve düğünler konusunda değişen ve aynı kalan gelenekleri de ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Ayrıca çalışmanın amacına bağlı olarak katılımcı ve öğrenci görüşleri doğrultusunda oluşturulan metinler tarafsızlığı sağlamak amacıyla uzman görüşü alınarak da analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen nitel veriler, içerik analizi ile çözümlenmiştir. Veriler incelendikten sonra, kategoriler ve kodlar oluşturulmuş; görüşler, frekans ve yüzdeler şeklinde tabloya dökülmüştür. Bilindiği üzere, "*içerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır"* (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 259). Bu bağlamda kavram veriler arasında yer bulan bir sözcük, bir cümle, bir paragraf gibi anlamlı bölümlere ya da olaylara verilen manadır. İçerik analizinin temel analiz birimini kavramlar teşkil eder. Kavramların değerlendirilmesi neticesinde birbirleriyle olan münasebetleri ortaya konur ve bu ilişkiler daha üst düzey bir temayla da ifade edilir. İçerik analizinde kategoriler ve temalar, kavramlara göre daha soyut ve daha da geneldir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 260). Çalışmada katılımcı olan velilerin ve öğrencilerin düşünceleri yapılan görüşmeler sayesinde alınmış, bu görüşmeler video ve ses kayıt cihazlarıyla da kaydedilmiştir. Bu şekilde kayıt altına alınan görüşmeler yazıya geçirilmiş, araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak veriler yorumlanmış, kavram ve temaların veri setini temsil etmesine de dikkat edilmiştir.

Öğrencilerin kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerine ilişkin öğrenci raporlarından ve odak grup görüşmesinden elde edilen veriler, araştırmacı tarafından ilgili literatür temel alınarak oluşturulan kontrol listelerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda elde edilen veriler ise betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizde elde edilen veriler, önceden tespit edilen temalara göre ele alınır ve yorumlanır. Veriler araştırma soruları neticesinde ortaya çıkan temalara göre oluşturulacağı gibi görüşmelerde veya gözlemlerde faydalanılan sorular veya boyutlar göz önüne alınarak da sunulabilir. Bu analizde alıntılara fazlaca yer verilir ve elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya takdim etmek de amaçlanır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 256).

Çalışmada katılımcı görüşleri KE_1 (erkek), KK_2 (kadın) öğrenci raporları R_1, R_2, odak grup görüşmesine katılan öğrenciler OG_1, OG_2 ve etkinliği takip eden öğrenciler ise $Ö_1$, $Ö_2$ şeklinde kodlanarak gösterilmiştir.

Araştırmacı Rolü

Nicel araştırmacılar, çalışma mevzusunu dışarıdan belirli metotlara göre izler, konuyla ilgili verileri bir araya getirerek analiz eder ve bu verileri istatistiki ölçüm, grafik ve rakamlarla da ifade eder. Nitel alanda çalışma yapanlar böyle değildir. Nitel araştırmacılar katılımcı rol üstlenir, alanda zaman harcar, çalışma kapsamındaki şahıslarla bizzat görüşür ve edindiği tecrübeleri verilerin analizinde de kullanır. Bununla birlikte nitel araştırmacılar çalışılan konu kapsamında şahıslarla konuşma, veri kaynaklarına yakın olma, dokümanları analiz etme, gözlemler yapma ve araştırılan konuyu yakından bilme yönüyle de çalışma sürecinin doğal bir unsuru haline gelir. Bu sayede nitel araştırmacılar bazen bir veri toplama aracı işlevi de görür. Nitel araştırmaların bu yönü geleneksel çalışma anlayışıyla da çelişmektedir. Bu konuda nitel araştırmaların yanlı olduğuna ve nesnel olmadığına ilişkin eleştiriler de yapılmaktadır. Nicel araştırmalarda bile tam anlamıyla nesnellikten söz edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle nitel araştırmacılar eleştirilerin aksine veri kaynaklarına yakın olmalı ve nesnellik uğruna daha gerçekçi malumatları da kaybetmemelidir (Yıldırım & Şimşek, 2013, ss. 49-50).

Bu çalışmada araştırmacı nitel araştırmanın doğası gereği katılımcı rolünü benimsemiştir. Çalışmanın tüm aşamalarında bulunarak hem araştırmacı hem de ders öğretmeni olması nedeniyle araştırmayı görev yaptığı okulda ve dersine girdiği öğrencileriyle birlikte gerçekleştirmiştir. Öğrencilere çalışmanın başlangıcından, görüşmelerin bitimine kadar rehberlik yapmış ve bu süreçte gereken çalışmaları da öğrencilere yaptırmıştır. Öğrenciler, bu aşamada katılımcılarla gereken röportajları gerçekleştirmiş ve raporlarını da yazmıştır. Düğünlerle ilgili bilgiler ve öğrenci çalışmaları toplandıktan sonra araştırmacı devreye girmiştir. Araştırmacı odak grup görüşmesi, etkinliği takip eden öğrencilerle ilgili görüşme, konferans, sergi, sunum vs. çalışmalarda aktif rol almış, tüm sürecin içerisinde yer alarak öğrencilere rehberlik etmiş ve araştırmayı da yönlendirmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nicel araştırmalar bir olgunun ne derecede var olduğuna yönelir. Bu çalışmalarda araştırılan olgular veya hadiseler sayısal nitelikleriyle de ehemmiyet kazanır. Nitel araştırmalar ise bir olgunun daha çok anlamına ve varlığına ilişkin değerlendirmelerde bulunur. Yaygın bir kanaate göre doğa bilimleri araştırdıkları olguları ifade etmeye ve bilimsel nedenlerini ortaya çıkarmaya çalışırken, sosyal bilimler de bunları anlamaya ve bireylerin zihnindeki düzeni yeniden şekillendirmeye çalışır. Bu yönüyle sosyal bilimler sistematik bir şekilde genelleme yapmaya, önermelerini test etmeye ve ifadelerini delillere dayandırmaya da gayret eder. Bunları yerine getirirken başka araştırmacıların da delilleri

değerlendirmelerine ve bu deliller kapsamında ifade edilen genellemelerle ilgili fikirlerini açıklamalarına da imkân tanır. Bu nedenle iyi bir araştırmacının yalnızca pratik neticelerle ilgili pragmatist gayeler peşinde koşmaması; sanatın, edebiyatın ve doğanın güzelliklerini de görmesi gerekir (Altunışık, Bayraktaroğlu, Coşkun & Yıldırım, 2017, ss. 10, 13; Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 289).

Geçerlik genel anlamıyla araştırma neticelerinin doğruluğunu ele alır. Çalışmalar sonucunda varılan neticelerin aynı gruplara veya ortamlara aktarılabilme hususu dış geçerlikle ilgilidir. Araştırma neticelerine varılırken takip edilmesi gereken sürecin incelenen gerçekliği meydana çıkarmadaki yeterliliği de iç geçerlik kapsamındadır. Güvenirlik ise özetle çalışma neticelerinin tekrar edilebilirliğini konu edinir. Bu konuda dış güvenirlik çalışma neticelerine aynı ortamlarda benzer şekilde varılıp varılamayacağıyla ilgilidir. İç güvenirlik de farklı araştırmacıların aynı veriden faydalanarak benzer neticelere erişip erişemeyeceğine ilişkindir. Nitel çalışmalarda geçerliğin mühim ölçütleri arasında elde edilen verilerin teferruatlı bir şekilde raporlanması ve çalışmanın neticelerine ne şekilde varıldığının ifade edilmesi de yer alır. Bunun yanı sıra iç geçerliğin sağlanabilmesi için bulguların kendi kapsamında tutarlı olması ile çeşitli materyallere, metotlara ve stratejilere göre ulaşılan bulguların anlamlı bir bütün oluşturması da gerekir. Bu konuda araştırma yapan kişiler verilerin bir araya getirilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması sürecinde de tutarlı olmalıdır. Bununla birlikte dış geçerlik ise çalışma neticelerinin genellenebilirliğini ele alır. Farklı bir çalışmanın neticeleri aynı ortamlara veya durumlara genellenebiliyorsa çalışmanın dış geçerliğinin olduğu da ifade edilebilir. Fakat sosyal hadiseler içinde bulunulan ortama göre değişir. Bu nedenle nitel araştırmalarda farklı çalışma sonuçlarının başka bir çalışma ortamına veya durumuna genellenebilirliğinden söz edilemez. Buna rağmen nicel araştırmalarda olduğu gibi nitel çalışmaların araştırma sonuçları da bir ölçüye kadar aynı ortamlara veya durumlara genellenebilir (Yıldırım & Şimşek, 2013, ss. 289-293).

Sosyal hadiseler sürekli bir değişim içerisinde olduğundan yapılan çalışmaların benzer gruplarda tekrar edilmesinin aynı sonuçlara erişmeyi olanaklı kılmadığını baştan kabul etmek gerekir. Aynı şekilde benzer verileri birden fazla araştırmacı farklı şekillerde yorumlayabilir. Bu nedenle iç güvenirlik ve dış güvenirlik konusunda bazı tedbirlerin de alınması gerekir. Bu konuda dış güvenirlik kapsamında araştırma yapan kişiler kendi konumlarını açık bir şekilde ifade etmelidir. Çalışmalarda veri kaynağı olan şahısların, oluşan sosyal süreçlerin ve ortamların, kavramsal çerçevenin ve varsayımların teferruatlı bir şekilde tanımlanması da gerekir. Ayrıca araştırmalarda veri toplama ve analiz metotlarıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar da verilmelidir. İç güvenirlik kapsamında ise elde edilen verilerin ivedilikle betimsel bir tarzla

doğrudan sunulması, aynı çalışmaya çok sayıda araştırmacı katılımının sağlanması ve veri çeşitlemesinden (data triangulation) yararlanılması gerekir. Araştırmada ulaşılan verilerin değerlendirilmesinde farklı bir araştırmacıdan faydalanılması ve varılan neticelerin doğrulatılması da mühimdir. Ayrıca çalışmada önceden meydana getirilmiş ve teferruatlı bir şekilde ifade edilmiş bir kavramsal çerçeveye bağlı kalınarak veri analizlerinin yapılması da iç güvenirliğin sağlanmasında önemli etkenlerden biri sayılır (Yıldırım & Şimşek, 2013, ss. 294-297).

Güvenirlik bilindiği üzere çalışma neticelerinin tekrar edilebilirliğidir. Bu konuda veri toplama araçlarıyla ilgili geliştirme aşamalarında uzman görüşüne başvurulmuş bu sayede hatalar en aza indirgenmiş ve birçok veri toplama aracının bir arada kullanılmasıyla veri tabanı zenginleştirilmiştir. Bu bağlamda verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmış, görüşme yapılan şahısların düğünlerle ilgili hatırladıkları metne dönüştürülerek (Büyüköztürk, *vd*., 2014, ss. 251-252), anlatılar benzerlik ve farklılıklarına göre tasnif edilmiştir. Tasnif edilmiş olan verilerin özgün halleri muhafaza edilerek metin içerisinde kullanılmıştır. Görüşmelerden metin içinde faydalanmadan evvel görüşmelerin güvenirliği; bunların deşifresinden sonra görüşülen kişilerin tasdiki ve uzman görüşü alınarak akademisyenlerin anlatılardaki benzerlikler ve farklılıklar üzerine yaptıkları inceleme ile sağlanmıştır (Sağlam, 2015b, s. 763). Bununla birlikte araştırmacının konumu, çalışmaya katılan bireyler, izlenen süreç, bulunulan ortam, kavramsal çerçeve, veri toplama ve analiz yöntemleriyle ilgili teferruatlı malumatlar da verilmiştir.

Geçerlilik araştırma neticelerinin doğruluğunu konu edinir, iç geçerlik tutarlılığı dış geçerlik de genellenebilirliği ifade eder. Çalışmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla çalışılan araştırma problemiyle ilgili öğrenci raporları, doküman incelemesi boyutuyla araştırma kapsamına alınmıştır. Bu raporlar diğer nitel yöntemlerin kullanılmasına ilaveten destekleyici açıklamalar yönüyle ek bilgi kaynağı olarak da kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 217). Çalışmada geçerliği sağlamak amacıyla toplanan veriler ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve nitel veriler sayısallaştırılmıştır. Elde edilen veriler tablolar şeklinde gösterilmiş, verilerin analizleri yapılmış, bu verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan temalar ve kategoriler arasında karşılaştırmalar da yapılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 274). Öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini algılamalarına ilişkin hazırladıkları raporlardan ve odak grup görüşmesinden (kontrol listelerine göre) elde edilen verilerle ilgili alıntılara betimsel analiz kapsamında sıkça yer verilmiştir. Bunun yanı sıra araştırma süresince yapılan işlemler, varılan sonuçlar ve takip edilen işlem basamakları da ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca

çalışma kapsamındaki verilerin, kaynakların, yöntemin, stratejinin bir bütün içerisinde ve tutarlı olmasına da özen gösterilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırma kapsamında katılımcı sıfatıyla yer alan öğrenci velilerinin yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara vermiş oldukları cevaplardan ve diğer bir katılımcı olan öğrencilerin kendi görüşleri doğrultusunda hazırlamış oldukları raporlardan elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Ayrıca öğrenci görüşleri kapsamında çalışmada aktif bir şekilde rol alan öğrencilerle yapılan odak grup görüşmesinden, araştırmada görev almayan ve okulda yapılan etkinliği takip eden öğrencilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara ve yorumlara da yer verilmiştir. Verilen cevaplar yüzde ve frekanslarıyla birlikte analiz edilerek tablo haline getirilmiştir.

Katılımcıların Van'daki Düğün Gelenekleriyle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Görüşme yapılan 60 kişiye, eşlerini evlenmeden önce tanıyıp tanımadıkları sorulmuştur. Elde edilen bulgular frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. *Katılımcıların Evlenmeden Önce Birbirlerini Tanıyıp-Tanımadıkları ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Akrabalık vasıtasıyla tanıma	26	44
Çevre münasebetiyle tanıma	17	28
Evlenmeden önce birbirini tanımayanlar	17	28
Toplam	60	*100*

Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere eşlerin evlenmeden önce birbirlerini tanıdıkları, bu tanışmalarının akrabalık vasıtasıyla olduğu ve çoğunluğu bu kesimin oluşturduğu; komşuluk, eş-dost münasebetleri neticesinde çevre yönlendirmesiyle birbirini tanıyanların bu çoğunluğu takip ettiği görülmüştür. Ayrıca birbirlerini evlenmeden önce tanımayıp sonradan tanışanların ve evlenenlerin olduğu da ortaya çıkmıştır. Bu hususta katılımcı görüşleri de şöyledir: Akrabalık vasıtasıyla evlendiğini ifade eden **KK$_{13}$** "*Tanıyordum, amcamın oğluydu; yabancı değildi, beşik kertmesiydik, on üç yaşında gelin geldim, küçük geldim, amcamın geliniydim*" demiştir. Çevre yönlendirmesiyle eşini tanıyıp evlenen **KK$_{30}$** ise "… *hiç kimse kendi kendime geldim, kendi aracım teyzemin kocası vardı; onun aracılığıyla gördüm, onun aracılığıyla evlendim*…" diye ifade etmiştir. Eşiyle sonradan tanışan ve evlenen **KK$_{18}$** ise "... *eşim öğretmendi bizim bulunduğumuz yere atanmıştı birbirimizi sonradan tanıdık, aramızda*

anlaştık ve sonrasında evlendik..." demiştir. Bu görüşlere bakıldığında akrabalık vasıtasıyla birbirini tanıyanların ve evlenenlerin daha yaygın olduğu söylenebilir.

Görüşme yapılan 60 kişiye, eşleriyle hangi usule göre evlendikleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular da frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. *Katılımcıların Hangi Usule Göre Evlendiğine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**F**	%
Görücü usulü evlenme	43	72
Eşiyle sonradan tanışıp evlenme	17	28
Toplam	60	*100*

Tablo 3'te görüldüğü üzere akrabalık, komşuluk, eş-dost münasebetleri neticesinde görücü usulü evliliklerin daha yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca birbirlerini tanımayıp da sonradan tanışanların ve evlenenlerin bu çoğunluğu takip ettiği de görülmüştür. Bu hususta katılımcı görüşleri de şöyledir: Görücü usulüyle evlendiğini ifade eden **KK25** *"Görücü usulü evlendik; ailelerin tavsiyesiyle eşimin tarafı görmüştü, beğenmiştiler onlar tavsiye ettiler, Allah da kader etmişti oldu..."* demiştir. Eşiyle sonradan tanışan ve evlenen **KE3** ise "*...askerden evvel o Kur'an kursuna gidiyordu, ben tenekecilik yapıyordum, o aralar tanışmıştık, eşimle arkadaşlık falan kurmuştuk bir müddet yürüttük ondan sonra ben askere gidince nişanlandık..."* diye söylemiştir. Bu görüşlere bakıldığında görücü usulü evliliklerin daha yaygın olduğu söylenebilir.

Katılımcıların kız isteme gelenekleri hakkındaki görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, Van'daki kız isteme gelenekleri hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleriyle birlikte aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. *Katılımcıların Kız İsteme Gelenekleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Erkeğin evlenme isteğini yakınlarına söylemesi	26	43
Düğünden önce kız ve erkeğin birbirini görememesi	13	22
Kız istemeye aile büyükleri ve bir heyetin gitmesi	12	20
Kız istemelere damadın götürülmemesi	7	12
Mevlit verme	2	3
Toplam	60	*100*

Tablo 4'e bakıldığında Van'da kız isteme âdetleriyle ilgili olarak katılımcılar; görücü usulü kız istemede erkeklerin çoğunlukla evlenme isteklerini annelerine veya aileden bir

büyüğe açtıklarını, babalarına isteklerini bu şekilde ulaştırdıklarını söylemiştir. Bunun nedeninin de babalarından çekinmeleri ve utanç duymaları olduğunu dile getirmiştir. Bu konuda **KE39** "*…öyle birbirimizi tanıyorduk; amcamızdı beni kırmadı ben anama söyledim, annem de babama söyledi... F. amcanın kızını istiyor, sen ne diyorsun… O da evet dedi, gitti amcama söyledi amcam da kabul etti…"* diye ifade etmiştir.

Katılımcılar düğüne kadar erkekle, bayanın birbirini görmediğini hatta düğün gecesinde görenlerin olduğunu ve gençlerin rızasının alınmadığını da söylemiştir. Öğrenci velileri, kız istemeye erkek tarafının aile büyüklerinden birkaç kişiden oluşan yine mahallenin ileri gelenlerinden imam, esnaf, eşraf niteliği taşıyan şahıslardan bir heyetle, kız tarafına önceden haber verilmek suretiyle belirlenen gün ve saatte gidildiğini de beyan etmiştir. Bu konuda **KE4** "*kız isteme... bizim zamanımızda evlilik yaşına gelen gençlere ailesi tarafından önerilen aileler olurdu işte falancanın atıyorum Ahmet'in veya İsmail Amca'nın güzel bir kızı var, isterseniz alalım onu, biz beğendik; damat giderdi, ikisi görüşürlerdi, birbirlerini beğendikten sonra aileler, birilerinin aracılığıyla bir gün tayin edilirdi, on gün... sonra işte bize müsaade edin evin yolunu verirlerdi işte sizinle bu hayırlı iş için talibiz kızınıza eğer o karşıdaki aile de sizi uygun görseydi, buyurun gelin derlerdi bir çayımızı için konuşuruz, süreç o şekil başlardı yani hem benim öyle oldu hem de genelde öyleydi...*" diye belirtmiştir. **KK30** da "*Normalde gelirdiler görücü usulü görürdüler, beğenirdiler... ondan sonra gelirdiler, isterdiler bir yüzük takardılar yani oğlan görmezdi, eskiden öyleydi görücü usulüyle… hayır gençlerin rızası alınmazdı…"* diye ifade etmiştir.

Katılımcılar kız tarafının büyükleri ile oluşturulan heyet arasında kız isteme hadisesinin gerçekleştiğini ve kız verilmişse Fatihalar okunduğunu da dile getirmiştir. Öğrenci velileri, bazı kız istemelerde mevlit verildiğini çoğunlukla erkek olmadan yüzük takıldığını da söylemiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı ifadeleri de şöyledir: **KE2** "*Şimdi mevcut olan gelenekler şu şekil... söz misali sen kızı beğendin, birkaç büyüğümüzü devreye sokardık, giderdik kızın babasının evine. Orada oturarak kız istemeye gittiği zaman... ben senin kızını oğluma istiyorum, acaba sen bize uygun görüyor musun, görmüyor musun diye sorulurdu... uygun görüyorsa orda genel olarak Fatihasını okuyor, yüzüğünü takıyordu…*" diye söylemiştir. Mevlit verilen kız istemelerle ilgili **KK52** ise "*Bizde mevlit verirdiler... kız istemede mevlit veriyordular, dua okuyordular…*" demiştir.

Katılımcıların nişan geleneği hakkındaki görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, Van'daki nişan gelenekleri hakkındaki fikirleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleriyle birlikte aşağıda Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. *Katılımcıların Nişan Gelenekleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Kız isteme ile nişanın genelde bir arada yapılması	20	33
Erkek tarafının başlık parası vermesi	17	29
Kız tarafının çeyiz hazırlaması	11	18
Nişanda karşılıklı hediyeleşmelerin yapılması	10	17
Eskiden nişanlarda batıl inançlara göre hareket edilmesi	2	3
Toplam	60	*100*

Tablo 5 incelendiğinde Van'da nişan âdetleriyle ilgili olarak katılımcılar; nişan aşamasında kız isteme ve nişanın genelde bir arada yapıldığını, çoğunlukla başlık parası belirlendiğini ve bu aşamayla birlikte her iki tarafın da düğün hazırlıklarına başladığını beyan etmiştir. Kız isteme ve nişanın bir arada yapılması konusunda **KK36** "*Büyükler gelirlerdi, konuşurlardı kız istemeye otururlardı... eşimin ailesi geldi, birbirimizi tanıdık, konuştular beni beğendiler ondan sonra bir yüzük taktılar*…" diye söylemiştir. Başlık parası istenmesi hususunda **KE4** "*... tabi benden o zamanlar başlık da olduğu için bundan otuz yıl önce bir milyon başlık parası istediler... o bir milyonu kazanmak için ben on ay çalıştım, paramı biriktirdim ondan sonra düğünü yapabildim*" diye ifade etmiştir.

Katılımcılar, kız tarafının alınan başlık parasıyla genelde yatak, yorgan vs. ile ufak mutfak eşyalarını temin ettiğini, erkek tarafının ise ev hazırlığı yaptığını dile getirmiştir. Araya bayram, taziye vs. girdiğinde uğursuzluk sayıldığından düğün sürecinin uzadığını, bu nedenle erkek tarafının kız tarafına hediyeler götürdüğünü ve bunun da âdetten sayıldığını ifade etmiştir. Öğrenci velileri, nişan töreninde ise kız tarafının belirlediği bir tarihte her iki tarafın bir araya geldiğini, nişanın sembolü olan mücevherlerin götürüldüğünü (ailelerin maddi gücüne göre yüzük, saat, bilezik) ve nişan aşamasında bunların takdim edildiğini de dile getirmiştir. Kız ve erkek tarafınca yapılanlar hususunda **KK16** "*Büyükler gelirdi kız istemeye, karşı taraf da başlık isterdi... On koyun, on beş koyun, yirmi koyun isterdi... damat da getirirdi başlığını hazırlardı... düğün masrafını, düğün hazırlığını görürdü...*" diye belirtmiştir. Hediyeleşme konusunda **KK50** *"... bayram geçerse, damat tarafı bir süslü kurbanlık koyunla, altınla ve tatlıyla gelirlerdi… o geleneklere göre büyükler görür, beğenir, ister… bizim dönemde büyükler kendi aralarında düğün tarihini konuşurdu kıza sorulmazdı… istenen altın, takı ne ise gün bırakılır, söz takılır, nişan yapılırdı, el öpme töreni olurdu… bizim de büyükler arasında tarih belirlendi... kadınlar arasında evde nişan yapıldı…"* demiştir.

Katılımcılar, damat tarafından olan aile büyüklerinden birinin, geline damat tarafını temsilen nişanlarını taktığını akabinde Fatiha okunduğunu ve nişanın ilan edildiğini de söylemiştir. Ayrıca nişana gidilirken bir torba şeker ve şekerin yanında bisküvi, lokum,

çikolatayla gidildiğini, hediye gönderilecek arabaların ki genelde at veya öküz arabası olurdu süslendiğini de belirtmiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı görüşleri de şöyledir: Nişan aşaması ve hediyeleşme konusunda **KE6** "…*sözlerini keserdiler, akrabalara haber verirdiler, giderdiler sözlerini keserdiler, nişan yapardılar, nişan hediyesini, yüzüğünü götürürdüler, çerez götürürdüler, gelen misafirlere dağıtırdılar; lokumuydu, bisküviydi, şekeriydi bu şekildi yani bizim dönemimizde*…" diye belirtmiştir. Farklı bir yaklaşımla hediyeleşme hususunda **KK15** de "… *mesela bizim zamanımızda nişanda büyük bir torba böyle şeker alınırdı genellikle büyük bir sandığın içine koyarlardı… eski arabalar vardı böyle onun üstüne bırakırlardı o şekilde gelin babasının evine gidilirdi orda hediyelerini getirirlerdi, altın tabi herkes bütçesine göre altınlarını getiren olurdu hediyesini mesela orda o gün öğle yemeği verilirdi o şekilde… ikramlarda da kara üzüm, beyaz leblebi dediğim şekerleme karışımı herkese tabak tabak ikramda bulunulurdu…*" diye ifade etmiştir.

Görüşme yapılan 60 kişiye, ne kadar süre nişanlı kaldıkları sorulmuş ve elde edilen bulgular frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. *Katılımcıların Nişanlı Kalma Süreleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
0-11 Ay	38	63
12 Ay (1 yıl)- 23 Ay	16	27
24 Ay (2 yıl) ve üstü	3	5
Nişan-düğün bir arada	3	5
Toplam	60	*100*

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların nişanlı kalma sürelerinin daha çok 0-11 ay aralığında olduğunu ifade ettikleri görülür. Katılımcılar; eski evliliklerin görücü usulü olduğunu, eşlerin birbirlerini göremediğini, telefon vs. haberleşme imkânlarının olmadığını ve başlık parası vs. hazırlıkların tamamlanması zorunluluğunun bulunduğunu da dile getirmiştir. Öğrenci velileri, maddi durumu iyi olanların bu hazırlıkların akabinde düğünlerini hemen yaptıklarını, parasal yönden iyi olmayanların da düğün süreçlerinin uzadığını beyan etmiştir.

Katılımcılar düğün sürecinin uzamasında ya erkeklerin askerde olmaları ya da bu uzamanın zorunlu bir durumdan (il dışında veya görevli, hastasının veya taziyesinin olması vb.) kaynaklandığını da belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar hiç nişan yaşamadan nişan ve düğün bir arada evliliklerinin gerçekleştiğini de söylemiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı beyanları da şöyledir: **KE44** bu konuda "*Yani yaşadık, bir yıl kadar yaşadık... nişanlılık dönemi bir yıl içinde tabi başlık paraları ödenir, ilk başta söz kesilir, sözden sonra nişan yapılır ondan sonra da büyük nişan yapılır tabi bu arada, kız evine hediyeler götürülür, getirilir…"* diye ifade etmiştir. **KK49** da "*... bir sene nişanlı kaldım, eşim askere gitti, geldi ondan sonra*

evlendim…" diye belirtmiştir. **KE9** da "*... iki yıl nişanlılık süreci yaşadık... bu zaman içerisinde yaşadığımız şeyler; eşim o zaman halı hocasıydı, Hakkari'de görev yapıyordu, ben ise Van'da görev yapıyordum ondan dolayı iki yıl nişanlanmamız sürdü... nişanlılık döneminde birbirimizi pek göremezdik…*" demiştir.

Katılımcıların kız isteme ve nişandaki eğlenme gelenekleri hakkındaki görüşleri.

Çalışmada katılımcılar kız isteme ve küçük nişanın genelde bir arada yapıldığını, maddi durumu iyi olanların büyük nişan yapabildiğini de ifade etmiştir. Bu nedenle kız isteme ve nişan gelenekleri (eğlenme, ikramlar ve yemekler, hediyeleşme) verilen beyanlar doğrultusunda bir arada ele alınmış, büyük nişana da bu kapsam içerisinde ayrı bir yer verilmiştir.

Görüşme yapılan 60 kişiye, kız isteme ve nişandaki eğlenme gelenekleri sorulmuş, elde edilen bulgular frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. *Katılımcıların Kız İsteme ve Nişandaki Eğlenme Gelenekleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Kız istemelerde ve küçük nişanlarda hane halkının kendi arasında eğlenmesi	29	48
Kız istemelerde ve küçük nişanlarda genelde eğlence olmaması	17	28
Büyük nişanlarda haremlik-selâmlık uygulamasının olması	10	17
Büyük nişanlarda davul-zurna getirilmesi	4	7
Toplam	60	*100*

Tablo 7'ye bakıldığında katılımcılar; kız istemede genelde eğlence olmadığını, kız istemelerde ve küçük nişanlarda hem kız hem de erkek tarafı için eğlenmenin sadece hane halkının kendi arasında el çalıp, oynamasından ibaret olduğunu söylemiştir. **KE9** bu konuda "*... bizim dönemimizde kız istemede sazlı, sözlü şey yoktu sadece gidilip kız istenilirdi o kadar... bizim zamanımızda nişanda olan mevcut eğlenmeler erkek evi kendi çevresini çağırır, kız evi kendi çevresini çağırır toplu bir halde gençler, ihtiyarlar, kızlar, erkekler kendi aralarında söyleyip oynarlar yani müzik falan yok... bizim zamanımızda def vardı, def çalıp oynarlardı...*" demiştir.

Katılımcılar büyük nişandaki eğlenmelerde haremlik-selamlık uygulamasının olduğunu, davulla zurnayı durumu iyi olanların getirebildiğini ve davulla zurnanın köylerde nadiren görüldüğünü, şehir merkezinde ise daha çok görüldüğünü ifade etmiştir. Öğrenci velileri, kız isteme ve küçük nişanların çalgısız olduğunu, kasetçalar o zamanki ismiyle teypler ve plaklar vasıtasıyla eğlenildiğini de dile getirmiştir. **KE4** bu konuda "*Müzik, eğlenme bir teyp götürürlerdi daha önce bir kaset vardı, o kaseti bırakırlardı, bir iki parça oyun havasıyla el çalıp, bir iki tur atarlardı o kadar davul, zurna şey böyle saz ekibi falan götürme yoktu...*" diye belirtmiştir.

Katılımcılar Van merkezde çoğunlukla def, darbuka ve cümbüş çalındığını, Defçi Zekiye (Zeko), Cümbüşçü Kör Aslan ve Davulcu Tosun'un da o dönem eğlencelerinde yer aldığını söylemiştir. Araştırmadan elde edilen verilerde, o dönemde şarkıların ve türkülerin genelde sözle (ağızla) söylenildiği, ağızla söylemenin bir kişinin söyleyip diğer bir kişinin çevirmesi (Türkçeye çevirme) şeklinde gerçekleştiği, köylerde ve kırsalda bunlara dengbej isminin verildiği de ortaya çıkmıştır. Bu konuda **KK23** de "*Kız istemede ağızla söylerdiler, defle söylerdiler mesela öyle halay çekerdiler... aynı öyle halayla, ağızla, deflen söylerdiler işte şarkı söylerdiler eski türküler aynı... Gelenekleri o zamanlar mesela var idi "atları getirin paytonu koşak böyle şöyle" derdiler öyle eski türküler "yazıma düşmüyor" evet öyle..."* diye söylemiştir. **KK55** ise "*Müzik vardı mesela çalgıcılar vardı gelirdik… Aslan diye bir çalgıcımız vardı her düğüne giderdi, gözleri görmezdi Kör Aslan derdiler cümbüş çalardı… bir de def çalardı Zeko derlerdi…*" demiştir.

Katılımcıların kız isteme ve nişan aşamasında yapılan ikramlar ile yemek ve hediyeleşme âdetleriyle ilgili görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, kız isteme ve nişan aşamasında konuklara nelerin ikram edildiği, ne tür yemeklerin verildiği ve bu gelenekler kapsamında nelerin yapıldığı sorulmuştur. Elde edilen bulgular aşağıda Tablo 8'de frekans ve yüzdeleriyle birlikte gösterilmiştir.

Tablo 8. *Katılımcıların Kız İsteme ve Nişan Aşamasında Yapılan İkramlar ile Yemek Âdetlerine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Çay	39	16
Yemek verme	38	15
Pasta	29	12
Çerez	28	11
Tatlı (Baklava, sütlaç vb.)	26	10
Şeker (Şekerleme)	14	6
Limonata	11	4
Lokum	11	4
Bisküvi	11	4
Şerbet	10	4
Meyve Suyu	6	2
Ayran	6	2
Kahve	5	2
Börek	5	2
Çikolata	4	2
Meyve	4	2
Diğer	4	2
Toplam	251	100

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların, kız istemelerde ve nişanlarda daha çok yemek ve ikramlık olarak çay, pasta, çerez, ev yapımı baklava ve sütlacın verildiği görüşünü ifade ettiği görülmektedir. Bunun yanında katılımcılar ailelerin maddi durumu iyiyse kız isteme ve nişanlarda yemek verildiğini aksi takdirde ikramlıkların verildiğini söylemiştir. Öğrenci velileri, büyük nişanda özellikle her iki tarafın karşılıklı yemek davetinde bulunduğunu da dile getirmiştir. Çalışma neticesinde elde edilen verilerde, yemeklerde ise içli köfte, fasulye yemekleri, sarma (dolma), kavurma, pilav olduğu ve yanında cacık verildiği yine ailenin maddi durumu iyiyse büyük baş hayvan veya koyun kesildiği, duruma göre tavuk veya horoz gibi hayvanların kesildiği de belirlenmiştir.

Katılımcılar küçük nişanda erkek tarafından davetlilere yetecek kadar çerez, şeker, tatlı götürüldüğünü, çerezlerin karışık şekilde tabaklara bırakıldığını bazen poşetlendiğini bazen de kız tarafından kadınların bellerine bir önlük bağlayarak bu çerezleri dağıttıklarını da beyan etmiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı görüşleri de şöyledir: **KE4** bu konuda "*Bizim dönemimizde hazırlık, kız evine aitti... eğer nişana gidildiğinde genelde öğleden sonra gidiliyordu eğer akşama kalınsaydı yemek vaktine denk gelseydi; kız tarafı, bir koyun keserdi işte fasulye, pilav bu tür yöresel yemeklerden misafirlerine ikramda bulunurdu… aileler az kişi gelirseniz karşılarız, çok kişi gelirseniz çaya yani öğleyle-akşam arası gelin derlerdi… zaten maddi durumları iyi olsaydı yemek vaktinde gelin derlerdi...*" demiştir. **KE2** de "*... Kız istemede bizim zamanımızda hayvan keserdiler güzel bir yemek yapardılar, pilav olsaydı pilav sulu yemekle beraber ikram ederdiler... Bizim nişanda konuklara verilen ikramlar şeker ondan sonra onun çereziydi. Çerezde de zaten fıstığı vardı, üzümü vardı, çekirdeği vardı... köylerde bıçırık şimdiki ekmek, gofret ve çörek de verilirdi...*" diye belirtmiştir. **KE3** de "*Konuklara yapılan ikramlar baklava falan pastalar yapılırdı yine aynen börek yaparlardı böyle otururlardı işte o yemeğe çağrılırdı… dedim ya az evvel çay, Van'ın çaydır, pastadır ve yemeğe çağırdınsa içli köfteler bazen fasulye yemekleri veya bir tavuk falan kesilir veya bir koyun... zengin ailelerde hayvan falan kesilirdi yani böyle gelenekler devam ediyordu…*" diye söylemiştir. **KE7** de "*İkramda şerbet sunulurdu bir de çerez dağıtılırdı onun haricinde bir şey yoktu... leblebi vardı, çekirdek vardı, o tatlı leblebilerin bir çeşidi vardı oydu başka da yoktu... kız istemeyle, nişanda aynı şeyler dağıtılırdı farklı bir şey yapılmazdı...*" demiştir.

Görüşme yapılan katılımcılara, kız isteme ve nişanda hediyeleşme gelenekleriyle birlikte bu gelenekler kapsamında hediye olarak verilenlerin neler olduğu sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. *Katılımcıların Kız İsteme ve Nişan Aşamasında Hediyeleşme Geleneklerine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Kumaş (Elbiselik)	31	14
Gömlek	25	11
Mücevherat (Takı-Altın-Bilezik)	23	11
Çorap	20	9
Ayakkabı	11	5
Etek (Entari-Fistan-Dere)	10	5
Başörtü (Yazma-Eşarp)	10	5
Takım elbise	10	5
Hayvan (Koç, koyun vb.)	7	3
Namazlık (Seccade)	6	3
İç çamaşırı	6	3
Silah (Tabanca)	5	2
Saat	5	2
Ev eşyaları (Yorgan, Karyola Takımı, halı, büfe, sehpa vs.)	4	2
Patik	4	2
Havlu	3	1
Şeker (Torba)	3	1
Kasetçalar (Teyp-Plak)	2	1
Diğer	30	15
Toplam	215	100

Katılımcılar kız istemede hediyeleşmenin olmadığını, kız verilmesi onaylandıktan sonra mahalli şiveyle kespiçte (kesbiç) istenilecek hediyelerin ve başlık parasının belirlendiğini ifade etmiştir. Öğrenci velileri, kespiçte belirlenen miktarın kız tarafınca çeyize hazırlık için kullanıldığını ve kız tarafının yüzük takılması için gün verdiğini de dile getirmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılar erkek tarafının kız tarafının tüm üyelerine hediyeler aldığını, kız istemede daha çok kumaş götürüldüğünü ve büyük nişanda fazla miktarda hediye verildiğini de söylemiştir. Öğrenci velileri, belirlenen hediye ve miktarına helat (ğelet) ismi verildiğini, bu hediyeleşmelerin karşılıklı olduğunu ve kız tarafının nişan bittikten on, on beş gün sonra bohçalar hazırlayarak erkek tarafına hediyeler gönderdiğini de belirtmiştir.

Katılımcılar erkek tarafının kız istemeye gitmeden önce aralarında yemek verdiklerini ve toplanan parayla kız tarafının helat (başlık, hediye) miktarını karşıladıklarını beyan etmiştir. Ayrıca katılımcılar kızın yakınlarına başlık olarak çekfav (çeğhelan) dedikleri silahla koç hediye edildiğini, kızın annesine bir tam altın veya bilezik verildiğini ve başlığın farklı bir adlandırması olan süt parasının alındığını da söylemiştir. Bu konuya ilişkin katılımcı görüşleri de şöyledir: **KK10** bu konuda "… *Hediyeleşme işte bizde helat derler, oğlan tarafının kaç kişi varsa beş kişi varsa beş kişiye alınır, on kişi varsa on kişiye alınır, kız tarafı da biz de onlara alıyorduk onlar da bize alıyordu genelde gömlek, elbiselik, kumaştı… nişanda yoktu daha*

önceden zaten kız istemede konuşulmuştu... işte bu gelecek, bunu alacaksın, bu kadar bilezik alınacak, bu kadar hediye alınacak gibi bunlar zaten başta konuşulmuştu daha sonra hediyelerini nişanda gelip bırakıyorlardı …" diye ifade etmiştir. **KK15** de "… *erkek tarafının da hediyeleri farklıydı kız tarafının da farklıydı mesela altın verilirdi, kumaş verilirdi veyahut erkek tarafı kız evine getirirdi, kız evi de tabi onlara sonradan mesela düğünden sonra hediyelerini verirdi, nişanlılık döneminde hediye verilmezdi... oğlan evi geldiğinde mesela kızın bütün kardeşleri olsun anne babası olsun gelin tarafına farklı hediyeler getirilirdi, kız tarafı da hediyelerini düğünden sonra verirdi… aynen böyle oldu bizim bohçalarımız vardı tabi aile kaç kişi ise mesela içinde yazma, patik, gömlek, seccade, lif ve kaneviçe konurdu... bunun yanında bluz, yelek, pirinç, yağ, kazak, çiçek, ayna, sabun, mendil, pantolon, tarak bırakıldığı da olurdu... bu şekilde bohçalar böyle güzelce süslenir herkesin hediyesi ayrı ayrı verilirdi…"* demiştir.

Katılımcıların düğün öncesi hazırlıklar ile ilgili görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, düğün öncesi elbise, fotoğraf çekimi, hamama gitme ve kına gecesi ile ilgili yapılan hazırlıklar hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12 ve Tablo 13'te verilmiştir.

Katılımcıların düğün öncesi elbise hazırlığı hakkındaki görüşleri şöyledir:

Tablo 10. *Katılımcıların Düğün Öncesi Elbise Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Erkeklerin genelde düğün öncesi takım elbise alması	20	33
Şehir merkezinde gelinlik giyilmesi	15	25
Kırsalda gelinlerin mahalli kıyafet giymesi	14	23
Erkek tarafının kız tarafını düğün alışverişine çıkarması	11	19
Toplam	60	*100*

Tablo 10 incelendiğinde katılımcılar; elbise hususunda erkeklerin genelde takım elbise giydiğini ve bunların şehir merkezinde terzilere diktirildiğini ifade etmiştir. Şehir merkezinde gelinlik bulunduğunu ve bu gelinliklerin kiralanabildiğini de dile getirmiştir. Bu konuda **KE4** "*Benim kendi düğünüme on, on beş gün kala terziye gittik tabi ben takım elbiseyi ilk düğünümde giydim o zamana kadar takım elbise yoktu... doğru düzgün bir ayakkabı bile bulamıyorduk, potin dediğimiz şu an kundura dediğimiz ayakkabıları giyemiyorduk, ben düğünüme bir kravat, gömlek, bir kat elbise aldım..."* demiştir. **KE3** de "*Ben bir siyah kat elbise giymiştim beyaz gömlekle, hanıma da bir gelinlik kiraladık, giydirdik…"* diye ifade etmiştir.

Katılımcılar genel itibariyle imkânların her yerde sınırlı olduğunu özellikle de kırsalda (köylerde) şartların çok zor olduğunu, gelinlerin daha çok mahalli kıyafet giydiklerini, gelin kıyafetinin genelde uzun entari, kumaştan yapılan birkaç ayrı desenli rengi olan fistan (dere) ve entari olduğunu da belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcılar bu kıyafetin üzerine duvak örtüldüğünü, duvağın genelde kırmızı renkte olduğunu ve tülbentle gelinin başı etrafına sarıldığını da söylemiştir. Araştırmadan elde edilen verilerde, gelin tarafının elbiselerini genelde erkek tarafının aldığı, düğüne belli bir süre kala kız evine gidildiği ve kızın yakın akrabaları alınarak düğün alışverişine çıkıldığı da ortaya çıkmıştır.

Katılımcılar düğün öncesi alınanların kız evine bir-iki gün önceden gönderildiğini, gelinlerin bu getirilenleri giydiğini ve kızlara genelde etek, bluz, kumaş, pardösü, başörtüsü vs. alındığını da söylemiştir. Ayrıca katılımcılar maddi durumu iyi olanların gelin kıyafeti diktirebildiklerini, durumu iyi olmayanların evlerde gelinliğe benzer kıyafetler dikmeye çalıştıklarını ve bunları hazırladıklarını da dile getirmiştir. **KE$_6$** bu konuda "*Şimdi elbise konusunda zaten damat gitmez, damadın annesi, yengesi, ablası veyahut bacısı giderdi, kızı evinden alır ve çarşıya alışverişe götürürlerdi... etek, bluz alınırdı ondan sonra eğer kumaş isterse kumaş parçaları alınırdı… o zaman terzilere diktirilirdi böyle konfeksiyonlar fazla yoktu..."* diye belirtmiştir.

Katılımcıların düğün öncesi fotoğraf çekimi hazırlığı hakkındaki görüşleri de şöyledir:

Tablo 11. *Katılımcıların Düğün Öncesi Fotoğraf Çekimi Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Fotoğrafçıların sadece şehir merkezinde olması	27	45
Durumu iyi olanların fotoğraf çektirebilmesi	17	28
Köylerde çekim yapılamaması	11	18
Fotoğrafların ilkel tarzda olması	5	9
Toplam	60	*100*

Tablo 11'e bakıldığında katılımcılar; o dönemde fotoğrafçıların sadece şehir merkezinde bulunduğunu, sayılarının az olduğunu, her saatte bulunmadığını ve maddi durumu iyi olanların getirebildiğini söylemiştir. Bunun yanında katılımcılar bu fotoğrafların ilkel tarzda olduğunu, dijital çekim yapılamadığını, çıkarılmasının günler aldığını ve çoğunlukla yandığını da dile getirmiştir. Öğrenci velileri, makinesi olanların nadir de olsa kendi fotoğraflarını çekebildiğini ve bu fotoğrafların genelde siyah-beyaz olduğunu da belirtmiştir.

Katılımcılar maddi imkânların yetersizliği nedeniyle kırsalda (köylerde) fotoğraf çekiminin yapılamadığını ve kırsalda genelde fotoğrafçı bulunmadığını da beyan etmiştir. **KE$_3$** bu konuda "*... fotoğraf çekemedik o zamanda... gelinle damat kol kola girer, gider fotoğraf çektirirdi ama fotoğrafçı da Van'da üç tane miydi, iki tane miydi fazla yoktu, geç*

saate kaldınsa onu da kaçırıyordun biz de o saatler geç saate kalmıştık, o fotoğrafı çekmeye zamanımız da olmadı nişanlılık fotoğrafımız var ama evlilik fotoğrafımız yok..." diye söylemiştir.

Katılımcıların düğün öncesi hamama gitme hazırlığı hakkındaki görüşleri de şöyledir:

Tablo 12. *Katılımcıların Düğün Öncesi Hamama Gitme Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Gelinin bir yakınının evinde banyosunun yaptırılması	21	35
Hamama gitmenin gelinin yakın çevresi tarafından yerine getirilmesi	18	30
Damat hamamı diye bir geleneğin olmaması	11	18
Gelinle damadın banyolarının düğünden önce yaptırılması	10	17
Toplam	60	*100*

Tablo 12 incelendiğinde katılımcılar; o dönemde genelde hamam olmadığını, gelinin bir yakınının evine götürüldüğünü, burada geline ve kız tarafından gelen bayanlara banyolarının yaptırıldığını ifade etmiştir. Bu uygulamanın zamanla bir gelenek haline geldiğini ve bu isimle anıldığını da dile getirmiştir.

Katılımcılar hamama gitme hadisesinin gelin tarafı, ailesi, çevresi ve yakın arkadaşlarınca yerine getirildiğini, gelin ve damada düğünden bir gün önce banyolarının yaptırıldığını da beyan etmiştir. Ayrıca katılımcılar damadın hamamı diye bir geleneğin olmadığını da söylemiştir. **KK$_{51}$** bu konuda "*Hamama gitme düğünden, kına gecesinden bir gün önce akrabamız vardı benim hamamımı aldı işte gece gittik orada kaldık banyo falan yapıldı işte gençler kendi aramızda biraz eğlendik ..."* diye ifade etmiştir. **KE$_{4}$** de "**...** *sağdıçlar seçildikten sonra pazar günü sabah erken saatte damadı hamama götürürlerdi, banyosunu yaptırırlardı, tıraşını berberde yaptırdıktan sonra damatlıklarını giydirirlerdi..."* diye belirtmiştir.

Katılımcıların düğün öncesi kına gecesi hazırlığı hakkındaki görüşleri de şöyledir:

Tablo 13. *Katılımcıların Düğün Öncesi Kına Gecesi Hazırlığı Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Kına gecesinin düğünden bir gün önce kız tarafında yapılması	11	18
Her iki tarafta coşkulu eğlenceler düzenlenmesi	10	17
Damadın kız evine götürülmemesi	8	13
Gelinle damadın kınalarının ayrı yapılması	8	13
Gelinin avucuna para veya altın bırakılması	7	12
Kınada ikramların kız evi tarafından yapılması	5	8
Maddi durumu iyi olan ailelerin yemek vermesi	5	8
Kına gecesinde damat evinden bayanların gelin evinde kalması	4	7
Kına gecesine basalya (bastalya) adı verilmesi	2	4
Toplam	60	*100*

Tablo 13'e bakıldığında katılımcılar; kına gecesinin düğünden bir akşam önce gelin evinde yapıldığını, önce erkek tarafında çalınıp söylendiğini, gece on gibi kız evine gidildiğini ve kına gecesinin her iki tarafta yapıldığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılar gelinle damadın kınalarının ayrı yapıldığını, damadın kız evine gitmediğini ve kınasının kendi evinde yakıldığını da dile getirmiştir. Öğrenci velileri, kınada ikramların kız evi tarafından yapıldığını, maddi durumu iyi olan ailelerin yemek ikramında bulunduğunu ve kına gecesine basalya (bastalya) isminin verildiğini de belirtmiştir. **KE3** bu konuda "*... Kına gecesi kadınlar bir araya gelir, gelini ortaya alırlardı... Orta Anadolu'da falan yapıldığı gibi bizde de aynısı yapılırdı… gelinin eline altın veya para falan bırakılır, kınası yakılırdı, kadınlar oynardı, başında dönerdi... kendi aralarında düğün dernek gibi bir şeyler yaparlardı...*" diye söylemiştir. İkramlar konusunda **KK51** de "*... Kına gecesinde oğlan tarafının hazırladığı bir kına vardı... Kına gecesinde ikramı kız evi yapardı... çerez falan dağıtılırdı, limonata başka bir şey yoktu yani ikramımız pasta vardı*" diye belirtmiştir.

Katılımcılar damat tarafının kız tarafına giderken coşkulu bir şekilde eğlenceler (darbuka, fener alayları, şakalaşmalar) ve farklı oyunlarla gittiklerini, genelde sözle (ağızla) türküler ve şarkılar söylediklerini sonrasında tekrar damat evine gelerek eğlenceye devam ettiklerini de beyan etmiştir. Bu konuda **KK55** "*…defti yani darbuka çala çala giderdiler... bütün millet de onların arkasında... yollarda elektrik de yoktu işte mumlar ellerinde, el feneri, fener de vardı o zaman fenerlerle giderlerdi oğlanın evine, kız evine basaliyaya giderlerdi... damadın da kınası ayrıydı erkek arkadaşları damadın kendi evinde yaparlardı…*" demiştir.

Katılımcılar kına gecesinde çerez dağıtıldığını, gelinin avucuna paranın yanı sıra altın bırakıldığını da belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar damadın birinci derecede yakını olan birkaç bayanın kına gecesi gelinin evinde kaldıklarını, gelinin kınasını yakarak düğün sabahı gelinle birlikte damat evine geri geldiklerini ve bu süreçte genelde imam nikâhı kıyıldığını da söylemiştir. Bu konuda katılımcı görüşleri de şöyledir: **KE39** bu konuda "*...büyüklerine yani biz toy başı diyorduk, hanımıyla beraber kızın evine gidiyordu… Allah'ın emrine göre yapılıyordu yani nikâh kesmeden kızı, oğlanın yüzüne getirmiyorduk... o zaman usul böyleydi…"* diye ifade etmiştir.

Katılımcıların çeyiz ve çeyiz hazırlığına ilişkin görüşleri.

Görüşme yapılan katılımcılara, çeyiz ve çeyiz hazırlığına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. *Katılımcıların Çeyiz ve Çeyiz Hazırlığına İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Çeyiz hazırlığının kız tarafınca yapılması	23	39
Çeyizi düğünden önce kız tarafının sergilemesi	10	17
Çeyizin verilen başlık parasıyla hazırlanması	8	13
Çeyize kız isteme ve nişanda istenen hediyelerin getirilmesi	7	12
Çeyizi görmeye gidenlerin hediye götürmesi	5	8
Çeyizlerin imece usulüyle ilân edilerek tamamlanması	4	6
Köylerde sergi olmaması	3	5
Toplam	60	*100*

Tablo 14 incelendiğinde katılımcılar; gelin tarafının düğün günü gelinceye kadar ufak tefek ev gereçleri ile yün yıkanması ve yorgan hazırlığı yaptığını ifade etmiştir. Öğrenci velileri, genç kızların çeyiz hazırlığına yıllar öncesinden başladığını ve bunda çevre yönlendirmesinin etkili olduğunu da dile getirmiştir. Bu konuda **KK$_{55}$** "*Çeyiz hazırlama… okula gidiyorlarsa ben gitmedim, bilmiyorum ama kızlar... çeyizlerini kendileri evde hazırlardı; annesi keserdi, biçerdi verirdi eline, onlar da oturur kanepçe işlerdi, sarma yapardı... beceriyorsa kendi dikerdi, hazırlardı yer yatağını ise konu komşu yapardı… yorgan yapılırdı, yorgan yapıldıktan sonra düğün zamanı geldiğinde komşular çağrılırdı, oturur beraber çeyizlikleri komşuları dikerdi…"* demiştir.

Katılımcılar düğünden birkaç gün önce gelin tarafının tanıdıklarına çeyizin olacağı günü haber verdiklerini, bunun şimdiki gibi davetiye ya da telefonla mesaj gönderme şeklinde olmadığını, gelin tarafından birkaç kişinin mahalleyi veya köyü gezerek falanca gün çeyizimiz var diyerek insanları davet ettiklerini de söylemiştir. Araştırma neticesinde elde edilen verilerde, çeyize gidenlerin maddi güçlerine göre küçük çaplı hediyeler götürdükleri, bu hediyelerin para veya altın olmadığı daha çok el işleri kaneviçe, dantel, etamin işlemeleri ve orlonla yapılan eşya örtüleri olduğu da belirlenmiştir. **KK$_{10}$** bu konuda "*Şimdi benim küçük yaşta evlendiğim için hiç çeyizim yoktu... bizde on beş var yani on beş gün nişan arası veya süreci o arada da düğün hazırlığını yapıyorsun işte orda komşuları çağırıyoruz "gelin on beşe" diye onlar hediye getiriyorlar mesela bizim aldıklarımızla, onların getirdiğiyle bir çeyiz oluşuyor… hediyeler mesela kimisi demlik getirirdi, kimisi bardak getirirdi, kimisi tabak getirirdi mesela havlu, patik, çorap böyle şeyler yani çeyizi tamamlamak için…" diye ifade etmiştir.* **KK$_{50}$** *de "…mutfak takımından tut karyola takımına, tülbente, havlulardan, banyo takımına, hamam örtüsünden, nakışlı, dantelli, setenli süslenmiş örtülere kadar vardı... sandığımın içini dolduracak şekilde takımlar yapıldı, mutfak eşyasından, gardırobundan,*

halısından, perdesinden... tabi ki başlık verilmişti, çeyizde halısı bir odayı döşeyebilecek kadar olurdu ayrıca kaşık, çatal, tabak gibi mutfak eşyaları tamamlanırdı şimdiki gibi şık, lüks olmazdı…" diye belirtmiştir.

Katılımcılar maddi durumu iyi olanların küçük çaplı ev eşyaları götürdüğünü, çeyizlerin sergi şeklinde düzenlendiğini ve daveti kız tarafından bayanların yaptığını beyan etmiştir. Kız isteme ve nişanda belirlenen hediyelerin (helatların) getirildiğini, önceden belirlenen ve kız tarafına verilen başlık parasıyla çeyiz hazırlığı yapıldığını da ifade etmiştir. **KK52** bu konuda "…*onlar başlık verdiler... babam verdi çeyiz aldılar; gardırobuydu, demir yatak vardı şu andaki yataklar değil… iki tane çeyiz sandığı bırakıyordular ondan sonra dikiş makinemiz vardı ondan sonra çamaşır makinesi yoktu, bulaşık makinesi yoktu, buzdolabı yoktu. Gaz ocağı vardı büyük gaz ocakları vardı, küçük tüplere benzeyen ondan sonra benim babam gitti büyük tüp aldı getirdi, soba getirdi... ekmek sacı bizde âdetti babam getirmişti ondan sonra ateş mangalıydı, yün tarağıydı…*" diye ifade etmiştir.

Katılımcılar imece usulü yardımlaşmayla çeyizlerin tamamlandığını, çeyize gelenlerin ve hediye getirenlerin ilan edildiğini, köylerde sergi olmadığını ve çeyizliklerin bir tepsiye bırakılarak köyün kadınları tarafından ahaliye gösterildiğini de dile getirmiştir. Bu konuda **KK16** "*… bizim dönemimizde sergi yoktu. Bir tepsiye bırakırlardı, köyün kadınları otururdu, siniyi ortaya bırakırlardı ve hediyeleri birer birer gösterirlerdi. On on beş tane çorap, on on beş tane elbiselik, on on beş tane gömlek bu gelinin hazırlığıydı…*" diye söylemiştir.

Katılımcılar çeyize bırakılan eşyaları teferruatlı bir şekilde tasnif de etmiştir. Bu konuda **KK29** "**...** *takımlar, beyaz örtüler, çarşaflar, dantel takımları, kaneviçe takımları ondan sonra işte bunları diziyoruz sandığımıza yine damada bohça hazırlanırdı bizim zamanımızda… bir takım pijama vardı, iç çamaşırı, bir mendil, bir çorap, bir de namazlık bunları işte bırakırdık erkeğe, yakın akrabalara hepsine biz küçük hediyeler hazırlardık ve dağıtırdık, el öpmeye gider dağıtırdık zaten evin halkına da yine öyle bohçalar vardı… düğünden önce kız tarafı nişan takıldığı gün çeyiz yapmaya başlıyordu... o zaman çok çeyiz yapıyorduk şimdiki gibi her şey hazır değildi, gece on ikiye kadar lamba ışığında oturur dantel işlerdik... mutfak takımıdır, kaneviçe takımıdır, oturma odası işte çorabıdır, patiğidir, dantelidir... çeyiz sergilenirdi herkes gelip ziyaret etsin akrabalar görsün diye...*" demiştir.

Katılımcıların düğünden önce kız ve erkek tarafında yapılan genel hazırlıklara ilişkin görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, düğünden önce kız ve erkek tarafında yapılan genel hazırlıklara ilişkin görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. *Katılımcıların Düğünden Önce Kız ve Erkek Tarafında Yapılan Genel Hazırlıklara İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Eşlerin kalacağı evin hazırlığının yapılması	30	50
Düğünlerin ev önlerinde yapılması	12	20
Düğünün her türlü hazırlığını damat evinin yapması	10	17
Düğüne çağırılacakların gezilerek sözle davet edilmesi	8	13
Toplam	60	*100*

Tablo 15'e bakıldığında katılımcılar; düğünden önce eşleriyle hayatlarını sürdürecekleri evin hazırlığını yaptıklarını ifade etmiştir. Öğrenci velileri, bu sürecin evin düzeni, tamiratı, yenilenmesi ve eşyalarının tamamlanması gibi hazırlıklarla geçtiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar eskiden büyük aile halinde bir evde yaşandığını, ayrı ev olmadığını, gelinlerin ev içine gittiğini, ayrı eve çıkan veya zamanla ayrılanların nadiren görüldüğünü de söylemiştir. Öğrenci velileri, düğüne birkaç gün kala evlerde temizlik yapıldığını, düzenleme ve yenileme işlemlerinin daha çok gelinle damat odası için müşterek şekilde yapıldığını da beyan etmiştir. **KE4** bu konuda "*... düğüne birkaç gün kaldığında evde bir temizlik yapılırdı, evlerde o zaman boya olmazdı, evin tamamına bir badana yapılırdı, damada ayrılan oda perdeleri yenilenirdi, bir tane halı serilirdi işte aile bireyleri, maddi durumları iyiyse kendilerine kıyafet alırlardı…*" demiştir.

Katılımcılar düğünlerin genelde ev önlerinde yapıldığını, bu nedenle bahçe temizliğinin yapıldığını, sandalyelerin ve masaların hazırlandığını da dile getirmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerde, çay servisi yapılacak yerlerle halay çekilecek yerlerin hazırlığının yapıldığı, düğüne bir hafta kala yemek verilecek yerlere branda çekildiği ve ışıklandırma yapıldığı, köylerde tandır evlerinin yakıldığı ve ekmek yapıldığı da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda katılımcılar yemek hazırlıkları yapıldığını, yemek için daha çok küçükbaş hayvan kesildiğini, büyükbaş hayvanı ise gücü yetebilenlerin kesebildiğini ve düğün yemeği için gerekli hazırlıkların yapıldığını da beyan etmiştir. Ayrıca katılımcılar yakın, tanıdık ve akrabalardan düğüne gelecek misafirlerin tek tek gezilerek sözle davet edildiğini, herkesin el birliğiyle düğünün tüm aşamalarına yardımcı olduğunu da ifade etmiştir. **KE28** bu konuda "*Düğün öncesi bizde böyle hazırlık şu anki şartlara göre yoktu… bizde düğün hazırlıkları o zamanki şartlara göre evde yapılırdı, düğün salonu yoktu evlerde yapılırdı; evlerdeki temizlik yapılırdı, yemek hazırlıkları yapılırdı, koyun kesilirdi, sığır kesemezdi kimse tabi gücü yetmezdi... misafirler davet edilirdi...*" diye ifade etmiştir.

Katılımcılar köylerde eskiden erkek tarafında kına gecesinin yapılmadığını, düğün hazırlığı olarak sadece temizlik yapıldığını, köyde milletin toplandığını, yemek için hayvan

kesildiğini ve bunları damat evinin yerine getirdiğini de beyan etmiştir. Öğrenci velileri, düğün öncesi gelin için gerekli takının alındığını, geline ve ailesine gidecek hediye paketlerinin düzenlendiğini ve gelin geldikten sonra verilecek ikramlıklar için tatlı ve meyve hazırlandığını da belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar yemek hazırlığı kapsamında aşçılar tutulduğunu, davulcu ve zurnacı tedarik edildiğini de söylemiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı görüşleri de şöyledir: **KK30** bu konuda "... *bir şeker torbası gelirdi, şeker isterdi kız tarafı, bırakılırdı güzel bir kutunun içine güzelce süslenirdi âdet öyleydi eskiden… bize kumaş alınırdı gelin için kumaşlar sarılırdı o kutuya, güzel şeylerle sarılırdı ondan sonra taksi yoktu güzel faytonlar vardı onları getirir şekeri indirirlerdi…*" diye belirtmiştir. **KE59** ise "... *gelin için altınlar yani takılar alınırdı daha önceden hazırlanırdı; gelin için kıyafetler, ailesi için gidecek hediyeler alınır, hazırlanırdı ondan sonra gelin geldikten sonra yapılacak olan ikramlar, tatlılar işte meyveler hazırlanırdı, yemek hazırlığı yapılırdı… yemek için aşçı tutulurdu, düğünde davul zurna hazırlığı yapılırdı... ikrâm edilecek çaylar için ayrı bir yer de hazırlanırdı...*" demiştir.

Katılımcıların düğünlerin başlaması ve düğün süreciyle ilgili görüşleri.

Görüşme yapılan katılımcılara, düğünlerin başlaması ve düğün süreciyle ilgili görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. *Katılımcıların Düğünlerin Başlaması ve Düğün Süreciyle İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Düğünlerin genelde üç gün devam etmesi	97	41
Düğüne yakın aile çevresinin çağrılması ve erkeklerin damat evinde bayanların kız evinde eğlenmesi	40	17
Davetlilerin sözle şeker dağıtılarak çağrılması	32	13
Gelin getirmelerde farklı geleneklerin uygulanması	28	12
Düğün gününde kız tarafından izin alınması	21	9
Köy düğünlerinde farklı uygulamaların ve eğlencelerin olması	20	8
Toplam	238	*100*

Tablo 16 incelendiğinde katılımcılar; düğünlerin iki gün, üç gün hatta bir hafta devam edenlerinin olduğunu, istisnalara rağmen genelde üç gün sürdüğünü ifade etmiştir. Öğrenci velileri, bazı düğünlerin bir hafta sürdüğünü bunun da genelde maddi durumları iyi olan zengin düğünleri olduğunu da söylemiştir. Katılımcılar, düğün pazar günü olacaksa cumadan başladığını ve pazara kadar devam ettiğini, düğüne yakın aile çevresinin çağrıldığını, erkeklerin genelde damat evinde bayanların ise kız evinde kendi aralarında üç günlük süreci eğlencelerle geçirdiklerini de dile getirmiştir.

Öğrenci velileri çalgının fazla olmadığını, akrabaların kendi aralarında doğaçlama oyunlar çıkarttığını, türküler söylediğini ve eğlendiğini de belirtmiştir. **KE2** bu konuda "*Şimdi bizim başlama süreci, düğün iki gün üç gün sürerdi... çalgı fazla yoktu... bunları bir odaya belli bir alana toplarlardı, kendileri akraba olarak aralarında oyun çıkarırlardı, türkü söylerlerdi... kendi hazırlıklarına o şekil devam ederlerdi tabi iki üç günü tamam olduktan sonra gidip mesela kınasıdır, gelinin kınası eğer köyde olsaydı akraba olarak toplanıp gidip köyde kınasını yaparlardı..."* demiştir. **KK52** de düğününün bir hafta sürdüğünü söylemiş ve bu konuda *"... yedi gün bir cumadan diğer cumaya kadar... yedi gün babam tarafından yemek verildi ...*" diye belirtmiştir.

Katılımcılar düğün sürecinin kına gecesi, hamama gitme ve gelin getirme şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda öğrenci velileri, şehir merkezindeki düğünlerin perşembe günü erkek evinde, cuma akşamı ise kız evinde başladığını, birinci gün çeyiz sandığının götürüldüğünü ve gelin tarafının hazırlığını yaptığını da dile getirmiştir. Katılımcılar ikinci gün gelinin berbere (kuaföre) götürüldüğünü, damadın da aynı şekilde hazırlığını yaptığını, resim çekildiğini ve gelinin hamamdan çıkartıldığını da söylemiştir. Öğrenci velileri, ikinci gün kına hazırlıklarının yapıldığını, kınanın fazla kalabalık olmadığını ve tanıdıklardan oluştuğunu, kına gecesinde genelde yemek verildiğini de belirtmiştir.

Katılımcılar üçüncü gün damat evinde toplanıldığını, kız evine gidildiğini ve gelinin getirildiğini akabinde yemek verildiğini de beyan etmiştir. Öğrenci velileri, takı töreninin yapılmasının ardından düğünün bittiğini ve kız tarafından gelenlerin evlerine götürüldüğünü de söylemiştir. Bu konuda **KE59** "…*genelde cuma günü düğünler başlar, cumartesi pazar devam ederdi... şimdi birinci gün cuma günü, gelin tarafına gidilir işte çeyiz sandığı götürülürdü gelin evine, gelin tarafı ona göre hazırlık yapardı; ikinci gün gelin, bir berbere götürülürdü, damat da kendine göre hazırlıklar yapardı, resimler falan çekilirdi... ikinci gün yine erkek tarafındaki bayanlar, kız tarafına gider, kına hazırlığı yaparlardı işte akşama doğru kına olurdu yine onlar eşliğinde eğlenirlerdi… üçüncü gün yani pazar günü saat on gibi bütün davetliler, damat evinde toplanır hani gidilecek yer uzaksa ona göre bir zaman ayarlanır, araçlarla gelin evine giderlerdi; gelin evinden gelini alıp, damat evine getirdikten sonra işte yemek faslı başlardı... yemekler, ikramlar yapıldıktan sonra takı töreni olurdu, takı törenine geçilirdi daha sonra işte hem gelin tarafı hem erkek tarafı, ortak bir alanda genelde tabi bizim o zamanki düğünler kır düğünleri olurdu, o alanda eğlenirlerdi… saat üçe, dörde doğru düğünler biterdi, gelin tarafı; erkek tarafı tarafından, araç kiralanarak tekrar evlerine kadar götürülürdü ondan sonra düğün biter, davetliler kendi evlerine giderlerdi...*" diye söylemiştir.

Katılımcılar köylerde kız tarafına gidilerek kına gecesinin yapıldığını, başka köylerde olanlara ise o zamanın imkânlarına göre traktörlerle, kağnı arabalarıyla ve atlarla gidildiğini de söylemiştir. Öğrenci velileri, kaç kişi varsa gidilen köyde misafir olarak kaldıklarını, o gece kına gecesinin yapılarak sabahleyin saat dokuz buçuk, on gibi gelinin alınarak getirildiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar düğün öncesinde kına ve çerez hazırlığı yapıldığını, köylerdeki düğünlerin üç gün üç gece eğlencelerle geçtiğini, düğünlere toy büyüğü ve hanımının yön verdiğini ve düğünün üçüncü günü gidilerek gelinin getirildiğini de beyan etmiştir. **KE44** bu konuda "*Şimdi iki aile arasında düğün günü kararlaştırılırdı... o düğün zamanında işte bir zaman bırakırlardı, şu zamanda gelini damat evine götürecez... o düğün öncesi damat tarafı toy beyi gönderirdi; toy beyiyle beraber iki tane üç tane de erkek tarafından bayan giderdi, gelini hazırlardı... kına gecesi yapılırdı; kına gecesinden sonraki sabah erkek tarafı giderdi kız tarafına, kız tarafından gelini damat evine götürme isteminde bulunurlardı... gelini kız tarafından alırlardı, gelini erkek tarafına getirirlerdi işleyiş öyleydi yani bir şenlik içinde gelirdi… başka köyün dışında olanlar da o zamanın imkânlarına göre arabalar da yoktu, traktörlerle, atlarla gidilirdi... en azından iki, üç gün falan sürerdi yani… eşimi traktöre bindirdiler işte eşyasıyla beraber eve kadar getirdiler…"* diye ifade etmiştir. Katılımcılar köylerde gelinlerin at arabası veya kağnılarla getirildiğini, köylerde gelini getirdikten sonra yemek verildiğini ve damadın hediyesinin verilmesiyle düğünün sona erdiğini de ifade etmiştir.

Katılımcılar davetlilerin sözle çağrıldığını, köylerde davetiye yerine aileler tarafından gençlerin eline bir mendil verilerek selam söylendiğini ve haftaya pazara düğünümüz var gibisinden tanıdıklara, akrabaya ve yakınlara haber gönderildiğini de ifade etmiştir. Öğrenci velileri, köylerde ruvi (tilki) denilen bir geleneğin olduğunu, ruvi olarak isimlendirilen şahısların düğün tarihini diğer bir köyde bulunan kız tarafına haber verdiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar bu şahısların erkek tarafından kimseye görünmeden ilgili haberi yetiştirmek zorunda olduklarını eğer yakalanırlarsa elbiselerinin çıkarılarak dövülmesi gibi çok ağır cezalara maruz kalabileceklerini de belirtmiştir. Araştırma neticesinde elde edilen verilerde, düğün zamanı geldiğinde kız tarafından izin alınması gerektiği ve bunun da âdetten sayıldığı, gelinin düğüne hazırlanmasında toy beyiyle hanımının (yenge) ve erkek tarafından birkaç bayanın yardımcı olduğu da ortaya çıkmıştır.

Katılımcılar düğünde para atma esnasında en büyük meblağı toy beyinin attığını, sonrasında para atacakların ise bu meblağın altında atmaları gerektiğini ve bunun da âdetten sayıldığını söylemiştir. Öğrenci velileri, davetiye bağlamında düğüne çağrılacak kişilere yarımşar kiloluk paketlerde şeker dağıtıldığını ve bu şekeri almanın davetiyeyle eş değer

tutulduğunu, gelinlerin genelde ev içine gittiklerini, ayrı eve çıkmanın ve kimsesi olmadığı için kız evine yerleşenlerin de nadir olarak görüldüğünü dile getirmiştir. **KK30** bu konuda "*Düğünlerin başlangıcında yarımşar kilo şeker alırdılar yani davetiye diye onu dağıtırdılar… bugün şu kişinin düğünü vardır diye şeker alınırdı ve düğüne gelinirdi…*" diye belirtmiştir.

Katılımcılar farklı gelenekler kapsamında damadın evin damına çıkarak gelin damattan korksun diye gelinin başına elma attığını ve çerez döktüğünü, evde tatlılık ve hoşluk olsun diye gelinin eve girerken elini şerbet veya bala batırarak kapı eşiğine sürdüğünü de belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar olacak ilk çocuğun erkek olması amacıyla gelinin kucağına erkek çocuk oturtulduğunu ve gelinle damadın ayaklarının dibinde tepsiyle birlikte bardakların da kırıldığını söylemiştir. **KK23** bu konuda "*... gelenek yani öyle elmaları toplardık, hazırlardık, elmaları şeye çardakta erkek tarafı çardakta damların üstüne oradan gelin gelende damat atardı gelinin kafasına… işte o da öyle damat yani atardı gelin gelirken... kapıya bal sürüyorlar, bardak kırıyorlar o da işte bir tatlılık getirsin eve, huzur getirsin... balı biliyoruz yani eve huzur olsun, tatlılık olsun, geçim olsun...*" diye söylemiştir.

Katılımcılar düğüne yakın akraba çevresinin geldiğini, onlara yemek ve çay ikramında bulunulduğunu ve bu aile çevresinin düğünün birinci günü sözle söyleyip eğlendiklerini ifade etmiştir. Öğrenci velileri, cumartesi günü davulla zurnanın getirildiğini, davulla zurnanın kına gecesi ve pazar günü çaldığını, pazar günü on ikide yemek verildiğini ve akabinde hediyeleşmenin olduğunu da dile getirmiştir. Katılımcılar hediyeleşmenin şimdiki gibi takı töreni şeklinde olmadığını ve şahısların ismen çağrılarak yapıldığını, masa üzerine bir mendil veya bir tepsi bırakılarak verilen paraların toplandığını ve yemekten sonra en fazla bir saat daha eğlenildiğini de belirtmiştir. Öğrenci velileri, pazar öğleden sonra düğünün bittiğini, köylerde eğlenceler kapsamında atların süslenerek yarıştırıldığını ve birinci gelene ödül verildiğini de beyan etmiştir.

Katılımcılar düğünden önce koyun veya sığır alınarak kesildiğini, koçların süslendiğini sonrasında kesimlerin yapılarak düğün yemeği hazırlığına başlanıldığını, genelde kavurmayla pilav verildiğini ve tandırlarda düğün ekmeği yapıldığını da söylemiştir. Bu konuda **KK45** "*Düğün tarihi zaten bellidir, düğüne bir gün kala damat tarafı ve yakın akrabaları gelini almaya gelirler... Öğleden önce gelirler, akşama kadar işte davullu zurnalı halaylar, oyunlar, eğlenceler olur... akşam yemeğinde et yemekleri olur, pilavlar, hoşaflar, lokum, bisküvi dağıtılır... damat tarafında da aynı hazırlık vardır işte yine davul zurna, def olur, dengbejler olur, eğlence olur yine damadın kınası yapılır… o gün akşama kadar yine eğlence, halaylar sürer, yemekler yenilir, ondan sonra davetliler dağılır...*" diye ifade etmiştir. **KE6** da "*… atlar süslenirdi, yarış yapılırdı yani gençler atlarıyla yarış yapardılar,*

birinci gelene ödül verilirdi ondan sonra koçlar süslenirdi, kesim yapılırdı, koçları keserdiler, kavurmalar yapılırdı, düğün yemekleri hazırlanırdı yani bizim zamanımızda bu şekildeydi... bizim zamanımızda köy düğünleri çok eğlenceliydi at yarışları olurdu, gençler çok eğlenirdi, doğaçlama oyunlar düzenlenirdi, şakalaşmalar olurdu ve düğünler şenliklerle geçerdi…" diye belirtmiştir.

Katılımcıların düğünlerdeki farklı uygulamalara (haremlik ve selamlık-damat tıraşı-gelin getirme) ilişkin görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, düğünlerdeki farklı uygulamalara (haremlik ve selamlık-damat tıraşı-gelin getirme) ilişkin görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. *Katılımcıların Düğünlerdeki Farklı Uygulamalara (Haremlik ve Selamlık-Damat Tıraşı-Gelin Getirme) İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Düğünlerde haremlik ve selamlık uygulamasının olması	51	18
Haremlik ve selamlığın yabancı olanlar için uygulanması	43	15
Düğün bitene kadar gelinle damadın bir araya gelememesi	40	14
Şehir merkezinde damat tıraşı geleneğinin olmaması	37	13
Köylerde damat tıraşının geleneksel olması	32	11
Gelinlerin farklı taşıtlarla getirilmesi	30	10
Gelini almaya damadın götürülmemesi	27	9
Gelin getirmelerde gelinin görülmesi ve hediyelerinin verilmesi	23	8
Gelin getirmelerde farklı uygulamaların görülmesi	3	2
Toplam	286	100

Tablo 17'ye bakıldığında katılımcılar; haremlik ve selamlık uygulamasının aile fertleri arasında değil de aileye yabancı olan insanlar yönüyle uygulandığını, aşiretle akraba düğünlerinde pek fazla görülmediğini ve erkeklerle bayanların bu düğünlerde bile sadece halay çekilirken bir araya geldiğini ifade etmiştir. Bunun dışında öğrenci velileri, erkeklerin ayrı bayanların ayrı bir odada oturduklarını, gelin ve damat arabasının ayrı olduğunu, düğün bitene kadar gelin ve damadın bir araya gelemediğini de dile getirmiştir. Katılımcılar düğün öncesinde dini nikah kıyılmadan gelin ve damadın birbirini göremediğini, bu uygulamanın daha çok mevlit verilen düğünlerde görüldüğünü de söylemiştir. **KE1** bu konuda "*Haremlik selamlık aile fertleri arasında değil de aileye yabancı insanlar kastediyorsak veya konu komşu, mahalleli, köylü tabi bayanlar ayrı erkekler ayrı yerde olurdu... düğün de olsa böyle etkinliklerde bir arada bulunmazlardı erkekler ayrı kendi aralarında bulunurlardı... gelin damat arabası bir değildi, gelin damadın arabasına binmezdi ya da damat gelinin yanına oturmazdı... damadın hep erkekler yanında oturur samimi arkadaşlarından sağdıç olarak tayin edilen iki kişiyle, bir samimi arkadaşı daha aynı vasıtaya binerdi ama ayrı araçlarla*

götürürlerdi ki düğün günü de damatla gelin bir araya gelmezdi akşam vaktine kadar…" demiştir.

Katılımcılar damat tıraşı diye özel bir tıraş olmadığını, damadın tıraşını kendisinin yaptığını ve bunu sağdıçlar vasıtasıyla yerine getirdiklerini de belirtmiştir. Öğrenci velileri, şehir merkezinde berberlerin olduğunu, damadın hamamdan sonra sağdıç tarafından berbere götürüldüğünü de beyan etmiştir. Katılımcılar köylerde ise sağdıçların berber veya bilen bir kişiyi getirdiklerini, damadın bahçede bir sandalyede oturtulduğunu ve tıraşının yapıldığını da ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar bu tıraşın âdetten sayıldığını ve tıraş esnasında damada şakalar yapıldığını, yüzüne çamur veya pislik sürüldüğünü de söylemiştir. **KE5** bu konuda *"... damat tıraşı işte cumartesi günü akşam sağdıçlar damadı alır, kendi evlerinde götürüp yatırırlardı, pazar günü sabah erkenden damadı alır götürürlerdi hamama, hamamda on beş yirmi arkadaş damada banyosunu yaptırdıktan sonra alıp getirirlerdi oğlan evine... bahçede kurarlardı sandalyeyi, berber gelir bahçede tıraşı yapar, damadın arkadaşlarını, sağdıçları tıraş eder ondan sonra damat çıkar evden giyinir, çıkardı halkın içine, damat tıraşı böyleydi eskiden..."* diye söylemiştir. **KE9** da "*...çünkü halkın o damat tıraşını bizim eski geleneklere göre mutlaka görmeleri lazımdı... damat tıraşını yaptıkları zaman böyle neşe içerisinde yapılırdı damada hani çeşit çeşit şakalar yapılırdı, hakaretler yapılırdı acaba kızacak mı kızmayacak mı diye... mesela sabun yerine çamur sürerlerdi yüzüne pislik sürerlerdi, damadın nabzını alırlardı, ustura yerine kaşıkla tıraş yaparlardı halkın gülmesi için...*" diye ifade etmiştir.

Katılımcılar gelin getirme konusunda ise o zamanın imkânlarına göre gelinlerin atla, arabayla veya traktörle getirildiğini ve şehir merkezinde önceleri süslü at arabalarıyla (fayton) sonraları arabalarla konvoylar halinde alınarak damat evine bırakıldığını ifade etmiştir. Öğrenci velileri, köylerde at arabası veya kağnıyla getirildiğini, damadın gelin getirmeye gitmediğini ve gelini kendi evinde beklediğini de dile getirmiştir. Katılımcılar erkek tarafı gelini getirdiğinde sağdıç eşliğinde gelini arabadan indirdiğini, kapısını açtığını ve gelinin koluna girerek odasına kadar götürdüğünü de söylemiştir. Öğrenci velileri, görücü usulü evlilikler olması nedeniyle insanların gelin hakkındaki meraklarını gidermek, gelini görmek ve hediyesini vermek için geldiğini ve gelinlerin genelde bir sandalyeye oturtulduğunu da belirtmiştir. Katılımcılar ortaya bir tepsi veya sini bırakıldığını, gelenlerin hem meraklarının giderildiğini hem de hediyelerini bıraktıklarını da beyan etmiştir.

Katılımcılar farklı uygulamalar kapsamında "koltuk gelini" denilen bir âdetin de olduğunu, onun da gelinlerin aynı mahalleye gelin gitmeleri durumunda gerçekleştiğini ve gelinlerin bir koltuğa bindirilerek aynı mahalledeki bir diğer eve taşınmaları suretiyle

götürüldüklerini de söylemiştir. Bu konuda **KE$_{11}$** de "*... Gelin getirme de aynı şimdiki gibi yani değişen bir şey yoktu... fakat o zaman mesela getirmeler böyle şimdiki gibi taksi yoktu da genelde gelinler faytonla getirilirdi mesela ne kadar zengin aile de olsa yine araba yoktu faytondu mesela düğünün şeyine göre mesela on fayton olurdu beş fayton olurdu o düğünün büyüklük veya küçüklüğüne göre... gelin arabası önde olurdu, hatta faytoncunun yanına da bir tanesi çıkardı mesela defçi hem orada çalardı, söylerdi ondan sonra gelin konvoyuyla giderdi... o zaman Van'ın yolları böyle değildi, Van'ın yolları böyle hep dar yollardı... orada gelini böyle yarım saat, bir saat gezdirirlerdi ondan sonra getirirlerdi oğlan evine.*" diye belirtmiştir. **KK$_{45}$** ise "*Bizim dönemde gelin almada ne olurdu. Eğer yakını ise illaki araba yerine ata bindirirlerdi... bizim dönemde evler tek katlıydı, köy evleriydi gelin damat evine geldiğinde kapının önünde, kapı eşiğinde dururdu... damat yukarıya dama çıkardı, üç adet elma atardı ve bunların gelinin başına isabet etmesi gerekirdi. Gelinin ayaklarının dibinde testi kırarlardı, testinin içinde yedi çeşit çerez olurdu, şeker olurdu... şerbet içirirlerdi, elini şerbete batırıp kapı eşiğine sürerlerdi işte hani testiyi de kırarlardı, işte hani bereket getirsin eve diye... gelin eve alınınca, oturdukları gibi kucağına erkek çocuk oturturlardı. Gelinin kucağına oturttukları çocuğa harçlık verilmesi gerekirdi... aynı köydeyse araba olmazdı, at olurdu. Komşu köyde ise yine bizim dönemde genelde at olurdu... arabalar böyle olmazdı, yüksek model olmazdı, imkânlar bu kadar elverişli değildi...*" demiştir.

Katılımcıların düğünlerde oynanan halaylara (dans-figür-eğlence ve müzik) ilişkin görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, düğünlerde dans, figür, eğlence ve müzik kapsamında oynanan halay çeşitlerinin neler olduğu sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise aşağıda Tablo 18'de frekans ve yüzdeleriyle birlikte gösterilmiştir.

Tablo 18. *Katılımcıların Düğünlerde Oynanan Halay Çeşitlerine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Üç ayak	13	19
Herzani	13	19
Tek ayak	8	12
Papori (Papuri)	6	9
Lorke	6	9
Bablekan	5	7
Şemame (Şemami sonradan çıkmış)	4	5
Delali (Deliloy)	3	4
Sipi (Sepe)	3	4
Koçeri	3	4
Tozineke	2	3
Diğer	4	5
Toplam	70	100

Katılımcılar dans, figür ve müziğin şimdiki gibi modern anlamda görülmediğini, karşılıklı oyunların yerine genelde halay tarzı mahalli oyunların görüldüğünü, halay tarzı mahalli oyunların ağır oyunlar kapsamında değerlendirildiğini ve bu tür oyunlara "segal" isminin verildiğini de ifade etmiştir. Tablo 18'de görüldüğü gibi öğrenci velileri, halay çeşitlerinin üç ayak, herzani, papori (papuri), delali (deliloy), tek ayak, kelekvan, lorke, şemame (şemami), bablekan, tozineke, şihani (şeğane), sipi (sepe), dorabi, kiçimeyro ve koçeri olduğunu da dile getirmiştir. Katılımcılar seksenli yıllarda modern anlamda dans görülmediğini, bunun düğün salonlarıyla birlikte başladığını ve bu salonlar sayesinde davulla zurnanın yaygınlaştığını da söylemiştir.

Katılımcılar Van şehir merkezindeki düğünlerin aşiret düğünleri gibi olmadığını, Türkçe çalınıp söylendiğini, maddi durumu iyi olanların davul, zurna ve saz getirebildiğini de belirtmiştir. Öğrenci velileri, düğünlerde genellikle kırsalda (köylerde) davulla zurnanın fazla görülmediğini daha çok dengbejlerin (kadın-erkek) görüldüğünü, Azeri yörelerde ise cergebezlerin bulunduğunu ve bunların genelde sözle kendi aralarında birinin söyleyip diğerinin çevirdiğini (söylenenleri Türkçeye çeviren) de beyan etmiştir. Katılımcılar şehir merkezinde sözle eğlenildiğini, def, cümbüş, kasetçalar (teyp-kaset), radyo hatta gramofonun da çalındığını ifade etmiştir. Çalışma neticesinde elde edilen verilerde, düz oyunlar kapsamında halay çeşitlerinin oynandığı, kızların kendi aralarında daha çok def çalıp eğlendikleri bazen de bidonların elle darbuka gibi çalındığı ve kaşıkların birbirine vurulması suretiyle eğlenceler tertip edildiği de belirlenmiştir.

Katılımcılar Van'ın mahalli şarkılarının def, darbuka ve cümbüş eşliğinde söylendiğini, "*Gülüzar gülüzar*", "*Konyalım*", "*Çiftetelli*", "*İlvanlım*", "*Yazıma düşmüyor*", "*Lisenin bacaları*", "*Toycular yarcan*", "*Haha ninna*" gibi genel ve yöresel şarkılarla türkülerin çalınıp söylendiğini de söylemiştir. Öğrenci velileri, halk oyunları kapsamında daha çok kol oyunları oynandığını, Defçi Zekiye (Zeko), Cümbüşçü Aslan (Kör Aslan) ve Davulcu Tosun gibi isimlerin Van'da bu yönüyle bilindiklerini de belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcılar erkekler ayrı bayanlar ayrı olmak üzere gençlerin kendi aralarında eğlendiğini, mevlit tarzında düğünlerin yapıldığını ve bu düğünlerde müzik olmadığını da beyan etmiştir. Öğrenci velileri, şemami (şemame) oyununun eskiden olmadığını ve sonradan çıktığını, eskiden sağdıç evinde damada eğlence düzenlendiğini ve eğlence amaçlı doğaçlama tarzı oyunların da çıkarıldığını dile getirmiştir.

Katılımcılar damada farklı şakalar ve oyunlar düzenlendiğini, köylerde daha zevkli ve eğlenceli oyunların (ayı oyunu, at yarışları vs.) tertip edildiğini de belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar bayanlar arasında erkek kılığına girenlerin, bıyık takanların, yüzünü boyayanların

olduğunu ve bu tür faaliyetlerin insanları eğlendirme amaçlı yapıldığını da söylemiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı beyanları da şöyledir: **KE3** bu konuda " … *bizde Türkçe çalıp söylenirdi, saz çalınırdı ve herkes o oyuna göre bir tempo tutardı, elinde mendil dolanırdı... aşiret düğünlerinde olduğu gibi Van'ın merkezi yerinde pek öyle düğünler görmedik yani onlar da son zamanlarda başladı... Aslan abi cümbüşle çalar mesela güzel türküler söylerdi: "Gözlerim görmüyor mektup yazayım, kendi mezarımı nasıl kazayım"… "Gülüzar gülüzar" diye türküleri vardı... kadınlar yine kendi aralarında "Evlenmeyin bekârlar, naylon kızlar çıkacak" diye türküleri vardı söyler oynarlardı... "Bağa girdim üzüme, diken battı gözüme; diken seni keserim, yar göründü gözüme" yani bunlar bizim Van'ın o zamanki merkezi mahalli türküleriydi…*" demiştir. **KE9** da "*Bizim düğünümüzde oynanan oyunlar düz oyunlar, halaylardı... kızlar kendi aralarında def çalıp oyunlar oynardı, erkekler de kendi aralarında eğer müzik varsa müzikle oynar, müzik yoksa kendi ağızlarıyla söyleyip oynarlardı... bizim zamanımızda teyp vardı, kasetler vardı, kasetlerde çalgılar vardı...*" diye ifade etmiştir. **KK15** de "*… bizim zamanımızda genellikle şimdiki gibi değil salon düğünleri çok olmuyordu hani kır düğünleri olduğu için… kol oyunu vardı bablekan diye bir oyun vardı, tozineke diye bir oyun vardı herzane vardı, şemame yoktu zaten sonraları çıkmış bir oyun… dengbejler vardı bir kişi söylerdi düğün halayındakiler de çevirirdi genellikle davul çalınırdı…*" diye belirtmiştir. **KK19** da "*...o zaman Konyalımdı, ondan sonra çiftetelliydi ondan sonra bilinen halk oyunlarıydı yani normal bildiğimiz halk oyunları yani o zaman böyle şemmame yoktu şehani yoktu...*" diye söylemiştir.

Katılımcıların düğünlerde konuklara yapılan ikram ve yemek âdetleriyle ilgili görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, düğünlerde konuklara yapılan ikram ve yemek âdetleriyle ilgili fikirleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise aşağıda Tablo 19'da frekans ve yüzdeleriyle birlikte gösterilmiştir.

Tablo 19. *Katılımcıların Düğünlerde Konuklara Yapılan İkramlar ve Verilen Yemeklerle İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Pilav (etli, pirinç, bulgur)	53	21
Fasulye (kuru-yeşil)	24	9
Kavurma	21	8
Çay	17	7
Ayran	16	6
Cacık	14	5
Sulu yemek (türlü, haşlama, patates yemeği, güveç)	13	5
Tatlı (ev yapımı baklava)	12	5
Çerez (beyaz leblebi, çekirdek, fındık, fıstık, üzüm, incir, badem)	12	5

Tablo 19. (*devamı*)

Meyve (üzüm, karpuz, kavun)	10	4
Dolma (sarma-lahana)	8	3
Hoşaf (komposto)	7	3
Salata	6	2
Yoğurt	4	2
Çorba	4	2
Limonata	4	2
Su	4	2
Şeker (şekeleme)	3	1
Pasta	3	1
Diğer	20	7
Toplam	255	100

Katılımcılar Tablo 19'da görüleceği üzere konuklara çoğunlukla et, kavurma, pilav, cacıkla birlikte fasulye, sulu yemek, dolma, çay, ayran, cacık, tatlı, çerez ve meyve verildiğini ifade etmiştir. Öğrenci velileri, bu yemekleri mahallenin veya köyün yaşı kemale ermiş bayanlarının yaptığını, dağıtımını ise erkeklerin gerçekleştirdiğini ve düğün çok kalabalık olursa aşçı bayanların tutulduğunu da dile getirmiştir. Katılımcılar köylerde tandırlar yakılarak ekmek yapıldığını, misafire göre genelde küçükbaş hayvan kesildiğini ama büyükbaş hayvan kesenlerin de olduğunu söylemiştir. Öğrenci velileri, kazanlarda pişirilmek suretiyle yemeklerin yapıldığını, çoğunlukla etli yemek, kavurma, pilav, fasulye (kuru-yeşil), sulu yemek (türlü, haşlama, patates yemeği, güveç) verildiğini de belirtmiştir.

Katılımcılar erkeklerin ayrı bayanların ayrı yerlerde yemek yediklerini, kır düğünlerinde genelde birinci ve ikinci gün öğlenle akşam yemeğinin, üçüncü gün sadece öğlen yemeğinin verildiğini de beyan etmiştir. Şehir merkezinde sabah kahvaltısının verildiğini, kahvaltıda otlu peynir, cacık, murtuğa, helva, zeytin, yumurta ve yağlı çörek ikram edildiğini de söylemiştir. Katılımcılar düğünlerin yaz mevsimine denk gelmesi durumunda meyve (üzüm, karpuz, kavun), ayran, limonata, gazoz, meyve suyu ve çay verildiğini, çerez olarak da beyaz leblebi, çekirdek, fındık, fıstık, üzüm, incir, badem verildiğini ve bunların paketlere bırakılarak ikram edildiğini de dile getirmiştir. Bununla birlikte katılımcılar şerbet yapılırken içine boya atıldığını ve su bardaklarına doldurularak ikram edildiğini de ifade etmiştir. Şehir merkezinde dolmanın ve mevsimine göre yazın sulu yemeklerin daha çok tercih edildiğini, yemek organizasyonu ve masrafının erkek tarafına ait olduğunu da belirtmiştir.

Katılımcılar zengin düğünlerinde kavurma, pilav ve tatlı verildiğini, diğerlerinde ise sulu yemekle çaydan başka bir şey olmadığını ve köy yerinde kız tarafıyla erkek tarafının ayrı yemek verdiğini de beyan etmiştir. Ayrıca katılımcılar maddi durumu iyi olmayanların tavuk,

hindi ve horoz kesebildiğini, misafirlerine üzümle pilav ikram edebildiğini de söylemiştir. Bu konuda katılımcı görüşleri de şöyledir: **KE1** bu konuda "*Genelde et ana yemektir, düğünlerde bugün olduğu gibi kavurma dediğimiz yemek bir de pilav düğün yemeğinin iki ana yemeğidir... onu genelde düğün yemekleriyle uğraşan köyün yaşı kemale ermiş bayanları yapardı bazen erkekler bu işi çok iyi yapardı ama ekseriyetle böyle bu tür işleri bayağı tecrübe kazanmış bayanlar üstlenirdi onlar da birkaç kişi olurdu… damat evinde tandır yakılarak yemek pişerdi, damat evi davetlilerin sayısını karşılayabilecek kadar hayvan keserdi bu genelde küçük baş hayvan olurdu zaman zaman büyük baş hayvanların kesildiği de olurdu, düğünlerde genelde küçük baş hayvan, koyun tercih edilirdi…*" demiştir. **KK8** de "*... yemek verilirdi ondan sonra çerez verirlerdi, lokum verirlerdi, şekerleme verirlerdi... önceden beyaz leblebi vardı, çekirdek vardı, fıstık vardı, fındık vardı ondan sonra onları doldururlardı böyle büyük paketlere onları dağıtırlardı... şerbet yaparlardı içine boya da atarlardı, su bardaklarına doldururlardı, tepsilere bırakır ve millete dağıtırlardı bizde âdet öyleydi... yemekte de fasulye yemeğiydi, pilavdı ondan sonra salataydı onlar vardı başka bir şey yoktu...*" diye belirtmiştir. **KE59** ise "*Düğünümde genelde bizim düğünler kır düğünleri olduğu için üç gün sürerdi... birinci gün öğlen yemeği, akşam yemeği, ev sahibi tarafından yöresel yemekler falan hazırlanır ikram edilirdi pilav, sarma işte sulu yemekler… ikinci gün aynı yemekler, Van'ın yöresel yemekleri helise, eşkili ve erik kızartması da yapılırdı… üçüncü gün öğlen yemeğine denk gelirdi, gelin getirildikten sonra kavurma, pilav, salata, cacık, sebze, meyve olarak da mevsimine uygun meyveler ikram edilirdi.*" demiştir.

Katılımcıların kendi dönemlerinde yapılan düğünlerin benzer ve farklı yönlerine ilişkin görüşleri.

Görüşme yapılan katılımcılara, düğünlerin yöresel özelliklerine ve kendi dönemlerinde yapılan düğünlerin benzer ve farklı yönlerine ilişkin fikirleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise aşağıda Tablo 20'de frekans ve yüzdeleriyle birlikte gösterilmiştir.

Tablo 20. *Katılımcıların Kendi Dönemlerinde Yapılan Düğünlerin Benzer ve Farklı Yönlerine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Kendi dönemlerindeki düğünlerin yöresel olması	51	47
Sonraki dönem düğünlerinin uygulamaları yönüyle farklı olması	30	28
Eskiden köy ve şehir düğünlerinin benzerlik göstermesi	27	25
Toplam	108	100

Tablo 20 incelendiğinde katılımcılar; araştırılan dönemi ve yaş grubunu (50 yaş ve üstü) içeren kendi dönemlerindeki düğünlerin daha çok yöresel olduğunu ve gelinle damadın söz hakkının bulunmadığını ifade etmiştir. Öğrenci velileri, kendi dönemlerinde yapılan

düğünlerin uygulamalarına bakıldığında verilen kıyafetleri giymek zorunda olduklarını ve tercih yapma gibi bir şanslarının bulunmadığını da dile getirmiştir. Katılımcılar kendi dönemlerinde Van şehir merkezinde genelde gelinlik giyilmediğini, maddi gücü olanların kiralayabildiğini ve bayanların genelde yöresel kıyafetler giydiğini de belirtmiştir. Öğrenci velileri, bu elbiselerin şimdiki gibi lüks olmadığını genelde kadife ve yünlü kıyafetlerin tercih edildiğini, bunların terzilere diktirildiğini ve imkânı olan erkeklerin normal takım elbise giyebildiğini de beyan etmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerde, düğünlerde çalgı olmadığı, eğlenmelerin def, dümbelek, kasetçalar (teyp, plak) çalınmak suretiyle ve sözle söylenerek yapıldığı da ortaya çıkmıştır. **KK57** bu konuda "*O zamana göre yani elbise ne olsaydı giyerdik yani şimdiki gibi çok lüks kıyafetler yoktu... kadife vardı, yünlüler vardı, gelinlik yoktu... o zaman bana bir beyaz elbise diktiler. Annem gitti Van'da yaptırdı, getirdi, onu giydim... kız istemede, nişanda def vardı, teyp vardı şimdiki gibi davul, zurna, saz ekibi yoktu...*" diye belirtmiştir.

Katılımcılar sonraki dönem düğünlerinin yöresel olmasına rağmen uygulamaları bakımından farklılıklar gösterdiğini de söylemiştir. Bu bağlamda öğrenci velileri, erkeklerle bayanların genelde istedikleri kıyafeti giyebildiğini ve serbestçe hareket edebildiklerini de belirtmiştir. **KK55** bu konuda "*…şimdi her şeyin çok aşırısına kaçılıyor, o zaman yani yoktu, iki tane ya üç tane elbisen olurdu fazla alınmazdı… eski Van düğünleri hep aynıydı şimdi de benzerlikler var ama çok şey değişti... şimdi gençler düğünlerini istedikleri gibi yapıyor biz de nerde!... şimdi nişanı da var kınası da var düğünü de var yani şimdi de güzel… şimdi evde yapılan değil dışarıdan gelen yemeklerdir, fabrikada yapılan, salonudur, saz ekibidir mesela… eskiden bir davul, darbukadır, bir deftir şimdi onlar yoktur… o zaman hazır kıyafet yoktu o zaman hep terzi dikerdi…"* diye ifade etmiştir. **KE33** de bu konuda "… *o dönem alternatif yok, o dönem çok da bir şey giyemiyordun; aynı ayakkabı aynı elbise… şimdi damat setleri çıkmış, damat takım elbiseleri çıkmış, nişan elbiseleri çıkmış... gelinler için de damatlar için de bütün alternatifler var, onları alıp giyiyorsun...*" demiştir.

Katılımcılar eskiden köy ve şehir düğünlerinin uygulamaları bakımından benzerlik gösterdiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar şehir merkezinde sağdıç, hamam, fotoğraf çekme, kına gecesi, gelinlerin süslü at arabalarıyla (faytonla) getirilmeleri gibi uygulamaların ve düğün süreçlerinin o dönem düğünleriyle benzerlik gösterdiğini de beyan etmiştir. Öğrenci velileri, kendi dönemlerinde kırsalda (köylerde) daha çok yöresel kıyafet giyildiğini, bu kıyafetlerin bayanlarda "kiras-ü fistan" ve erkeklerde şarşepik (şarşepek) olduğunu ve bayanların genelde erkek tarafı ne getirdiyse onu giymek zorunda olduğunu da söylemiştir. Katılımcılar damat evinde düğünden on beş gün önce yardım amaçlı kahvaltı verildiğini,

kırsalda (köylerde) kendi dönemlerindeki düğünlerde yöresel kıyafet giyildiğini, sonraki dönemlerde ise isteyenin dilediği gibi hareket edebildiğini de belirtmiştir. Öğrenci velileri, kendi dönemlerinde şehirlerde hediyeleşme olduğunu, köylerde ortaya bir tepsi bırakıldığını, bu tepsiye takı bırakıldığını, para atıldığını ve buna homça isminin verildiğini de ifade etmiştir.

Katılımcılar bayanların boydan uzun elbise ile fistan tarzı beyazla kırmızı parça ve normal simli kırmızı elbise giydiklerini de dile getirmiştir. Ayrıca öğrenci velileri, bu uygulamaların o dönem köy düğünlerindeki uygulamalarla benzerlik gösterdiğini de söylemiştir. Bu konuya ilişkin katılımcı görüşleri de şöyledir: **KK26** bu konuda "*... normal elbise, kırmızı elbise bizlere giydirdiler, normal simli... gelinlik de o zaman çok enderdi yine kırmızı elbiselerle, kofi diyorlardı siyah kofi takıyorlardı, kırmızı eşarplar örtüyorlardı üstüne… hepsi aynıydı Van köylerinin düğünleri ve gelenekleri hepsi aynıydı değişen bir şey yoktu...*" diye belirtmiştir.

Katılımcıların düğün bitiminden sonra yapılan uygulamalara ilişkin görüşleri.

Görüşme yapılan 60 kişiye, düğün bitiminden sonra yapılan uygulamalarla ilgili görüşleri sorulmuştur. Kız ve erkek tarafınca düğün bitiminden sonra yapılan uygulamalara ilişkin elde edilen bulgular ise Tablo 21'de frekans ve yüzdeleriyle birlikte gösterilmiştir.

Tablo 21. *Katılımcıların Düğün Bitiminden Sonra Yapılan Uygulamalara İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	%
Şehir merkezinde el öpmeye üç gün sonrasında gidilmesi	84	35
Düğünden sonra gelinle damadın üç gün evde kalması	52	21
Şehir merkezinde düğün sabahı damat evine kahvaltıya gelinmesi	30	12
Kız tarafının damat evine üçüncü gün tatlı ve hediye göndermesi	28	12
Köylerde el öpmeye bir sene sonra gidilmesi	26	11
El öpmelerde hediyeleri kız tarafının vermesi	23	9
Toplam	243	*100*

Tablo 21'e bakıldığında katılımcılar; düğünden sonra gelinle damadın üç gün evde kaldığını, üç gün sonrasında sağdıcın giderek damadı dışarı çıkardığını ve hamama götürdüğünü ifade etmiştir. Öğrenci velileri, hamamdan sonra herkesin işine gücüne döndüğünü, el öpmeye bir veya iki hafta sonra gidildiğini, bu uygulamanın eskiden bir ay sonra gerçekleştirildiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar düğün sabahı damat evine damadın yakın akrabalarının kahvaltıya geldiğini, bu uygulamaya "sabahlık" adı verildiğini, bu esnada gelinle damadın dışarı çıkamadığını bunun da bir nevi düğünün aşamalarından ve şenlikli bir uygulama olarak görüldüğünü de söylemiştir. Bu konuda **KK12** "*Gelini götürdükten sonra düğün bitiyordu, herkes evine gittikten sonra o gece kalıyordu... "sabahlık" derlerdi akrabalar herkes bir tepsi pasta, börek getirirdi… kim ne yaptıysa alıp geliyordu sabah*

damadın evine… gelinle damat içerden çıkmazdılar onlar ayrı odadaydılar, akrabalar sabah herkes toplanıp gelerek orada kahvaltı yapıyordu sabahlık diyordular yani o da bir nevi düğün gibi şenlikli geçiyordu, oynuyorlardı gençler kendi aralarında… üç gün sonra kalkıp baba evine el öpmeye giderlerdi ve onların ailesi de hediye verirdi... hediye verirlerdi altın verirlerdi damada başka şeyler de verirlerdi... ikisine de hediye verip öyle gönderirlerdi…" demiştir.

Katılımcılar kız tarafının, damat evine genelde üçüncü gün tatlı (ev yapımı baklava) gönderdiğini ve damat evine hediye niyetiyle hazırlanan bohçaların gelinin kız kardeşi veya erkek kardeşi tarafından getirildiğini belirtmiştir. Öğrenci velileri, damadın dördüncü gün gelini alarak kaynanasına, kayınpederine el öpmeye gittiğini de beyan etmiştir. Katılımcılar bazı kesimlerde (kırsalda-köyde) el öpmeye hemen gidilmesinin ayıp karşılandığını, gelinlerin baba evine ya bir sene sonra ya da çocuğu olduktan sonra gidebildiğini de ifade etmiştir. Öğrenci velileri, şehir merkezinde düğün bitiminden bir hafta sonra gelinle damadın kız evine gittiğini, orada damada hediye verildiğini ve sonrasında akraba davetlerinin başladığını da dile getirmiştir. Bununla birlikte katılımcılar bu davetlerle hediyeleşmelerin karşılıklı yapıldığını, gelinin kendisine çeyiz olarak getirdiği eşyalardan el öpmeye gittiği kişilere çorap, namazlık, tespih, mendil, gömlek, kazak, iç çamaşırı, ayakkabı, terlik vs. hediye götürdüğünü de söylemiştir. Araştırma neticesinde elde edilen verilerde, bu hediyeleşmeyi damat tarafının başlık parası vermesi ya da masrafının çok olmasından dolayı genellikle kız tarafının yaptığı da belirlenmiştir.

Katılımcılar maddi durumu iyi olanların hediye olarak altın veya kıyafet verdiğini, hediyelerin ise para, takı, kol saati, mutfak eşyaları, duvar saati, namazlık, yazma, patik, çorap, gömlek, elbiselik kumaş vs. olduğunu da beyan etmiştir. **KK$_{19}$** bu konuda "…*ben bir hafta sonra el öpmeye gittim, önce annemlere ondan sonra ablama gittim, abime gittim ondan sonra yakın akrabalarıma gittim el öpmeye... gittiğim yerlerde kimisi fincan takımı verdi kimisi mutfak eşyası verdi öyle şeyler yani hepsini bir günde bitirdik herkese yarım saatliğine gittik… o zaman bana ev eşyası olarak çok iyi hatırlıyorum babam duvar saati almıştı ondan sonra bir de ne almışlardı o zaman imkân olmadığı için altın falan yoktu, kıyafetti galiba…*" diye belirtmiştir.

Katılımcılar sevgi ve saygının o dönemlerde daha fazla görüldüğünü, köylerde gelinin baba evine el öpmeye bir sene sonra gidebildiğini de dile getirmiştir. Öğrenci velileri, gelinle damadın kız evine el öpmeye gittiklerinde bir veya iki ay kaldığını, kızın akrabaları tarafından sırayla çağrıldığını ve hediyelerinin verildiğini de belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar gelinle damada verilen bu hediyelerin küçükbaş hayvan (koyun) ve takı (altın) olduğunu da

söylemiştir. Bu konuyla ilgili katılımcı görüşleri de şöyledir: **KK_8** bu konuda "... *el öpmek için bir sene sonra gittim babamın evine, bizlerde ayıptı baba evine çabuk gidersen yani düğünün olsun, düğünden üç gün sonra veya iki gün sonra annemin evine gideyim, babamın elini öpeyim ya da ailemin elini öpeyim bizde öyle âdet yoktu eskiden...*" diye ifade etmiştir.

Öğrenci Raporlarının Kronolojik Düşünme ile Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerileri Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında yer alan 19 öğrenci, katılımcılarla yapılan görüşmelerde yer almış ve görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Öğrenciler gerekli bilgileri toplamış ve bu bilgiler neticesinde 23 rapor düzenlemiştir. Bir başkan ve üç akran danışmanı da sürecin başını, ortasını, sonunu içerecek şekilde çalışmanın bütün boyutlarını değerlendirme eksenine alan bir genel rapor ve araştırma konusuyla ilgili bir diğer rapor olmak üzere toplamda ikişer rapor (4 kişi, 8 rapor) hazırlamıştır. Bu bölümde ilgili raporlardan elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Ayrıca verilen cevaplar yüzde ve frekanslarıyla birlikte analiz edilerek tablo haline de getirilmiştir.

Hazırladıkları raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze kız isteme ve nişan geleneklerine ilişkin görüşleri şöyledir:

Tablo 22. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Kız İsteme ve Nişan Geleneklerine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden görücü usulünün olması	8	8
Günümüzde kızla erkeğin birbirini tanıması	8	8
Eskiden nişanlılık sürecinin ailelere bağlı olması	8	8
Günümüzde nişanlılık sürecinin kısalması	8	8
Eskiden evlilik kararını aile büyüklerinin vermesi	8	8
Günümüzde evlilik kararını kızla erkeğin alması	8	8
Eskiden kızla erkeğin düğüne kadar birbirini görememesi	8	8
Günümüzde kızla erkeğin istedikleri gibi görüşebilmesi	7	7
Eskiden damadın kız istemeye gitmemesi	7	7
Günümüzde uygulamaların modernize olması	7	7
Eskiden kız kaçırmanın olması	4	4
Günümüzde kız kaçırmanın nadir de olsa görülmesi	4	4
Eskiden kırsal kesimlerde berdel olayının görülmesi	3	3
Günümüzde berdel uygulamasının kalkması	3	3
Eskiden kızla erkeğin evlenme niyetlerini dile getirememesi	2	2
Günümüzde evlenmek isteyenlerin dilediği gibi hareket edebilmesi	2	2
Eskiden erkek tarafından başlık parasının alınması	2	2
Günümüzde başlık parasının kalkması	1	1
Eskiden başlığı tamamlamak için erkek evinde yemek verilmesi	1	1
Günümüzde erkek evinde yemek vermenin kalkması	1	1
Toplam	100	100

Tablo 22'de görüldüğü üzere öğrenciler; eskiden genellikle görücü usulü evliliklerin yapıldığını, nişanlılık süresinin ekonomik şartlar dışında fazla uzamadığını, bu süre içinde fazla görüşülmediğini ve çiftler arasında hiçbir şey yaşanmadığını dile getirmiştir. Kırsal kesimlerde berdel olayının olduğunu, berdel uygulamasında vefat eden birinin eşiyle vefat eden kişinin kardeşinin evlendirildiğini ve bu sistemin yakın akrabalar arasında uygulandığını da söylemiştir. Öğrenciler berdelin gelinin aynı evde kalması ve başlık parası ödenmemesi niyetiyle yapıldığını, kız istemeye gidilirken büyüklerin aralarında konuşup anlaştığını, söz kesildiğini ve gençlerin görüşlerinin alınmadığını da belirtmiştir. Katılımcılar, nişanlı olan çiftlerin bu aşamada birbirleriyle fazla görüşemediğini, bunun utanç ve ayıp sayıldığını, damadın kız isteme ve nişana genelde götürülmediğini de beyan etmiştir. Öğrenciler geline hediye verildiğini, bu uygulamaların daha çok yöresel olduğunu, kız kaçırma olaylarının genelde kırsalda yaşandığını ve bunun bazen gönüllü bazen de istem dışı gerçekleştiğini söylemiştir. Katılımcılar, araya büyüklerin girdiğini, başlık veya hediye verilerek uzlaşma sağlanmaya çalışıldığını, kız 15-20 yaşlarında ise babasının vekâleti üzerine dini nikâh kıyıldığını da ifade etmiştir. Öğrenciler nişanda kız tarafının aile büyüklerince erkek tarafının başlık parasının belirlendiğini, alınan başlık parasıyla kız tarafının çeyiz verdiğini, evlenme çağına gelen erkeklerin bu isteklerini ailelerine söyleyemediğini, bu isteklerini yakınlarına söylediğini ve yakınların aileye haber vermesi üzerine kız aramaya çıkıldığını da dile getirmiştir. Ayrıca katılımcılar, çiftlerin nişanlarının ayrı mekânlarda (erkek tarafı ayrı-kız tarafı ayrı) yapıldığını, başlık parasının tamamlanması için nişan sonrası erkek tarafında yemek verildiğini ve imece usulü para toplandığını da söylemiştir.

Öğrenciler günümüzde ise daha modern karşılıklı tanışıp severek karar verildiğini ve anlaşmalı evliliklerin olduğunu, eğitimin artması ve ekonomik zorlukların azalması gibi nedenlerle nişanlılık süresinin kısaldığını da beyan etmiştir. Katılımcılar, gelin ve damadın rahat bir şekilde görüşebildiğini ve istedikleri süre kadar nişanlı kalabildiğini, berdel uygulamasının ortadan kalktığını, gençlerin kendi aralarında birbirlerine söz verip söz kesebildiğini ve her şeyi gönüllerince serbestçe yapabildiğini de ifade etmiştir. Öğrenciler nişanlı olan çiftlerin bu aşamada sık görüştüğünü, ayıp ve utanç kavramlarının ortadan kalkmaya başladığını, damadın kız isteme ve nişan aşamasına katıldığını ve bu uygulamaların daha modernize olduğunu da dile getirmiştir. Katılımcılar, gençler arasında sevgi varsa ailelerin evlenmelerine izin verdiğini, on sekiz yaş altı evliliklerin yasal boyutunun olmadığını, on sekiz yaş ve üstü gençlerin aile rızası olmadan evlenebildiğini de belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler nişanların aynı mekânlarda evde ya da düğün salonlarında yapıldığını, haremlik ve selamlık uygulamasının görülmediğini de söylemiştir.

Bu konuyla ilgili öğrenci görüşleri de şöyledir:

R4

R20

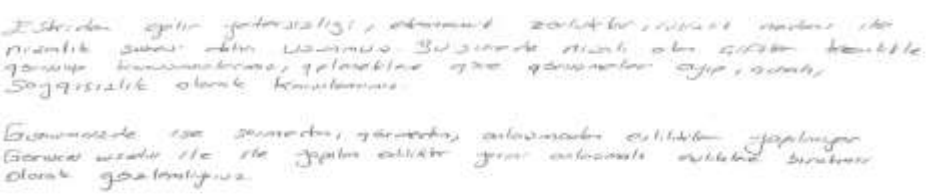

R22

R23

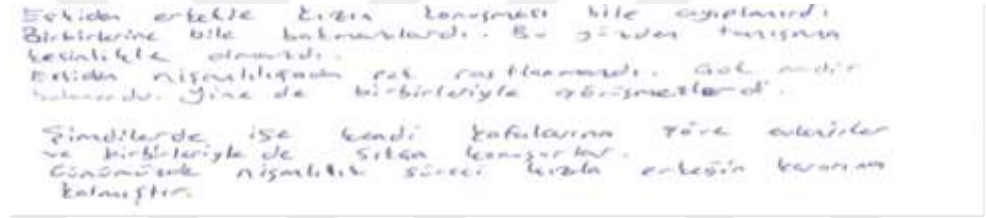

Hazırladıkları raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze giyim-kuşam kültürü ile ilgili görüşleri de şöyledir:

Tablo 23. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Giyim-Kuşam Kültürü ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden gelinlerin günlük yöresel kıyafetlerini giymesi	8	17
Günümüzde beğenilen kıyafetin giyilebilmesi	8	17
Eskiden düğün öncesinde günlük veya yöresel kıyafetlerin giyilmesi	7	14
Günümüzde düğün öncesinde isteyenin istediği kıyafeti giyebilmesi	7	14
Eskiden gelinlik konusunda sıkıntı yaşanması	3	6
Günümüzde gelinlerin isteğine göre kıyafet giyebilmesi	4	8
Eskiden damadın genelde takım elbise giymesi	4	8
Günümüzde damadın beğendiği kıyafeti giyebilmesi	4	8
Eskiden damatların damatlık elbise ödünç alıp giymesi	1	2
Günümüzde damatların düğünün her aşamasında farklı elbise giymesi	1	2
Eskiden gelinlerin aile büyüklerinin isteklerine göre giyinmesi	1	2
Günümüzde gelinlerin istediği gibi giyinmesi	1	2
Toplam	49	100

Tablo 23'e bakıldığında öğrenciler; eskiden gelinlerin maddi durumu iyi değilse günlük-yöresel kıyafetleri (parça-dere-fistan-pülek-giraz-kemer-kofi-ağdan-teplik) ve çeyizindeki elbiseleri giydiğini, maddi durumu iyi olanların elbiselerini terzilere diktirdiğini ve şehir merkezinde gelinlik kiralandığını dile getirmiştir. Damatların genelde takım elbise tercih ettiğini, maddi imkânı yoksa ödünç aldığını veya günlük-yöresel kıyafetini giydiğini, bunun kırsalda (şalvar, gömlek) olduğunu ve koluna kımızı kurdele bağladığını da söylemiştir. Ayrıca öğrenciler gelinlerin aile büyüklerinin isteklerine göre giyindiğini ve onlara göre davranışlar sergilediğini de beyan etmiştir.

Öğrenciler günümüzde ise yöresel kıyafetlerin devam ettiğini, isteyenin istediği kıyafeti giyebildiğini ve düğün öncesi elbise kiralanabildiğini de ifade etmiştir. Katılımcılar, kumaş elbiselerin pek mevcut olmadığını, düğün öncesinde normal elbisenin, düğün esnasında gelinliğin, düğün sonrasında şık kıyafetlerin ve modern görünümlü abiye kıyafetlerle birlikte bindallı tarzı kıyafetlerin tercih edildiğini de dile getirmiştir. Öğrenciler damatların papyon, kravat iğnesi taktığını ve klasik takım elbise giydiğini de belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler yöresel giysilerin yerine modern kıyafetlerin tercih edildiğini, her şeyin hazır fabrika üretimi olduğunu, maddi imkânların arttığını, çeşidin bol ve erişimin kolay olduğunu da söylemiştir. Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R18

R20

R23

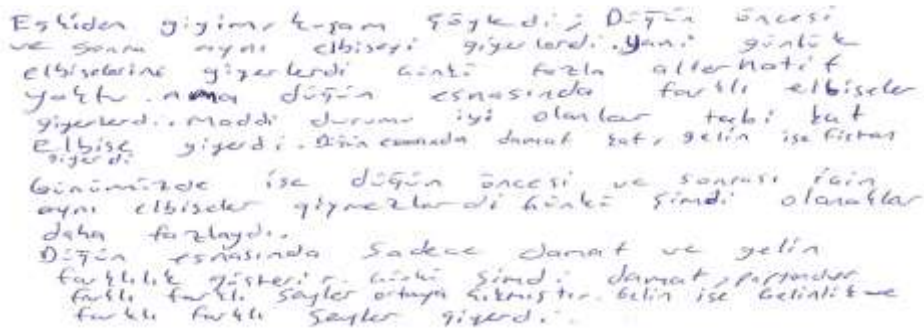

Düzenledikleri raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze yeme-içme âdetlerine ilişkin görüşleri de şöyledir:

Tablo 24. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Yeme-İçme Âdetlerine (Yapılan İkram ve Uygulamalar) İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden düğün yemeklerini ailenin büyük kadınlarının yapması	9	13
Günümüzde yemeklerin hazır ve fabrikadan getirilmesi	10	15
Eskiden kız istemede genelde ikramlıkların verilmesi	5	7
Günümüzde çeşitlerin çoğalması	6	9
Eskiden nişanda ikramlıkların verilmesi	5	7
Günümüzde nişanda yapılan ikramların çeşitlenmesi	5	7
Eskiden dünürlerin birbirlerini yemeğe çağırması	5	7
Günümüzde yemeğe çağırma geleneğinin kalkması	5	7
Eskiden kız istemede uzaktan gelenlere yemek verilmesi	4	6
Günümüzde kız istemede yemek verilmemesi	4	6
Eskiden düğünde ana yemek olarak et, kavurma ve pilav verilmesi	4	6
Günümüzde çeşitlerin artması	4	6
Eskiden düğünün tüm aşamalarında yemek verilmesi	1	2
Günümüzde sadece düğün sırasında yemek verilmesi	1	2
Toplam	68	100

Tablo 24'te görüldüğü üzere öğrenciler; eskiden yemekleri ailenin büyük kadınlarının (anne-hala-teyze vb.) yaptığını, düğün kalabalık olursa bayan aşçılar tutulduğunu ve kız istemede genelde yemek verilmediğini belirtmiştir. Katılımcılar, ailenin maddi durumu iyiyse uzaktan gelenlere yemek verildiğini, genelde çay, atıştırmalık şeyler, kuruyemiş, çerez, kuru pasta ve kek ikram edildiğini de beyan etmiştir. Öğrenciler nişanda ikramlıkların (kek, çerez, leblebi, kuru üzüm, çekirdek, fındık, bisküvi, şeker) dağıtıldığını, dünürlerin birbirini yemeğe çağırdığını, düğünde ana yemek olarak et, kavurma, pilav, kuru fasulye, içecek olarak çay, ayran ve su ikram edildiğini de ifade etmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden düğün öncesinde, sırasında ve sonrasında yemek verildiğini de söylemiştir.

Öğrenciler günümüzde ise yemeklerin hazır, yemek fabrikalarında yapıldığını ve görevlilere para karşılığı dağıttırıldığını da dile getirmiştir. Katılımcılar, çeşitlerin çoğaldığını, imkânların arttığını, kız istemede kahve ikramının yanında kek, pasta, börek, tatlı, sarma, atıştırmalık şeyler, çay, kola ve meyve suyu vs. verildiğini de belirtmiştir. Öğrenciler bu ikramların daha çok hazır alındığını, nişanda çeşitlerin arttığını, tatlı verildiğini ve ikram edilen kuru yemişlerin (Antep fıstığı, lokum, çekirdek vb.) çeşitlendiğini de beyan etmiştir. Davetlerin artık yapılmadığını, kız istemede yemek verilmediğini sadece düğün sırasında yemek verildiğini de ifade etmiştir. Öğrenciler düğünlerde daha özel, farklı ve mekâna bağlı

yemekler hazırlandığını, oteller ve lokantalar tutulduğunu, salon düğünü ise lahmacunla kıymalı verildiğini de belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler günümüzde içecek olarak ayran, meyve suyu ve kola ikram edildiğini de söylemiştir.

Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R1

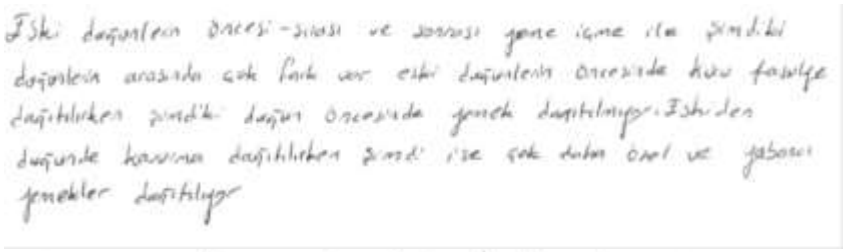

R15

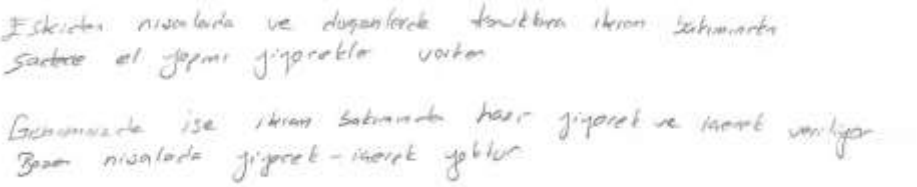

R18

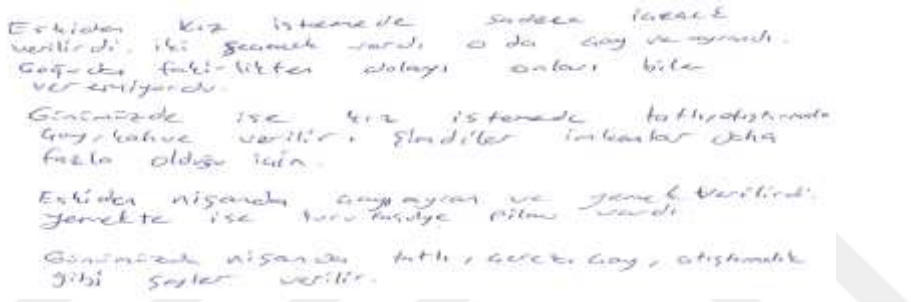

R20

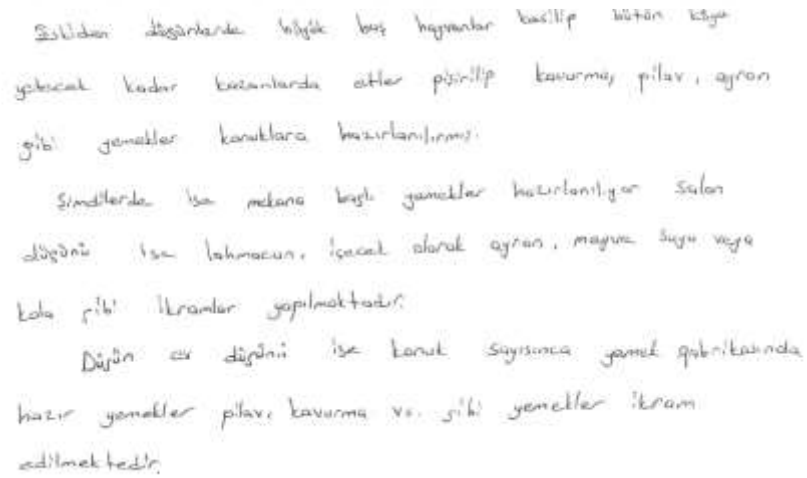

Hazırladıkları raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze düğünlerdeki oyunlara ilişkin görüşleri de şöyledir:

Tablo 25. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğünlerde Oynanan Oyunlara (Dans-Figür-Eğlence ve Müzik) İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden kız istemede eğlenmenin sözle (ağızla) yapılması	10	15
Günümüzde kız istemede saz ekiplerinin olması	10	15
Eskiden nişanda def, darbuka, cümbüş, teyp, plak çalınması ve bayanların kendi arasında eğlenmesi	8	12
Günümüzde nişanda daha modern çalgılar ve oyunlar görülmesi	8	12
Eskiden düğünde halayların çekilmesi ve dengbejlerin olması	8	12
Günümüzde oyun türlerinin çeşitlenmesi ve modern ekiplerin olması	8	12
Eskiden düğünlerde ve oynanan oyunlarda haremlik-selâmlık olması	6	9
Günümüzde oyunların karma oynanması	6	9
Eskiden düğünde davul, zurna ve def çalınması	2	2
Günümüzde elektronik müzik aletleri ve saz ekiplerinin olması	2	2
Toplam	68	100

Tablo 25'te görüldüğü üzere öğrenciler; eskiden kız istemede eğlenmenin sözle (ağızla) yapıldığını, dengbejlerin (türkü veya şarkı söyleyen erkek-bayan) düğünlerin tüm aşamalarında bulunduğu ve bayanların kendi aralarında eğlendiğini ifade etmiştir. Katılımcılar, nişanda def, darbuka, cümbüş, teyp, plak çalındığını, müzikle eğlenmenin daha çok nişan ve düğünde görüldüğünü de belirtmiştir. Öğrenciler düğünlerde halayların çekildiğini (başlıcaları papure, herzani, tek ayak, bablekan, şakirağa, zozan, sincanidir), davul-zurna, def çalındığı ve oynanan oyunlarda haremlik-selâmlık âdetinin bulunduğu da beyan etmiştir.

Öğrenciler günümüzde ise kız istemede çalgı aletlerinin (org, bağlama, gitar, keman, davul-zurna) ve saz ekiplerinin olduğunu da dile getirmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerde, düğünlerde oyun türlerinin çeşitlendiği dans, tek ayak, üç ayak, gaz-gaz, heri basso, şemame, havcan, kersi, kirsani, bablekan, Ankara havası (misket), mastika gibi farklı oyun ve türlerinin görüldüğü de belirlenmiştir. Ayrıca öğrenciler günümüzdeki düğünlerde elektronik müzik aletlerinin, saz ve oyun ekiplerinin bulunduğunu da söylemiştir.

Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R1

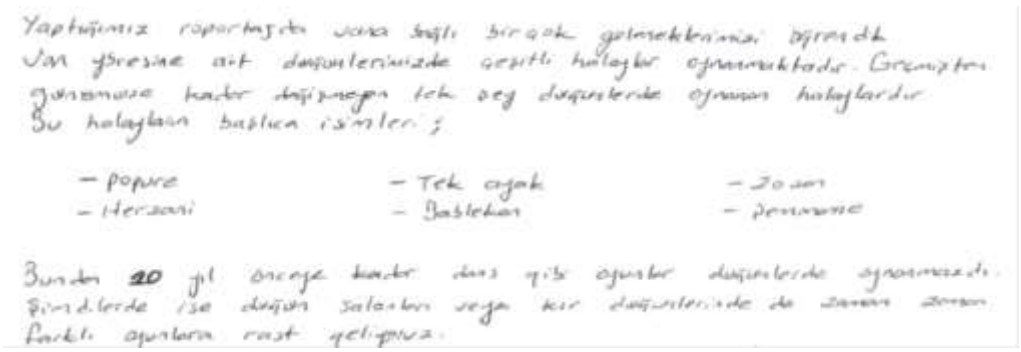
Yaptığımız raportajda vana bağlı birçok gelenekleri öğrendik
Van yöresine ait düğünlerimizde çeşitli halaylar oynanmaktadır. Geçmişten
günümüze kadar değişmeyen tek şey düğünlerde oynanan halaylardır
Bu halayların başlıca isimleri;

- Popure
- Herzani
- Tek ayak
- Baklekan
- Zozan
- Şemame

Bundan 20 yıl önceye kadar dans gibi oyunlar düğünlerde oynanmazdı.
Şimdilerde ise düğün salonları veya kır düğünlerinde de zaman zaman
farklı oyunlara rast geliyoruz.

R3

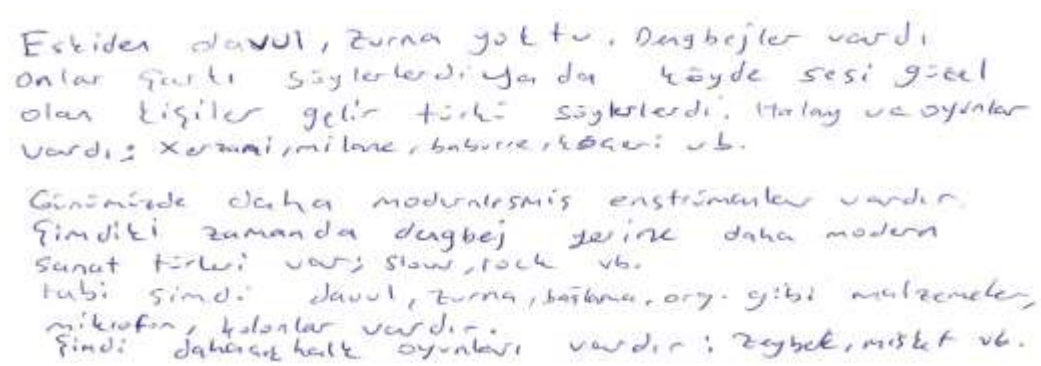
Eskiden davul, zurna yoktu. Dengbejler vardı
onlar şarkı söylerlerdi ya da köyde sesi güzel
olan kişiler gelir türkü söylerlerdi. Halay ve oyunlar
vardı; Xerzani, milane, baburre, köçeri vb.

Günümüzde daha modernleşmiş enstrümanlar vardır.
Şimdiki zamanda dengbej yerine daha modern
sanat türleri var; slow, rock vb.
Tabi şimdi davul, zurna, bağlama, org. gibi malzemeler,
mikrofon, kolonlar vardır.
Şimdi daha çok halk oyunları vardır: zeybek, misket vb.

R13

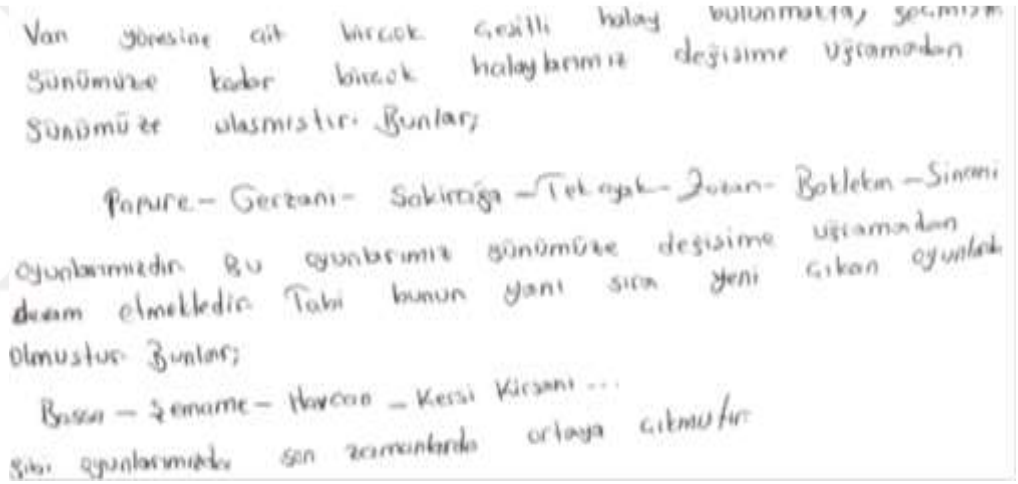
Van yöresine ait birçok çeşitli halay bulunmakta, geçmişten
günümüze kadar birçok halaylarımız değişime uğramadan
günümüze ulaşmıştır. Bunlar;

Popure – Gerzani – Sakiraga – Tek ayak – Zozan – Baklekan – Sinani

oyunlarımızdır. Bu oyunlarımız günümüze değişime uğramadan
devam etmektedir. Tabi bunun yanı sıra yeni çıkan oyunlarda
olmuştur. Bunlar;

Basca – Şemame – Havcan – Kersi Kirsani ...

gibi oyunlarımızda son zamanlarda ortaya çıkmıştır.

R17

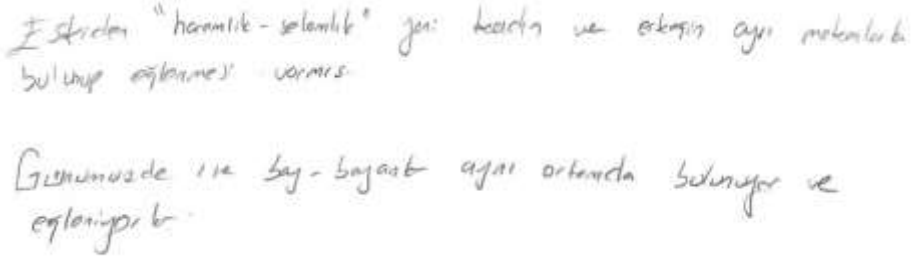
Eskiden "haremlik - selemlik" yani kadın ve erkeğin ayrı mekanlarda
bulunup eğlenmesi varmış.

Günümüzde ise bay - bayanlar aynı ortamda bulunuyor ve
eğleniyorlar.

Hazırladıkları raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze düğün öncesinde kız ve erkek tarafında yapılan genel hazırlıklara ve düğünlerde bulunan uygulamalara ilişkin görüşleri de şöyledir:

Tablo 26. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğün Öncesinde Kız ve Erkek Tarafında Yapılan Genel Hazırlıklara ve Düğünlerde Bulunan Uygulamalara (Haremlik ve Selamlık-Sağdıçlık-Damat Tıraşı-Gelin Getirme) İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden çeyizlerin gelin tarafınca hazırlanması	11	9
Günümüzde çeyiz yerine eşyaların verilmesi	11	9
Eskiden hamama gitmede geline bir yakını tarafından banyosunun yaptırılması	11	9
Günümüzde gelinlerin kendi evinde hazırlıklarını yapması	11	9
Eskiden gelinlerin farklı taşıtlarla getirilmesi	9	8
Günümüzde gelinlerin düğüne son model arabalar ve konvoyla getirilmesi	9	8
Eskiden sağdıçların düğünle ilgili işlerde damada yardım etmesi	8	7
Günümüzde devam etmesi ve sağdıçların görevinin hafiflemesi	8	7
Eskiden imkânlar ölçüsünde fotoğraf çekiminin yaygın olmaması	5	4
Günümüzde nişan ve düğünde farklı çekimlerin yapılabilmesi	5	4
Eskiden düğün öncesinde ev hazırlığının yapılması ve davetlilerin sözle çağrılması	5	4
Günümüzde davetiye basılması ve genelde düğün salonlarının tutulması	5	4
Eskiden kınada çalgılı eğlence olmaması gelinle damadın kınasının ayrı yapılması	4	3
Günümüzde kına gecesinin daha eğlenceli geçmesi ve kınanın beraber yapılması	4	3
Eskiden damat tıraşının evde veya gelenek gereği ahali önünde yapılması	3	3
Günümüzde damat tıraşını kuaförlerin veya berberlerin yapması	3	3
Eskiden aile büyüklerinden yaşlı birinin toy beyi olarak seçilmesi ve hanımıyla (yenge) birlikte düğüne yön vermesi	3	3
Günümüzde toy beyi ve yenge uygulamasının kalkması	3	3
Eskiden çeyizlerde farklı uygulamaların görülmesi	1	0
Günümüzde çeyizle birlikte farklı uygulamaların da ortadan kalkması	1	0
Toplam	120	100

Tablo 26 incelendiğinde öğrenciler; eskiden çeyizin gelin tarafınca hazırlandığını, düğüne yakın bir zamanda sergilendiğini ve gelenlerin güçlerine göre hediyeler getirdiğini ifade etmiştir. Katılımcılar, hamama gitme etkinliğinde geline bir yakını (komşu-akraba) tarafından banyosunun yaptırıldığını (bu uygulama zamanla gelenek haline gelmiştir) ve bayanların kendi aralarında eğlendiğini de belirtmiştir. Öğrenciler gelinlerin genelde at, at arabası (faytonlarla) kağnı ya da traktörle veya imkânı olan varsa şehir merkezinde arabayla getirildiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar, sağdıçların düğünle ilgili işlerde (damat tıraşını yaptırma, getir-götür işlerinde vb.) damada yardım ettiğini ve bir nevi damadın yardımcısı olduğunu, düğün öncesinde fotoğraf çekimi yapılmadığını ve fotoğrafın yaygın olmadığını da beyan etmiştir. Öğrenciler düğün öncesinde evlerin temizlendiğini, ev hazırlığı (bakım-onarım-restorasyon-badana) yapıldığını ve davetiye olmadığı için davetlilerin tek tek çağrıldığını da söylemiştir. Katılımcılar, kına gecesinin yapılacağı günün sabahında kınaların

hazırlandığını, ışıklandırmaların yapıldığını, kına gecelerinin çalgılı olarak yapılmadığını, insanların kendi aralarında sözle eğlendiğini ve gelinle damadın kınasının ayrı mekânlarda yapıldığını da ifade etmiştir. Öğrenciler damatların ya evinde tıraşını olduğunu ya da gelenek gereği kalabalık önünde sağdıçlar tarafından tıraşının yaptırıldığını, kırsalda aile büyüklerinden yaşlı birisinin toy beyi olarak seçildiğini, gelen misafirleri karşıladığını, düğünün maddi işlerini yürüttüğünü ve hanımıyla (yenge) birlikte düğüne yön verdiğini de belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden çeyizlerin sergilendiği yere para bırakıldığını, sağdıçla beraber odaya giren ve bunları bulan ilk kişinin bu paraları aldığını da dile getirmiştir.

Öğrenciler günümüzde ise çeyiz yapılmadığını, çeyiz yerine maddi değeri olan mücevheratın ve beyaz eşyaların verildiğini, hamama gitme geleneğinin devam etmediğini, gelinlerin kendi evinde hazırlığını yaptığını ve kuaföre götürüldüğünü de beyan etmiştir. Katılımcılar, gelinlerin düğüne gösterişli son model arabalarla ve konvoylarla getirildiğini, sağdıçlığın devam ettiğini ama bu görevin hafiflediğini de belirtmiştir. Öğrenciler teknolojinin geliştiğini, düğün sürecinde fotoğrafın yanı sıra cep telefonu, video ve kamera çekimlerinin yapıldığını, davetiye basıldığını, düğünlerin genelde düğün salonlarında fazla bir hazırlık gerektirmeden ücretle yaptırıldığını da ifade etmiştir. Katılımcılar, kına gecesinde çalgı çeşidinin arttığını, gelinle damadın kınasının beraber yapıldığını, bu gecelerin daha eğlenceli geçtiğini, hazırlıklar için dışarıdan ücretle iş yaptırıldığını ve damat tıraşının kuaförde yapıldığını da dile getirmiştir. Ayrıca öğrenciler günümüzde toy beyi ve yenge uygulamasının devam etmediğini ve gelen misafirleri aile fertlerinin karşıladığını da söylemiştir.

Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R4

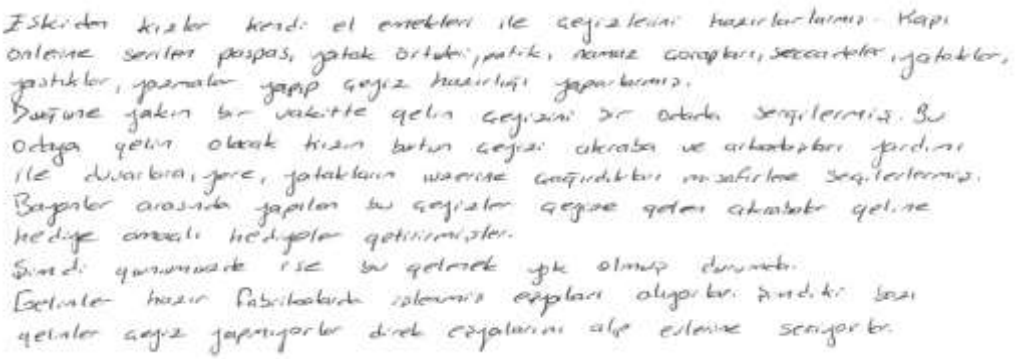

R8

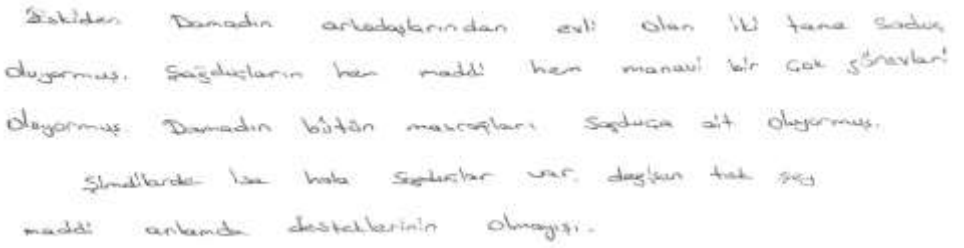

R11

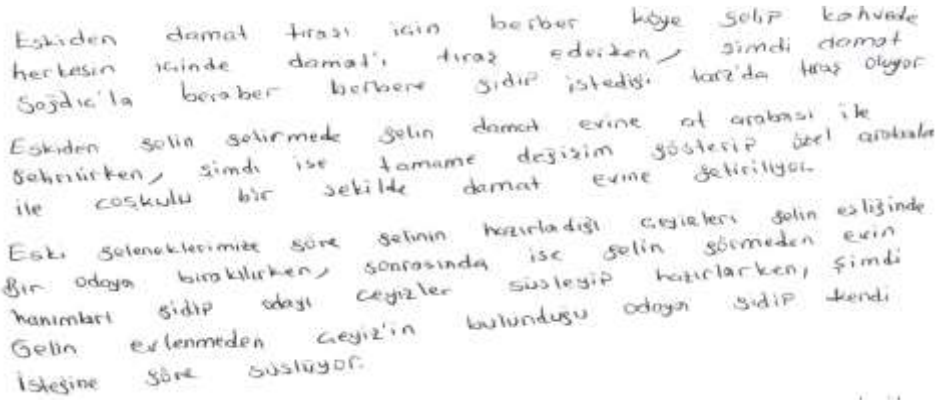
Eskiden damat traşı için berber köye gelip kahvede herkesin içinde damadı traş ederken, şimdi damat Sağdıçla beraber berbere gidip istediği tarzda traş oluyor

Eskiden gelin gelirmede gelin damat evine at arabası ile gelirken, şimdi ise tamamen değişim gösterip özel araçlarla ile coşkulu bir şekilde damat evine getiriliyor.

Eski geleneklerimize göre gelinin hazırladığı çeyizleri gelin eşliğinde bir odaya bırakılırken, sonrasında ise gelin görmeden evin hanımları gidip odayı çeyizler süsleyip hazırlarken, şimdi Gelin evlenmeden çeyiz'in bulunduğu odaya gidip tendi isteğine göre süslüyor.

R22

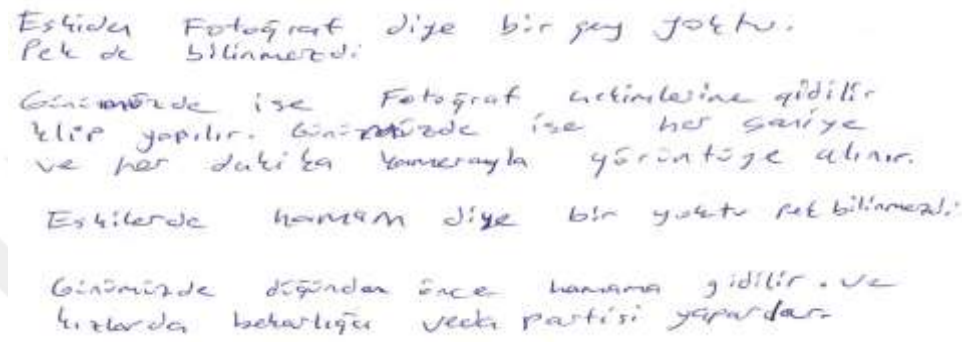
Eskiden Fotoğraf diye bir şey yoktu. Pek de bilinmezdi.

Günümüzde ise Fotoğraf çekimlerine gidilir klip yapılır. Günümüzde ise her şeriye ve her dakika kameramla görüntüye alınır.

Eskilerde hamam diye bir yerler pek bilinmezdi.

Günümüzde düğünden önce hamama gidilir. ve kızlarda bekarlığa veda partisi yaparlar.

Hazırladıkları raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze hediyeleşme gelenekleriyle ilgili görüşleri de şöyledir:

Tablo 27. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Hediyeleşme Gelenekleri ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden hediyeleşmenin düğünlerin tüm aşamalarında olması	10	22
Günümüzde hediyeleşmenin nişan aşamasında ve takı merasimlerinde sürmesi	7	16
Eskiden düğünden sonra gelinin yakınlarına hediyeler götürülmesi	6	14
Günümüzde isteyenin istediği gibi hediyeleşmesi ve hediyeleşmelerin bazı yörelerde kalkması	6	14
Eskiden kız istemede genelde maddi duruma göre hediyeleşme olması	5	11
Günümüzde kız istemede hediyeleşmelerin isteğe göre devam etmesi	5	11
Eskiden düğünden sonra damat ve gelinin sağdıca hediye vermesi	1	2
Günümüzde sağdıca hediye verme geleneğinin ortadan kalkması	1	2
Eskiden nişanda geline genelde yüzük, küpe ve saat hediye edilmesi	1	2
Günümüzde nişanda farklı hediyeler verilmesi	1	2
Eskiden düğünlerde altın takılması	1	2
Günümüzde evlenecek çiftlerin isteğine göre farklı hediyeler verilmesi	1	2
Toplam	45	100

Tablo 27'de görüldüğü üzere öğrenciler; eskiden düğünlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında genelde maddi durumu iyi olanlar arasında hediyeleşmenin olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, düğünden sonra gelinin annesine bilezik, gelinin kardeşlerine çorap, gömlek, patik vs. hediye ve gelinin babasına kazakla gömlek götürüldüğünü de söylemiştir. Öğrenciler eskiden kız istemede maddi durumu iyi olmayanlar arasında iğne, yaprak, süpürge, ip, cevizli ekmek gibi küçük çaplı hediyelerin verildiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar, gelin tarafının erkek tarafına hediyeler verdiğini ve bu hediyeleşmelerin karşılıklı olduğunu da belirtmiştir. Öğrenciler düğünden sonra çiftlerin, düğündeki yardımlarından dolayı sağdıca teşekkür amaçlı ziyarette bulunduğunu ve hediyesini verdiğini, nişanda yüzüğün yanında saat ve küpe takıldığını da beyan etmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden düğünlerde kelle (Cumhuriyet altını) verildiğini ve kurdeleyle zincir üzerine altınlar takıldığını da söylemiştir.

Öğrenciler günümüzde ise imkânların arttığını, hediye olarak her şeyin verildiğini, isteyenin istediği gibi hediyeleşebildiğini ve bu geleneklerin bazı yörelerde yok olduğunu da ifade etmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerde, hediyeleşmelerin daha çok nişan aşamasında ve düğün salonlarında düzenlenen takı merasimlerinde devam ettiği, nişanlarda ve düğünlerde özel tasarım set takımları (pırlanta, alyans, mücevherat) götürüldüğü de ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrenciler günümüzdeki düğünlerde maddi değeri yüksek olan ev, araba, vs. hediyelerin verildiğini ve para takma merasimi olduğunu da söylemiştir.

Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R1

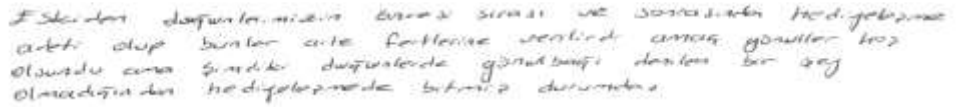

R15

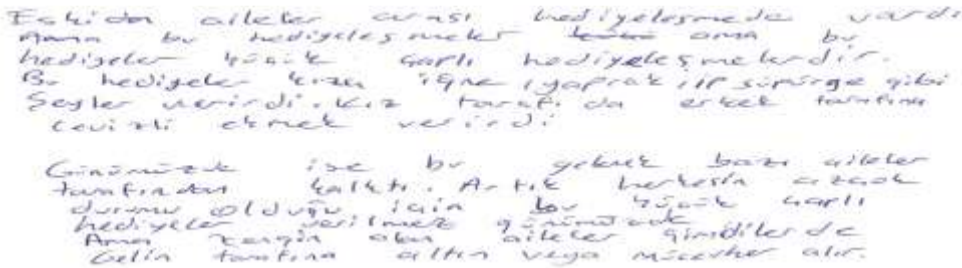

R18

R23

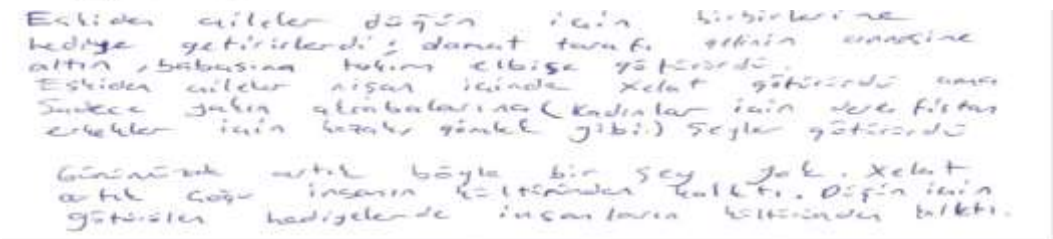

Düzenledikleri raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze düğünlerdeki farklı âdetlere ilişkin görüşleri de şöyledir:

Tablo 28. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğünlerdeki Farklı Âdetlere İlişkin Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden gelin getirmelerde farklı geleneklerin uygulanması	10	26
Günümüzde gelin getirmelerdeki geleneklerin ortadan kalkması	10	26
Eskiden düğünlerin genelde üç gün sürmesi	3	8
Günümüzde düğünlerin bir veya iki gün sürmesi	3	8
Eskiden kırsaldaki gelinlerin düğünden sonra geleneklere göre hareket etmesi	2	5
Günümüzde kırsaldaki uygulamaların ortadan kalkması	2	5
Eskiden gelinle damadın düğünden sonra da geleneklere göre hareket etmesi	2	5
Günümüzde eşlerin dilediği gibi hareket edebilmesi	2	5
Eskiden gelinlerin damat evine gelmesi	1	3
Günümüzde ayrı evler olduğu için ortadan kalkması	1	3
Eskiden evlenen çiftlere çocuklarının olması nazarıyla bakılması	1	3
Günümüzde çevre baskısının kalkması	1	3
Toplam	38	100

Tablo 28'de görüldüğü üzere öğrenciler; eskiden düğünlerin üç gece iki gündüz olmak üzere genelde üç gün devam ettiğini, düğünlerin perşembe veya cuma günü başladığını, köylerde üç veya dört gün, zengin düğünlerinin ise yedi gün sürdüğünü dile getirmiştir. Katılımcılar, gelinle damadın düğünden sonra teamüllere uymak zorunda olduğunu, gelin kapıdan içeri girerken evin bereketlenmesi ve o evi kendi evi gibi kabullenmesi için elini evin eşiğine üç kez sürdüğünü de söylemiştir. Öğrenciler eskiden kapı eşiğinde testiler kırıldığını (hayır-bolluk-bereket getirsin diye), gelin eve gelmeden şekerli su ile yıkandığını (evin büyükleriyle iyi geçinsin diye), gelin eve girmeden damadın evin damına çıktığını ve gelinin kafasına elma attığını (gelin damattan korksun diye), bolluk bereket getirsin diye gelinin önüne çerez atıldığını da belirtmiştir. Katılımcılar, gelinlerin evlendikten sonra geleneklere göre hareket etmesi gerektiğini, kayınpederleriyle konuşamadığını, yemeğe aile üyeleriyle birlikte oturamadığını, gelinle damadın büyüklerinin yanında çocuklarını sevemediğini ve bunların ayıplanacak durumlar olduğunu da beyan etmiştir. Öğrenciler eskiden gelin eve girdiğinde sahip olmasını istediği çocuğun cinsiyetine göre kucağına bir kız ya da erkek çocuk oturtulduğunu, ayrı evin olmadığını ve gelinlerin damat evine geldiğini de dile getirmiştir. Katılımcılar, birden fazla gelin olduğunda kayınvalidelerin gelinler arasında seçim yaptığını, kim daha çok hizmet ediyorsa onları kayırdığını ve bu durumun sıkıntıları da beraberinde

getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden evlenen çiftlere bir yıl sonra çocuklarının olması gerektiği nazarıyla bakıldığını eğer olmazsa gelinlerin hor görüldüğünü, bir hocaya götürüldüğünü ve bazen kayınvalidelerin çocuklarını yeniden evlendirdiğini de söylemiştir.

Öğrenciler günümüzde ise düğünlerin genelde bir gün, kına gecesiyle birlikte iki gün devam ettiğini, belirli bir gün tespit edilmediğini ve düğünlerin uygun olan bir zamanda yapıldığını da dile getirmiştir. Katılımcılar, çiftlerin özgürce hareket ettiğini, isteyenin dilediğini yapabildiğini, sevginin ve saygının kalmadığını da belirtmiştir. Öğrenciler günümüzde ayrı ev tutulduğunu, balayına çıkıldığını, çiftlerin istedikleri gezmelere ve tatillere gidebildiğini de beyan etmiştir. Ayrıca öğrenciler günümüzde birçok âdetin genelde devam etmediğini, batıl inanç ve cehalet olarak görüldüğünü de söylemiştir.

Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R1

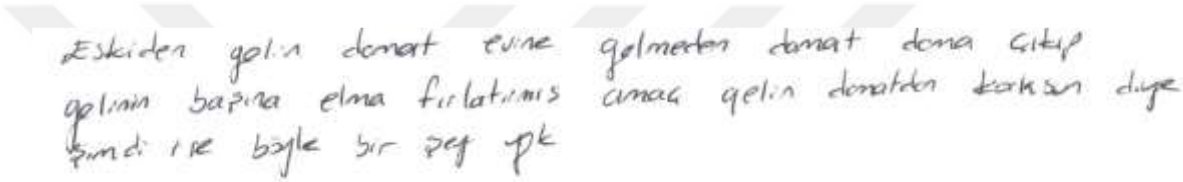
Eskiden gelin damat evine gelmeden damat dama çıkıp gelinin başına elma fırlatırmış amaç gelin damatdan korksun diye şimdi ise böyle bir şey yok

R5

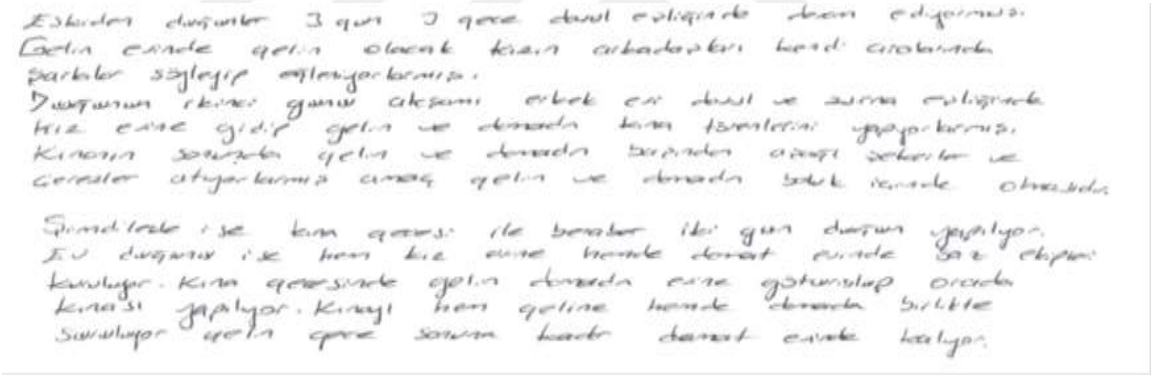
Eskiden düğünler 3 gün 3 gece davul eşliğinde devam edermiş. Gelin evinde gelin olacak kızın arkadaşları kendi aralarında şarkılar söyleyip eğlenirlermiş. Düğünün ikinci günü akşamı erkek evi davul ve zurna eşliğinde kız evine gidip gelin ve damada kına törenleri yaptırırmış. Kınanın sonunda gelin ve damadın başından aşağı şekerler ve cevizler atarlarmış amaç gelin ve damadın bolluk içinde olmasıdır.

Şimdilerde ise kına gecesi ile beraber iki gün düğün yapılıyor. İlk düğünü ise hem kız evine hemde damat evinde şarkı eşliğinde kutluyor. Kına gecesinde gelin damada evine götürülüp orada kınası yapılıyor. Kınayı hem gelinle hemde damada birlikte sürüyorlar gelin gece sonunda kendi damat evinde kalıyor.

R7

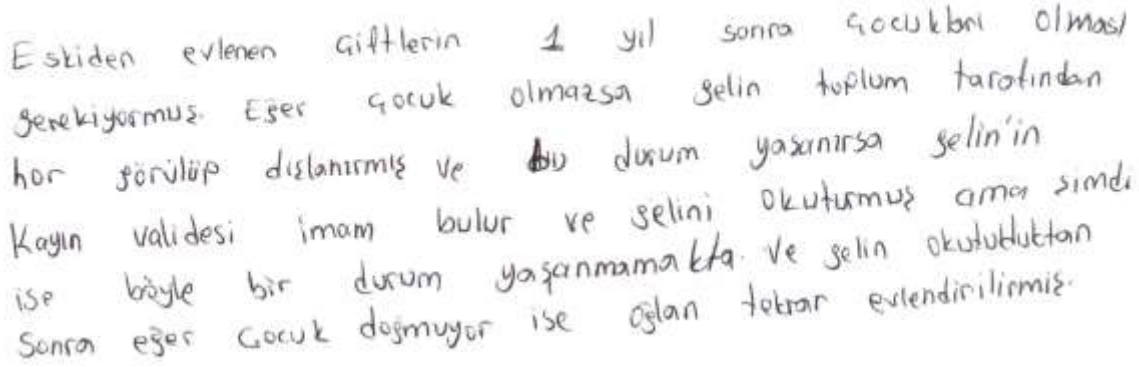
Eskiden evlenen çiftlerin 1 yıl sonra çocukları olması gerekiyormuş. Eğer çocuk olmazsa gelin toplum tarafından hor görülüp dışlanırmış ve bu durum yaşanırsa gelin'in kayın validesi imam bulur ve gelini okutturmuş ama şimdi ise böyle bir durum yaşanmamakta ve gelin okutduktan sonra eğer çocuk doğmuyor ise oğlan tekrar evlendirilirmiş.

R18

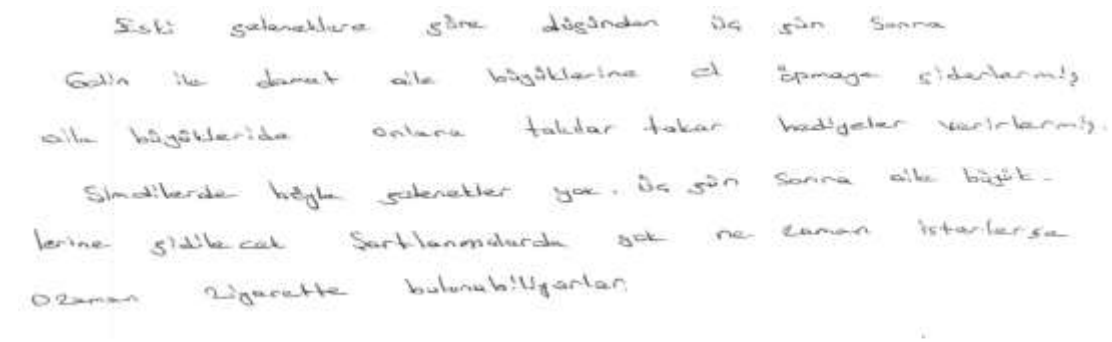

R19

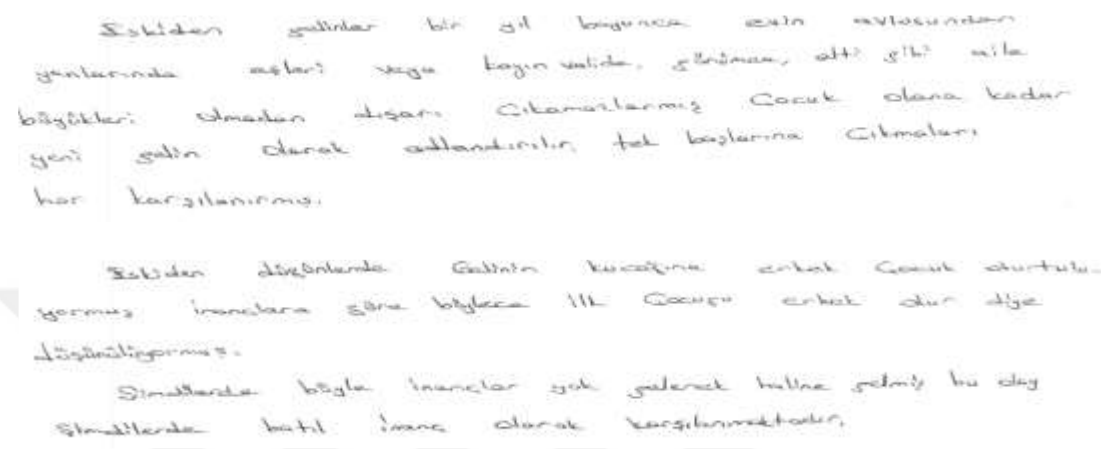

Hazırladıkları raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze köy ve şehir düğünleri ile ilgili görüşleri de şöyledir:

Tablo 29. *Öğrencilerin Geçmişten Günümüze Köy ve Şehir Düğünleri ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden köy ve şehir düğünlerinin yöresel olması	7	35
Günümüzdeki düğünlerin uygulamaları yönüyle değişime uğraması	7	35
Eskiden köy ve şehir düğünlerinin benzerlik göstermesi	3	15
Günümüzde şehir modernliği haricinde fark kalmaması	3	15
Toplam	20	100

Tablo 29'da görüldüğü üzere öğrenciler, eskiden düğünlerin yöresel özellikler gösterdiğini ve imkânların az olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, şehir ve köy düğünlerinin hemen hemen aynı olduğunu fakat şehirleşmenin fazla olmadığını da belirtmiştir.

Günümüzde ise öğrenciler, düğünlerin devam ettiğini, daha eğlenceli ve modernize olduğunu, imkânların ve boşanmaların arttığını, genel anlamda kız isteme, nişan ve düğünlerdeki (öncesi-sırası-sonrası) uygulamaların değişime uğradığını, köylerin modernleştiğini ve köy düğünleri ile şehir düğünleri arasında herhangi bir ayrımın kalmadığını da söylemiştir.

Bu konuyla ilgili öğrenci görüşleri de şöyledir:

R21

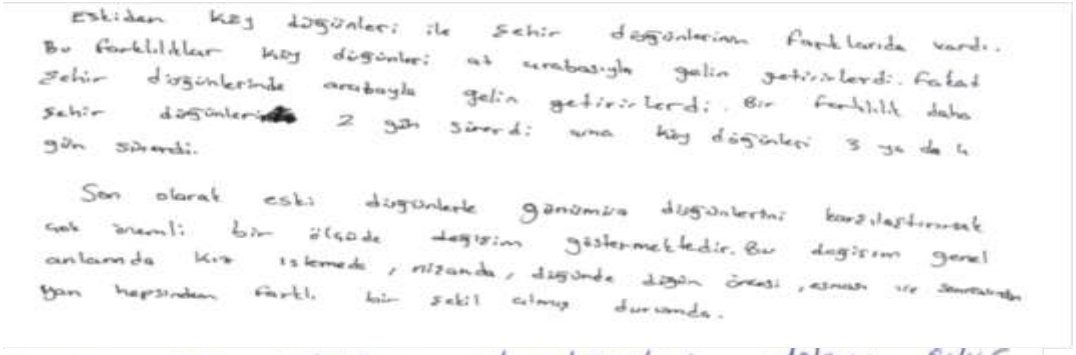
Eskiden köy düğünleri ile şehir düğünlerinin farklarında vardı. Bu farklılıklar köy düğünleri at arabasıyla gelin getirirlerdi. Fakat şehir düğünlerinde arabayla gelin getirirlerdi. Bir farklılık daha 2 gün sürerdi: ama köy düğünleri 3 ya da 4 gün sürerdi.

Son olarak eski düğünlerle günümüz düğünlerini karşılaştırmak çok önemli bir ölçüde değişim göstermektedir. Bu değişim genel anlamda kız istemede, nişanda, düğünde düğün öncesi, esnası ve sonrasından hepsinden farklı bir şekil almış durumda.

R2

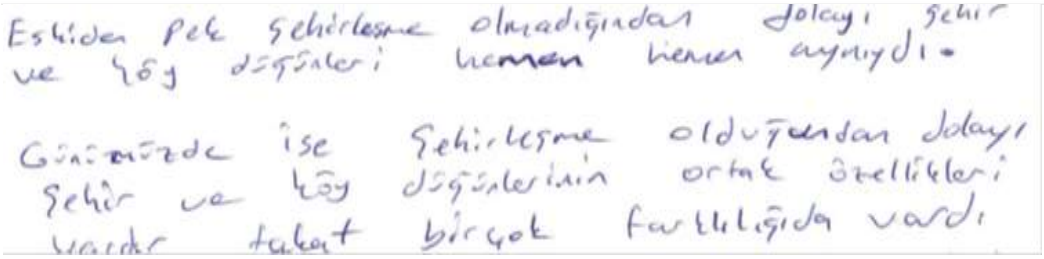
Eskiden pek şehirleşme olmadığından dolayı şehir ve köy düğünleri hemen hemen aynıydı.

Günümüzde ise şehirleşme olduğundan dolayı şehir ve köy düğünlerinin ortak özellikleri vardır fakat birçok farklılığıda vardı

Düzenledikleri raporlara göre öğrencilerin geçmişten günümüze düğünlerin farklılıklarına ilişkin görüşleri de şöyledir:

Tablo 30. *Öğrencilerin Geçmiş ve Günümüzdeki Düğünlerin Farklılıkları ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Eskiden sevgi, saygı ve utanma olması	5	28
Günümüzde insanların bencilleşmesi	5	28
Eskiden gelinle damadın düğün öncesi bir araya gelememesi	3	17
Günümüzde sosyalleşmenin artması	3	17
Eskiden düğün öncesi hazırlıkların maddi imkâna göre değişmesi	1	5
Günümüzde düğünler lüks yapılmadığı zaman eleştiri alması	1	5
Toplam	18	100

Tablo 30'a bakıldığında öğrenciler; eskiden sevgi, saygı ve utanma olduğunu, gelin ve damadın ilk kez düğün gecesi birbirini gördüğünü ve düğün öncesi hazırlıkların maddi imkâna göre değiştiğini de ifade etmiştir.

Öğrenciler günümüzde ise büyüklerin ihmal edilip yok sayıldığını ve insanların bencilleştiğini de belirtmiştir. Katılımcılar, insanlar arasında sevgi, saygı, terbiye ve utanma kavramlarının kalmadığını, gelin ve damadın konuklar tarafından zorla oynatıldığını da beyan etmiştir. Ayrıca öğrenciler günümüzde erkeklerin ve bayanların bir araya geleceği ortamların (kafeler, diskolar vs.) ve sosyalleşmenin arttığını, düğünler lüks yapılmadığı zaman eleştiri alındığını da söylemiştir. Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

R1

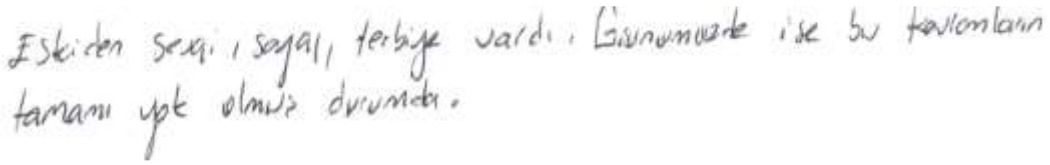

R3

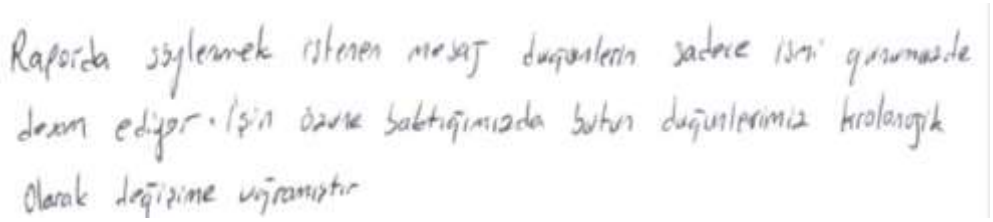

R4

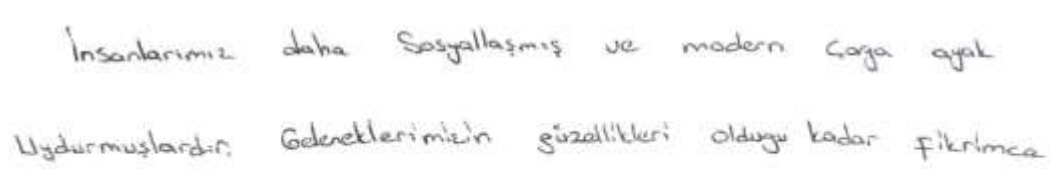

R19

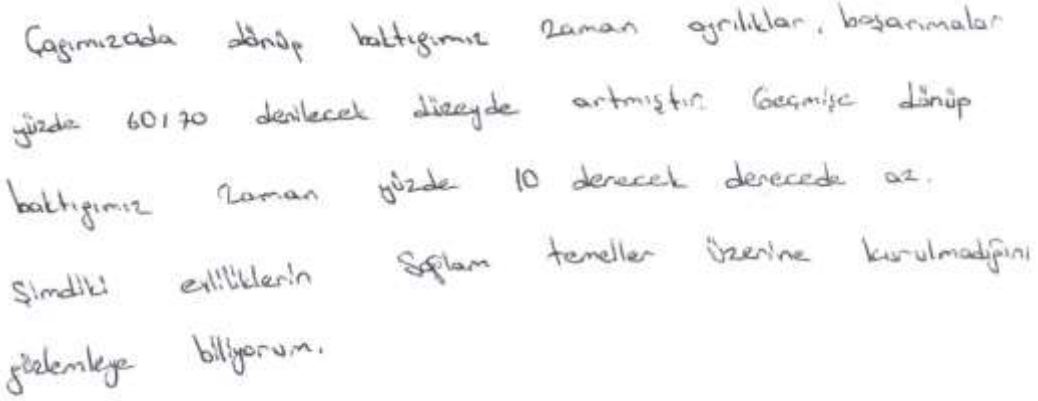

Hazırladıkları raporlara bakıldığında öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini gösterme durumları, belirlenen ölçütlere göre şöyledir:

Tablo 31. *Öğrencilerin Hazırladıkları Raporlara Göre Kronolojik Düşünme Becerilerini Gösterme Durumları*

Görüşler	**f**
Geçmiş, şimdi, bugün ve geleceği birbirinden ayırabilme	19
Tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebilme	10
Geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini anlayabilme	7
Tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği tahlil edebilme	6
Toplam	42

Tablo 31 incelendiğinde öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan birinci ölçütün geçmiş, şimdi, bugün ve geleceği birbirinden ayırabilme olduğu ve 19 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği

görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin geçmiş (eskiden)-şimdi (günümüzde) değerlendirmesi yapabildiği ve ilgili kavramları birbirinden ayırabildiği anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

> **R19** "*Önceleri gelinlik yoktu onun yerine bindallık kumaş alıp terzide diktiriyorlardı. Şimdilerde ise gelinlik, bindallık ve kostüm gibi birçok şey bulabiliriz… önceleri hamam yoktu hamam çıkarma dedikleri ise gelinin bir yakınının veya arkadaşının evine götürülerek-banyosu yaptırdıktan sonra o evden çıkartılmasıydı, günümüzde de devam etmektedir…*"

> **R23** "*… eskiden evin büyükleri hazırlıyordu yemekleri düğün sonrasında da kalan yemekler eskiden saklanıp sonra yenilirken şimdi ise çöplere atılıyor eski düğünlerimiz ve şimdiki düğünlerimiz arasında çok fark var… bu raporda söylenmek istenen mesaj düğünlerin sadece ismi günümüzde devam ediyor işin özüne baktığımızda bütün düğünlerimiz kronolojik olarak değişime uğramıştır. Bizim bu çalışmadaki amacımız da eski adetlerimizi geleceğin yeni nesil gençlerine hatırlatmaktır…"*

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan ikinci ölçütün tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebilme olduğu ve 10 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebildiği ve yorumlayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

> **R3** "*… eski düğünler yöreseldi, imkânlar azdı… şimdiki düğünler modernize oldu, daha eğlenceli geçiyor, imkânlar ve boşanmalar arttı… şimdiki evlilikler sağlam temeller üzerine kurulmuyor ama eskiden görücü usulü yapılan evliliklerin daha sağlam olduğu görülüyor çünkü imkânlar arttıkça, insanlar bilinçlendikçe beklentileri daha da artıyor…"*

> **R7** "*… eskiden nişanlarda uygulanan geleneklere baktığımızda aile büyüklerinin yan yana gelip daha sağlam bir bağ oluşturmak için sohbet etmeleri vardı. Şimdilerde ise kalabalık bir nişan ortamı oluşturulup nişan merasimi yapılmasına rağmen eski geleneklerimiz kalmadı maalesef değerini yitirdi... Geçmişte şehirleşme pek olmadığı için şehir ve köy düğünleri hemen hemen aynıydı daha çok yöreseldi, günümüzde ise köy ve şehirler çok fazla geliştiği için hemen hemen aynılıklar olduğu kadar şehir imkânlarından dolayı farklılıklar da*

vardır… bu durum Ümit Kayaçelebi'nin "Eski Van'a Doğru Yolculuk" adlı eserinde de görülmektedir…"

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan üçüncü ölçütün geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini anlayabilme olduğu ve 7 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini, nasıl ve niçin olduklarını anlayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

R3 "*… düğünlerde yaşanan değişim ve dönüşümlere baktığımızda geçmişten günümüze eğitim ve öğretim olanakları artıyor, maddi imkânlar gelişiyor, bu nedenle insanların algıları, tavırları, zaman ve şartlar da değişiyor… geleneksellleşme azalıyor, her türlü ihtiyaç karşılanabiliyor… teknoloji gelişiyor modern çağ ve ihtiyaçlar bunu gerektiriyor, her şey hazır hale geliyor… günümüzde gelin ve damat konuklar tarafından zorla oynatılıyor, erkeklerin ve bayanların bir araya geleceği ortamlar fazlalaşıyor (kafeler, diskolar vs.) tabi ki sosyalleşme de artıyor…*"

R16 "*… aileler arasında karşılıklı hediyeleşme böyleydi eskiden fazla imkân olmadığı için birbirlerine pek fazla hediye veremezlermiş verseler de çorap, seccade, patik, kanepçe (kaneviçe) gibi şeyler çeyizde verirlermiş… eskiden tandır evlerinde veya meydanlarda-şehir merkezlerinde evlerin avlularında yapılan düğünler şimdi ise düğün salonlarında yapılmakta ayrıca eski düğünlerde çeyizler, düğün yemekleri hepsi el yordamı ile yapılırken-emek harcanırken şimdi ise hepsi modern fabrikalardan, makine yapımı olarak hazır alınıyor bu nedenle düğünlerin bulunulan zaman ve yaşanan gelişmeler sonucunda uygulamaları bakımından değişime uğradığını da söyleyebiliriz...*"

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan dördüncü ölçütün tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği tahlil edebilme olduğu, 6 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin geçmişten günümüze tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği ortaya koyabildiği ve bu gelişmeleri tahlil edebildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

R13 "*… eskiden düğünlerin öncesi-sırası ve sonrasında maddi durumu iyi olanlar arasında hediyeleşme vardı… günümüzde maddi olanaklar arttığı için*

tamamen değişime uğradı, bazı yörelerde yok oldu, şimdi daha çok nişan aşamasında ve düğün salonlarında takı merasimlerinde devam ediyor…"

R15 "*Eskiden gelin evlendikten sonra kayınpederiyle konuşamazdı, yemeğe aile üyeleriyle birlikte oturamazdı, gelin ve damat çocuklarını büyüklerinin yanında sevemezdi bunlar ayıplanacak durumlardı… günümüzde artık böyle değil çünkü gelin kayınpederiyle aynı evde oturmuyor, bir araya gelecek ortamlar fazlalaştı, sosyalleşme arttı ama insanlar bencilleşti, değerlerimiz yozlaştı, sevgi-saygı kalmadı ve eşler de istediği gibi hareket edebiliyor…*"

Düzenledikleri raporlara bakıldığında öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerini gösterme durumları, belirlenen ölçütlere göre şöyledir:

Tablo 32. *Öğrencilerin Hazırladıkları Raporlara Göre Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerilerini Gösterme Durumları*

Görüşler	**f**
Tarihi olaylarda yaşanan değişimlerin farkında olma	14
Zaman içindeki değişimi değerlendirebilme	12
Süreklilik ve değişim anlayışının organizesinde dönemsel tasnif yapabilme	11
Meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilme	11
Toplam	48

Tablo 32 incelendiğinde değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan birinci ölçütün tarihi olaylarda yaşanan değişimlerin farkında olma olduğu, 14 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin tarihin herhangi bir döneminde bazı şeylerin devam ettiğini ve bazılarının ise nasıl değiştiğini açıklayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

R21 "*… eskiden düğün öncesinde kız istemede maddi durumu iyi olmayanlar arasında daha çok küçük hediyeler verilirdi (iğne, yaprak, süpürge, ip, cevizli ekmek… günümüzde imkânlar arttı, hediye olarak her şey (ev, arsa, araba vb.) düğün öncesi-sırası ve sonrasında veriliyor, isteyen istediği gibi hediyeleşiyor… hediyeleşme devam ediyor fakat niteliği değişti, mücevherler-maddi değeri yüksek hediyeler veriliyor ve para takma olayı var…*"

R16 "*… eskiden sağdıcın görevi damadın yardımcısıydı ki bütün masraflar sağdıç tarafından karşılanırdı, sağdıçlar damadı berbere götürürlerdi, hamama götürürlerdi… şimdiki sağdıçların görevi devam ediyor fakat değişti görevi*

eskiler kadar zor değil çünkü maddi yükü genelde damat çekiyor, sağdıç eşlik ediyor…"

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan ikinci ölçütün zaman içindeki değişimi değerlendirebilme olduğu, 12 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin zaman içindeki değişimi (ilerleme, gelişme veya gerileme, bozulma) değerlendirebildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

R1 "… *eskiden gelin eve girdiğinde kucağına sahip olmasını istediği çocuğun cinsiyetine göre bir kız ya da erkek çocuk oturtulurdu, bu genelde erkek çocuk olurdu… günümüzde genelde devam etmiyor, batıl inanç olarak görülüyor, cehalet görülüyor…*"

R11 "… *önceden sevgi, saygı, utanma vardı… günümüzde büyükler ihmal edilip yok sayılıyor, insanlar bencilleşti, sevgi-saygı-terbiye ve utanma kavramları kalmadı… eskiden imkânlar azdı, çeşit yoktu şimdi teknoloji gelişti imkânlar ve çeşitler arttı, insanların bakış açıları değişti…*"

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan üçüncü ölçütün süreklilik ve değişim anlayışının organizesinde dönemsel tasnif yapabilme olduğu, 11 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde dönemsel tasnifleri yapabildikleri de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

R9 "… *aldığımız cevaplara göre eskiden bazı insanlar erken yaşta evlendiriliyormuş, insanlar nişanlı oldukları zaman birbirleriyle fazla görüşmezlermiş çünkü evlenmeden görüşmek utanç ve ayıp sayılırmış… eskiden insanlar kız istemeye giderken baba, amca vs. büyükler kız istemeye giderlermiş, büyükler aralarında konuşup anlaşırlarmış şimdiki gibi değil şimdiki gençler aralarında anlaşıp söz verirler… önceki kuşağın düğünleri yöresel olmasına rağmen kuralları çok katıydı, şimdiki neslin düğünlerinde de yöresellik var ama çiftler rahatça hareket edebiliyor…*"

R12 "… *o zamanlarda fakirlik çok olduğu için istenilen kıyafet alınamıyordu sadece durumu iyi olanlar istedikleri elbiseleri alabiliyordu… şimdilerde ise para hemen bulunduğundan dolayı hemen hemen herkes istediği kıyafeti ve*

gelinliği giyebiliyor. Önceleri yöredeki düğünler (öncesi-sırası-sonrası) hemen hemen hepsi aynıydı, yöreseldi ve insanlar birbirlerine ayak uydurmaya çalışıyordular… şimdilerde ise köy ve şehir düğünlerinin yöreselliği devam etmesine rağmen birbirinden farklı çok az özellikleri vardır…"

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan dördüncü ölçütün meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilme olduğu, 11 öğrencinin hazırladıkları raporlarda bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Raporlardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde, inançlarda meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili öğrencilerin hazırlamış olduğu raporlarda geçen ifadeler de şöyledir:

R2 "*… eskiden gelin ve damat düğünden üç gün sonra ailelerine el öpmek için giderdi… günümüzde devam etmiyor, değerlerimiz bozuldu, sevgi-saygı-utanma kalmadı o nedenle ne zaman isterlerse o zaman gidiyorlar… eskiden gelinler düğünden sonraki süreçte yanlarında eşleri, kayınvalidesi vs. aile büyüklerinden birisi olmadan veya çocuk olana kadar evin avlusuna dahi çıkamazlardı (yeni gelin oldukları için)… günümüzde bu uygulama devam etmiyor, modernleşme, teknolojinin gelişmesi, nüfusun artması gibi nedenlerle insanların olaylara bakışı da değişti, gelinler hür iradeleri ile hareket ediyorlar, eşler istedikleri şekilde karar verebiliyorlar…*"

R18 "*… eskiden düğün yemekleri evde yapılırken şimdi fabrikalardan hazır getiriliyor, eskiden düğünler evin bahçesinde yapılırken şimdi ise düğün salonlarda yapılıyor bu duruma da yaptığımız röportajlarda ve ilgili eserlerde rastlamaktayız… teknoloji gelişti, okuma oranı arttı, modernleşmeyle birlikte fabrikalaşma arttı, eskiden her şey zordu, şimdi daha rahat ama bununla birlikte çoğu değerimizi de yitirdik… eskiden çoğunlukla imam nikahı kıyılıyordu şimdi resmi nikah olmadan evlilikler yapılmıyor, resmi nikah düğün esnasında resmi görevlilerce yapılıyor, gelinin kafasına elma atma gibi zarar verici gelenekler bilinçlenme arttığı için ortadan kalktı…*"

Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin Van'daki Düğün Gelenekleri (Düğün Öncesi, Sırası ve Sonrası) ile İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Çalışmada yer alarak katılımcı mülakatlarını yapan ve rapor hazırlayan 6 öğrenciyle odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler ve yöneltilen sorular

neticesinde öğrenciler, Van'daki düğün gelenekleri (düğün öncesi, sırası ve sonrası) ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir.

Öğrenciler Van'da düğün öncesi gelenekler (tanışma, evlenme usulü, kız isteme, nişan aşamasında mevcut gelenekler, farklı uygulamalar, eğlenme, müzik, yemek, hediyeleşme) hususunda önceden görücü usulü ile evlenildiğini ve tanışmanın olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar, evlilik kararını aile büyüklerinin aldığını, evlilik kararında kızın söz hakkı olmadığını ve nadiren fikrinin sorulduğunu da söylemiştir. Öğrenciler eskiden erkeğin bir kızla evlenmek istediğinde bu fikrini doğrudan söyleyemediğini, bir yakınına söylediğini ve yakınlarının da babasıyla paylaştığını belirtmiştir. Katılımcılar, kızla erkek eğer akrabaysa görüşmenin olduğunu yoksa ayıplandığını, düğünden önce kızla erkeğin birbirini görmesinin doğru kabul edilmediğini, akraba evliliğinin çok fazla olduğunu ve akraba evliliğinde bazen düğün yapılmadığını da beyan etmiştir.

Öğrenciler eskiden aile büyüklerinin bir araya gelerek kız istemeye gittiklerini ve kırsalda toy büyüğü denilen aile üyelerinden yaşlı birinin nezaretinde bu işlemin gerçekleştirildiğini de söylemiştir. Araştırma neticesinde elde edilen verilerde, kız istemeden sonra kız verilmezse kaçırmaların olduğu şayet kız evi evet derse, damat evinin kız evine yemek verdiği, karşılıklı yemek davetlerinin olduğu ve yemek vermenin iki ailenin birbirini tanıması amacıyla yapıldığı da ortaya çıkmıştır. Öğrenciler eskiden kız verildikten sonra başlık parasının konuşulduğunu, erkek tarafının kız tarafına helat adıyla başlık parası verdiğini ve başlık parası verildikten sonra kızların çeyizini hazırlamaya başladığını da dile getirmiştir. Katılımcılar, kız istemede def çalındığını, dengbejlerin sözle gelenleri eğlendirdiğini ve genelde yemek verilmediğini de belirtmiştir. Öğrenciler kız istemede çerez ve kuru pasta ikram edildiğini, erkek tarafının kız tarafına hediye olarak kumaş getirdiğini de beyan etmiştir. Öğrenciler eskiden nişanın aileler arasında yapıldığını, nişana başka akrabaların da çağrıldığını ve davetlilerin süslenmiş bir şekerle davet edildiğini de söylemiştir. Katılımcılar, nişanda çok fazla çalgı olmadığını, davul, def ve dengbej olduğunu, genelde ikramlıkların (çerez) verildiğini ve nadiren uzaktan gelen misafirler olursa yemek düzenlendiğini de belirtmiştir. Öğrenciler eskiden nişanda kuru fasulye, pilav, ayran, baklava, çay ikram edildiğini, hediyeleşmelerin yapıldığını ve hediye olarak erkek tarafının kız tarafına kumaş getirdiğini de ifade etmiştir. Ayrıca öğrenciler batıl inançlara göre hareket edildiğini, nişanla düğünün iki bayram arasına denk gelmemesine dikkat edildiğini, nişanlılık süresinin uzun olduğunu, bu sürecin ailelerin kararına ve ekonomik durumuna bağlı olduğunu da belirtmiştir.

Düğün öncesi geleneklere ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir: Tanışma ve evlenme usulüyle ilgili **OG1** *"Önceden genelde görücü usulü oluyordu... akraba ise tanışma oluyordu zaten yoksa gerisi ayıplanırdı... kız istemede asla erkeğe laf düşmezdi erkek kızı beğenirse kendisi utandığı için söyleyemiyordu genelde gidip sadece annesine söyleyebiliyordu, annesi de babasına danışıyordu gidip kızı istiyorlardı… önceden hiç tanışma yoktu, başka yörelerde tanışma çok nadir de olsa vardı, genelde akraba olanlar evleniyorlardı iç içeyken bile aynı eve geliyordu aslında hiç düğün bile olmuyordu bazılarında..."* diye söylemiştir. Kız isteme ve nişan aşamalarıyla ilgili **OG3** de *"...kız istemede aile büyükleri bir araya gelerek kızı istemeye gidiyorlardı… nişanda da hediyeleşmeler varmış, ikramlıklar genelde kuru yemiş verilirmiş, çalgı zaten çok fazla yokmuş sözle eğleniliyormuş, sadece davul varmış, def falan bu şekilde… kız istemeye çağırmazlarmış ama nişana çağırırken süslenmiş bir şeker var ise onu götürüp evlere dağıtıp öyle çağırıyorlarmış... düğün ve nişan arasındaki süreçte önceden batıl inançlara göre hareket ederlerdi, iki bayram arasına denk gelmesin diye düşünülürdü ya da ailelerin ekonomik durumuna göre ayarlanırdı ama şu anda o şekilde değil mesela kız ve erkek kendini ne zaman hazır hissederse o zaman yapılıyor... o zamanın geleneklerine göre nişan süreci uzarsa bu doğru bir şey değildi erkekle kız düğüne kadar birbirlerini göremiyorlardı..."* diye ifade etmiştir. Kız istemeyle nişanda yemek ve hediyeleşme konusunda **OG2** de "*... önceden nişanda küçük ikramlar verilirdi, genelde uzaktan gelenler için yemek hazırlanılırdı normalde kız istemede yemek verilmezdi... hediyeleşmede ise erkek tarafı, kız tarafına hediye götürürdü, kız istemede o dönemde kumaş türleri falan daha hafif hediyeler götürülürdü ama şu an daha ağır hediyeler götürülüyor, baştan sona her şey alınıyor… yemek konusunda kız istemede fazla yoktu ama nişanda durumu iyi olanlar verirdi..."* diye belirtmiştir.

Öğrenciler Van'da düğün öncesi hazırlıklar (elbise, fotoğraf çekimi, farklı uygulamalar kapsamında hamama gitme, bastalya veya kına gecesi, çeyiz, genel hazırlıklar) konusunda düğün öncesinde günlük kıyafetler giyildiğini ifade etmiştir. Katılımcılar, gelinlerin kumaş alarak düğünde giyeceği elbiseyi diktirdiğini, düğünde üzerine şal aldığını ve maddi durumu iyi değilse bayramlık kıyafetini giydiğini de söylemiştir. Öğrenciler eskiden damatların genelde günlük kıyafetlerini giydiklerini, arkadaşlarından takım elbise ödünç aldıklarını ve kravat takmadıklarını da dile getirmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerde, düğün öncesinde fotoğraf çekimi yapılmadığı, fotoğrafın yaygın olmadığı ve maddi durumu iyi olanların fotoğraf çektirebildiği de belirlenmiştir. Öğrenciler eskiden hamama gitme etkinliğinde gelinin kendisine yakın bir akrabasının veya arkadaşının evine bütün kız arkadaşlarıyla birlikte gidildiğini, geline banyosunun yaptırıldığını, eğlence düzenlendiğini ve bu etkinliğin sadece adının hamama gitme olduğunu da beyan etmiştir.

Öğrenciler eskiden kına gecesinin düğünden önceki gün yapıldığını, kına gecesinin yapılacağı günün sabahında kınaların hazırlandığını, ışıklandırmaların yapıldığını ve gelecek davetlilerin çağrıldığını da söylemiştir. Katılımcılar, gelinin kına gecesine gitmeden önce yeni evine tatlılık, huzur götürsün diye şekerli su ile yıkandığını ve kına gecesinde kayınvalidelerin hediye niyetiyle gelinlerin avuçlarına altın bıraktığını da dile getirmiştir. Öğrenciler erkek tarafının geline çeyizini bırakması için sandık aldığını, çeyiz sandığının kıza götürülürken süslendiğini ve eve tatlılık getirmesi için içine şeker konduğunu da belirtmiştir. Katılımcılar, çeyizi gelin tarafının hazırladığını, gelin tarafının elinden geldiğince çeyize katkıda bulunduğunu, erkek çeyizinin nadiren bazı yörelerde görüldüğünü, çeyizde bohçalar içinde patik, yazma, seccade, kazak, karyola takımı ve örtüler bulunduğunu da beyan etmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden düğün öncesinde evlerin temizliğinin, bakım ve tadilatının yapıldığını, davetiye olmadığı için şeker dağıtılarak davetlilerin düğüne çağrıldığını da söylemiştir.

Düğün öncesi hazırlıklar konusuyla ilgili öğrenci görüşleri de şöyledir: Düğün öncesi elbise hazırlığı ve fotoğraf çekimi konusunda **OG3** *"Düğünde gelin ve damat maddi durumlarından dolayı normal kıyafetlerini giyerlermiş… düğün öncesinde damat köyde yakın arkadaşlarından elbise ödünç alırmış, kızlar da çeyizindeki elbiseleri giyerlermiş, şehir merkezinde gelinlik kiralarlarmış ve gelinliğin üzerine şal atarlarmış o şekilde olurmuş kıyafetler… genelde yokmuş fotoğrafçı aslında varmış ama fotoğraf çektirenler azmış düğün esnasında sadece bir ya da en fazla iki tane oluyormuş zaten çok fazla da olmuyormuş…"* diye söylemiştir. Hamama gitme ve kına gecesi konusunda **OG6** da *"… hamama gitme önceden hamam yoktu, gelin arkadaşının, akrabasının evine götürülür banyosu yaptırılırdı... evinin yakınında olması gerekiyordu yakın arkadaşları çağrılır beraber eğlenirlerdi… kına gecesi akşamı olmadan sabahleyin gider kınalarını hazırlatırlardı, kına gecesine hazırlık yaparlardı, birkaç gün öncesinden davetlileri falan çağırırlardı; düğünden bir gün önce olurdu... düğün öncesi davet de şu şekilde olurmuş aileler birazcık şekerle beraber davet etmeye giderlermiş konu komşuyu..."* diye belirtmiştir. Çeyiz ve genel hazırlıklar konusunda ise **OG1** de *"… çeyiz konusunda önceden maddi durumlar pek iyi olmadığı için kimin gücü ne kadar yettiyse o kadar bırakırlardı hazırlananların üzerine katkıda bulunmak için… çeyizleri gelin tarafı hazırlıyordu, erkek çeyizi çok nadir bazı yörelerde olurdu o da birkaç tane takım elbiseydi… çeyizde kız için patik, yazma, seccade, kazak, elbiseler olurdu karyola takımı ve yatak odası örtüleri gibi… düğün öncesi hazırlık konusunda ev temizlikleri yapılır, gelinler aynı eve geldiği için odalarının bakımı ve temizliği yapılırdı, badana vurulurdu duvarlara..."* diye ifade etmiştir.

Öğrenciler Van'da düğün sırasında yapılanlar (başlaması, süreci, farklı uygulamalar kapsamında haremlik ve selamlık, sağdıçlık, damat tıraşı, gelin getirme, oynanan oyunlar dans/figür/eğlence/müzik, konuklara yapılan ikramlar ve yemekler, kıyafet, yöresel benzerlik ve farklılıklar) konusunda düğünlerin genelde üç gün sürdüğünü ifade etmiştir. Katılımcılar, düğünde gelinlerin üzerine kırmızı bir şal aldığını, düğün başlarken koyunlar kesildiğini ve kırsalda düğüne toy beyiyle hanımının yön verdiğini de söylemiştir. Öğrenciler eskiden gelinlerin atlarla, faytonlarla ya da traktöre binerek getirildiğini ve düğünde takı töreni yapıldığını da dile getirmiştir. Katılımcılar, gelin getirmelerde batıl inançlar kapsamında damadın evin damından gelinin kafasına elma attığını, gelinin önüne çerez atıldığını ve gelinin kapıdan içeri girerken elini üç kez bala batırıp evin eşiğine sürdüğünü de beyan etmiştir. Öğrenciler gelin eve girerken evin kapısından üç kez içeri girip çıktığını ve gelin eve girdiğinde kucağına bir kız ya da erkek çocuk oturtulduğunu da belirtmiştir. Araştırma neticesinde elde edilen verilerde, düğünlerde haremlik ve selamlık uygulamasının olduğu, gelinle damadın bir araya gelemediği, düğünde damadın ve gelinin sağdıcı olduğu ve sağdıcın düğünle ilgili işlerde damada yardım ettiği de ortaya çıkmıştır. Öğrenciler düğünlerde halay çekildiğini, halaylar kapsamında şemmame, herzani, bablekan, tek ayak oynandığını, dengbejlerin sözle söyleyerek insanları eğlendirdiğini ve davulla def çalındığını da dile getirmiştir. Katılımcılar, damat tıraşının damadın kendi evinde veya ahali önünde sağdıçlar tarafından yapıldığını, erkeklerin şehir merkezi dışında genelde yöresel kıyafet giydiğini, köy ve şehir düğünlerinin uygulamaları yönüyle benzerlik gösterdiğini de belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden düğünde yemek olarak kavurma, pilav, kuru fasulye, ayran olduğunu ve yemekleri ailenin büyük kadınlarının yaptığını da söylemiştir.

Van'da düğün sırasında yapılanlara ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir: Düğünlerin başlaması, süreci ve haremlik-selamlık konusunda **OG5** *"...düğün süreci üç gün olurdu genelde cuma günü başlar pazar günü bitermiş, cuma günü normal halay falan çekerlerdi, eğlenirlerdi... ikinci gün cumartesi günü kına gecesi olurdu, pazar günü ise normal düğün günüydü gelin getirme günüydü bazen iki gün olabiliyordu... birine rastladık çok zengin oldukları için bir hafta boyunca düğün olmuş ama genelde üç gündü… haremlik-selamlık vardı erkek ve kızlar iç içe oynayamıyordu haram diye ayıplanıyordu…"* diye söylemiştir. Sağdıçlık, damat tıraşı ve gelin getirme konusunda **OG4** de *"... önceden sağdıçlar iki taneydi biri damadın yanında biri gelinin yanında olurdu, düğünle ilgili her şeyi sağdıç yapardı… önceden damat tıraşını sağdıç yaptırırdı şimdiyse kuaförler yapıyor sağdıcın genel görevi damadın getir-götür işlerini yapmaktı... şimdiki sağdıçların neredeyse yok denebilecek kadar hafif işleri… gelin getirmede önceden faytonlarla, traktörlerle, yürüyerek gidip alıyorlarmış ama şimdi ise özel arabalar var..."* diye belirtmiştir. Oynanan oyunlar, ikramlar, yemekler ve

yöresel özelliklerle ilgili **OG₂** de "*... önceden sadece halay çekerlerdi, def, davul, dengbej vardı şimdi ise enstrümanlar, saz ekipleri, dans ve halaylar var, halaylar çeşitlendi şemame, herzani var… düğün esnasında önceden pilav vardı, yeşil fasulye, et vardı, koyun falan kesiliyordu, insanların maddi durumu çok kötüyse tavuk keserlerdi ama et illa ki et olurdu... kavurma ve pilav, ayran vardı içecek olarak... yemekleri evin büyük kadınları o dönemin çok iyi bilmiş yaşlı kadınları yapardı… önceden düğün kıyafetleri kumaştı, erkekler de gömlek giyerlerdi, kumaş pantolon, takım elbise şehir kültüründe vardı yöreseldi tabi değişiyordu maddi duruma göre ama genelde böyleydi..."* diye ifade etmiştir.

Öğrenciler Van'da düğün sonrasında yapılanlar (uygulamalar-gelenekler) hususunda düğün sabahı sağdıçların gelin ve damadı ziyarete gittiğini dile getirmiştir. Katılımcılar, gelin ve damadın düğün sonrası şehir merkezinde üç günün sonunda kırsalda ise bir sene sonra ailelerine el öpmek için gittiğini, el öpmeye gidilirken gelinin annesine ve yakınlarına hediyeler götürüldüğünü de söylemiştir. Öğrenciler eskiden düğün sonrasında gelinin kardeşlerinin damat evine tatlı götürdüğünü, damatla gelinin sağdıcı düğündeki yardımlarından ötürü teşekkür amaçlı ziyaret ettiğini ve hediye verdiğini de belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden düğünden sonra gelinin ve damadın ailesinin karşılıklı olarak birbirlerine hediye aldığını, yeni çiftlere hediyelerinin verildiğini de söylemiştir. Van'da düğün sonrasında yapılanlarla (uygulamalar-gelenekler) ilgili öğrenci görüşleri de şöyledir: Bu konuda **OG₅** *"…eskiden düğün üç gün sürermiş, düğünden sonra gelin ve damat üç gün çıkmazmış, sağdıç üç günden sonra damadı gelip odasından çıkarırmış... gelinle damat, sağdıca hediye verirmiş... el öpmelerdeki hediyeler ise gömlek, kazak, pantolon, bayanlar için işte seccade, fistan, çeyiz eşyaları verirlermiş..."* diye ifade etmiştir. **OG₁** de *"...düğün bittikten on beş gün sonra on beşlik deniliyor el öpme bir nevi gelin babasının elini öpmeye gidiyor, orada bir, iki ay kalıyor, hediye de götürüyor tabi damadın ailesi de yeni çiftlere hediye veriyor... köylerde çorap, cevizli ekmek hediye verilirdi bu âdetmiş böyle değerli şeyler yokmuş mücevher tarzı bir şey… kıyafet falan çok nadir o da gelinin annesi ve kız kardeşine götürülürmüş, gelinin babasına ise saat, gömlek, pantolon gibi hediyeler alınırdı…"* diye belirtmiştir. **OG₂** de *"... kırsalda gelinler bir sene sonra el öpmeye gidiyordu, bir yıl boyunca kayınpederinin önüne çıkamıyordu, yemeğe otururken ayrı yiyordu, eşi bile onun yanına oturamıyordu çünkü ayıplanıyordu saygıdan dolayı zaten o dönemde öyleydi... Düğün sonrası geleneklerden biri de gelinin kız kardeşi tatlı alıp götürüyordu damat evine onlar da hediye olarak altın veriyordu..."* diye söylemiştir.

Odak Grup Görüşmesinin Kronolojik Düşünme ile Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerileri Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

Sözlü tarih çalışması neticesinde gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde, öğrencilere geçmişten günümüze Van düğünlerinde görülen benzerlik ve farklılıklar ile bu düğünlerde yaşanan değişim ve dönüşümlere ilişkin fikirleri sorulmuştur. Burada amaçlanan ise sözlü tarih uygulamasının öğrencilere, kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasına yönelik katkılarını ortaya koymak olmuştur.

Bu hususta öğrencilerin, odak grup görüşmesinde ortaya koyduğu ifadeler de şu şekildedir: Öğrenciler eskiden sağdıçların görevlerinin daha fazla olduğunu ve gelinlerin düğüne at, fayton veya traktörle geldiğini söylemiştir. Katılımcılar, ruvi âdetinin olduğunu, ruvilerin damat evinin düğün tarihini gelin tarafına bildirmek için görevlendirdiği kişiler olduklarını ve gelin tarafının bu kişilerin ruvi olduğunu anladığında cezalandırdığını da belirtmiştir. Öğrenciler eskiden kız istemeye gidilirken hediyeleşme olmadığını, çeyizlere maddi değeri fazla olan eşyalar bırakılmadığını, damat kaçırma ve berdel âdetinin görüldüğünü de beyan etmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerde, sevgi, saygı, terbiye ve utanma kavramlarının olduğu, düğünlerin ev önlerinde yapıldığı ve düğünlerde pastayla tatlının nadiren görüldüğü de ortaya çıkmıştır. Öğrenciler düğünlerde gelinle damadın yan yana oturmasının uygun bulunmadığını, kız istemeye gidildiğinde şekerle lokum götürüldüğünü ve kız istemelerde kahve ikram edilmediğini de dile getirmiştir. Katılımcılar, kız istemeye gidilirken aile büyükleri tarafından Fatihalar okunduğunu, gelinin babasının başlık parası verildiği için damada ve kızına hediyeler aldığını da belirtmiştir. Öğrenciler düğünlerde çeyiz getirme, hamama gitme, takı merasimlerinin görüldüğünü ve gelinlerin ayrı eve gitmediğini de beyan etmiştir. Ayrıca öğrenciler eskiden maddi imkânlar iyi olmadığı için balayı gibi uygulamaların olmadığını ve düğünlerde farklı uygulamalara rastlanıldığını da söylemiştir.

Öğrenciler günümüzde ise gelinlerin düğüne konvoyla getirildiğini, düğün tarihinin telefonla veya faksla bildirildiğini ve düğünlerde çiçek atma, kesilen kurdeleden alma, ayakkabı altına isim yazma gibi âdetlerin görüldüğünü de dile getirmiştir. Öğrenciler kız istemeye gidilirken hediyeler götürüldüğünü, çeyizde maddi değeri yüksek hediyelerin verildiğini, berdel olayının görülmediğini ve damat kaçırma hadiselerinin bazı yörelerde görüldüğünü de belirtmiştir. Katılımcılar, sevgi, saygı, terbiye ve utanma kavramlarının kalmadığını, gelin sandığının üzerine oturma geleneğinin devam ettiğini, düğünlerin salonlarda yapıldığını ve düğünlerde gelinle damadın bir araya gelerek dans ettiğini de beyan etmiştir. Öğrenciler kız istemelerde çiçekle çikolata götürüldüğünü, damada tuzlu kahve ikram edildiğini ve aile büyükleri tarafından dualar okunduğunu da ifade etmiştir. Ayrıca

öğrenciler günümüzde hediyelerin takı töreninde verildiğini, farklı uygulamalar kapsamında balayına çıkıldığını ve gelinlerin ayrı bir evde hatta ayrı bir şehirde oturduğunu da söylemiştir. Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir:

Sağdıçlık geleneği ile ilgili **OG2** "… *sağdıçlık mesela bu zamanda da var o dönemde de vardı... o dönemde sağdıcın görevleri daha ağırdı her şey ona kalıyordu... sağdıçlar harçlık falan verirdi genelde daha ağır işler ona kalıyordu, damadın yapamadığı işlerin hepsini o yapıyordu, bu dönemde görevleri daha da hafifledi...*" demiştir. Gelin getirilmesiyle ilgili **OG1** *"gelin getirmede önceden faytonlarla, traktörlerle, yürüyerek gidip alıyorlarmış ama şimdi ise özel arabalar oluyor..."* diye ifade etmiştir. Gelinin beline kuşak bağlanmasıyla ilgili **OG2** de "…*Önceden mesela gelinin beline kuşak bağlarlarmış halen devam ediyor üç ya da yedi kez... gelinin kuşağına damat tarafı bilezik bağlarmış…*" diye söylemiştir. Ruvilik geleneğiyle ilgili olarak **OG4** de "… *o haberci diğer köye giderse onun adı ruviydi yani tilki... gelin evine giderek düğün tarihini söylerdi... köye girdiği zaman eğer gelin tarafı anlarsa bunun ruvi olduğunu yakalayıp ondan sonra çıplak hale getirerek kafasından su dökerlermiş sonrasında bir temiz döverlermiş gelenekmiş işte… eskiden öyleydi ama şimdi düğün tarihini telefonla, faksla da gönderebiliyorlar…"* diye belirtmiştir. Kız isteme ve farklı uygulamalar kapsamında **OG3** de "… *eskiden kız istemeye gittiklerinde ikramlık olarak şeker ve lokum götürürlerdi şimdi çiçek ve çikolata götürüyorlar... eskiden düğünlerde pasta, tatlı tarzı çok fazla olmazdı günümüzde gelinle damat birlikte pasta kesiyorlar… kurdele âdeti geçmişte de vardı günümüzde de var ama geçmişte zaten gelinlerin çiçekleri olmadığı için çiçek fırlatma âdeti yoktu... ayakkabının altına isim de yazılmazdı zaten okuma yazma pek fazla bilinmediği için…"* demiştir. Gelinin avucunun içine altın bırakılması konusunda **OG1** de "*... düğün esnasında kaynana gelinin elinin içine çeyrek altın bırakıyordu, günümüzde hala devam ediyor..."* diye ifade etmiştir.

Odak grup görüşmesine bakıldığında öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini gösterme durumları, belirlenen ölçütlere göre şöyledir:

Tablo 33. *Öğrencilerin Odak Grup Görüşmesine Göre Kronolojik Düşünme Becerilerini Gösterme Durumları*

Görüşler	**f**
Geçmiş, şimdi, bugün ve geleceği birbirinden ayırabilme	6
Tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebilme	6
Geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini anlayabilme	5
Tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği tahlil edebilme	5
Toplam	22

Tablo 33 incelendiğinde öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan birinci ölçütün geçmiş, şimdi, bugün ve geleceği birbirinden ayırabilme olduğu ve 6 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin geçmiş (eskiden)-şimdi (günümüzde) değerlendirmesi yapabildiği ve ilgili kavramları birbirinden ayırabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

OG6 "*Önceden gelin ve damat ilk kez düğün gecesi birbirini görürdü… şimdi sevgi-saygı-terbiye ve utanma kavramları yok, evlenecek olanlar istediklerini yapabiliyor…*"

OG5 "*… eskiyle şimdikini karşılaştırayım, eskiden düğün öncesi hazırlıklardan birisi de giyimdi, giyim de şöyle olurdu; gelin, babasının getirdiği bir elbise ile yani o zamanki beyaz bir elbise alıp diktirip giyermiş damat ise eğer imkânı varsa kendine şimdiki gibi damatlık bir elbise alıp giyermiş eğer imkânı yok ise köyden bir arkadaşının elbisesini ödünç alıp giyermiş… şimdi günümüze baktığımızda ise herkes kendine ayrı ayrı çarşıya çıkıp düğün için farklı farklı elbise beğeniyor hatta gelinler düğünde üç gün boyunca farklı farklı elbiseler giyebiliyorlar…*"

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan ikinci ölçütün tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebilme olduğu ve 6 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebildiği ve yorumlayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

OG2 "*… o zamandan bu zamana birçok değişiklikler, farklılıklar oldu her anlamda başlıca nedenleri ise modernleşme, eğitim seviyesi… modernleşmede mesela kıyafetlere girelim, kıyafetlerde önceden çok yoktu, maddi imkânlar sınırlıydı, belli başlı tek parça elbiseler olurdu ama şu an çağa ayak uyduruluyor modern elbiseler tercih ediliyor, çeşit arttı imkânlar arttı diyebiliriz…*"

OG3 "*… eskiden düğünler evlerin önünde yapılırdı, günümüzdeyse düğün salonlarında yapılıyor eskiden işte gelinler atla getirilirdi teknolojinin gelişimi sayesinde şu an arabalarla-konvoylarla getiriliyor… benzerlikler de var geleneğine bağlı kalan insanlar oluyor, bazı gelenekleri devam ettirmek istiyorlar kültürüne bağlı olan insanlar devam ediyor… tabi değişimler de oldu*

eskiden batıl inançlara göre hareket ediyorlardı şimdi eğitimin ve kültür seviyesinin artmasından dolayı artık batıl inançlar pek fazla uygulanmıyor…"

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan üçüncü ölçütün geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini anlayabilme olduğu ve 5 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin geçmişten günümüze hadiselerin gerçekleşme nedenlerini, nasıl ve niçin olduklarını anlayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

OG1 "*… eskiden nişanlılık süresi uzundu ve ailelerin kararına, ailelerin maddi durumlarına bağlıydı… şimdi günümüzde nişanlılık süresi maddi durumlar düzeldiği için kısaldı, gençler kendileri karar veriyor ve hazır oldukları zaman evleniyor***…"**

OG4 "*… kız istemeden sonra nişandan önce yapılan bir yemek töreni gibi bir şey vardı, bu yemek töreninde iki aile işte birleşiyor hem birbirlerini tanıma amaçlı hem de başlık parası isteme amaçlıymış… başlık parasını kız tarafı, erkek tarafından alıyor, üstüne düşen yemekleri-eşyaları o parayla alıyor… günümüzde maddi olanaklar arttığı için bu tür uygulamalar kalmadı, aileler çocuklarının rızasına göre hareket ediyor, çocuklarını satılacak bir eşya gibi görmüyor, devir değişti, şartlar değişti, düşünceler değişti…*"

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan dördüncü ölçütün tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği tahlil edebilme olduğu, 5 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin geçmişten günümüze değişim ve sürekliliği ortaya koyabildiği ve bu gelişmeleri tahlil edebildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

OG3 "*… eskiden düğün yapılacağı zaman düğün davetiyesi diye bir şey yoktu mesela toy büyüğü veya haber götüren ruvi denilen kişi gidip gelin tarafına ya da karşı çevredeki köylere haber verip işte bizim düğünümüz var sizleri de bekleriz derdi… şimdi düğün davetiyeleri de kalkmış durumda çünkü telefonla, telgrafla direkt ailelerini-akrabalarını arayıp işte bizim düğünümüz var sizleri de bekleriz diyorlar… düğünler devam ediyor ama uygulamaları yönüyle değişime uğradı modernlik arttı, iletişim imkanları gelişti, teknoloji gelişti, okuma oranı arttı ve zihniyetler de değişti bence yaşanan değişimlerin nedeni de bu… birçok uygulama kalktı ama sağdıçlık gibi devam eden uygulamalar da var…*"

OG$_5$ "*Eskiden düğün sonrasında gelinler saygıdan ötürü yazmasını ağzına kapatarak, peçeyle kayınpederleriyle konuşurmuş çünkü ayrı eve çıkmak yoktu, gelinler ev içine yani damat evine gelirdi… günümüzde böyle değil gelin kayınpederiyle aynı evde oturmuyor… çünkü zihniyetler de bakış açıları da değişti…"*

Odak grup görüşmesine bakıldığında öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerini gösterme durumları, belirlenen ölçütlere göre şöyledir:

Tablo 34. *Öğrencilerin Odak Grup Görüşmesine Göre Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerilerini Gösterme Durumları*

Görüşler	**f**
Tarihi olaylarda yaşanan değişimlerin farkında olma	6
Zaman içindeki değişimi değerlendirebilme	5
Süreklilik ve değişim anlayışının organizesinde dönemsel tasnif yapabilme	5
Meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilme	5
Toplam	21

Tablo 34 incelendiğinde değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan birinci ölçütün tarihi olaylarda yaşanan değişimlerin farkında olma olduğu, 6 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin tarihin herhangi bir döneminde bazı şeylerin devam ettiğini ve bazılarının ise nasıl değiştiğini açıklayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

OG$_1$ "… *eski düğünlerin öncesi, sonrası ve sırasında hediyeleşme var iken şimdi tamamen değişime uğramıştır ve yok olmuştur, eskiden bu âdetler yaygındı… şimdi nişan aşamasında devam etmekte fakat artık düğünler salon düğünleri olduğu için genelde hediyeler takı merasiminde takılıyor*…"

OG$_6$ "… *eskiden düğün öncesi sırası ve sonrasında oyunlar haremlik-selamlık usulüne uygun iken şimdi ise tamamen değişime uğramıştır, yakın akraba düğünleri dışında bu uygulama devam etmişse de şimdi karma oynanıyor*…"

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan ikinci ölçütün zaman içindeki değişimi değerlendirebilme olduğu, 5 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin zaman içindeki değişimi (ilerleme-gelişme, gerileme-bozulma)

değerlendirebildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

> **OG4** "*… eskiden düğünlerde başlık parası ve berdel gibi anlamsız uygulamalar vardı birçok genç başlık yüzünden sıkıntıya düşerdi, tamamlanması zaman alırdı ve düğün süreçleri bu yüzden şimdikine göre uzardı… en kötüsü berdeldi vefat eden kişinin kardeşiyle bir yakını genelde kardeşi evlendirilirdi, gelin başka bir yere gitmesin diye ama insanların mutlu mu mutsuz mu olduğuna bakılmazdı… bu türden uygulamalar günümüzde devam etmiyor, cehalet sayılıyor, berdel ortadan kalktı ama başlık parası farklı isimlerle de olsa nadiren görülüyor…*"

> **OG5** "*… kısaca demek istediğim şey eski düğünlerimizin değişmesinde olumlu ve olumsuz yanlar çok olmuştur; saygı ve sevgi bitmiş, insanlar bencilleşerek birbirlerine nefret ve kinle yaklaşır hale gelmiş ve birbirlerine zarar vermeye başlamışlardır ki eski âdetlerimizde bunlara rastlamak mümkün değildir, olumlu yanları ise düğünler daha eğlenceli olup imkânlar artmıştır…*"

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan üçüncü ölçütün süreklilik ve değişim anlayışının organizesinde dönemsel tasnif yapabilme olduğu, 5 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde dönemsel tasnifleri yapabildikleri de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

> **OG2** "*… bundan 40 yıl önce insanlar görücü usulü ile evlenirlerdi, önceki kuşağın düğünleri yöreseldi geleneklere, âdetlere uyma zorunluluğu vardı… şimdi ise insanlar tanışarak ve severek evleniyorlar. Eskiden gençler tanışarak ya da severek evlenemezlerdi çünkü bu çok hor görülür ve ayıplanırdı, sonraki kuşağın düğünlerinde de yöresel özellikler görülmesine rağmen uygulamaları bakımından farklılıklara rastlanılmaktadır kanaatimce…*"

> **OG3** "*… eskiden düğün öncesi esnası ve sonrasıyla günümüz düğün öncesi esnası ve sonrasının oynanan oyunlarının benzerlikleri ve farklılıkları şöyleydi… eskiden nişanda kına gecesinde ve düğünde oynanan oyunlar aynıydı bunlar halayın çeşitleriydi yani tek ayak, üç ayak, herzani, bablekan, çelebi ama günümüzde danslar ve çeşitleri kolbastı ve birçok yeni oyun çıkmıştır bu farlılıktır, benzerlik olarak sadece halaydı, günümüzde de halay oynanmaktadır… aynı şekilde eskiden çalgılar yoktu olsa da çok nadir görülen davul vardı ancak şimdiki düğünlerde orkestralar, sazlar, flütler, orglar gibi*

çalgılar var…araştırdığımız dönem önceki kuşak diyebiliriz insanlarıyla şimdiki dönem diyebileceğimiz nesil arasında büyük farklılıklar var…"

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan dördüncü ölçütün meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilme olduğu, 5 öğrencinin odak grup görüşmesinde bu ölçütü ifade ettiği görülmüştür. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde, inançlarda meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabildiği de anlaşılmıştır. Bu konuyla ilgili odak grup görüşmesinde geçen öğrenci ifadeleri de şöyledir:

OG_1 "*… eskiden kız istemede kızların görüşleri alınmazken şimdi alınıyor… eskiden nişanlık sürecinde damat ve gelin görüşemezken şimdi ise rahat bir şekilde uzakta olanlar telefonla görüntülü bir şekilde, yakında olanlar kafelerde istedikleri yerlerde özgürce görüşebiliyor… eskiden insanlar daha baskıcıydı geleneklere göre katıydı şimdi daha esnekler dünya görüşleri değişti… eskiden dini nikah zorunluyken şimdi resmi nikahsız evlenmeler kabul edilmiyor hatta düğün salonlarında görevlilerce resmi nikah kıyılıyor… eskiden kız istemeye damat gitmezken şimdi ise damat gidebiliyor, eskiden nişanlık sürecinde gelin istediği şeyleri yapamazken şimdi ise çok özgürdür, eski düğünler yöresel iken şimdikiler modernize olmuştur… zaman içinde meydana gelen değişim ve dönüşümler düğün süreçleriyle birlikte uygulamalarda da farklılıklar oluşturmuştur…*"

OG_6 "*… eskiden görücü usulü vardı, evlilik kararını ailenin büyükleri verirdi… günümüzde kız ve erkek birbirini tanıyor daha sonra ailelerine danışıyorlar, evlilik kararını gençler kendileri alıyor… eskiden batıl inanışlar yaygındı, düğünün iki bayram arasına gelmemesine dikkat edilirdi… şimdi gelenekler değişti, artık batıl inançlara göre hareket edilmiyor… eskiden sevgi, saygı vardı büyüklere hürmet vardı, sözleri dinlenirdi… günümüzde bu değerler neredeyse bitti büyükler ihmal edilip yok sayılıyor, eskiden geniş aileler olurdu şimdi çekirdek aileler var lüks arttı, gösteriş arttı ama insanlar yalnızlaştı… yaptığımız röportajlarda bunları gördük… modern çağ tüm değişimleri beraberinde getirdi…"*

Odak Grup Görüşmesine Göre Düğünlerdeki Değişim ve Dönüşümler ile Benzerlik ve Farklılıkların Nedenleriyle İlgili Bulgular

Görüşme yapılan 6 öğrenciye, düğünlerdeki değişim ve dönüşümlerin (benzerlik ve farklılığın) nedenlerinin neler olduğu sorulmuştur. Öğrenciler geçmişten günümüze Van düğünlerindeki değişim ve dönüşümler ile benzerlik ve farklılığın nedenlerinin; eğitim seviyesinin yükselmesi, maddi olanakların artması, teknolojinin gelişmesi, haberleşme olanaklarının artması, kültürel farklılıkların oluşması ve nüfus artışı olduğunu da dile getirmiştir.

Bu konuya ilişkin öğrenci görüşleri de şöyledir: Eğitim seviyesinin yükselmesiyle ilgili **OG5** "*Ben de eğitim seviyesine değinmek istiyorum mesela eskiden eğitim seviyesi çok düşüktü, kızları okutmama geleneği olduğu için kızlar çok erken yaşta evlendiriliyordu... yaptığımız röportajlarda genellikle kadınların on beş hatta on üç yaşında evlenenleri bile vardı... şimdi günümüzde eğitim kalitesi yüksek olduğu için kızlarımızı da okutabiliyoruz bu durumda erken yaşta evlilik kalkmış durumda…"* demiştir. Benzer şekilde **OG3** de "*… eğitim seviyesi düşük olduğu için gelinin kafasına elma atma geleneği vardı ama şu anda yok... insanlar elma atma geleneğinin zarar verici yönü olduğunun bilincine vardıkları için böyle gelenekleri artık uygulamıyor…*" diye ifade etmiştir. Maddi imkânların artması ile ilgili **OG5** "*… eğer başlık parası almasaydı gelin tarafı işte kızına çeyiz eşyaları falan alamazdı şimdi günümüzdeyse maddi imkânlar arttığı için başlık parası tamamen ortadan kalkmış durumda... gelin babası diyor ki ben kızımı satmam, neden başlık parası alayım…"* demiştir.

Teknolojinin gelişmesi ve haberleşme olanaklarının artması ile ilgili **OG2** "*… teknolojik gelişmeler azdı o dönemde haberleşme azdı, haber verme olanakları çok azdı düğünden çok önce kişilere haber verilirdi çünkü ulaşım zordu... bu dönemde teknolojik aletler var bilgisayar olsun, telefon olsun her türlü iletişim aracı olduğu için iletişim daha kolay düğünden bir gün önce bile haber ulaşabiliyor…*" demiştir. Benzer şekilde **OG5** de "*… bir de hızlı iletişimden bahsetmek gerekir… eskiden düğün yapılacağı zaman düğün davetiyesi diye bir şey yoktu mesela toy büyüğü veya ruvi denilen kişi gidip gelin tarafına ya da karşı çevredeki köylere haber verip işte bizim düğünümüz var sizleri de bekleriz derdi... şimdi düğün davetiyeleri de kalkmış durumda çünkü telefonla doğrudan aileleri ya da akrabaları arayıp işte bizim düğünümüz var sizleri de bekleriz deniyor…*" diye ifade etmiştir.

Kültürel farklılıkların oluşması hususunda **OG4** "*… değerlerimiz bitti, yozlaştı eskiden evlenirken aile büyüklerine sorulurdu... şimdi evlenince amcalarımıza yani büyüklerimize sormuyoruz…*" demiştir. Nüfus artışı ile ilgili **OG6** da "*... günümüze gelince nüfusun artmasıyla birçok yeni fikirler ortaya çıktı…*" diye ifade etmiştir. Öğrenciler ifadelerinde

eskiden gençlerin evlenecekleri zaman aile büyüklerine danıştıklarını, sevgi, saygı ve terbiye kavramlarını içeren değerlere önem verildiğini dile getirmiştir. Günümüzde ise değerlerin yozlaştığını ve yok olmaya başladığını, evlenecek gençlerin büyüklere danışmadığını ve kendi isteklerine göre hareket ettiğini, nüfusun artmasıyla birlikte yeni fikirlerin ortaya çıkmaya başladığını da ortaya koymuştur. Bundan dolayı öğrencilerin geçmiş ve günümüz değerlendirmesini yapabildiği, yaşanan değişimlerle birlikte gerçekleşen dönüşümleri ortaya koyabildiği ve bunların nedenlerini ifade edebildiği de kendi beyanlarında görülmektedir.

Sözlü Tarih Çalışmasının Öğrencilere Ders İçi ve Ders Dışı Sağladığı Katkılara İlişkin Bulgular

Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere ders içi ve ders dışı sağladığı katkılara ilişkin bulgular, odak grup görüşmesinden ve etkinliği takip eden öğrencilerle gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilmiştir.

Odak grup görüşmesine göre öğrencilerin sözlü tarih yöntemi ile ilgili görüşleri.

Görüşme yapılan 6 öğrenciye sözlü tarih etkinliğini beğenme/beğenmeme durumlarına yönelik görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte aşağıda Tablo 35 ve Tablo 36'da verilmiştir.

Tablo 35. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme/Beğenmeme Durumlarına Yönelik Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Beğenenler	3	50
Beğenmeyenler	3	50
Toplam	6	100

Tablo 35'te görüldüğü üzere toplamda 3 öğrenci etkinliği beğendiğini ifade etmiştir. Görüşme yapılan 1 öğrenci etkinliği tümüyle beğendiğini, 2 öğrenci ise beğendiği yönlerin ağır bastığını dile getirmiştir. Tabloda öğrencilerden 3'ünün kararsız olduğu ve etkinliği bazı yönleriyle beğendiği bazı yönleriyle beğenmediği de belirtilmiştir. Etkinliği beğendiğini ifade eden **OG_5** "... *beğendim net olarak beğendim..."* diye belirtmiştir. Beğendiği yönlerin ağır bastığını ifade eden **OG_2** ise "…*beğendiğim yönleri, beğenmediğim yönlerine göre daha ağır basıyor…*" diye ifade etmiştir. Etkinliğin bazı yönlerini beğendiğini bazı yönlerini beğenmediğini ifade eden **OG_1** de "… *hem beğenmediğim yönleri oldu hem beğendiğim yönleri de oldu…*" demiştir.

Görüşme yapılan 6 öğrenciye, sözlü tarih etkinliğini beğenme/beğenmeme nedenleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme/Beğenmeme Nedenlerine Yönelik Görüşleri*

Beğenme nedenleri	**f**	**%**
Bilgiye ulaşma konusunda katkı sağlama	4	14
Farklı kültürleri tanıma	3	11
İletişim yeteneğini geliştirme	3	11
Tarihsel düşünme becerilerini geliştirme	2	7
Empati yeteneğini arttırması	1	4
Özgüven kazandırması	1	4
Sosyalleşmeyi sağlaması	1	4
Görgü kurallarını öğretmesi	1	4
Birlikte çalışabilme konusunda katkı sağlama	1	4
Beğenmeme nedenleri		
Uygulamada karşılaşılan sıkıntılar	10	37
Toplam	27	100

Tablo 36'da görüldüğü üzere öğrenciler, sözlü tarih etkinliğini beğenme/beğenmeme nedenleri olmak üzere iki görüş dile getirmiştir. Beğenme nedenlerine ilişkin görüşler içinde bilgiye ulaşma konusunda katkı sağlama en fazla tercih edilenidir. Bu görüşte olan **OG$_4$** *"... konu sınırlaması yoktu öğrenci istediği şeyi seçebilir ve o konuya merak veya ilgi duyar... istediğim konuyu seçebilirim bayram, kıtlık olabilir... şimdi düğünü seçtik..."* demiştir. Benzer şekilde **OG$_5$** de "... *bilgi açısından ise konu sınırlaması yoktu yani bu yöntemle her nesne her hayat her öykü ele alınabilir*…" diye ifade etmiştir.

Farklı kültürleri tanıma en fazla tercih edilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **OG$_3$** *"... farklı kültürler tanıdık, insanların sıcaklığını tanıdık hani evlere gittiğimizde bize çok sıcak davranıyordular..."* demiştir. İletişim yeteneğini geliştirme konusunda ise **OG$_4$** *"... ailelerle sıcak iletişim kurduk, onları anladık... onları anladığımız için büyüklerle daha iyi iletişim kurabiliriz..."* diye söylemiştir. Tarihsel düşünme becerilerini geliştirme görüşü de ifade edilen bir diğer görüştür. Bu konuda **OG$_2$** de *"... geçmişi irdeliyoruz insanların farklı yaşam tarzları, geçmişte yaşadıkları farklılıklar ya da benzerlikler..."* diye belirtmiştir. Empati, özgüven, sosyalleşme ve görgü kuralları konusunda **OG$_1$** "… *empati, hoşgörü, saygı, toplum içine nasıl çıkılacak nasıl bir konuşma sergilenecek onu öğrendim, güvenim arttı... sosyalleşme boyutunda gerçekten bana çok şey kattı, güvenim arttı…"* demiştir. Benzer

şekilde **OG5** de "… *öz güvenim gelişti eskiden arkadaşımın dediği gibi misafir geldiğinde hiç yanına gidemiyorduk ama şimdi kendimizden büyük olan amcalarımızla falan görüşme yaptık, konuşabildik, toplum içine girdik*…" diye söylemiştir. Birlikte çalışabilme konusunda katkı sağlama görüşü de grupla çalışma bilinci kazandırması yönüyle bir öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Tablo 36'da görüldüğü üzere öğrencilerin beğenmeme nedenlerine ilişkin görüşlerden en fazla ifade edileni uygulamada karşılaşılan sıkıntılar olmuştur. Bu görüşte olan **OG4** *"... beğenmediğim yönleri o insanlar bize ön yargıyla yaklaşıyorlardı… sözleşmeyi okudukları halde imzalamıyorlardı... bazıları evlerine bile almıyorlardı, söz verdikleri halde planlı, programlı bir şekilde ayarlamıyorlardı hiçbir şeyi bize güvenmediklerinden dolayı... ayrıca çalışmanın yöntemi zordu ama güzeldi…"* demiştir. **OG3** de *"...zorlukları ise ailelere ulaşma konusunda oldu… sınavlarımıza denk geldiği zamanlar oldu, ders çalışmalarımız aksadı, bunlar bizim için biraz sıkıntı oldu... ailelerimizle de sıkıntılar yaşadık, derslerini aksatıyorsun gibi diğer öğretmenlerimiz de bizi bu konuda uyardı…"* diye belirtmiştir. Bu konuda **OG6** ise *"... öğrenci çalışması olduğu için birçok öğrenci katılmadı, katılanlar sonradan ektiler bizi... tedbir aldık ama çoğu öğrencinin nazını çektik…"* demiştir.

Görüşme yapılan 6 öğrenciye sözlü tarih etkinliğinin kendilerine hangi hususlarda ve ne gibi katkıları olduğuna ilişkin görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte aşağıda Tablo 37 ve Tablo 38'de verilmiştir.

Tablo 37. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin, Sözlü Tarih Etkinliğinin Ders İçi Katkılarına İlişkin Görüşleri*

Ders içi katkılar	**f**	**%**
Eleştirel düşünme becerisi kazandırma	6	21
Tarihe olan bakış açısını olumlu yönde değiştirme	5	18
Tarih dersini ezberden ve sıkıcılıktan kurtarma	4	14
Kendimizi ve geçmişimizi tanıma	4	14
Tarih dersini öğrenci merkezli hale getirme	3	11
İnsanları tanıma ve değerlendirmeyi öğrenme	3	11
Kronolojik düşünme becerisini geliştirme	2	7
Üst düzey düşünme becerilerini geliştirme	1	4
Toplam	28	100

Tablo 37'de görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarihin ders içi katkılarına ilişkin görüşleri içinde eleştirel düşünme becerisi kazanımındaki katkıları en fazla tercih edileni olmuştur. Sözlü tarih etkinliğinin eleştirel düşünme becerisi kazanımındaki katkılarını ifade eden **OG5** "… *araştırmacı kimliği kazandık bu durumla delilleri sorgulamayı,*

değerlendirmeyi öğrendik… çalışma sayesinde eleştirel düşünme becerisi kazandım…" demiştir.

Sözlü tarih metodunun tarihe olan bakış açısını olumlu yönde değiştirmesinin yanı sıra tarih dersini ezberden ve sıkıcılıktan kurtarması ve öğrenci merkezli hale getirmesi de en fazla tercih edilen görüşlerden olmuştur. Bu düşüncede olan **OG$_1$** "… *tarih sıkıcı geliyordu dersler hep ezberdi bir konuya yönelik maddeleri falan ezberlerdik... yorum katmazdık hoca dersini anlatır çıkardı... ama bu çalışmayı yaptıktan sonra ona yorum katabildik artık tarihe bir yön verebildik bence… önceden hep öğretmen hakimdi merkezde öğretmen vardı şimdi ise öğrenci merkezli…*" demiştir. **OG$_3$** de "… *tarih dersi bana göre sıkıcı bir dersti, sözlü tarih çalışmasına katıldıktan sonra tarihe olan ilgim arttı, araştırmada sınırlama olmadığı için herkes ilgi alanındaki konuları araştırma fırsatı bulabilir sözlü tarihte, farklı konular üzerinde çalışılabilir... bu çalışmayı yaparken günümüzü, yakın tarihi ve geçmişi karşılaştırma fırsatı bulduk örneğin bizim zamanımızla, anne babalarımızın ve ondan önceki dedelerimizin ve babaannelerimizin zamanını karşılaştırma fırsatı bulduk…*" diye ifade etmiştir. Bu konuda **OG$_1$** ise "… *sözlü tarihin nasıl adım adım yapıldığını, bu adımların neler olduğunu öğrendik… yaptığım röportajlarda taraflılığı gördüm… bunları Ümit Kayaçelebi ve Çiğdem Kara'nın makaleleriyle karşılaştırdık bayağı benzerlik vardı arada çelişen durumlar da çoktu… rapora yansıttım, raporda hepsini birleştirdim… çalışma sayesinde problem çözme, analiz, sentez, değerlendirme bunları gördük, kendimizi ve geçmişimizi tanıdık, kronolojik düşünme becerisini yani olayları sıralamayı öğrendik… odak grup görüşmesinin nasıl olduğunu anladık, bireysel görüşmelerden başka grupla tartışmayı öğrendik… sergi nasıl oluşurdu onu yaptık… kütüphaneye yönelik çalışmayı öğrendik, kütüphanede katalog taramayı öğrendik, internetten birinci elden kaynakları nasıl bulacağımızı ve onlardan nasıl faydalanabileceğimizi öğrendik…*" diye belirtmiştir.

Tablo 38. *Odak Grup Görüşmesine Göre Öğrencilerin, Sözlü Tarih Etkinliğinin Ders Dışı Katkılarına İlişkin Görüşleri*

Ders dışı katkılar	**f**	**%**
İletişim yeteneğini geliştirme	5	23
Açık sözlü olma ve toplum içindeki davranış biçimlerini öğrenme	4	18
Konuşma ve dil becerisini geliştirme	3	14
Başarma hissini yaşama	2	9
Fikir alışverişini ve karşıdakinin fikrine değer vermeyi öğrenme	2	9
Toplumsal birlik ve beraberliğin önemini fark etme	2	9
Grupla çalışma becerisi kazanımında yaptığı katkılar	2	9
Teknoloji kullanımını geliştirme	2	9
Toplam	22	100

Tablo 38'de görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarihin ders dışı katkılarına ilişkin görüşleri içinde en fazla ifade edileni iletişim yeteneğini geliştirme olmuştur. Bu görüşte olan **OG3** *"... röportaj anlamında iletişim kurabilme yeteneğimi geliştirdim kendime olan öz güvenim arttı, nezaket, sabır mesela yaşlıların bizi anlama konusunda hani biraz sıkıntıları oluyordu bu sayede bizim sabır yeteneğimiz de arttı..."* demiştir. Sözlü tarihin ders dışı katkıları yönüyle **OG1** de "*… daha açık sözlü olmamızı sağladı önceden bir misafire hoş geldin bile diyemiyorken bu sefer onlarla böyle içli dışlı kıvama geldik... hoşgörü ortamını tattık gerçekten... büyüklerimizle nasıl konuşurum onu öğrendim... empati, hoşgörü, saygı, toplum içine nasıl çıkılacak nasıl bir konuşma sergilenecek onu öğrendim, başarı hissim ve güvenim arttı gerçekten hani sosyalleşme boyutunda…*" diye ifade etmiştir. **OG4** ise "*… sosyalleşmemizi arttırdı mesela insanlarla iletişime girdik... dil becerimiz arttı yani kendimizi anlatabilme becerimiz arttı, kendimizi tanıdık yani geçmişimizin ne olduğunu bildik işte toplumsal birlik ve beraberliğin önemini anladık...*" diye belirtmiştir.

Sözlü tarih metodunun grupla çalışma becerisi kazanımında yaptığı katkılar ifade edilen diğer bir görüştür. Bu konuda **OG6** "*… çalışmayı tek kişinin üzerinde yürütmedik aşama aşama gittik ondan sonra birçok kişiye görev verdik... bilgisayar olsun konuşma olsun soru sorma olsun her bir kişiye ayrı ayrı görevler verdik... çalışma sayesinde dediğim gibi grup halinde çalışmayı öğrendim...*" demiştir. Teknoloji kullanımını geliştirme ise belirtilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **OG1** de "*… slayt hazırladık bu sayede teknolojik aletlerle aramız daha iyi oldu... önceden teknolojik araçlar konusunda illaki birinden yardım almamız gerekiyordu... tablet kullanmayı öğrendik, ses kayıtlarını nasıl birleştirebiliriz, nasıl onları kesebiliriz çalışmada bazı yerler vardı aksıyordu... onları kesmeyi ve sonrasında slayt yapmayı öğrendik...*" diye ifade etmiştir.

Etkinliği takip eden öğrencilerin sözlü tarih yöntemi ile ilgili görüşleri.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye sözlü tarih etkinliğini beğenme/beğenmeme durumlarına yönelik görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 39'da verilmiştir.

Tablo 39. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme/Beğenmeme Durumlarına Yönelik Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Beğenenler	7	100
Beğenmeyenler	-	-
Toplam	7	100

Tablo 39'da görüldüğü üzere görüşme yapılan öğrencilerin tamamı etkinliği beğendiğini ifade etmiştir. Bu konuda **Ö3** "*... yöntem yönüyle çok farklı olmasından dolayı beğendim...*" demiştir. Benzer şekilde **Ö7** de "*Evet yapılan çalışmayı beğendim ...*" diye ifade etmiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye, sözlü tarih etkinliğini beğenme nedenleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 40'ta gösterilmiştir.

Tablo 40. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğini Beğenme Nedenlerine Yönelik Görüşleri*

Beğenme nedenleri	**f**	**%**
Konu sınırlaması olmaması	5	25
Tarih dersine karşı ilgiyi ve merakı arttırması	5	25
Tarihin anlaşılmasını ve tarihi konularda araştırma yapılmasını sağlaması	3	15
Öğrencilerde empati yapılmasını sağlaması	2	10
Öğrencilerin özgüvenini geliştirmesi	2	10
Geçmişi anlamayı ve geleceği görmeyi sağlaması	1	5
Büyüklerle iletişimi geliştirmesi	1	5
Yorum yapabilmeyi sağlaması	1	5
Toplam	20	100

Tablo 40'ta görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarih etkinliğini beğenme nedenlerine ilişkin görüşlerinden en fazla ifade edileni konu sınırlaması olmamasıdır. Bu görüşte olan **Ö4** *"... sözlü tarihte sadece tarihle ilgili değil her alanda araştırma yapılabilir... göç olsun fabrikalar olsun ya da herhangi bir konuda..."* demiştir. **Ö5** ise *"... mesela bir esnafın hayatı bir çiçekçinin hayatı ya da tıp alanında bile sözlü tarih çalışması yapılmaktadır..."* diye ifade etmiştir. Tarih dersine karşı ilgiyi ve merakı arttırması da en fazla tercih edilen ikinci görüş olmuştur. Bu konuda **Ö1** *"...öğrenciler genelde tarih dersini gıcık bulur... ama sözlü tarih sayesinde öğrencilerin tarihe olan ilgileri, merakları daha da arttı..."* demiştir. Tarihin anlaşılması ve tarihi konularda araştırma yapılmasını sağlaması da tercih edilen üçüncü görüş olmuştur. Bu görüşte olan **Ö2** de *"... tarih dersleri daha önceden sıkıcıydı çünkü sadece öğretmenler anlatıyordu, öğrenciler dinleyip, yazıp, ezberliyordular... şimdi araştırma yapılıyor, öğrenciler anlatıyor ve kendi ürünlerini katıyor... bu nedenle daha etkili ve sıkıcı olmadan geçiyor tarih dersleri..."* diye belirtmiştir.

Öğrencilerde empati yapılmasını sağlamasının yanı sıra öğrencilerin özgüvenini geliştirmesi de ifade edilen görüşlerdendir. **Ö6** bu konuda *"... bu çalışmayı yapmazdan evvel kendilerine güveni olmayan, tedirgin olan arkadaşlarımı çalışma sırasında röportajlar yaparken kendilerinden gayet emin gördüm... kendilerini röportaj yapılan insanların*

yerlerine koyabildiklerine de şahit oldum…" diye belirtmiştir. Geçmişi anlamayı ve geleceği görmeyi sağlaması konusunda **Ö4** ise *"… sözlü tarihte insan hayatları araştırıldığı için arkadaşlarım geçmişten günümüze Van düğün geleneklerini bu çalışma sayesinde yorumlayabildiler... bunları bize sunumlarında da ifade ettiler..."* diye ifade etmiştir. Büyüklerle iletişimi geliştirmesi de ifade edilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **Ö3** *"… arkadaşlarımın büyüklerle münasebetlerini nasıl geliştirdiklerini gördüm, onlarla nasıl konuşulabileceğini arkadaşlarımdan öğrendim... görüşme yapılan kişiler arkadaşlarımıza başlarda soğuk davranmışlardı... arkadaşlarımızın onlara gösterdikleri nezaket ve ilgiden dolayı sonrasında birbirlerini anladıkları için onlara güzel yaklaştıklarını anladım…"* demiştir. Yorum yapabilmeyi sağlaması görüşü de bir öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye, sözlü tarih etkinliğinin uygulamayı yapanlara ve kendilerine hangi hususlarda, ne gibi katkıları olduğuna ilişkin görüşleri de sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 41 ve Tablo 42'de verilmiştir.

Tablo 41. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğinin Öğrencilere Ders İçi Katkılarına İlişkin Görüşleri*

Ders içi katkılar	**f**	**%**
Araştırmacı kimliği kazanma	6	17
Tarihe olan merakın artması	6	17
Tarih bilinci kazandırma ve tarihi gerçeklerin farkına varma	5	14
Farklı kaynaklara başvurarak kanıtları değerlendirmeyi öğrenme	5	14
Problem çözme, analiz etme ve analitik düşünmeye katkı sağlama	4	11
Geçmişle günümüzü karşılaştırma becerisi kazandırma	3	9
Değişim ve sürekliliği fark etmeyi sağlama	3	9
Objektif olabilme yeteneğini kazanma	2	6
Tarihin gezerek ve araştırarak öğrenilebileceğini anlama	1	3
Toplam	35	100

Tablo 41'de görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarihin ders içi katkılarına ilişkin görüşleri içinde araştırmacı kimliği kazanma ve tarihe olan merakın artması en fazla tercih edileni olmuştur. Sözlü tarih etkinliğinin araştırmacı kimliği kazanımındaki katkılarını ifade eden **Ö2** "… *bir tarihçi gibi Van düğünlerini kaynaklarla, yaptıkları görüşmelerle araştırdılar… raporları hazırladılar…*" demiştir. Tarihe olan merakın artması da en fazla ifade edilen ikinci görüş olmuştur. Bu konuda **Ö5** de "*Tarih dersleri genellikle sıkıcıydı, bu çalışma sayesinde benim ve arkadaşlarımın tarih dersine olan ilgisi arttı…*" diye ifade etmiştir.

Tarih bilinci kazandırma ve tarihi gerçeklerin farkına varma da en fazla ifade edilen üçüncü görüş olmuştur. Bu konuda **Ö4** de "… *tarihin gerçek olduğunu gördüler... sınıfta*

hocalar anlattığında belki birçok öğrenciye gerçekçi gibi gelmiyordu ama gözlem sürecinde bunun gerçek olduğunu gördüler yani farkına vardılar gerçeklerin…" diye belirtmiştir. Farklı kaynaklara başvurarak kanıtları değerlendirmeyi öğrenme de ifade edilen görüşlerdendir. Bu konuda **Ö1** de "*… farklı kaynaklara başvurduklarını fark ettim… konulara farklı bakış açısıyla bakmayı, analitik düşünmeyi ve kanıtları değerlendirmeyi gördüler… kanıtlardaki taraflılığı, çelişkiyi fark ettiler ve yorumlamanın farkına vardılar…"* diye ifade etmiştir**.**

Problem çözme, analiz etme ve analitik düşünmeye katkı sağlama da ifade edilen görüşlerden bir diğeridir. Bu görüşte olan **Ö6** da "*… problem çözme, analiz, sentez, değerlendirme gibi aşamaları öğrendiler… hazırlık çalışmaları oldu zaten görüşmeye gitmeden önce toplantılar oldu, konuşmalar oldu bunlar da zaten problem çözmek için belirledikleri aşamalardı…*" diye söylemiştir. Geçmişle günümüzü karşılaştırma, değişim ve sürekliliği fark etme görüşünü ifade eden **Ö1** de *"... kronolojik düşünebilme yani geçmişle günümüzü karşılaştırabilme fırsatı buldular bu sayede değişim ve sürekliliği algılayabildiler... tarafsız değerlendirmeyi, objektif olabilme yeteneğini kazandılar...*" diye ifade etmiştir. Tarihin gezerek ve araştırarak öğrenilebileceğini anlama görüşü de bir öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Tablo 42. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Etkinliğinin Öğrencilere Ders Dışı Katkılarına İlişkin Görüşleri*

Ders dışı katkılar	**f**	**%**
Sosyalleşmeyi sağlaması	6	19
Empati becerisini geliştirme	5	16
Nezaketli, sabırlı olma ve büyüklerle diyalog kurabilme becerilerini geliştirme	5	16
Dil becerilerini geliştirme	4	13
Grup halinde çalışabilme becerilerini geliştirme	4	13
Toplumsal birlik ve beraberlik duygusunu kazanma	3	10
Teknolojiyi kullanma becerilerini geliştirme	3	10
Demokratik vatandaş olmanın önemini fark etme	1	3
Toplam	31	100

Tablo 42'de görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarihin ders dışı katkılarına ilişkin görüşleri içinde en fazla ifade edileni sosyalleşmeyi sağlaması olmuştur. Bu görüşte olan **Ö7** *"... arkadaşlarım okulda hatta aile ilişkilerinde mesafe aldılar, babalarıyla, amcalarıyla konuşamayanlar bu çalışma sayesinde dede ve nineleriyle bile iletişime geçtiler... birbiriyle pek konuşmayanlar bile herhangi bir konuda rahatlıkla birbirlerine danışıyorlardı…"* demiştir. Empati becerisini geliştirme de en fazla ifade edilen ikinci görüş olmuştur. Bu

konuda **Ö6** da "*... çalışmayı yapanlar farklı insanlarla yaptıkları görüşmeleri anlatıyorlardı... bu çalışma arkadaşlarımıza ve bize insan münasebetlerinde birbirimizi anlayabilme, konuşabilme, görebilme ve empati kurabilmenin önemini gösterdi…"* diye ifade etmiştir.

Nezaketli, sabırlı olma ve büyüklerle diyalog kurabilme becerilerini geliştirme de en fazla ifade edilen üçüncü görüş olmuştur. Bu görüşte olan **Ö5** de "*… nezaketli olabilme sabırlı olabilme ve iletişim kurabilme yeteneklerinin geliştiğini anladım... yaşlıları ve insanları daha iyi anlayabildiklerini ve diyalog kurabildiklerini de gördüm…"* demiştir. Dil becerilerini geliştirme de ifade edilen görüşlerdendir. Bu görüşte olan **Ö1** de "*... dil becerileri gelişti arkadaşlarım kendilerini daha iyi ifade edebildiler...*" diye belirtmiştir. Grup halinde çalışabilme becerilerini geliştirme de ifade edilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **Ö4** de "*… tek başına bu çalışmanın yapılamayacağını gördüm... arkadaşlarım grup olarak bir çalışma yaptı ve grup halinde bir şey yapılabileceğini de anladım…"* diye ifade etmiştir. Toplumsal birlik ve beraberlik duygusunu kazanma görüşünü dile getiren **Ö3** de "*... arkadaşlarım tarafından yapılan çalışmanın toplumsal birlik ve beraberliği geliştirme konusunda önemli katkılarının olduğuna tanıklık ettim...*" demiştir. Teknoloji kullanımını geliştirme ise belirtilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **Ö1** de "*… arkadaşlarım teknolojiyi daha iyi kullanabilme fırsatı kazandılar... bu çalışmada kamera kullandılar, slayt hazırladılar…*" diye ifade etmiştir. Demokratik vatandaş olmanın önemini fark etme görüşü de bir öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye sözlü tarih çalışmasının klasik ders işleme yöntem ve tekniklerine göre farklılıklarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte aşağıda Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Çalışmasının Klasik Ders İşleme Yöntem ve Tekniklerine Göre Farklılıkları İle İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Öğrenci merkezli bir yöntem olması	5	22
Ezberden ziyade yorum gerektirdiği için sıkıcı olmaması	4	18
Tarihe duyulan merakı geliştiren bir yöntem olması	4	18
Araştırma yapmayı ve eleştirel düşünmeyi geliştiren bir yöntem olması	4	18
Tarihte sıradan insanların yer aldığını gösteren bir yöntem olması	2	9
Öğrencinin tarihsel olayları kendi deneyimi ve bakış açısıyla değerlendirmesini sağlayan bir yöntem olması	1	5
Teknoloji kullanmayı gerektirmesi ve etkinlik temelli bir yöntem olması	1	5
Birçok alanda yapılabilen ve konu sınırlaması olmayan bir yöntem olması	1	5
Toplam	22	100

Tablo 43'te görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarih çalışmasının farklılıkları ile ilgili görüşlerinden en fazla ifade edileni öğrenci merkezli bir yöntem olmasıdır. Bu konuda **Ö4** *"... öğrenci merkezli olduğu için öğrenciler bu çalışmadan daha fazla zevk almaya başlayacak ve gelişmelere kendileri yön verecektir..."* demiştir. Ezberden ziyade yorum gerektirdiği için sıkıcı olmaması da öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen ikinci görüştür. Bu görüşte olan **Ö2** de *"... tarih dersi daha çok ezbere dayalıydı şimdi bu çalışma sayesinde öğrenciler tarihi daha iyi anlamaya başladı... kendileri gezip gördü, merak etti ve araştırdı... bu dersin sadece kitaplardaki kuru bilgileri ezberlemekten ibaret olmadığını hep birlikte anladık..."* diye ifade etmiştir. Tarihe duyulan merakı geliştiren bir yöntem olması da öğrencilerin sıklıkla ifade ettiği görüşlerdendir**.** Bu konuda **Ö5** de "**...** *Van'ın düğünlerinin ardından taziye gelenekleri, bayramlar, esnafın hayatı gibi konularda araştırma isteğimiz arttı*… "diye belirtmiştir.

Araştırma yapmayı ve eleştirel düşünmeyi geliştiren bir yöntem olması öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen dördüncü görüştür. **Ö4** bu konuda *"... arkadaşlarımın eleştirme özellikleri gelişti, derste daha aktif olduklarını gördüm ..."* demiştir. **Ö6** da *"Sözlü tarih öğrencilere araştırma duygusu kattı... tarih dersleri hep ezber şeklinde oluyordu sözlü tarih sayesinde öğrencilerde araştırma yönü gelişti…"* diye ifade etmiştir. Tarihte sıradan insanların yer aldığını gösteren bir yöntem olması da öğrenciler tarafından ifade edilen görüşlerdendir. Bu görüşte olan **Ö5** de *"... bu çalışmada gördüğüm kadarıyla sıradan insanların da hayatları araştırma konusu olabilir... tarih sadece büyük insanlardan kaynaklanmıyor sıradan halkın içine de girilebileceğini anladım…"* demiştir.

Öğrencinin tarihsel olayları kendi deneyimi ve bakış açısıyla değerlendirmesini sağlayan bir yöntem olması da öğrenciler tarafından ifade edilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **Ö1** de *"...sözlü tarih öğrenciye odaklı oluyor sadece öğretmenden duyduğuyla değil de kendi gözlem ve deneyimleriyle bakıyor olaylara…"* diye belirtmiştir. Teknoloji kullanmayı gerektirmesi ve etkinlik temelli bir yöntem olması görüşünü dile getiren **Ö4** de "... *arkadaşlarım rapor ve sunum hazırladı, bilgisayar, tablet kullandı... onların teknolojiyle daha iç içe olabildiklerini gördüm*…" demiştir. Birçok alanda yapılabilen ve konu sınırlaması olmayan bir yöntem olması görüşü de bir öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılmasını isteme durumları ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Yönteminin Tarih Derslerinde Kullanılmasını İsteme Durumları ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Kullanılmasını isteyenler	7	100
Kullanılmasını istemeyenler	-	-
Toplam	7	100

Tablo 44'te görüldüğü üzere görüşme yapılan öğrencilerin tamamı sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılmasını istediğini ifade etmiştir. Bu konuda **Ö6** "*... sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılmasını isterim… çünkü hep ezber olmuyor bazı şeylerin yalan olma ihtimali var bundan dolayı araştırma da gerekir…*" demiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye, sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılmasını isteme nedenleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 45'te gösterilmiştir.

Tablo 45. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Sözlü Tarih Yönteminin Tarih Derslerinde Kullanılmasını İsteme Nedenlerine Yönelik Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Tarih derslerinde öğrencileri aktif hale getirmesi	4	45
Farklı etkinlikleri bünyesinde barındırması	2	22
Ezberi bozması ve bilinenin dışına çıkılmayı sağlaması	1	11
Değişenlerin veya aynı kalanların neler olduğunu göstermesi	1	11
Vatandaşlık duygusunu geliştirmesi	1	11
Toplam	9	100

Tablo 45'te görüldüğü üzere öğrencilerin sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılmasını isteme nedenlerine ilişkin görüşlerinden en fazla ifade edileni tarih derslerinde öğrencileri aktif hale getirmesi olmuştur. Bu görüşte olan **Ö1** "… *sözlü tarih sayesinde arkadaşlarımın aktif olduklarını ve ders başarılarında yükselme olduğunu gördüm…*" demiştir. Farklı etkinlikleri bünyesinde barındırması da öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen ikinci görüştür. Bu görüşte olan **Ö2** de "… *arkadaşlarım bu çalışmada akran danışmanlığı yaptılar, gruplar halinde mahalle mahalle gezdiler, rapor hazırladılar… konferans yaptılar, toplantılar ve sergiler düzenlediler…*" diye belirtmiştir.

Ezberi bozması ve bilinenin dışına çıkılmayı sağlaması da öğrenciler tarafından ifade edilen görüşlerdendir. Bu görüşte olan **Ö3** de *"Sözlü tarih klasik ders işlemeye göre daha fazla kullanılmalıdır… çünkü ezberi bozmak ve bilinen bir şeyi farklı yönleriyle ele almak güzel oluyor …"* diye belirtmiştir. **Ö4** ise *"... okul derslerinde gördüğüm kadarıyla üstü*

kapalı aynı şeylerin anlatılmasıydı tarih... ama bu çalışmada sıradan insanların da hayatlarının araştırabileceğini anladık…" diye ifade etmiştir.

Değişenlerin veya aynı kalanların neler olduğunu göstermesi de öğrenciler tarafından ifade edilen görüşlerden bir diğeridir. Bu konuda **Ö4** de "*... yapılan çalışmada hangi konuda nelerin değiştiğini nelerin değişmediğini de gördük, Van düğün geleneklerinde geçmişten günümüze nelerin değiştiğini nelerin aynı kaldığını da anladık...*" demiştir. Vatandaşlık duygusunu geliştirmesi görüşü de bir öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye bir sözlü tarih çalışması yapmayı isteme durumları ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular frekans ve yüzdeleriyle birlikte aşağıda Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Bir Sözlü Tarih Çalışması Yapmayı İsteme Durumları ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Yapmak isteyenler	7	100
Yapmak istemeyenler	-	-
Toplam	7	100

Tablo 46'da görüldüğü üzere görüşme yapılan öğrencilerin tamamı bir sözlü tarih çalışması yapmayı istediğini ifade etmiştir. Bu konuda **Ö7** "*... sözlü tarih her türlü konuda insanı geliştiriyor bu nedenle ben de yapmak isterim…*" demiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye, bir sözlü tarih çalışması yapmayı isteme nedenleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Bir Sözlü Tarih Çalışması Yapmayı İsteme Nedenleri ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Geçmişi merak etme ve geçmişle bugünü karşılaştırma	7	46
Tarihi araştırarak öğrenme	3	20
Öğrencilerin gelişimine farklı yönleriyle katkı sağlama	2	13
Bir insanın hayatı boyunca karşılaştığı zorlukları öğrenme	1	7
Bazı konularda mevcut kaynakların yetersiz olması	1	7
Yaşlılara değerli olduklarını hissettirme	1	7
Toplam	15	100

Tablo 47'de görüldüğü üzere öğrencilerin bir sözlü tarih çalışması yapmayı isteme nedenlerine ilişkin görüşlerinden en fazla ifade edileni geçmişi merak etme ve geçmişle bugünü karşılaştırma olmuştur. Bu görüşte olan **Ö6** *"... aslımızın nereden geldiğini öğrenmek*

için göç eden büyük dedelerimizi araştırırım… geçmişimizi daha iyi öğrenmek ve günümüzü anlamak için…" demiştir. Aynı görüşte olan **Ö7** ise *"…Van'ın bayramlarını araştırmak isterim çünkü eskiden büyüklerimizin bayramları nasıl geçirdiğini ve günümüz bayramlarıyla ne tür farklılıklarının olduğunu da merak ediyorum…"* diye ifade etmiştir.

Tarihi araştırarak öğrenme de öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen ikinci görüştür. **Ö4** bu konuda *"… sıradan bir insanın hayatını araştırmak çok güzel bir şey aslında… arkadaşlarım gibi ben de sözlü tarih metodunun araştırmacı yönünü bu maksatla kullanabilirim…"* diye ifade etmiştir. Öğrencilerin gelişimine farklı yönleriyle katkı sağlama da öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen üçüncü görüştür. Bu görüşte olan **Ö5** de "... *sözlü tarih insanlarla olan ilişkilerin kuvvetlenmesinde, öz güvenin artmasında ve toplum içinde konuşabilme becerisinin gelişmesinde yardımcı olabilir… gördüğüm kadarıyla söylenenleri yorumlayabiliyoruz en azından kendimizi bir başkasının yerine koyabiliyoruz…"* demiştir.

Bir insanın hayatı boyunca karşılaştığı zorlukları öğrenme de öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen bir diğer görüştür. Bu konuda **Ö4** de *"…bir insanın hayatında ne gibi zorluklarla karşılaştığını görmek istiyorum... en azından sıkıntısını hissetmek belki de ona yardımcı olabilmek için…"* diye belirtmiştir. Bazı konularda mevcut kaynakların yetersiz olması görüşünü dile getiren **Ö3** de *"… sözlü tarih sayesinde yazılı kaynaklarda yer verilmeyen birçok bilgiye ulaşabiliriz... bazı konularda eski kaynaklara bakıldığında, şimdiki kaynaklara baktığımızda pek fazla bir şey yazmıyor…"* diye ifade etmiştir. Yaşlılara değerli olduklarını hissettirme görüşünü ifade eden **Ö7** de *"… evet dedemle çalışmak isterim bu sayede yaşlıları daha iyi anlayabilirim… bu tür çalışmalar sayesinde kendilerini daha değerli hissedebilirler…"* demiştir.

Görüşme yapılan 7 öğrenciye, hangi konuda sözlü tarih çalışması yapmak istedikleriyle ilgili görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular ise frekans ve yüzdeleriyle birlikte Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48. *Etkinliği Takip Eden Öğrencilerin Hangi Konuda Sözlü Tarih Çalışması Yapmak İstedikleri ile İlgili Görüşleri*

Görüşler	**f**	**%**
Gelenek ve görenekler	4	45
Toplumsal yapı-sosyolojik olay ve olgular	3	33
Eğitim	1	11
Meslekler	1	11
Toplam	9	100

Tablo 48'de görüldüğü üzere öğrencilerin hangi konuda sözlü tarih çalışması yapmak istediklerine ilişkin görüşlerinden en fazla ifade edileni gelenek ve görenekler olmuştur. Bu görüşte olan **Ö2** *"...önceden Van'da bayanların giydiği kıyafetleri merak ediyorum... gümümüzde çok modern kıyafetler giyiliyor, o zaman neler giyiliyordu neler giyilmiyordu onu merak ediyorum..."* demiştir. **Ö5** ise "*...eski bayramlarla ilgili çalışma yapmak isterim çünkü çocukluğumuzdaki bayramlarla şimdiki bayramlar arasında büyük farklılıklar var... herkesin bilmediği veya unuttuğu bayramları ortaya çıkarmak istiyorum..."* diye ifade etmiştir.

Toplumsal yapı-sosyolojik olay ve olgular öğrenciler tarafından en fazla ifade edilen ikinci görüştür. **Ö1** bu konuda *"... aile büyüklerini araştırmak isterim çünkü geçmişte aile ilişkilerinin nasıl olduğunu merak ediyorum..."* demiştir. **Ö6** ise *"...göçü çok merak ediyorum göçle ilgili sözlü tarih çalışması yapmak isterim..."* diye ifade etmiştir.

Eğitim ve meslekler öğrenciler tarafından aynı sıklıkta ifade edilen görüşlerden bir diğeridir. **Ö3** bu konuda *"... eğitim ve eğitimde disiplin kavramı konusunda araştırma yapmak isterim... geçmişteki öğrenciler mi daha disiplinliydi, şimdiki öğrenciler mi buna bakmak isterim... bunu kimlerle emekli olmuş öğretmenlerimizle ve müdürlerimizle yapmayı isterim..."* demiştir. **Ö4** de *"...özellikle araştırmak istediğim konu esnaflar... meslekler konusunda mesela bir otobüsçünün hayatını çok merak ediyorum... onların ne gibi zorluklar çektiğini ne tür aşamalardan geçtiğini nasıl şoför olduğunu ve neden olmak istediğini bilmek isterim..."* diye ifade etmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma soruları çerçevesinde elde edilen bulgulara ve yorumlara ilişkin olarak ortaya çıkan sonuçlara yer verilmiştir. Sonuçlar ilgili literatürle kıyaslanarak, benzer konulara ve alanlara yönelik öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde ortaya çıkan sonuçlar ise çalışmanın araştırma sorularına göre aşağıda verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Katılımcıların Van ilinde yapılan düğünlerle ilgili görüşlerine ilişkin sonuç ve tartışma.

Katılımcıların evlenmeden evvel birbirlerini akrabalık vasıtasıyla tanıdığı, çevre münasebetleri neticesinde görücü usulü evliliklerin yaygın olduğu ve birbirlerini tanımayıp da sonradan tanışanların ve evlenenlerin bu çoğunluğu takip ettiği yapılan çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Yapılan araştırmayla benzer şekilde, Kayaçelebi (2018) ile Kul ve Parin (2014)'in yapmış olduğu çalışmalarda da evliliklerin çoğunluğunun görücü usulü olduğu ifade edilmiştir. Bu bulgular araştırmadan elde edilen bulgularla da benzerlik göstermektedir.

Kız istemede erkeklerin evlenme isteğini bir yakınına söylediği, düğünden önce kızla erkeğin birbirini göremediği ve kız istemeye aile büyükleriyle birlikte bir heyetin gittiği de tespit edilmiştir. Kız istemeye damadın götürülmediği ve bazı kız istemelerde mevlit verildiği de yapılan çalışma sonucunda belirlenmiştir. Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018) ile Kul ve Parin (2014)'in yapmış olduğu çalışmalarda da erkeklerin evlenme isteğinin yakınlarından birine söylendiği ve bu isteğin annesi, akrabası ve arkadaşları tarafından babasına iletildiği ortaya konmuştur. Bu bulgular, araştırmadan elde edilen bulguları da destekler niteliktedir.

Kayaçelebi (2018) çalışmasında kızların evlenme isteğini babalarının ayakkabılarını saklayarak veya süpürgeyi odada ters bırakarak ifade etmeye çalıştıklarını, erkeklerin evlenme isteklerinin iletilmesinin ardından kız bakmaya çıkıldığını ve önce akraba kızlarına daha sonra komşu kızlarına bakıldığını da ifade etmiştir. Ailelerin asaletine bakıldığını, ahlakın önemli olduğunu, görücülerin gitmesiyle beraber kız evinden haber beklendiğini de belirtmiştir.

Ayrıca Kayaçelebi (2018) eserinde kızların temiz olduğunu anlamak için halıların altlarına bakıldığını, ağızlarının kokup kokmadığının kontrol edildiğini ve köylerde kızların daha çok tarlada ya da çeşmede görüldüğünü söylemiştir. Evlerde hamam olmadığı için o zamanlar Van'ın bilinen hamamlarına (Soydan, Türkoğlu ve Zeki Güzel Hamamları) gidilerek, evlenilecek kızların bir özrünün olup olmadığına bakıldığını da dile getirmiştir. Kul ve Parin (2014)'in yapmış olduğu çalışmalarda da evlenilecek kızların huylarına bakıldığı ve hemen alınmadığı, alınmasına karar verildikten sonra erkeklerin kızları ya kapı aralığından ya da geceleri görme imkânını elde ettikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlarla farklılık göstermektedir.

Kız isteme ile küçük nişanın genelde bir arada yapıldığı, erkek tarafının başlık parası verdiği, başlık parası verildikten sonra kız tarafının çeyiz hazırlığına başladığı, büyük nişanda hediyeleşmelerin karşılıklı bir şekilde yapıldığı ve düğün tarihinin belirlendiği de yapılan çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada da düğün gününün uzatılmadığı, iki dini bayram arasında düğün yapılmadığı şayet denk gelirse oğlan evinin kız evine koç veya koyun hediye gönderdiği anlaşılmıştır. Bu bulgular araştırmadan elde edilen bulgularla da benzerlik göstermektedir.

Nişan süreçlerinin daha çok 0-11 ay aralığında olduğu, eski evliliklerin görücü usulü olması nedeniyle eşlerin birbirini göremediği, haberleşme imkânlarının olmadığı ve başlık parası gibi hazırlıkların tamamlanması zorunluluğunun bulunduğu sonuçlarına da varılmıştır. Maddi durumu iyi olanların düğünlerini yapabildiği, olmayanların düğün sürecinin uzadığı, kız isteme ve küçük nişanın genelde bir arada yapıldığı, maddi durumu iyi olanların büyük nişan yapabildiği bazen de hiç nişan yapılmadan nişan ve düğün bir arada evliliklerin gerçekleştiği de tespit edilmiştir.

Kız istemelerde ve küçük nişanlarda genelde eğlence olmadığı, hane halkının kendi arasında eğlendiği, şarkıların ve türkülerin sözle (ağızla) söylendiği, büyük nişanlardaki eğlenmelerde haremlik ve selamlık uygulamasının olduğu ve maddi durumu iyi olanların davulla zurna getirebildiği de tespit edilmiştir.

Kız isteme ve nişanlarda daha çok et yemekleri, ikramlık olarak çay, pasta, çerez ve sütlaçla birlikte ev yapımı baklava verildiği de belirlenmiştir. Ailelerin maddi durumu iyiyse yemek düzenlendiği aksi takdirde ikramlıkların verildiği, büyük nişanda kız ve erkek tarafının karşılıklı yemek davetinde bulunduğu, yemeklerde yöreye ait mevsimlik yemeklerle birlikte genelde kavurma, pilav ve cacık verildiği de ortaya çıkmıştır. Büyük nişanlarda maddi

durumu iyi olanların büyükbaş hayvan veya koyun kesebildiği, erkek tarafının kız tarafına yetecek kadar şeker, tatlı ve çerez götürdüğü de tespit edilmiştir.

Kız istemede hediyeleşme olmadığı, mahalli şiveyle kesbiçte istenilecek hediyelerle birlikte başlık parasının belirlendiği, kesbiçte belirlenen miktarın kız tarafınca çeyize hazırlık için kullanıldığı ve kız tarafının yüzük takılması için gün verdiği sonuçlarına da ulaşılmıştır. Büyük nişanda fazla miktarda hediye verildiği, tespit edilen hediye ve miktarına helat (ğelet) dendiği, hediyeleşmelerin karşılıklı olduğu ve kız tarafının nişan bittikten on ya da on beş gün sonra bohçalar hazırlayarak erkek tarafına hediyeler gönderdiği de belirlenmiştir. Ayrıca erkek tarafının kız tarafına gitmeden önce kendi arasında yemek verdiği, toplanan parayla başlığın yanı sıra hediye miktarının karşılandığı da yapılan çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada da eskiden kız istemelere başlık pazarlığı konusunda tecrübeli olanların götürüldüğü, başlık miktarının belirlendiği, başlık olmadığında "süt parası" ya da "süt hakkı" istendiği ve ğeletin hediye manasında kullanıldığı belirlenmiştir. Bu ifadeler, elde edilen bulgularla da benzerlik göstermektedir.

Düğün öncesi elbise hazırlığı kapsamında erkeklerin genelde düğün öncesi takım elbise aldığı, şehir merkezinde maddi durumu iyi olanların gelinlik bulabildiği, kırsalda gelinlerin mahalli kıyafet giydiği ve erkek tarafının kız tarafını düğün alışverişine çıkardığı da tespit edilmiştir.

Düğün öncesi fotoğraf hazırlığı konusunda o dönem fotoğraflarının ilkel tarzda olduğu, fotoğrafçının sadece şehir merkezinde olduğu ve maddi durumu iyi olanların fotoğraf çekebildiği, köylerde ise fotoğrafçı olmadığı için çekim yapılamadığı da belirlenmiştir.

Hamama gitme geleneğinin gelinin bir yakınının evine götürülerek banyosunun yaptırılması olduğu, bu geleneğin gelinin yakınları ve arkadaşları tarafından yerine getirildiği de yapılan çalışma neticesinde tespit edilmiştir. Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada da hamama konvoy halinde araçlarla ve eğlence olsun diye genç kızlarla gidildiği anlaşılmıştır. Bu aşamada eğlenceler düzenlendiği, gelen araçlarla çalgı eşliğinde mahalle ya da şehir turu atıldığı akabinde kız evine dönüldüğü ve kızın hamamının kına gecesinden önce aynı gün öğleden sonraya denk getirildiği de anlaşılmıştır. Bu bulgular, çalışmada elde edilen bulguları da destekler niteliktedir.

Kına gecesinin düğünden bir gün önce kız tarafında yapıldığı, her iki tarafta coşkulu eğlenceler tertip edildiği, damadın kız evine gitmediği ve gelinle damadın kınalarının genelde ayrı yapıldığı da ortaya çıkmıştır. Kınadaki ikramları genelde kız evinin yaptığı ve maddi

durumu iyi olan ailelerin yemek verdiği, kına gecesinde damat tarafından birkaç bayanın gelin evinde kaldığı ve kına gecesine basalya ya da bastalya isminin verildiği de tespit edilmiştir.

Genç kızların çeyiz hazırlığının yıllar öncesinden çevre yönlendirmesiyle başladığı, çeyizin genelde kız tarafına verilen başlık parasıyla hazırlandığı ve çeyizi düğünden önce kız tarafının sergilediği de anlaşılmıştır. Yapılan çalışma neticesinde çeyize kız isteme ve nişanda belirlenen hediyelerin getirildiği, çeyizi görmeye gidenlerin maddi durumlarına göre hediye götürdüğü, çeyizlerin imece usulüyle ve hediye getirenlerin ilan edilmesiyle birlikte tamamlandığı, köylerde sergi olmadığı, bu nedenle çeyizlerin bir tepsiye bırakılarak gelen davetlilere gösterildiği de tespit edilmiştir. Kayaçelebi (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada da çeyizin gelin gelmeden bir veya iki gün önce damat evine getirildiği, çeyiz getirmenin faytonlarla ya da kağnılarla yapıldığı, çeyiz alışverişi sırasında erkek tarafının yemek davetinde bulunduğu ve geline ait çeyizin bir sandıkta verildiği ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu sonuçlar, yapılan çalışmayla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında, kızın çeyizine damadın düğünde giyeceği elbiselerin bırakıldığı ve buna kellebaş isminin verildiği sonuçlarına da ulaşılmıştır. Kayaçelebi (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada elde ettiği bu sonuç, yapılan çalışmayla elde edilen sonuçlardan farklılık göstermektedir.

Düğünden önce kız ve erkek tarafında yapılan genel hazırlıklar kapsamında gelinlerin ev içine gittiği, gelinle damadın yaşayacağı evin hazırlığının yapıldığı, düğünlerin ev önlerinde olduğu, düğün evinin her türlü hazırlığını damat tarafının imece usulüyle yerine getirdiği ve düğüne çağrılacakların gezilerek sözle davet edildiği de tespit edilmiştir.

Düğünlerin genelde üç gün sürdüğü, düğüne yakın aile çevresinin çağrıldığı ve erkeklerin damat evinde bayanların kız evinde eğlendiği, düğünün ilk iki günü eğlence düzenlendiği, ikinci günün akşamı kına gecesi yapıldığı, üçüncü gün yemek verildiği ve hediyeleşme kapsamında takı töreninin yapıldığı da anlaşılmıştır. Davetlilerin sözle şeker dağıtılarak çağrıldığı ve köylerde farklı uygulamaların mevcut olduğu, gelin getirmelerde batıl inançlar kapsamında farklı gelenekler uygulandığı ve düğün günü kız tarafından izin alınması gerektiği de yapılan çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada da düğünden birkaç gün önce düğün alayının geleceğini haber veren kimseye kasıt adı verildiği ve köylünün kasıt denilen kişiyi yakaladığında eziyet yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, çalışmadan elde edilen bulguyu da destekler niteliktedir.

Düğünlerde haremlik ve selamlık uygulamasının olduğu, bu uygulamanın aileye yabancı olan insanlar kapsamında tatbik edildiği, düğün bitene kadar gelinle damadın bir

araya gelemediği, şehir merkezinde damat tıraşının olmadığı ve köylerde damat tıraşının geleneksel olduğu da tespit edilmiştir. Gelin getirmede gelinlerin farklı araçlarla getirildiği, gelini almaya damadın gitmediği, gelini damat evine getirildikten sonra ahalinin gördüğü ve hediyelerini verdiği, gelin getirmelerde farklı gelenekler kapsamında uygulamaların görüldüğü de yapılan çalışma neticesinde tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında farklı uygulamalar kapsamında köylerde gelinin baba evinden toy büyüğü ve hanımı tarafından çıkartıldığı, davul ve zurna eşliğinde gelin ağlatma havası çalındığı ve gelin getirmelerde genelde faytonlardan oluşan konvoylarla şehir turu atıldığı da belirlenmiştir. Mehmet Kul ve Suvat Parin (2014)'in yapmış olduğu çalışmada da gelinin kırmızı bir elbise giydiği ve gelinin başına kırmızı bir tülbent atıldığı da tespit edilmiştir. Bu bulgular, yapılan çalışmadan elde edilen bulguları da destekler niteliktedir. Bununla birlikte Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında, gelin getirildiğinde toy beyi veya gelinin kayınpederi tarafından gelinin başına bozuk para ya da yemiş atıldığı ortaya çıkmıştır. Gelin kapıdan içeri girerken kuzu gibi halim ve selim olsun diye ayağının altına kuzu postu serildiği, gelinin dinini bilmesi için başında Kur'an-ı Kerim gezdirildiği, aynanın altından geçirildikten sonra evin kapısında duran damat tarafından odasına çıkartıldığı ve eşlere şerbet ikram edildiği de belirlenmiştir. Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında elde edilen bu sonuçlar, yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlarla da farklılık göstermektedir.

Dans, figür, eğlence ve müziğin şimdiki gibi modern anlamda görülmediği, karşılıklı oyunların yerine genelde halay tarzı mahalli oyunların sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Seksenli yıllarda modern anlamda dans görülmediği, bu uygulamaların düğün salonlarıyla birlikte başladığı ve bu salonlar sayesinde davulla zurnanın da yaygınlaştığı ortaya çıkmıştır. Van şehir merkezinde sözle eğlenildiği, def, cümbüş, kasetçalar, radyo hatta gramofon çalınarak genel ve yöresel şarkılarla eğlenildiği de belirlenmiştir. Düğünlerde erkekler ayrı bayanlar ayrı eğlenildiği, sağdıç evinde damada eğlenceler düzenlendiği, köylerde daha zevkli ve eğlenceli oyunların tertip edildiği de tespit edilmiştir.

Konuklara çoğunlukla et, kavurma, pilav verildiği, mevsimine göre sulu yemeklerin, meyve ve sebzelerin ikram edildiği, yemek organizasyonunun ve masrafının erkek tarafına ait olduğu, yemekleri genelde mahallenin veya köyün yaşı kemale ermiş bayanlarının yaptığı da ortaya çıkmıştır. Yemek dağıtımını erkeklerin gerçekleştirdiği, düğün çok kalabalık olursa aşçı bayanların tutulduğu, misafire göre genelde küçükbaş hayvan kesildiği ve maddi duruma göre büyükbaş hayvan kesenlerin olduğu da anlaşılmıştır. Yemeklerin kazanlarda pişirildiği, yemek yenirken erkeklerin ayrı bayanların ayrı bir yerde olduğu, şehir merkezindeki

düğünlerde sabah kahvaltısının verildiği ve köy yerinde kız tarafıyla erkek tarafının ayrı yemek verdiği de tespit edilmiştir.

Bir önceki kuşağın düğünlerinin uygulamaları yönüyle daha yöresel olduğu ve gelinle damadın söz hakkının bulunmadığı, araştırılan dönemin düğünlerinin yöresel özellikler göstermesine rağmen uygulamaları yönüyle farklılıklarının olduğu da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda eskiden köy ve şehir düğünlerinin uygulamaları yönüyle benzerlikler gösterdiği de tespit edilmiştir.

Düğünden sonra gelinle damadın üç gün evde kaldığı, şehir merkezinde el öpmeye genelde üçüncü günün sonrasında gidildiği, el öpmeye gidildiğinde eşlere hediyelerinin verildiği, ardından akraba davetlerinin başladığı çalışmada tespit edilmiştir. Kız tarafının damat evine genelde üçüncü gün tatlı gönderdiği, gelinin kardeşlerinin hediye niyetiyle bohçalar getirdiği, sevgi ve saygının fazla olduğu ve el öpmelerde hediyelerin kız tarafının çeyizinden verildiği de tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar Kayaçelebi (2018) ile Kul ve Parin (2014)'in yapmış olduğu çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Yapılan araştırmada, bu çalışmalardan farklı olarak şehir merkezinde düğün sabahı yeni çiftleri ziyarete damat tarafının yakınlarının geldiği, getirdikleri yiyeceklerle kahvaltı yapıldığı akabinde eğlenceler düzenlendiği ve bu uygulamaya sabahlık adı verildiği de tespit edilmiştir. Ayrıca köylerde el öpmeye bir sene sonra veya çocuk olduğunda gidildiği aksi takdirde bu durumun bir saygısızlık olarak görüldüğü de yapılan çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.

Genel anlamda öğrenci velilerinden oluşan katılımcı beyanatları, diğer bir katılımcı olan öğrencilerden alınan raporlar ve odak grup görüşmesi temel alınarak elde edilen bu sonuçlar, Kayaçelebi (2018) ile Kul ve Parin (2014)'in yapmış olduğu çalışmalardan elde edilen neticelerle de benzerlik göstermektedir.

Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere kronolojik düşünme becerisinin kazandırılmasına ilişkin katkıları ile ilgili sonuç ve tartışma.

Öğrencilerin katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde geçmişten günümüze Van düğün gelenekleri hakkında bilgi topladıkları, rapor hazırladıkları ve elde ettikleri verilerle Van düğün geleneklerini ortaya koydukları belirlenmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin sözlü tarih etkinliğinin kronolojik düşünme becerisine yönelik katkıları hakkındaki görüşleri, hazırladıkları raporlardan ve odak grup görüşmesinden elde edilmiştir.

Öğrenci raporlarına göre eskiden genellikle görücü usulü evliliklerin yapıldığı, nişanlılık süresinin genelde uzamadığı, evlilik kararını evin büyüklerinin verdiği ve evlenecek çiftlerin düğüne kadar birbirini göremediği anlaşılmıştır. Damadın kız istemeyle nişana

götürülmediği, uygulamaların yöresel olduğu, kız kaçırma ve berdel olayının genelde kırsalda yaşandığı, kızla erkeğin evlenme niyetlerini doğrudan dile getiremediği, erkek tarafından başlık parası alındığı ve alınan başlıkla çeyiz hazırlandığı da ortaya çıkmıştır.

Günümüzde ise daha modern tanışma usulü evliliklerin olduğu, nişanlılık süresinin kısaldığı, bu sürece gençlerin karar verdiği, evlilik kararını kızla erkeğin aldığı ve gelinle damadın rahat bir şekilde görüşebildiği de tespit edilmiştir. Damadın kız istemeyle birlikte nişan aşamasına katıldığı, uygulamaların daha modernize olduğu, kız kaçırma, başlık ve berdel uygulamasının ortadan kalktığı, kız kaçırmayla başlığın nadiren farklı bölgelerde görüldüğü ve isteyenin istediği gibi hareket edebildiği de anlaşılmıştır. Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında da görücü usulünün unutulmaya başlandığı ve günümüzde devam etmediği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuç, araştırmadan elde edilen sonuçları da destekler niteliktedir.

Eskiden düğün öncesinde genelde günlük veya yöresel kıyafet giyildiği, maddi durumu iyi olanların elbiselerini terzilere diktirdiği ve şehir merkezinde gelinlik kiralandığı da ortaya çıkmıştır. Damatların genelde takım elbise tercih ettiği, maddi imkânı yoksa ödünç aldığı veya günlük yöresel kıyafetini giydiği, gelinlerin aile büyüklerinin isteklerine göre giyindiği ve onlara göre davranışlar sergilediği de tespit edilmiştir.

Günümüzde ise yöresel kıyafetlerin devam ettiği, isteyenin istediği kıyafeti giyebildiği, yöresel giysilerin yerine modern kıyafetlerin tercih edildiği, her şeyin hazır fabrika üretimi olduğu, maddi imkânların arttığı, çeşidin bol ve erişimin kolay olduğu da tespit edilmiştir. Öğrenci raporlarından elde edilen bu sonuçlar, katılımcı görüşleri ve odak grup görüşmesi neticesinde elde edilen kız isteme, nişan ve elbise geleneği konusuna ilişkin sonuçlarla da benzerlik göstermektedir.

Eskiden yemekleri ailenin büyük kadınlarının yaptığı, kız istemede ve nişanda genelde ikramlıkların verildiği, dünürlerin birbirini yemeğe çağırdığı ve kız istemede maddi duruma göre uzaktan gelenlere yemek verildiği sonucuna da ulaşılmıştır. Düğünde ana yemek olarak et, kavurma, pilav verildiği genelde et yemekleriyle birlikte mevsimine göre yiyecek-içecek ikramında bulunulduğu ve düğünlerin tüm aşamalarında yemek verildiği de tespit edilmiştir.

Günümüzde ise yemeklerin hazır ve fabrikadan getirildiği, maddi imkânların arttığı, kız isteme ve nişanlarda ikramlıkların daha çok hazır alındığı, yemek davetlerinin artık yapılmadığı, kız istemede yemek verilmediği sadece düğün sırasında daha özel, farklı yemekler hazırlandığı ve çeşitlerin arttığı sonucuna da varılmıştır. Öğrenci raporlarının değerlendirilmesiyle birlikte ulaşılan bu sonuçlar hem katılımcı beyanatlarından hem de odak

grup görüşmesinden elde edilen geçmişten günümüze yemek gelenekleriyle ilgili sonuçları da destekler mahiyettedir.

Eskiden kız istemede eğlenmenin sözle (ağızla) yapıldığı, dengbejlerin düğünlerin tüm aşamalarında bulunduğu, bayanların kendi aralarında eğlendiği, nişanda def, darbuka, cümbüş, teyp, plak çalındığı, müzikle eğlenmenin daha çok nişanda ve düğünde görüldüğü de ortaya çıkmıştır. Düğünlerde halayların çekildiği, davul, zurna, def çalındığı ve oynanan oyunlarda haremlik-selâmlık âdetinin bulunduğu da tespit edilmiştir.

Günümüzde ise düğünlerde farklı oyun ve türlerinin görüldüğü, oyunların karma oynandığı, elektronik müzik aletlerinin, saz ve oyun ekiplerinin bulunduğu da tespit edilmiştir. Öğrenci raporlarının incelenmesi neticesinde kız istemede, nişanda ve düğünde eğlenme konusunda elde edilen bu sonuçlar, katılımcı görüşlerinden ve odak grup görüşmesinden elde edilen sonuçlarla da benzerlik göstermektedir.

Eskiden çeyizin gelin tarafınca hazırlandığı, düğüne yakın bir zamanda sergilendiği, gelenlerin güçlerine göre hediyeler getirdiği, hamama gitme etkinliğinde geline bir yakını tarafından banyosunun yaptırıldığı ve bayanların kendi aralarında eğlendiği de belirlenmiştir. Gelinlerin genelde farklı araçlarla getirildiği, sağdıçların düğünle ilgili işlerde damada yardım ettiği, fotoğrafın genelde yaygın olmadığı, davetiye olmadığı için davetlilerin sözle çağrıldığı, düğün öncesinde ev hazırlığının yapıldığı sonucuna da varılmıştır. Kına gecelerinin çalgılı olarak yapılmadığı, insanların kendi aralarında sözle eğlendiği, gelinle damadın kınasının ayrı yapıldığı, damadın ya evinde tıraşını olduğu ya da gelenek gereği sağdıçlar tarafından kalabalık önünde tıraşının yaptırıldığı ve kırsalda farklı uygulamaların görüldüğü de tespit edilmiştir.

Günümüzde ise çeyiz yapılmadığı, çeyiz yerine maddi değeri olan eşyaların verildiği, gelinlerin kendi evlerinde hazırlıklarını yaptığı, düğüne gösterişli konvoylarla getirildiği, sağdıçlık geleneğinin devam ettiği ama görevinin hafiflediği, düğün sürecinde fotoğrafla birlikte farklı çekimlerin de yapıldığı belirlenmiştir. Kına gecesinde çalgı çeşidinin arttığı, gelinle damadın kınasının beraber yapıldığı, hazırlıklar için dışarıdan ücretle iş yaptırıldığı, damat tıraşını kuaförlerin veya berberlerin yaptığı, kırsalda farklı uygulamaların ortadan kalktığı ve gelen misafirleri aile fertlerinin karşıladığı da tespit edilmiştir. Öğrenci raporlarından elde edilen bu sonuçlar, katılımcı beyanatlarından ve odak grup görüşmesinden elde edilen geçmişten günümüze çeyiz geleneğine ilişkin sonuçları da destekler niteliktedir.

Eskiden düğünlerin tüm aşamalarında genelde maddi durumu iyi olanlar arasında hediyeleşmenin olduğu, düğünden sonra gelinin yakınlarına hediyeler gönderildiği, kız istemede maddi durumu iyi olmayanlar arasında küçük çaplı hediyelerin verildiği, gelin

tarafının erkek tarafına bohçalar içinde hediyeler gönderdiği de anlaşılmıştır. Hediyeleşmelerin genelde maddi durumu iyi olanlar arasında ve karşılıklı olarak yapıldığı, düğünden sonra çiftlerin sağdıca hediye verdiği, nişanda geline yüzük takıldığı ve düğünlerde takı olarak altın verildiği de tespit edilmiştir.

Günümüzde ise hediyeleşmenin daha çok nişan aşamasında ve düğün salonlarında düzenlenen takı merasimlerinde devam ettiği, düğünlerin tüm aşamalarında isteyenin dilediği gibi hediyeleştiği, nişanlarda ve düğünlerde özel tasarım set takımları götürüldüğü de ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki düğünlerde maddi değeri yüksek olan hediyelerin verildiği ve para takma merasimi olduğu da tespit edilmiştir. Öğrenci raporlarının incelenmesi neticesinde elde edilen bu sonuçlar hem katılımcı görüşlerinden hem de odak grup görüşmesinden elde edilen hediyeleşme konusuna ilişkin sonuçlarla da benzerlik göstermektedir.

Eskiden düğünlerin genelde üç gün devam ettiği, gelinle damadın düğünden sonra geleneklere uymak zorunda olduğu, gelin getirmelerde farklı uygulamaların görüldüğü de ortaya çıkmıştır. Kırsalda gelinlerin evlendikten sonra rahat hareket edemediği, ayrı evin olmadığı ve gelinlerin damat evine geldiği sonucuna da ulaşılmıştır.

Günümüzde ise düğünlerin genelde bir gün, kına gecesiyle birlikte iki gün devam ettiği, düğünlerin uygun olan bir zamanda yapıldığı da ortaya çıkmıştır. Düğünlerde farklı uygulamalar görüldüğü, çiftlerin özgürce hareket ettiği, sevginin ve saygının kalmadığı, ayrı ev tutulduğu, birçok âdetin batıl inanç ve cehalet olarak görüldüğü de tespit edilmiştir. Öğrenci raporlarının değerlendirilmesi neticesinde elde edilen bu sonuçlar, katılımcı beyanatlarından ve odak grup görüşmesinden elde edilen düğün sürecine ve düğünlerde görülen farklı uygulamalara ilişkin sonuçları da destekler mahiyettedir.

Eskiden düğünlerin yöresel özellikler gösterdiği, imkânların az olduğu, şehir ve köy düğünlerinin benzerlik gösterdiği de ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise düğünlerin devam ettiği, imkânların ve boşanmaların arttığı, genel anlamda kız isteme, nişan ve düğünlerdeki (öncesi, sırası ve sonrası) uygulamaların değişime uğradığı, köylerin modernleştiği ve köy düğünleri ile şehir düğünleri arasında herhangi bir ayrımın kalmadığı da tespit edilmiştir.

Eskiden sevgi, saygı ve utanma olduğu, gelin ve damadın birbirini göremediği ve düğün öncesi hazırlıkların maddi imkâna göre değiştiği de ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise büyüklerin ihmal edilip yok sayıldığı, insanların bencilleştiği, erkeklerle bayanların bir araya geleceği ortamların ve sosyalleşmenin arttığı da tespit edilmiştir. Öğrenci raporları neticesinde elde edilen bu sonuçlar hem katılımcı beyanatlarından hem de odak grup görüşmesinden elde edilen düğünlerin yöresel özelliklerinin yanı sıra köy ve şehir düğünlerine ilişkin sonuçlarla da benzerlik göstermektedir.

Odak grup görüşmesine göre eskiden sağdıçların görevlerinin daha fazla olduğu, gelinlerin düğüne farklı araçlarla geldiği, düğünlerde farklı uygulamalar görüldüğü, kız istemeye gidilirken hediyeleşme olmadığı, damat kaçırmayla berdel âdetinin uygulandığı ve çeyizlere maddi değeri yüksek eşyalar bırakılmadığı da ortaya çıkmıştır. Düğünlerin ev önlerinde yapıldığı, düğünlerde gelinle damadın bir araya gelemediği sonucuna da ulaşılmıştır. Kız istemeye gidilirken aile büyükleri tarafından Fatihalar okunduğu, gelinin babasının damada ve kızına hediyeler aldığı, düğünlerde çeyiz getirme, hamama gitme, takı merasimlerinin görüldüğü ve gelinlerin ayrı eve gitmediği de anlaşılmıştır.

Günümüzde ise gelinlerin düğüne konvoyla getirildiği, düğün tarihinin telefonla veya faksla bildirildiği, düğünlerde farklı âdetlerin görüldüğü de ortaya çıkmıştır. Kız istemeye gidilirken hediyeler götürüldüğü, çeyizde maddi değeri yüksek hediyelerin verildiği, berdel olayının kalktığı ve damat kaçırma hadiselerinin bazı yörelerde görüldüğü de belirlenmiştir. Sevgi, saygı, terbiye ve utanma kavramlarının kalmadığı, düğünlerin salonlarda yapıldığı ve düğünlerde gelinle damadın bir araya geldiği sonucuna da ulaşılmıştır. Hediyelerin takı töreninde verildiği, gelinlerin ayrı bir evde hatta ayrı bir şehirde oturduğu da tespit edilmiştir. Odak grup görüşmesi neticesinde elde edilen bu sonuçlar, öğrenci raporları ve katılımcı beyanlarından elde edilen sonuçlarla da benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin hazırladığı raporlara ve odak grup görüşmesine göre kronolojik düşünme becerilerini gösterme durumları kontrol listelerinde belirlenen kriterlere göre ele alındığında, birinci ölçüt geçmiş, şimdi, bugün ve geleceği birbirinden ayırabilmedir. Birinci ölçüte göre, öğrencilerin eskiden gelinlik olmadığını ve insanların kumaş alarak terzilere elbise diktirdiğini, hamam olmadığını ve gelinlerin bir yakınının evine götürülerek banyosunun yaptırıldığını, yemekleri evin tecrübeli bayanlarının hazırladığını ve yemeklerin saklandığını dile getirdikleri görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, gelinlik vs. her şeyin bulunabildiğini, hamam geleneğinin devam etmediğini, yemeklerin hazır ve yemek fabrikalarından getirildiğini, yemeklerin kalanlarının çöpe atıldığını söyledikleri de belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde düğünlerin sadece isminin devam ettiğini, uygulamaları yönüyle zamanla değişime uğradığını ve eski âdetlerin bugünün gençlerine hatırlatılmak istendiğini ifade ettikleri de anlaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin kronolojik düşünme becerisiyle ilgili kavramları kullanabildiği (önce, şimdi, önceleri, günümüz, günümüzde, geçmiş, eskiden) ve bu kavramları birbirinden ayırabildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin geçmiş (eskiden) ve şimdi (günümüzde) değerlendirmesi yapabildiği de tespit edilmiştir.

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan ikinci ölçüt tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebilmedir. İkinci ölçüte göre, öğrencilerin eskiden düğünlerin yöresel olduğunu ve imkânların az olduğunu, görücü usulü evliliklerin daha sağlam temelli olduğunu, düğün sürecinde aile büyüklerinin bir arada olduğunu ve onlara göre hareket edildiğini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcıların şehirleşme pek olmadığı için şehirle köy düğünlerinin hemen hemen aynı olduğunu, düğünlerin ev önlerinde yapıldığını, gelinlerin atla getirildiğini ve batıl inançlara göre hareket edildiğini dile getirdikleri belirlenmiştir. Günümüzde ise öğrencilerin, düğünlerin daha eğlenceli ve modernize olduğunu, imkânların ve boşanmaların arttığını, düğünlerin kalabalık olduğunu ama eski geleneklerin değerini yitirdiğini beyan ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların köyler ve şehirler geliştiği için aynılıklar olmasına rağmen şehir imkânlarının çokluğu nedeniyle farklılıkların da olduğunu, düğünlerin salonlarda yapıldığını, teknoloji geliştiği için gelinlerin modern arabalarla getirildiğini ve eğitimle birlikte kültür seviyesi arttığı için batıl inançların uygulanmadığını söyledikleri de belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde insanlar bilinçlendikçe beklentilerinin daha da arttığını, geçmişten bugüne düğünlerde yaşanan değişimlerin modernleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerden kaynaklandığını ifade ettikleri de anlaşılmıştır. Bu hususta öğrencilerin tarihi kronolojik ve kültürel manada etraflıca değerlendirebildiği ve yorumlayabildiği de tespit edilmiştir.

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan üçüncü ölçüt öğrencilerin geçmişten bugüne hadiselerin gerçekleşme nedenlerini, nasıl ve niçin olduklarını anlayabilmesidir. Üçüncü ölçüte göre, öğrencilerin eskiden kız tarafına başlık parası verildiğini, nişanlılık süresinin uzun olduğunu, evlenmelerin ailelerin kararına ve maddi duruma bağlı olduğunu söyledikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların kız istemeden önce erkek tarafında yemek verildiğini ve bu sayede başlık parasının denkleştirilmeye çalışıldığını, kız tarafının alınan başlık parasıyla çeyiz hazırlığı yapıldığını dile getirdikleri görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, nişanlılık süresinin maddi durumlar düzeldiği için kısaldığını, evlenmeye gençlerin karar verdiğini ve hazır oldukları zaman evlendiklerini, maddi imkânlar düzeldiği için genelde başlık parası kalmadığını, ailelerin çocuklarının rızasına göre hareket ettiğini söyledikleri de belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde geçmişten bugüne eğitimin, bilinçlenmenin, maddi olanakların artması neticesinde devrin, şartların, düşüncelerin ve algılamaların değiştiği de ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin gelenekselleşmenin azaldığını, teknolojinin geliştiğini ve her şeyin hazır hale geldiğini, erkeklerle bayanların bir araya geleceği ortamların (kafe, disko vb.) fazlalaşmaya başladığını ve bunun da beraberinde sosyalleşmeyi getirdiğini ifade ettikleri de anlaşılmıştır.

Bu konuda öğrencilerin geçmişten bugüne hadiselerin gerçekleşme nedenlerini, nasıl ve niçin olduklarını anlayabildiği de tespit edilmiştir.

Kronolojik düşünme becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan dördüncü ölçüt ise öğrencilerin geçmişten bugüne değişim ve sürekliliği ortaya koyabilmesi ve bu gelişmeleri tahlil edebilmedir. Dördüncü ölçüte göre, öğrencilerin eskiden düğünlerin öncesinde, düğünde ve düğün sonrasında maddi durumu iyi olanlar arasında hediyeleşme olduğunu, gelinlerin evlendikten sonra damat evine gittiğini ve eşlerin rahat hareket edemediğini ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların düğün davetiyesi olmadığını, kırsalda toy beyi ve haberciler vasıtasıyla kız tarafına haber verildiğini dile getirdikleri görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, hediyeleşmenin daha çok nişan aşamasında ve düğün salonlarında takı merasimlerinde devam ettiğini, gelinlerin ayrı eve çıktığını ve eşlerin istediği gibi hareket edebildiğini beyan ettikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların insanların bencilleştiğini, değerlerin yozlaştığını, sevginin, saygının ve utanma kavramlarının kalmadığını, düğün davetiyelerinin neredeyse kalktığını ve telefon, telgraf gibi iletişim araçlarıyla davetlilere ulaşılmaya çalışıldığını söyledikleri de belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde düğünlerin devam ettiği, uygulamaları yönüyle değişime uğradığı, zihniyetlerin değiştiği, iletişim imkânlarının geliştiği, modernliğin ve okuma-yazmanın arttığı da belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşanan değişimlerin nedenlerinin eğitim seviyesinin yükselmesi, maddi olanakların artması, teknolojinin gelişmesi, haberleşme olanaklarının artması, kültürel farklılıkların oluşması ve nüfus artışı olduğunu ifade ettikleri de görülmüştür. Bu bağlamda öğrencilerin geçmişten bugüne tarihsel zamana ilişkin değişim ve sürekliliği ortaya koyabildiği ve bu gelişmeleri tahlil edebildiği de tespit edilmiştir.

Öğrencilerin geçmişten bugüne kız isteme, nişan, giyim-kuşam kültürü, yeme-içme âdetleri, düğünlerde oynanan oyunlar, çeyiz, düğün hazırlığı, düğünlerde bulunan farklı uygulamalar, hediyeleşme, düğün öncesinde, düğünde ve düğün sonrasında yapılanlar, düğünlere ilişkin farklı âdetler, köy ve şehir düğünleriyle birlikte düğünlerin yöresel özellikleriyle ilgili gelişmeleri belirlenen kriterlere göre ortaya koyabildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin hem hazırladıkları raporlarda hem de odak grup görüşmesinde belirlenen ölçütlere göre geçmişle bugünün değerlendirmesini yapabildiği ve kronolojik düşünme becerisine ilişkin davranışlar sergileyebildiği de tespit edilmiştir. Öğrenci raporlarında ve odak grup görüşmesinde geçmişten bugüne kız isteme, düğün öncesi hazırlıklar, sağdıçlık, gelin getirme, düğünlerde görülen farklı uygulamalar, çeyizler, düğün hazırlığı ve hediyeleşme konusunda elde edilen bulguların birbiriyle benzerlik gösterdiği de görülmüştür.

Bu sonuçlar Akçalı ve Aslan (2007)'ın yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Akçalı ve Aslan (2007) çalışmasında derslerin yerel tarih ve etkinlikleri kapsamında işlenmesinin geleneksel metoda göre öğrencilerin tutumlarına olumlu yönde katkı sağladığı ve zamanı kavrama becerilerini geliştirdiği bulgusuna da ulaşmıştır. Küpüç (2014) de yapmış olduğu çalışmada sözlü tarihin öğrencilerin kronoloji anlayışının ve kronolojik kurgulama becerilerinin gelişiminde katkısının olduğu sonucunu elde etmiştir. Küpüç (2014)'ün ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırma sonuçları da benzerlik göstermektedir. İncegül (2010) de çalışmasında; sözlü tarihin öğrencilerin kronoloji anlayışının gelişimine katkısının olduğu sonucuna ulaşmıştır. İncegül (2010)'ün ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırmanın sonuçları da paralellik göstermektedir. Kaplan (2005) da çalışmasında sözlü tarih çalışmalarının öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine olumlu yönde katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Işık (2011) da çalışmasında tarih dersinin birinci ve ikinci el kaynaklarla birlikte etkinlik temelli işlenmesinin tarihsel düşünme becerileri üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Işık (2011)'ın ulaşmış olduğu sonuçlarla etkinlik temelli olan bu araştırmanın sonuçları da benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar, yapılan çalışma ile elde edilen sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrencilerin kronolojik düşünme becerisini ortaya koyabildiği bulgusunu da desteklemektedir.

Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasına ilişkin katkıları ile ilgili sonuç ve tartışma.

Sözlü tarih etkinliğinin öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerine olumlu yönde katkısının olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin hazırladıkları raporlara göre geçmişten günümüze kız kaçırma ve başlık parası uygulamasının nadiren görüldüğü, yöresel kıyafetler ve gelinliğin günümüzde de giyildiği, kız istemeyle nişanda yapılan ikramların çeşitlerinin arttığı ve devam ettiği de ortaya çıkmıştır. Halayların değişmediği ve çeşitlerinin artarak günümüze kadar geldiği, düğünlerdeki çeyiz, hazırlıklar ve farklı uygulamalar kapsamında damat tıraşı, kına gecesi, fotoğraf çekimi, sağdıçlık, hediyeleşme geleneğinin devam ettiği ve bu geleneklerin uygulamaları yönüyle değişime uğradığı da belirlenmiştir. Düğünlerin yöresel özellikleriyle ilgili düğün öncesi, sırası ve sonrası uygulamaların değişime uğradığı genel anlamda düğünlerin devam ettiği ama uygulamaları yönüyle zamanla değişime uğradığı da tespit edilmiştir.

Odak grup görüşmesine göre düğün öncesi, sırası ve sonrası uygulamalar kapsamında sağdıçlık, nikâh, çeyiz, hamama gitme, kına gecesi, hediyeleşme gelenekleriyle birlikte oynanan halayların devam ettiği fakat uygulamaları yönüyle değişime uğradığı da belirlenmiştir. Düğünlerde farklı uygulamalar kapsamında gelinin beline üç ya da yedi kez

kuşak bağlanması, kına yakılırken kayınvalide tarafından gelinin avucuna çeyrek altın bırakılması, kız tarafının gelin sandığı evden çıkarılacağı zaman sandığın üzerine oturmak suretiyle sağdıçtan para alması gibi bazı uygulamaların günümüze kadar devam ettiği de tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmayla benzer şekilde Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında; başlık parasının şehir merkezinde kalktığı, kırsal kesimlerde farklı isimlerle devam ettiği, sağdıçlık, kına gecesi vs. diğer hususların değişerek günümüze kadar geldiği, toy beyiyle yenge uygulamasının nadir olarak görüldüğü ve düğünlerin devam ettiği de ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında; lüks tüketimin çoğalması nedeniyle düğün masraflarının olabildiğince arttığı, düğün salonlarına ilaveten bağ, bahçe ve açık alanlarda eskiyi andıran düğünlere rastlanıldığı da tespit edilmiştir. Kayaçelebi (2018)'nin çalışmasında elde edilen bu sonuçlar, yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlarla da farklılık göstermektedir.

Öğrencilerin hazırladığı raporlara ve odak grup görüşmesine göre değişim ve sürekliliği algılama becerilerini gösterme durumları kontrol listelerinde belirlenen kriterlere göre ele alındığında, ele alınan birinci ölçüt, öğrencilerin tarihin herhangi bir döneminde bazı şeylerin devam ettiğini ve bazılarının nasıl değiştiğini açıklayabilmesidir Birinci ölçüte göre, öğrencilerin eskiden hediyeleşmenin genelde maddi durumu iyi olanlar arasında yapıldığını ve maddi durumu iyi olmayanlar arasında küçük çaplı hediyelerin verildiğini, düğün öncesinde, düğünde ve düğün sonrasında oynanan halaylarda haremlik-selamlık uygulamasının olduğunu dile getirdikleri görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, imkânların arttığını, düğünlerin tüm aşamalarında hediyeleşmelerin olduğunu, maddi değeri yüksek (ev, araba, arsa) hediyelerin verildiğini, haremlik-selamlık uygulamasının değişime uğradığını ve yakın akraba düğünleri dışında devam etmişse de oyunların şimdilerde karma oynandığını söyledikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde geçmişten bugüne hediyeleşmenin devam ettiğini, uygulamaları yönüyle değişime uğradığını ve maddi değeri yüksek hediyelerin verildiğini, modernleşmeyle birlikte insanların bakış açılarının ve algılarının değiştiğini ifade ettikleri de anlaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin, tarihi olaylarda yaşanan değişimlerin farkında olduğunu, tarihin herhangi bir döneminde bazı şeylerin devam ettiğini ve bazılarının nasıl değiştiğini açıklayabildiği de tespit edilmiştir.

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan ikinci ölçüt, öğrencilerin zaman içindeki değişimi (ilerleme-gelişme, gerileme-bozulma) değerlendirebilmesidir. İkinci ölçüte göre, öğrencilerin eskiden düğün aşamalarında ve gelin

getirmelerde batıl inançlara göre hareket edildiğini, değerlere önem verildiğini, maddi imkânların ve çeşitlerin fazla olmadığını, başlık parası ve berdel gibi ilkel uygulamaların görüldüğünü dile getirdikleri görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, batıl inançların genelde devam etmediğini ve cehalet olarak görüldüğünü, değer yargılarının yozlaşmaya başladığını ve kalmadığını, teknolojinin geliştiğini, imkânların ve çeşitlerin arttığını, düğünlerin daha eğlenceli hale geldiğini söyledikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde geçmişten bugüne başlık parası ve berdel gibi geri kalmış uygulamaların ortadan kalktığını, bu uygulamaların bazı bölgelerde nadir de olsa görüldüğünü ifade ettikleri de anlaşılmıştır. Bu konuda öğrencilerin zaman içindeki değişimi değerlendirebildiği ve zaman içindeki değişimi (ilerleme-gelişme, gerileme-bozulma) şeklinde ortaya koyabildiği de tespit edilmiştir.

Değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınan üçüncü ölçüt, öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde dönemsel tasnifleri yapabilmesidir. Üçüncü ölçüte göre, öğrencilerin eskiden insanların erken yaşta evlendirildiğini, evlenecek kişilerin nişan aşamasında birbiriyle fazla görüştürülmediğini ve bu durumun kınandığını ifade ettikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların kız istemeye aile büyüklerinden bir heyetin gittiğini, önceki kuşağın düğünlerinin yöresel özellikler gösterdiğini ve kurallarının çok katı olduğunu, düğün öncesinde, düğünde ve düğün sonrasında oynanan oyunların aynı olduğunu, çalgı olmadığını ve sadece davul çalındığını dile getirdikleri de görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, gençlerin kendi aralarında anlaşıp karar verdiğini, yeni neslin düğünlerinde yöresellik olduğunu ama çiftlerin özgürce hareket edebildiğini, dans ve oyun çeşitlerinin arttığını, modern çalgıların ve saz ekiplerinin görüldüğünü söyledikleri de belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde, araştırılan dönemi önceki kuşak ve şimdiki dönemi sonraki kuşak veya nesil şeklinde ifade ettiği ve bu dönemlerde yaşanan gelişmeleri geçmişten bugüne ortaya koyabildiği, düğün aşamalarını ilgili dönemlere göre tasnifleyebildiği de anlaşılmıştır. Bu konuda öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde dönemsel tasnifleri yapabildiği de ortaya çıkmıştır.

Dördüncü ölçüt ise öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde, inançlarda meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabilmesidir. Dördüncü ölçüte göre, öğrencilerin eskiden gelinle damadın düğünden üç gün sonra el öpmeye gittiğini, kız istemelerde kızların görüşlerinin alınmadığını, kızla erkeğin düğüne kadar birbirini göremediğini ve damatların kız istemeye gidemediğini söyledikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların düğünlerin daha çok yöresel ve görücü usulü olduğunu, evlilik kararını aile büyüklerinin verdiğini, batıl inançların yaygın olduğunu ve gelinler damat evine gittiği için geniş ailelerin görüldüğünü dile getirdikleri de görülmüştür. Günümüzde ise öğrencilerin, el öpme geleneğinin genelde devam etmediğini, evlilik kararını gençlerin aldığını ve evleneceklerin özgürce hareket ettiğini belirttikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların insanların dünya görüşlerinin değiştiğini ve baskıcı tutumların ortadan kalkmaya başladığını, düğünlerin daha modernize olduğunu, bilinçlenme arttığı için batıl inançların uygulanmadığını, gelinler ayrı eve çıktığı için geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçildiğini söyledikleri de belirlenmiştir. Öğrencilerin hazırladıkları raporlarda ve odak grup görüşmesinde zaman içinde meydana gelen değişimlerin düğün süreçleriyle birlikte uygulamalarını da değiştirdiğini, modern çağın tüm dönüşümleri beraberinde getirdiğini, düğünlerde lüksün ve gösterişin arttığını ama insanların yalnızlaşmaya başladığını ifade ettikleri de ortaya çıkmıştır. Bu konuda öğrencilerin süreklilik ve değişim anlayışının organize edilmesinde teknolojide, kurumlarda, değerlerde, ananelerde, inançlarda meydana gelen değişim ve sürekliliği neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayabildiği de tespit edilmiştir.

Öğrencilerin geçmişten bugüne kız isteme, nişan, giyim-kuşam kültürü, yeme-içme âdetleri, düğünlerde oynanan oyunlar, çeyiz, düğün hazırlığı, düğünlerde bulunan farklı uygulamalar, hediyeleşme, düğün öncesinde, düğünde ve düğün sonrasında yapılanlar, düğünlere ilişkin farklı âdetler, köy ve şehir düğünleriyle birlikte düğünlerin yöresel özellikleriyle ilgili gelişmeleri belirlenen kriterlere göre ortaya koyabildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin, belirlenen ölçütlere göre değişim ve sürekliliği algılama becerisine ilişkin davranışlar sergileyebildiği de tespit edilmiştir.

Düğün gelenekleriyle ilgili hazırlanan raporlardan ve gerçekleştirilen odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin belirlenen ölçütler neticesinde değişimle birlikte sürekliliği algılayabildiği ve bu bulguların birbiriyle benzerlik gösterdiği de görülmüştür. Bu sonuçlar Van Oteghen (1996)'in gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Van Oteghen (1996) araştırmasında, sözlü tarih aktivitelerinin öğrencilerin değişim ve süreklilik becerilerinin gelişimine katkı sunacağı bulgusuna ulaşmıştır. Bu çalışma Akçalı ve Aslan (2007)'ın yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir. Akçalı ve Aslan (2007) çalışmasında derslerin yerel tarih ve etkinlikleri kapsamında işlenmesinin geleneksel metoda göre öğrencilerin tutumlarına olumlu yönde katkı sağladığı ve zamanı kavramayla birlikte değişim ve sürekliliği algılama becerilerini geliştirdiği bulgusuna da ulaşmıştır. Dere (2017) de yapmış olduğu çalışmada sözlü tarihin öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin gelişiminde katkısının

olduğu sonucunu elde etmiştir. Dere (2017)'nin ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırma sonuçları da benzerlik göstermektedir. Kabapınar ve İncegül (2016) de yaptığı araştırmada; sözlü tarihin bir öğretim metodu olarak, okullar seviyesindeki öğrencilere ilişkin gerçekleştirilme boyutunu ortaya çıkarmayı amaçlamış, sözlü tarihin öğrencilerde değişim ve süreklilik anlayışının gelişimine katkısının olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kabapınar ve İncegül (2016)'ün ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırmanın sonuçları da paralellik göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçları ile 6'ncı sınıf öğrencilerine yaptırılan "*zaman içinde düğün ve evlilik*" konulu çalışma (Kabapınar & Kaya, 2013) ve 7'nci sınıf öğrencilerine yaptırılan "*zaman içinde meslekler ve meslek seçimi*" konulu çalışmanın (Kaya, 2013) sonuçları yönüyle önemli benzerlikleri de vardır. Dere ve Kızılay (2017) da yaptıkları araştırmada sözlü tarih metodu sayesinde öğrencilerin değişimi ve sürekliliği algıladığı sonucuna varmıştır. Kara (2019) da yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih yöntemiyle geçmiş ve günümüz arasında bağ kurarak değişimle birlikte sürekliliği ortaya koyduğunu ve tarih bilinci kazandığını da tespit etmiştir. Bu sonuçlar, yapılan çalışma ile elde edilen, sözlü tarih araştırmaları sayesinde öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerisini sergileyebildiği bulgusunu da desteklemektedir.

Odak grup görüşmesine göre meydana gelen değişim ve dönüşümlerin nedenlerinin; eğitim seviyesinin yükselmesi, maddi olanakların artması, kültürel farklılıkların oluşması, nüfus artışı, teknolojinin gelişmesi ve haberleşme olanaklarının artması olduğu da ortaya çıkmıştır.

Sözlü tarih çalışmasının öğrencilere ders içi ve ders dışı sağladığı katkılara ilişkin sonuç ve tartışma.

Odak grup görüşmesine göre öğrencilerin sözlü tarih etkinliğini çoğunlukla beğendiği ortaya çıkmış, beğenmediği yönlerinin olduğu sonuçlarına da ulaşılmıştır. Beğenme nedenlerinin bilgiye ulaşma konusunda katkı sağlama, farklı kültürleri tanıma, iletişim yeteneğini geliştirme, tarihsel düşünme becerilerini geliştirme, empati yeteneğini arttırma, özgüven kazandırma, sosyalleşmeyi sağlama, görgü kurallarını öğretme ve birlikte çalışabilme konusunda katkı sağlama olduğu da tespit edilmiştir. Beğenmeme nedenlerin ise uygulamada karşılaşılan sıkıntılar olduğu sonucuna varılmıştır. Uygulamada karşılaşılan sıkıntıların ailelerden, öğrencilerden ve çalışmadan kaynaklandığı da anlaşılmıştır. Beğenmeme nedenleriyle ilgili bu sonuçlar Fidan (2017)'ın ve Dere (2017)'nin araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Fidan (2017)'ın çalışmasında çoğunlukla kaynak kişilere ulaşılamadığı, ailelerin ve öğrencilerin işi ciddiye almadığı ortaya çıkmıştır. Öğrenci seviyelerinin düşük olduğu, verilenleri alamadığı ve bu gibi nedenlerle istenilen sonuçlara

ulaşılamadığı da anlaşılmıştır. Konu ile kaynak kişi arasında uyum sağlanamadığı, zaman darlığı olduğu ve kaynak kişilerin okul ortamına gelmek istemediği de belirlenmiştir. Ayrıca seçilen konuların kapsam itibariyle sınırlı olduğu ve maddi sıkıntıların yaşandığı da tespit edilmiştir. Dere (2017) de yapmış olduğu çalışmada sözlü tarihin keyif vermesine rağmen sürecinin kısa olması gerektiği sonucunu elde etmiştir. Güçlü (2013) de yaptığı çalışmada sözlü tarih uygulamalarında kaynak kişilerden ve görüşmelerden kaynaklanabilecek sıkıntıları ortaya koymuştur. Güçlü (2013)'nün ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırma sonuçları da benzerlik göstermektedir.

Odak grup görüşmesine göre sözlü tarihin ders içi katkılarının eleştirel düşünme becerisi kazandırma, tarihe olan bakış açısını olumlu yönde değiştirme, tarih dersini ezberden ve sıkıcılıktan kurtarma olduğu belirlenmiştir. Kendimizi ve geçmişimizi tanıma, tarih dersini öğrenci merkezli hale getirme, tarihe yön verebilme, insanları tanıma ve değerlendirmeyi öğrenme olduğu da ortaya konmuştur. Ayrıca sözlü tarihin ders içi katkılarının kronolojik düşünme becerisini ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirme olduğu da tespit edilmiştir. Ders dışı katkıları yönüyle de iletişim yeteneğini geliştirme, açık sözlü olma ve toplum içindeki davranış biçimlerini öğrenme olduğu anlaşılmıştır. Konuşma ve dil becerisini geliştirme, başarma hissini yaşama, fikir alışverişini ve karşıdakinin fikrine değer vermeyi öğrenme olduğu da belirlenmiştir. Ayrıca sözlü tarihin ders dışı katkılarının toplumsal birlik ve beraberliğin önemini fark etme, grupla çalışma becerisi kazanımında yaptığı katkılar ve teknoloji kullanımını geliştirme olduğu da tespit edilmiştir.

Etkinliği takip eden öğrencilerle yapılan görüşmelere göre öğrencilerin tamamının sözlü tarih etkinliğini beğendiği yargısına varılmıştır. Beğenme nedenlerinin odak grup görüşmesiyle benzer olduğu ve bunların konu sınırlaması olmaması, tarih dersine karşı ilgiyi ve merakı arttırması olduğu da anlaşılmıştır. Sözlü tarihin, tarihi anlaşılır kıldığı ve tarihi konularda araştırma yapılmasını sağladığı ve öğrencilerde empati duygusunu geliştirdiği de belirlenmiştir. Sözlü tarihin öğrencilerin özgüvenini geliştirdiği, geçmişi anlamayı ve geleceği görmede yardımcı olduğu, büyüklerle iletişimi geliştirdiği ve yorum yapabilmeyi sağladığı da tespit edilmiştir.

Etkinliği takip eden öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmelere göre sözlü tarihin ders içi katkılarının araştırmacı kimliği kazanma, tarihe olan merakın artması, tarih bilinci kazandırma ve tarihi gerçeklerin farkına varma olduğu belirlenmiştir. Farklı kaynaklara başvurarak kanıtları değerlendirmeyi öğrenme, problem çözme, analiz etme ve analitik düşünmeye katkı sağlama olduğu da ortaya konmuştur. Ayrıca sözlü tarihin ders içi katkılarının geçmişle günümüzü karşılaştırma becerisi kazandırma, değişim ve sürekliliği fark

etmeyi sağlama, objektif olabilme yeteneğini kazanma, tarihin gezerek ve araştırarak öğrenilebileceğini anlama olduğu da tespit edilmiştir. Ders dışı katkıları yönüyle de sosyalleşmeyi sağlama, empati becerisini geliştirme, nezaketli, sabırlı olma ve büyüklerle diyalog kurabilme becerilerini geliştirme olduğu da anlaşılmıştır. Dil becerilerini ve grup halinde çalışabilme becerilerini geliştirme, toplumsal birlik ve beraberlik duygusunu kazandırma olduğu da belirlenmiştir. Ayrıca sözlü tarihin ders dışı katkılarının teknolojiyi kullanma becerilerini geliştirme ve demokratik vatandaş olmanın önemini fark etme olduğu da tespit edilmiştir. Sözlü tarihin ders içi ve ders dışı katkılarına ilişkin olarak elde edilen bulgular odak grup görüşmesinde elde edilen bulgularla da paralellik göstermektedir.

Sözlü tarihin klasik ders işleme yöntem ve teknikleriyle kıyaslandığında öğrenci merkezli olduğu, ezberden ziyade yorum gerektirdiği için sıkıcı olmadığı ve tarihe duyulan merakı geliştiren bir yöntem olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma yapmayı gerektiren, eleştirel düşünmeyi geliştiren ve tarihte sıradan insanların yer aldığını gösteren bir yöntem olduğu da belirlenmiştir. Sözlü tarihin öğrencinin tarihsel olayları kendi deneyimi ve bakış açısıyla değerlendirmesini sağladığı, teknoloji kullanmayı gerektirdiği ve etkinlik temelli bir yöntem olduğu da anlaşılmıştır. Ayrıca sözlü tarihin birçok alanda yapılabilen ve konu sınırlaması olmayan bir yöntem olması nedeniyle farklı yönlerinin olduğu da tespit edilmiştir.

Sözlü tarih yönteminin tarih derslerinde kullanılmasını öğrencilerin tamamının istediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin bu yöntemin tarih derslerinde kullanılmasını istemesine ilişkin nedenlerin ise tarih derslerinde öğrencileri aktif hale getirmesi, farklı etkinlikleri bünyesinde barındırması, ezberi bozmasının yanı sıra bilinenin dışına çıkılmayı sağlaması, değişenlerin veya aynı kalanların neler olduğunu göstermesi ve vatandaşlık duygusunu geliştirmesi olduğu da tespit edilmiştir.

Öğrencilerin, bir sözlü tarih çalışması yapmayı istediği anlaşılmıştır. Bunlara ilişkin isteme nedenlerinin benzerlik gösterdiği de görülmüştür. Bu nedenlerin de yine geçmişi merak etme, geçmişle bugünü karşılaştırma, tarihi araştırarak öğrenme ve öğrencilerin gelişimine farklı yönleriyle katkı sağlama olduğu da ortaya çıkmıştır. Ayrıca sözlü tarihin istenmesinde bir insanın hayatı boyunca karşılaştığı zorlukları öğrenme, bazı konularda mevcut kaynakların yetersiz olması ve yaşlılara değerli olduklarını hissettirme olduğu da tespit edilmiştir.

Öğrencilerin gelenek ve görenekler, toplumsal yapı-sosyolojik olay ve olgular, eğitim ve meslekler konusunda bir sözlü tarih çalışması yapmak istediği de anlaşılmıştır. Bulguların tamamında, öğrencilerin derslerde sözlü tarih metodunu kullanmanın faydalı olduğu, tarihin

hayatın içerisinde yer aldığı ve ders kitaplarında yansıtıldığı gibi ezber ve sıkıcı olmadığı görüşünü benimsedikleri de tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar, Akçalı ve Aslan (2012)'ın yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla da ortaya konmuştur. Bu araştırmada, öğrencilerin sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrenme ortamlarının zenginleştiği, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki iletişimin ve etkileşimin arttığı, öğrenciler için tarih dersinin daha zevkli ve eğlenceli hale geldiği sonucuna da ulaşılmıştır. Sözlü tarihin, öğrencilerin bakış açılarını geliştirerek olaylara farklı perspektiflerden bakabilmelerine, ulusal ölçekteki olayları anlamalarına ve öğrencilerin bir bilim adamı veya tarihçi gibi hareket ederek sorumluluk alabilmelerine katkısının olduğu sonucuna da varılmıştır. Sözlü tarihin eleştirel (analitik) düşünme, empati, araştırma, üst düzey düşünme (analiz yapma) ve yazma becerilerinin gelişimine katkıda bulunduğu sonuçlarına da ulaşılmıştır. Sarı (2006)'nın ve Kara (2019)'nın yaptığı çalışmalarda ise sözlü tarih aktivitelerinin öğrenciye dinleme, gözlem, soru sorma, bilgiyi düzenleme, olguyu düşünceden ayırma ve ilgisiz bilgi arasından ilgili bilgiyi bulma gibi beceriler kazandırdığı tespit edilmiştir. Sarı (2006)'nın ve Kara (2019)'nın ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırmanın sonuçları da benzerlik göstermektedir.

Ardemendo ve Kuszmar (2009) da çalışmasında sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin eleştirel düşünme, konuşma, iletişim ve sosyal etkileşim, multimedya teknolojisini kullanma becerilerini geliştirdiğini, tarihe ve sivil hayata aktif katılıma ilham verdiğini tespit etmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, araştırmadan elde edilen sonuçları da destekler niteliktedir. Mclellan (2014) da araştırmasında sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin problem çözme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesiyle birlikte onlara kişisel sorumluluk ve iş birliği kazandıracağı sonucuna ulaşmıştır. Mclellan (2014)'ın ulaşmış olduğu sonuçlarla bu araştırmanın sonuçları da benzerlik göstermektedir. Fonsino (1980), Yang, Chen ve Chen (2002), Davey, Welde ve Foote (2016) ve Dere (2017)'nin yapmış olduğu araştırmalarda sözlü tarih sayesinde öğrencilerin tarihi araştırma basamaklarını kullandığı, görüşme yapmayı ve rapor yazmayı öğrendiği de tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, araştırmadan elde edilen sonuçlarla da paralellik göstermektedir.

Crocco (1998), Thompson (1999), Ritchie (2015), Dutt-Doner, Allen ve Campanaro (2016), Dere ve Kızılay (2017), Llewellyn ve Cook (2017)'un yapmış olduğu çalışmalardan elde edilen sonuçlarla bu araştırmada ulaşılan sonuçlar da benzerlik göstermektedir. Bu araştırmalarda sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrencilerin materyal topladığı, bunları işleyebildiği ve raporlayabildiği de ortaya çıkmıştır. Ayrıca sözlü tarihin iletişim konusunda

katkı sağladığı sonucuna ulaşan Burgo (2016), Dere (2017), Dere ve Dinç (2018), Davey, Welde ve Foote (2016)'un çalışmalarıyla bu araştırmanın sonuçları da benzerlik göstermektedir.

Uygun (2006), Sarı (2007), Öztürk (2010), Işık (2011), Küpüç (2014), İncegül (2010), Kandemir (2017), Dere ve Dinç (2018)'in yapmış olduğu çalışmalardan elde edilen sonuçlarla bu araştırmada ulaşılan sonuçlar da benzerlik göstermektedir. Bu araştırmaların sonuçlarına bakıldığında sözlü tarihle öğrencilerin tarihe ve olaylara bakış açılarının değişeceği ve önemli becerileri kazanabileceği de ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda öğretmenlerin ve öğrencilerin sözlü tarih metodunu faydalı gördükleri, öğrencilerin bu tür çalışmalardan keyif aldıkları ve onların küçük birer bilim adamı veya tarihçi gibi görülerek tarihçilerin izlemeleri gereken işlem basamaklarını takip etmeleri gerektiği de belirlenmiştir. Bu sonuçlar, yaptığımız çalışma ile elde edilen sözlü tarihin öğrencilere ders içi ve ders dışı katkılarının olduğu ve bir bilim adamı veya tarihçi bilinci kazandırdığı bulgusunu da desteklemektedir.

Öneriler

- Tarih Dersi Öğretim Programlarında, ders kitaplarında ve ilgili ünitelerde, sözlü tarih uygulamalarına farklı sınıflar düzeyinde ayrı bir yer verilebilir, bu doğrultuda öğrencilerle yapılacak olan çalışmalar sözlü tarihin uygulanması sırasında karşılaşılan sıkıntıların giderilmesinde yol gösterici olabilir.
- Sözlü tarihin uygulanması sırasında karşılaşılan zamansal, finansal ve idari sorunlara dikkat çekmek amacıyla bu alanda yoğunlaşan üniversitelerde ve özel kuruluşlar bünyesinde sözlü tarihe ilişkin projeler, öneriler geliştirilebilir ve sözlü tarihin uygulanabilirliğinin sağlanması bakımından farkındalık sağlayacak çalışmalar (konferans, sempozyum, seminer, proje çalışmaları vb.) yapılabilir,
- İnsan deneyimlerini konu edinen "kültür madenciliği" adı altında yeni bir dal kurulabilir ve yaşayan kültürün yok olmaktan kurtarılmasına ilişkin canlı tanıkların anlatımları her alanda kayıt altına da alınabilir.
- Sözlü tarih çalışmalarının zaman alması, sürecinin uzun olması ve maliyetli olması nedeniyle akademik anlamda yapılabilecek nitelikli sözlü tarih çalışmaları üniversitelerce proje kapsamına alınarak özendirilebilir ve araştırmacıların yaşayabileceği maddi sıkıntılar giderilebilir.
- Sözlü tarih çalışmalarında öğrencilerden kaynaklanan sıkıntılar nedeniyle bir farkındalığın oluşmasını sağlamak amacıyla uzmanlar davet edilebilir ve konferanslar düzenlenebilir.

- Araştırmacılar, sözlü tarih çalışmalarının zorluğu nedeniyle geniş kapsamlı konulardan ziyade önceden çerçevesi çizilmiş kültürel kapsamlı konulara ağırlık verebilir.
- Tarihsel düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla öğrencilere kanıt temelli öğrenme kapsamında sözlü tarih çalışmaları yaptırılabilir.

KAYNAKLAR

Akbaba, B., & Kılcan, B. (2012). Sözlü tarih çalışmalarına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 2* (1), 1-10.

Akbaba, B., & Kılcan, B. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sözlü tarih çalışmalarına yönelik tutumları. *İlköğretim Online, 13* (3), 746-758. http:// ilköğretim-online.org.tr adresinden edinilmiştir.

Akbar, S. (2012). *Diyalog raporu–Orta Doğu ve Orta Asya'da sözlü tarih*, İstanbul: The Hollings Center.

Akçalı, A. A.(2007). *Yerel tarih ve tarih eğitimine katkısı* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 211463)

Akçalı, A. A. (2017). Sınıf dışı tarih öğretimi. İ.H. Demircioğlu, & E. Demircioğlu (Edt.), *Türkiyede tarih eğitimi araştırmaları el kitabı* içinde (ss. 29-56). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Akçalı, A. A., & Aslan, E. (2007). Yerel tarih ve tarih öğretimindeki rolü. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 80-88.

Akçalı, A. A., & Aslan, E. (2012). Tarih öğretiminin iyileştirilmesi yolunda alternatif bir yöntem: Sözlü tarih. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 20* (2), 669-688.

Akkuş, Z., Gazel, A. A., & Kaya, R. (2015). Tarih öğretiminde kaynak kullanımı. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde (2.Baskı, ss. 89-134). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Aktekin, S. (2009). Türkiyede tarih eğitimi. S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk, & D. Smart (Edt.), *Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve sosyal bilgiler eğitimi* içinde (ss. 27-44). Ankara: Harf EğitimYayınları.

Aktın, K., & Dilek, D. (2016). Chronological thinking at preschool period: A case study. *Sakarya University Journal of Education, 6*(3), 129-145. doi:10.19126/281329

Aktın, K., & Dilek, D. (2016). Okul öncesi dönemde kronolojik düşünme: Bir durum çalışması. *Sakarya University Journal of Education, 6* (3), 116-131. doi: 10.19126/suje.281329

Aktın, K., & Tekir, H. S. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sözlü tarih yapmakla ilgili deneyimleri. *International Online Journal of Educational Sciences, 10* (2), 295-310. doi: 10.15345/iojes.2018.02.020

Aladağ, M., & Tezer, E. (2007). Akran danışmanlığı nedir, ne değildir? *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3* (27), 139-155.

Alkan, C. (2005). *Eğitim teknolojisi* (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Altınok, A. C. (2019). *1970'li yıllarda görev yapan öğretmenlerin dilinden öğretmenlik mesleği: Sözlü tarih araştırması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 567042)

Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., Coşkun, R., & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (9. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Ardemendo, D., & Kuszmar, K. (Eds.). (2009). Principles and best practices for oral history education (4-12). www.loc.gov/folklife ve oralhistory.org adresinden edinilmiştir.

Arslan, Y. (2012). *Yerel ve sözlü tarih algısının ortaöğretim öğrencileri üzerindeki yansımaları (Tunceli merkez örneği)* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 319497)

Arslan, Y. (2013). Sözlü tarihin ortaöğretim öğrencileri üzerindeki yansımaları (Tunceli merkez örneği). *Turkish History Education Journal, 2*(1), 1-29.

Ata, B. (1999). İngiltere'de Piaget ve Bruner'in görüşlerinin ilköğretimde tarih eğitimine yansıması üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 1-9.

Atılgan, G. (2009). *Behice Boran: öğretim üyesi siyasetçi kuramcı* (2. Baskı). İstanbul: Yordam Yayınları.

Aydoğdu, A. G. (2016). Köy enstitülerinin Türk eğitim hayatına katkısı üzerine bir sözlü tarih çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 393-408.

Ayhan, B.(2012). *Samsun'daki Kıbrıs gazilerinin gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine bir sözlü tarih çalışması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 302158)

Balcı, A. (2010). *Sosyal bilimler araştırma, yöntem, teknik ve ilkeler* (8. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Baranoğlu, A.F.(2014). *Ayşe Cebesoy Sarıalp'in gözüyle Cebesoy ailesi ve yakın tarih (sözlü tarih çalışması)* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 382067)

Baum, W. K. (1995). *Oral history for the local historical society* (3th. Ed.). Nashville: Rowman Altamira.

Bayraktaroğlu, S., & Özdemir, Y.(2010). Yerel girişimcilik dinamikleri: Adapazarı'nda mobilyacılık sektörünün sözlü tarih yöntemiyle anlaşılması. *Journal of Administrative Sciences, 8* (2), 51-78. http://acikerişim.lib.comu.edu.tr: 8080/xmtu:/handle/comu/832 adresinden edinilmiştir.

Bayur, Y. H. (1990). *Atatürk hayatı ve eserleri*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.

Beldağ, A., & Balcı, M. (2017). Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih yönteminin kullanımı: Nitel bir çalışma. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (9), 176-189.

Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (H. Aydın, *çev. ed*.). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1989 yılında yayımlanmıştır.)

Bilgin, A. (2014). Fuad Köprülü ve Tekke Edebiyatı. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, 47-53.

Bilim ve Sanat Vakfı. BİSAV. (2006). *Sözlü tarih araştırmacıları için pratik el kılavuzu.* İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları.

Booth, M. (1987). Ages and concepts: A critique of the Piagetian approach to history teaching. In C. Portal (Ed.), *The history cirriculum for teachers* (*pp* 22-38). London: The Falmer Press.

Bruner, J.S. (1999). *The process of education* (25th. Ed.). Cambridge: Harvard University Press. (Çalışmanın orijinali 1960'ta yayımlanmıştır.)

Burgo, C. (2016). Oral history as an innovative language teaching technique for Spanish heritage language learners. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, *28*(3), 451-459. http://www.isetl.org/ijtlhe/ adresinden edinilmiştir.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Caunce, S.(2001). *Sözlü tarih ve yerel tarihçi* (Bilmez, B.C. & Yalçınkaya, A., *Çev*.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1994'te yayımlanmıştır.)

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Bütün, M. & Demir, S.B., *Çev*.). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Çalışmanın orijinali 2013 yılında yayımlanmıştır.)

Crocco, M. S. (1998). Putting the actors back on stage: Oral history in the secondary school classroom. *The Social Studies*, *89*(1), 19-24. doi:10.1080/00377999809599817

Culpin, C. (1996). Making progress in history. In H. Bourdillion (Ed.), *Teaching history* (3rd Ed., *pp.* 126-152). London: Routledge.

Çakır, S.(2006). Sözlü tarih projelerinde yöntemsel ve etik sorunlar ve bu sorunları çözme yolları. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Edt.), *Kuşaklar, deneyimler, tanıklıklar: Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* içinde (ss. 57-70). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çakır, S.(2013). *Erkek kulübünde siyaset-kadın parlamenterlerle sözlü tarih* (1.Baskı). İstanbul: Versus Kitap Yayınları.

Çaykent, Ö.(2016). Sözlü tarih. A. Şimşek (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (2. Baskı, ss. 163-175). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2004). Kırım Şavaşı'nın İngiliz ve Türk kaynaklarına göre halk edebiyatına yansıması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 16, 21-41.

Çulha, B., & Aslan, E. (2008). Çocuklarla birlikte tarihsel düşünme: 12-14 yaş grubu öğrencilerinin tarihsel kanıta yönelik görüşlerinin belirlenmesinde "kaynak çalışması" geliştirme etkinliklerinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 105-112.

Danacıoğlu, E.(2001). *Geçmişin izleri.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Danacıoğlu, E., & Böke, P. (1996). Bir sözlü tarih projesinden seçmeler: Geçmiş yaşamların izinde. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 31, 6-12.

Dance, E. H. (1971). *Orta dereceli okullarda tarihin yeri* (Horasanlı, O., *Çev*.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1971 yılında yayımlanmıştır.)

Davey, F., De Welde, K., & Foote, N. (2016). Oral history as inspiring pedagogy for undergraduate education. *Oral History Education*, 110-117. https:// s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/48689588/osos122_oralhistory.pdf adresinden edinilmiştir.

de Marrais, K. (2004). Qulatitative interview studies: learning through experience. In K.de Marrais & S. D. Lapan (Eds.), *Foundations of research: Methods of ınquiry in education and the social sciences* (*pp*. 51-68). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Demir, S.B., & Yorulmaz, E. (2014). Tarih derslerinde akıllı tahta kullanım durumunun incelenmesi (bir durum çalışması). *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 28, 16-38.

Demircioğlu, İ. H. (2009). Tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerilerine yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, *39* (184), 228-239.

Demircioğlu, İ.H.(2015a). Tarih öğretimi, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. İ.H. Demircioğlu, & İ. Turan (Edt.), *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* içinde (3. Baskı, ss. 1-12). Ankara: Pegem Akademi.

Demircioğlu, İ.H.(2015b). Tarih öğretimi ve öğrenme teorileri. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde (2.Baskı, ss. 167-188). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Demircioğlu, İ.H.(2015c). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar* (5. Baskı). Ankara: Anı Yayınları

Demircioğlu, İ.H., & Akengin, H.(2012). Zaman ve mekâna ilişkin becerilerin öğretimi. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi (demokratik vatandaş eğitimi)* içinde (3. Baskı, ss. 187-225). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Demirel, M., & Turan, İ. (2015). Karşılaştırmalı lise tarih programları. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde (2. Baskı, ss. 217-240). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Dere, İ.(2017). *Sosyal bilgiler derslerinde bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sözlü tarih* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 459564)

Dere, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programlarında (2005 ve 2017) sözlü tarih. *Milli Eğitim Dergisi*, *47*(219), 33-56.

Dere, İ., & Dinc, E. (2018). Yapılandırmacı bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sözlü tarihin sosyal bilgiler derslerine entegrasyonu. *Inonu University Journal of the Faculty of Education (INUJFE), 19*(2), 115-127. doi: 10.17679/inuefd.335686

Dere, İ., & Kızılay, N. (2017). Aile tarihinin araştırılmasında sözlü tarihin kullanımı: İlkokul öğrencilerinin tecrübeleri. *Turkish History Education Journal, 6*(2), 294-323. doi:10.17497/tuhed.335808

Dexter, A. L.(2006). *Elite and specialized interviewing*. Essex, Colchester: Ecpr Press. (Çalışmanın orijinali 1970'te yayımlanmıştır.)

Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Dilek, D., & Alabaş, R. (2010). Öğrencilerde tarihsel düşünce gelişimi. M. Safran (Ed.), *Tarih nasıl öğretilir* içinde (ss.123-140). İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.

Dilek, G., & Işık, H. (2014). Kadınların özyaşam öykülerinde kadınlık ve öğretmenlik kimliklerinin kuruluşu: Emekli kadın öğretmenlerle mikro düzlemde bir sözlü tarih çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *22* (3), 1165-1186.

Dillon, P. (2000). Teaching the past through oral history. *The Journal of American History, 87*(2), 602-605. doi: 10.2307/2568767

Doğan, Y.(2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih. A. Şimşek & S. Kaymakçı (Edt.), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi* içinde (1.Baskı, ss. 113-142). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Drake, F. D., & Nelson, L. R. (2005). *Engagement in teaching history*. New Jersey: Pearson.

Dutt-Doner, K. M., Allen, S., & Campanaro, K. (2016). Understanding the impact of using oral histories in the classroom. *The Social Studies, 107*(6), 257-265. doi: 10.1080/00377996.2016.1221792

Eraslan, L. (2006). Tarihe 1000 canlı tanık, tarihte 1000 canlı çocuk (bir sözlü tarih uygulamasından çıkarsamalar). *Journal of Human Sciences, 1*(1), 1-25.

Erbaş, H.(2016). *Bir cumhuriyet çınarı-sözlü tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 75 yılı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erdem, C.(2013). Sözlü tarih ve kültür açısından İmam Rıza Ocağı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* 66, 257-278.

Erdilek, N. (2006). Türkiye'de göç araştırmalarında sözlü tarih metodu. A. İlyasoğlu, & G. Kayacan (Edt.), *Kuşaklar, deneyimler, tanıklıklar: Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* içinde (ss. 79-85). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ersoy, R.(2009). *Sözlü tarih-folklor ilişkisi-Baraklar örneği (disiplinler arası bir yaklaşım denemesi)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Fallon, A., Chiardha, T. U., Meaney, T., van der Putten, D., Brennan, M., Chionna, J. U., Bradley, S., & Smyth, S. (2018). Revisiting task orientated care: Oral histories of former student nurses in Ireland (1960–2001). *Nurse education in practice*, *29*, 48-52. doi:10.1016/j.nepr.2017.11.003

Ferris, C., & Winslow, M. (2009). Oral history in radiography: Listening to pioneers. *Radiography*, *15*, 62-66. doi:10.1016/j.radi.2009.10.011

Fidan, N.K.(2017). Sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih yöntemi kullanımına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25* (1), 269-282.

Firouzkouhi, M., Zargham-Boroujeni, A., Kako, M., & Abdollahimohammad, A. (2017). Experiences of civilian nurses in triage during the Iran-Iraq War: An oral history. *Chinese journal of traumatology*, *20* (5), 288-292. doi:10.1016/j.cjtee.2017.07.002

Fonsino, F. J. (1980). Criteria for evaluating oral history interviews. *The History Teacher, 13*(2), 239-243. http://www.jstor.org/stable/491924 adresinden edinilmiştir. (Erişim tar. 08.11.2019)

García, M. M., Megías, M. P., & Arcos, D. P. (2017). Academic culture and emancipation: Oral histories of the lives of Roma women in the Spanish Education System. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *237*, 378-385. doi:10.1016/j.sbspro.2017.02.027

Gardner, P. (2003). Oral history in education: teacher's memory and teachers' history. *History of Education, 32* (2), 175-188. doi:10.1080/00467600304159

Gazel, A.A.(2015). Tarih öğretiminde öğrenci merkezli bir yaklaşım olarak sözlü tarih. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde (2. Baskı, ss. 109-116). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Geylani, N.(2012). *1923-1950 arası Mersin'de gündelik hayatın ve sosyal mekânların dönüşümüne yönelik bir sözlü tarih çalışması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 322342)

Goodchild, B., Ambrose, A., & Maye-Banbury, A. (2017). Storytelling as oral history: Revealing the changing experience of home heating in England. *Energy Research & Social Science*, *31*, 137-144. doi:10.1016/j.erss.2017.06.009

Gökdemir, O.(2011). Tarih yazımında iki yeni yaklaşım: Sözlü ve yerel tarih. A. Şimşek (Ed.), *Tarih nasıl yazılır? Tarih yazımı için çağdaş bir metodoloji* içinde (2. Baskı, ss. 199-222). İstanbul: Tarihçi Kitapevi Yayınları.

Güçlü, M. (2013). Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 100-113.

Haydn, T., Stephen, A., Arthur, J., & Hunt, M. (2014). *Learning to teach history in the secondary school: A companion to school experience* (4th Ed.). London: Routledge.

Haynes, K. (2010). Muhasebede diğer hayatlar: Eylemde sözlü tarih metodolojisi üzerine eleştirel yansımalar. *Muhasebede Kritik Perspektifler*, *21* (3), 221-231. doi: 10.1016/j.cpa.2009.11.002

Hoodless, P. A. (2002). An investigation into children's developing awareness of time and chronology in story. *Journal of Curriculum Studies*, *34* (2), 173-200. doi: 10.1080/00220270110080962

Hunkins, F. P., & Ornstein, A. C. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues* (7th. Ed.). Essex, England: Pearson Education. (Çalışmanın orijinali 1988'de yayımlanmıştır.)

Iggers, G.G.(2016). *Yirminci yüzyılda tarih yazımı* (6. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Işık, H. (2011). Ortaöğretim Tarih derslerinde birinci ve ikinci el kaynaklar ile etkinlik temelli ders işlemenin öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine etkisi. *Turkish Studies, 6* (1), 1287-1301.

Işık, H. (2020). Muallim Cevdet'in Türk Eğitim Tarihindeki yeri ve derslerinde yerel tarih uygulamaları. *Turkish History Education Journal, 9* (1), 189-208. doi: 10.17497/tuhed.705551

Işıksoy, S. (2010). *Geleneksel Yozgat evlerinde yaşam ve anlam: Evin sözlü tarihi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 231816)

İlyasoğlu, A. (2006). Yakın dönemde tarihe ilginin farklılaşması sürecinde sözlü tarih alanının Türkiye'deki gelişimine bir bakış. A. İlyasoğlu, & G. Kayacan (Edt.), *Kuşaklar, deneyimler, tanıklıklar: Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* içinde (ss. 15-22). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İlyasoğlu, A., & Soytemel, E. (2006). Bir Haliç semtinde yerel değişim, toplumsal dönüşüm ve topluluk yaşantıları. A. İlyasoğlu, & G. Kayacan (Edt.), *Kuşaklar, deneyimler, tanıklıklar, Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* içinde (ss. 95-116). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İncegül, S.(2010). *Sosyal bilgiler dersinde örnek bir sözlü tarih uygulaması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 320397)

Kabapınar, Y.(2014). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kabapınar, Y., & İncegül, S.(2016). Değişim ve süreklilik bağlamında oyun ve oyuncağa bakmak: Bir sözlü tarih çalışması. *Turkish History Education Journal, 5* (1), 74-96.

Kabapınar, Y., & Kaya, M.(2013). Sözlü tarihe ilişkin bir uygulama olarak geçmişte ve günümüzde düğünler: Küçük tarihçiler/öğrenciler tarih yazıyor. *Toplumsal Tarih*, 236, 64-70.

Kandemir, K.(2017). *Tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 475980)

Kaplan, E. (2005). *İlköğretim öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerinin sözlü tarih çalışmalarıyla geliştirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir.

Kara, Ç.(2012). Evlenme geleneğinin derlenmesinde sözlü tarih yönteminden yararlanma. *7.Milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildirileri* içinde *(ss.* 2-5). Eskişehir:

Anadolu Üniversitesi Halkbilim Araştırmaları Merkezi. http:// www.ekitapkulturturizm. gov.tr/Eklenti/13823.72.pdf adresinden edinilmiştir.

Kara, S. (2019). *Sözlü tarih yönteminin ortaöğretim öğrencilerinin tarih algısı üzerindeki yansımaları* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 559758)

Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi* (13. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karataş, Z. (2015). Manevi temelli sosyal hizmet yaklaşımı. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 62-80.

Kaya, B., & Sönmez, Ş.(2015). Siyah-beyaz fotoğraflarla Karadeniz Ereğli sözlü tarih çalışmasının yerel tarih ve kültür dersi (seçmeli) kapsamında değerlendirilmesi .*Journal of Educational Sciences*, 1-15. http:www.jedus.net adresinden edinilmiştir.

Kaya, M. (2013). *Sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek bir öğretim yöntemi olarak sözlü tarih: Amaç, içerik, uygulama*.(Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 349993)

Kaya, R.(2015). Tarih öğretiminin amaçları. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde (2.Baskı, ss. 37-53). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kayaçelebi, Ü.(2018). *Eski Van'a doğru bir seyahat*. Van: Daka Yayınları.

Keleş, R.(1976). Kent planlamasında araştırma. R. Keleş (Ed.), *Toplum bilimlerinde araştırma ve yöntem* içinde (ss. 253-273). Ankara: Sevinç Yayınları.

Kılıç, E.M.(2016). *Neoliberal politikalar çerçevesinde Türkiye'de kentsel dönüşüm ve kentsel mekânı yeniden anlamlandırmada sözlü tarih bilgisi: İzmir-Kadifekale kentsel yenileme projesi örneği* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 457556)

Kırılmaz, E.D.(2015). *Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan ilk kadın basketbol takımına dair sözlü tarih çalışması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 413619)

Koçak, H., Şen, B., & Arıkanlı, M.(2006). Buldan'da dokumacılık kültürünün birikimi ve sözlü tarih. A. İlyasoğlu, & G. Kayacan (Edt.), *Kuşaklar, deneyimler, tanıklıklar, Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* içinde (ss. 219-231). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Köprülü, M. F. (1943). Anadolu Selçukluları Tarihi'nin yerli kaynakları. *Belleten, VII* (27), 375- 552.

Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2000). *Focus groups: A practical guide for applied research* (3rd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage. (Çalışmanın orijinali 1988 yılında yayımlanmıştır.)

Kul, M., & Parin, S. (2014). *Eski Van'a doğru bir yolculuk (bir sözlü tarih çalışması).* İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.

Kumru, G.(2009). *Tarih öğretimi açısından sözlü tarih yazımı: Karaca Ahmet Dergâhı örneği* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 231816)

Kuran, A. B. (1945). *İnkilap tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Tan matbaası.

Küpüç, E.(2014). *Sözlü tarih kavramı ve sözlü tarihin tarih öğretimindeki rolü* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 385980)

Kyvıg, D.E., & Marty, M.A.(2011). *Yanıbaşımızdaki tarih* (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Lehane, S., & Goldman, R. (1977). Oral history: Research and teaching tool for educators. *The Elementary School Journal*, *77*(3), 173-181. doi:10.1086/461044

Llewellyn, K. R., & Cook, S. A. (2017). Oral History as peace pedagogy. In K. R. Llewellyn & N. Fook (Eds.), *Oral history and education theories, dilemmas, and practices* (*pp*. 17-41). New York: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/978-1-349-95019-5

Mclellan, M. L. (2014). Beyond the transcript: Oral history as pedagogy. In D. Boyd & M. Larson (Eds.), *Oral history and digital humanities* (*pp*. 99-118). USA: Springer.

MEB. (2015). *Ortaöğretim tarih dersi 9-10-11-12. sınıflar öğretim programı (taslak)*. http:// mufredat.meb.gov.tr adresinden edinilmiştir.

MEB. (2017). *Ortaöğretim tarih dersi 9-11. sınıflar öğretim programı (taslak).* http:// mufredat.meb.gov.tr adresinden edinilmiştir.

MEB. (2018). *Ortaöğretim tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programı.* http:// mufredat.meb.gov.tr adresinden edinilmiştir.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3th Ed.) (Turan, S., *Çev*.). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Eserin orijinali 2009 yılında yayımlanmıştır).

Metin, C.(2002). Sözlü tarih ve Türkiye'deki gelişimi. *Türk Kültürü,* 469, 288-298. http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/soz.htm adresinden edinilmiştir.

Morrissey, C. (1992). Beyond oral evidence: Speaking (con) strictly about oral history. *Journal Article, 17*(2), 89-94. doi: 10.2307/23178823

National Center for History in the Scholl. NCHS. (2020). *Chronological thinking.* Retrieved from *https://phi.history.ucla.edu/nchs/historical-thinking-standards/*

Nazik, M. H., & Arlı, M. (2004). *Bilimsel araştırmaya giriş* (4. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Neyzi, L.(1999). *İstanbul'da hatırlamak ve unutmak-birey, bellek ve aidiyet* (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Nichol, J.(1991). *Tarih öğretimi* (Safran, M., *Çev*.). Londra. (Çalışmanın orijinali 1991 yılında yayımlanmıştır.)

Nichol, J.(1998). Thinking skills and children learning history. In R. Burden & M. Williams (Eds.), *Thinking through the cirriculum* (*pp* 28-46). London: Routhledge.

Ong, W. J.(2018). *Sözlü ve yazılı kültür* (Banon, S. P., *Çev*.). İstanbul: Metis Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1995 yılında yayımlanmıştır.)

Özalp, O. (2000). *İlköğretim okulları ve liselerde tarih eğitimi tarih öğretiminin yeniden yapılandırılması*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Özer, E.(2012). *Sosyal bilgiler dersinde yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 321230)

Özgen, H. N. (2006). Seçici unutmanın tanıklıkları. A. İlyasoğlu, & G. Kayacan (Edt.), *Kuşaklar, deneyimler, tanıklıklar: Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* içinde (ss. 177-200). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Öztuna, Y. (1992). *Büyük tarih ansiklopedisi*. Ankara: Bateş Yayınları.

Öztürk, İ. H. (2009, Mayıs). *Yeni ortaöğretim tarih programları üzerine eleştirel bir inceleme*. Birinci Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri, Çanakkale.

Öztürk, S. (2006). Pertev Naili Boratav'ın Türk iletişim tarihi araştırmalarına katkıları. *Milli Folklor*, 70, 22-37.

Öztürk, S.(2010). Türkiye'de sözlü tarihten iletişim araştırmalarında yararlanma üzerine notlar. *Milli Folklor, 22* (87), 13-26.

Öztürkmen, A. (1998). Sözlü tarihin yerel tarih araştırmalarına katkısı. *Yerel Tarih Yarışma Dergisi, 1*(1), 12-15.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel arastirma ve degerlendirme yöntemleri* (Bütün, M. & Demir, S. B., *Çev.)*. Ankara: Pegem Akademi. (Çalışmanın orijinali 1980 yılında yayımlanmıştır.)

Paykoç, F.(1991). *Tarih öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Phillips, R. (2002). *Reflective teaching of history 11-18: Meeting standards and applying research*. London: A & C Black.

Polat, U.(2018). *Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih çalışmasına bir örnek* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 498071)

Poll, C. (1995). More than reading books: Using oral histories in courses in race and ethnic relations. *Teaching Sociology, 23*(2), 145-149. doi: 10.2307/1319344

Portelli, A.(2006). Introduction. In B. A. Lanman & L.M. Wendling (Eds.), *Preparing the next generation of oral historians: An anthology of oral history education* (*pp* 19-24). Lanham, MD: Rowman ve Littlefield.

Püsküllüoğlu, A. (1971). *Öz Türkçe sözlük* (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ritchie, D. A. (2011). *The Oxford handbook of oral history*. New York: Oxford University Press.

Ritchie, D. A. (2015). *Doing oral history* (3th. Ed.). New York: Oxford University Press.

Rogers, P. J. (1978). *The new history: Theory into practice* (No. 44). London: Historical Association.

Rogaly, B., & Qureshi, K. (2017). That's where my perception of it all was shattered: Oral histories and moral geographies of food sector workers in an English city region. *Geoforum*, *78*, 189-198. doi:10.1016/j.geoforum.2016.03.003

Safran, M., & Ata, B. (1998). Okul dışı tarih öğretimi. *G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18* (1), 87-94.

Sağlam, H. İ., & Sayımlı, S. (2018). İlkokul öğrencilerinin sözlü tarihe yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, *47*(219), 89-104.

Sağlam, M.(2015a). 1950 dönemi Yozgat ilkokul öğrencilerinin anlatılarıyla okuldaki cezalar. *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* 22, 399-414.

Sağlam, M. (2015b). Primary school students of 1980s' Turkey remembering their teachers. *Educational Research and Reviews, 10* (6), 761-768. doi:10.5897/ERR2014.1915

Sağlam, M.(2015c). *Sözlü tarih yöntemiyle 1970'ler ilkokul öğrencileri*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2014). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.

Sarı, İ. (2006). Akademik tarih ve tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve önemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10* (3), 109-125.

Sarı, İ.(2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih etkinliklerinin öğrenci başarı, beceri ve tutumlarına etkisi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 207141)

Sazan, L.(2014). *Sözlü tarih çalışması: Derikli Ermenilerde ve Kürtlerde mekân ve hafıza* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 380730)

Seefeldt, C., Castle, S., & Falconer, R. C. (2015*). Okul öncesi/ilkokul çocukları için sosyal bilgiler öğretimi* (Keskin, S. C., *Çev*.). Ankara: Nobel Yayınevi. (Çalışmanın orijinali 2009 yılında yayımlanmıştır.)

Solmaz, G.(2001). *Tanıkların diliyle Ermeni vahşeti-bir sözlü tarih denemesi* (1. Baskı). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Somersan, S.(1998). Sözlü tarih, araştırmacılık ve tarih yazımına katılım. S.Özbaran (Ed.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinde (ss. 381-392). İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık.

Somuncu, S.(2011). *Türkçe sözlük* (6. Baskı). İstanbul: Nesil Matbaacılık.

Sönmez, F. (2016). Behind domestic life, a postwar middle-class home: The Miller House in Gainesville, FL. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 31*(1), 171-193.

Stake, R. E. (2006). Multiple case study analysis. New York: NY. Guilford Press.

Starr, L.(1996). Oral History. In D. K. Dunaway & W. K. Baum (Eds.), *Oral history- an ınter disciplinary anthology* (2nd Ed., *pp*. 39-61). Walnut Creek: Altamira Press.

Stradling, R.(2003). *20.yüzyıl Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli.* İstanbul: Türk Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Şahin, S.(2018). *İlkokul 4.sınıf sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih uygulamalarının etkililiği ve önemi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 542085)

Şaşan, H.H.(2002). Yapılandırmacı öğrenme. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, *74* (75), 49-52.

Şimşek, A. (2006). *İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi ve öğretimi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir.

Şimşek, A.(2009). *Öğretmenler için yerel tarih Cacabey Medresesi örneği.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Tekeli, İ.(2000). *Tarih öğretiminin yeniden yapılandırılması.* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Thompson, P.(1999). *Geçmişin sesi* (Layıkel, Ş., *Çev*.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1978 yılında yayımlanmıştır.)

Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine giriş* (3. Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tosh, J.(1997). *Tarihin peşinde* (Arıkan, Ö., *Çev*.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1984 yılında yayımlanmıştır.)

Tsui, E. K., & Starecheski, A. (2018). Uses of oral history and digital storytelling in public health research and practice. *Public health, 154*, 24-30. doi:10.1016/ j.puhe.2017.10.008

Tural, A. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sözlü tarih çalışmalarına ilişkin tutumları. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6* (3), 1409-1419. doi: 10.14686/buefad.346862

Uygun, S. (2006). Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih yaklaşımı ve sözlü tarihte bir öğretmen: Hayrettin Uysal. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, *31* (328), 24-32.

Uygun, S.(2011). Türkiye'de sözlü tarih araştırmaları ve öğretmen eğitiminde sözlü tarih yönteminin kullanımı. *Journal of Academic Studies*, *13* (50), 95-112.

Üçüncü, K. (2004). Sözlü kültür/tarih bağlamında edebî bir metin olarak Otman Baba Vilâyetnâmesi. *Bilig*, 28, 1-29.

Üçüncü, K.(2013). Sözlü tarih. V. Engin & A. Şimşek (Edt.), *Türkiye'de tarih yazımı* içinde (2. Baskı, ss. 435-452). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Ünal, K.(2015). *Ortaöğretim kurumlarında tarih öğretiminde akıllı tahta kullanımına yönelik öğrenci görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 397424)

Van Oteghen, S. L. (1996). Using oral history as a motivating tool in teaching. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, *67*(6), 45-48. doi:10.1080/07303084.1996.10604798

Ward, S. M. (2016). Knowing, experiencing, and reporting: Social memory and participant roles in a Tibetan woman's oral history. *Language & Communication*, *49*, 19-35. doi:10.1016/j.langcom.2016.04.001

Welton, D. A., & Mallan, J. T.(1999). *Children and their world: Strategies for teaching social studies* (6th. Ed.). Boston: Hougton Mifflin Company.

Wieder, A. (2002). Wedding pedagogy and politics: Oral histories of black women teachers and the struggle against apartheid. *Race Ethnicity and Education, 5* (2), 133-149. doi:10.1080/13613320220139590

Yalı, S. (2018). Çeviri: Tarihsel düşünme kriterleri: Kanada ölçme-değerlendirme sistemi için bir çerçeve. *Turkish History Education Journal*, *7*(1), 240-250. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tuhed/issue/36775/426007

Yang, S. C., Chen, N. S., & Chen, A. (2002). A student-generated web-based oral history project. *Journal of Computer Assisted Learning*, *18*(3), 272-281. doi:10.1046/j.0266-4909.2002.00239.x

Yediyıldız, B. (2000). *Ordu tarihinden izler*. İstanbul: Fast Yayıncılık.

Yeşil, R. (2010). Nicel ve nitel araştırma yöntemleri. R. Y. Kıncal (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (ss. 49-77). Ankara: Nobel Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, D. (2019). Önceden tasarlanmış sözlü ortam icra bağlamı. *Turkbilig/Turkoloji Arastirmalari Dergisi*, (38), 1-10.

Yıldız, E.(1994). *Annales Tarih Okulu'nun bütünsel tarih anlayışı ve Fernand Braudel* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 31733)

Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (Fourth Edition). London: SAGE Publications Ltd.

Zembat R., Ünsal, F.Ö., Yazıcı, F., Küçükoğlu, E.K., Yıldız, T.Ö., & Tunçeli, H.İ. (2014). My own past an example of family involvement project applied to improve 48-54 months old children's perception of the past. *International Journal on New Trends in Education & their Implications (IJONTE)*, *5* (1), 209-215.

EKLER

EK 1. MEB İzin Belgeleri

T.C.
VAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 77157353-821.99-E.20279969 28.11.2017
Konu : Uygulama İzni

İL MAKAMINA

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün 07/11/2017 tarih ve 88179374-302.08.01-E.1700309726 sayılı yazıları ile Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Programı öğrencisi Rüstem ÇURKU'nun "Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması:Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler " konulu tez çalışması kapsamında Tuşba İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Lisesinde öğrenim gören 10-11. Sınıf öğrencileriyle yapma istek talep yazıları incelenmiştir.

Söz konusu tez çalışmasının denetimleri ilgili okul ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmek üzere derslerin aksatılmaması kaydıyla ve gönüllülük esasına göre yapılması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Yakup ALADAĞ
İl Milli Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
28.11.2017

Kiyasettin KIREKİN
Vali a.
İl Milli Eğitim Müdürü

Adres: Abdurrahman Gazi Mah.İskele cad.Çalı durağı 65040 VAN
Elektronik Ağ: http://van.meb.gov.tr
e-posta: ahperiarus@hotmail.com

Bilgi için: P.ARAS
Tel: 0 (432) 222 41 62
Faks: 0 (432) 222 41 61

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 7712-90d1-3251-b76e-2701 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
VAN VALILIGI
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 77157353-821.99-E.20364684 29.11.2017
Konu : Uygulama İzni

TUŞBA KAYMAKAMLIGI
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne)

Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Programı öğrencisi Rüstem ÇURKU' nun "Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler" konulu uygulama izni ile ilgili Müdürlüğümüzün 28/11/2017 tarih ve 20156901 sayılı onay yazısı ekte gönderilmiştir. Ekte gönderilen yazının ilgi yazıda belirtilen okul müdürlüğüne duyurulması hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Kiyasettin KIREKIN
İl Milli Eğitim Müdürü

Eki:
1 - ilgi yazı ve ekleri

Adres: Abdurrahman Gazi Mah.1skele cad.jam dura i 65040 VAN
Elektronik AQ: http://van.meb.gov.tr
e-posta: alperiaras@hotmail.com

Bilgi için: P.ARAS
Tel: 0 (432) 222 41 62
Faks: 0 (432) 222 41 01

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 41LF—7154—30aa—98le—78ld kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
TUŞBA KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27946581-821.99-E.20475026 30.11.2017
Konu : Uygulama İzni

LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi :İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 29.11.2017 tarih ve 77157353-821.99-E.20364684 sayılı yazısı.

İlgi yazıya istinaden "Uygulama İzni " İle İlgili yazısı yazımız ekinde gönderilmiştir. Ekte gönderilen yazılar doğrultusunda Van'da Düğünler "konulu uygulama izni ile ilgili 28/11/2017 tarih ve 20156901 sayılı onay yazısı ekte gönderilmiştir. Ekte gönderilen yazının okulunuza duyurulması hususundan;

Bilgilerinize rica ederim.

Zakir TAŞKIN
Müdür a.
İlçe Milli Eğitim Şube Müdürü

Ek: ilgi yazı ve eki

Adres:
Elektronik Ağ:
e-posta:

Bilgi için: Hamdi YAŞAR.VHKİ
Tel:04322161008
Faks:

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 5b25-5e9b-3071-9067-bfdd kodu ile teyit edilebilir.

EK 2. Katılımcı Görüşme Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Kıymetli katılımcı,

Bu formun amacı **"Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: "Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler"** konulu bir çalışmamız için sizlerden izin almaktır. Soruları özenle cevaplamanız araştırmaya olumlu bir katkı yapacaktır. Araştırma süresince ve sonrasında sizin rahatlığınız ve hassasiyetleriniz noktasında duyarlı olacağımızı önemle belirtmek isteriz. İstediğiniz takdirde, sizden sağlanan tüm verinin bir kopyası size verilecektir. Bu araştırmaya katılım **tamamen gönüllülük** esasına dayanmakta ve araştırma süresince istediğiniz an ayrılma hakkınız söz konusu olabilmektedir.

Bu formu imzalamanız, yukarıdaki açıklamaları ve araştırmaya **gönüllü olarak** katılmayı kabul ettiğinizi gösterecektir. Sizlerden elde edeceğimiz bilgiler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak ve kimliğiniz gizli tutulacaktır. İlginize, duyarlılığınıza ve katkılarınıza şimdiden çok teşekkür ederiz. Sormak istediğiniz herhangi bir sorunuz ya da dile getirmek istediğiniz herhangi bir endişeniz olursa, bizimle istediğiniz zaman bağlantı kurabilirsiniz.

Yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Rüstem ÇURKU
Atatürk Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Tarih Eğitimi Bilim Dalı
Doktora Öğrencisi
rustemcurku@hotmail.com

Aşağıda imzası bulunan ben "……..…….", yukarıdaki açıklamaları okuyup-anladığımı ve bu araştırmaya **gönüllü** olarak katıldığımı bildirmiş bulunmaktayım.

Tarih: İmza

EK 3. Öğrenci Gönüllülük Formu

GÖNÜLLÜ ÖĞRENCİ KATILIM FORMU

Kıymetli katılımcı,

Bu formun amacı **"Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: "Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler"** konulu doktora tez çalışmamız için sizlerden izin almaktır. Araştırma süresince ve sonrasında sizin rahatlığınız, gönüllülüğünüz ve hassasiyetleriniz noktasında duyarlı olacağımızı önemle belirtmek isteriz. İstediğiniz takdirde, sizden sağlanan tüm verinin bir kopyası size verilecektir. Bu araştırmaya katılım **tamamen gönüllülük** esasına dayanmakta ve araştırma süresince istediğiniz an ayrılma hakkınız söz konusu olabilmektedir.

Sizlerden doktora tez çalışmamız kapsamında 50 yaş üstü iki aile olmak üzere en az dört kişiyle görüşme yapmanız istenecek ve bu sayede toplam 60 kişiyle görüşme yapılacaktır. Görüşmeler, ses kayıt cihazıyla kaydedilecek, söylenenler not alınacak, mümkünse fotoğraflanacaktır, ayrıca bu çalışmalar; sınıflarda sunulacak, panolarda sergilenecek, konuyla ilgili konferans verilecek ve sonrasında sergi düzenlenecektir.

Bu formu imzalamanız, yukarıdaki açıklamaları ve araştırmaya **gönüllü olarak** katılmayı kabul ettiğinizi gösterecektir. Sizlerden elde edeceğimiz bilgiler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak ve kimliğiniz gizli tutulacaktır. İlginize, duyarlılığınıza ve katkılarınıza şimdiden çok teşekkür ederiz. Sormak istediğiniz veya dile getirmek istediğiniz herhangi bir endişeniz olursa, bizimle iletişime geçebilirsiniz

Yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Rüstem ÇURKU
Atatürk Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Tarih Eğitimi Bilim Dalı
Doktora Öğrencisi
rustemcurku@hotmail.com

Aşağıda imzası bulunan ben "……..…….", yukarıdaki açıklamaları okuyup-anladığımı ve bu araştırmaya **gönüllü** olarak katıldığımı bildirmiş bulunmaktayım.

Tarih: İmza

EK 4. Öğrenci Velisi Gönüllülük Formu

ÖĞRENCİ VELİSİ GÖNÜLLÜLÜK FORMU

__/__/2017

LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜNE

TUŞBA/VAN

Velisi bulunduğum_____ sınıfı, _____ numaralı ve _____ isimli öğrencimin okul bünyesinde yapılacak olan "Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: "Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler" konulu sözlü tarih çalışmasında; veli görüşmeleri, mülakat, sergi, konferans vb. çalışmalarda görev almasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

A D R E S :

Öğrenci Velisi

İmza

Adı Soyadı

EK 5. Üniversite İzin Yazısı

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı 14030606002 numaralı doktora öğrencisiyim. Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: "Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler" adlı doktora tez önerim 04.07.2017 tarihli Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yazısına istinaden 04/07/2017 tarih ve 2017-2526 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmişti. Bu doğrultuda Van ili, Tuşba ilçesi Lisesi 10-H/ 11 H-I şubelerinde Tarih dersleri kapsamında 03 Aralık 2017- 03 Nisan 2018 tarihleri arasında ders öğretmeni gözetiminde ekte belirtilen uygulama ve etkinliklerin yapılması gerekmektedir.

Tez faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli izinlerin alınması hususunda; gereğini bilgilerinize saygılarımla arz ederim.

A D R E S :

Şerefiye Mah. Şefkat Kooperatifi

E blok Kat:6 No:14 İpekyolu/ VAN

Cep Telefonu: 0505 489 13 69

E-posta: rustemcurku@hotmail.com

Rüstem ÇURKU

03.11.2017

E K L E R :

1- Danışman Onaylı Doktora Tez Öneri Formu (43 Sayfa)

2- Araştırma Tamamlandıktan Sonra Araştırmanın Teslimine Dair Taahhütname EK-1 (1 Sayfa)

3- Araştırma Sonunda Olabilecek Fiziki Zararları Karşılama Taahhüdü EK-2 (1 Sayfa)

4- Araştırma Değerlendirme Formu FORM-2 (1 Sayfa)

EK 6. Okul İdaresi İzin Yazısı

Sn: Rüstem ÇURKU

(Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Tarih Öğretmenliği Doktora Öğrencisi)

İlgi: : a) İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 28/11/ 2017 tarih ve 20156901 sayılı yazısı.

İlgi (a) yazı ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından verilen onay ve dilekçeniz gereği, "Tarihsel Düşünme Becerilerinden Kronolojik Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi Kazanımında Sözlü Tarih Çalışması: "Geçmişten Günümüze Van'da Düğünler" konulu doktora teziniz sürecinde; okulumuz 10-H/ 11-H-I şubelerinde tarih derslerinde, uygun zamanlarda ve veli görüşmeleri ile ziyaretleri kapsamında gerekli uygulamaları yapmanız ve okul idaresini bilgilendirmeniz uygun görülmüştür.

Gereğini rica ederim.

Okul Müdürü

EK 7. Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları

DÜĞÜN ÖNCESİ GELENEKLER

1- Kaç yıldır evlisiniz (eşiniz yaşıyorsa)? Eşiniz yaşamıyorsa ne kadar süre evli kaldınız?

2- Eşinizi evlenmeden önce tanıyor muydunuz?

3- Eşinizle hangi yolla evlendiniz? (Görücü-Tanışma vb. usul ile)

4-Nişanlılık süreci yaşadınız mı, yaşadıysanız bu süreç ne kadar sürdü, bu aşamada neler yaşandı?

5- Sizin döneminizde; kız isteme ve nişan döneminde mevcut olan gelenekler (farklı uygulamalar) nelerdi? Sizin kız isteme ve nişan sürecinizde neler yapıldı?

6- Sizin döneminizde; kız isteme ve nişan döneminde mevcut olan eğlenme (müzik) gelenekleri nasıldı? Sizin kız isteme ve nişan sürecinizde neler yapıldı?

7- Sizin döneminizde; kız isteme ve nişan döneminde konuklara yapılan ikramlar (tatlı-yemek) ve aileler arasında karşılıklı hediyeleşme gelenekleri nelerdi? Sizler neler yaptınız?

DÜĞÜN ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

8- Düğününüzden önce yaptığınız hazırlıklar (elbise, fotoğraf çekimi) ve farklı uygulamalarınız (hamama gitme, bastalya-kına gecesi vb.) var mıydı? Döneminizdeki bu hazırlık ve uygulamalar hakkında bilgi verebilir misiniz?

9- Döneminizde, evlenmeden önce çeyiz hazırlama konusunda mevcut olan âdetler hakkında bilgi verebilir misiniz?

10- Siz de çeyiz dizdiniz/hazırladınız mı? Hazırladıysanız bahsedebilir misiniz?

11- Düğün öncesi yaptığınız genel hazırlıkları anlatır mısınız?

DÜĞÜN SIRASINDA YAPILANLAR

12- Döneminizdeki düğünlerin başlaması ve düğün süreci nasıldı, düğünler kaç gün sürerdi? Sizin düğününüz nasıl oldu, anlatabilir misiniz?

13- Sizin döneminizdeki düğünlerde bulunan farklı uygulamalar (haremlik/selamlık-sağdıçlık-damat tıraşı-gelin getirme) nelerdi?

14- Düğününüzde, oynanan oyunlar (dans, figür, eğlence, müzik) nelerdi?

15- Düğününüzde, konuklara yapılan ikramlar (yemekler) nelerdi, bahsedebilir misiniz?

16- Düğününüzde, yöresel kıyafet veya istediğiniz kıyafeti giydiniz mi?

17- Sizin düğününüz yörenizde olanlar gibi miydi? Benzer veya farklı yönlerini anlatabilir misiniz?

DÜĞÜN SONRASI YAPILANLAR

18- Düğün bitiminden sonraki günlerde yapılan/uygulanan gelenekler nelerdi? (Kız veya erkek tarafının yaptıkları) Kendi düğününüzden sonra bu gelenekler ile ilgili neler yaptınız? Sizin için neler yapıldı?

GENEL SORULAR

19- Sizin döneminizdeki düğünlerin (düğün öncesi. düğün esnası ve sonrası) giyim-kuşam kültürü ile günümüzdeki düğünlerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

20- Sizin döneminizdeki düğünlerin (düğün öncesi. düğün esnası ve sonrası) yeme-içme âdetleri (yapılan ikramlar ve uygulamalar) ile günümüzdeki düğünlerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

21- Sizin döneminizdeki düğünlerin (düğün öncesi. düğün esnası ve sonrası) oynanan oyunlar (dans, figür, eğlence, müzik) ile günümüzdeki düğünlerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

22- Sizin döneminizdeki düğünlerin (düğün öncesi. düğün esnası ve sonrası) gelenekleri (hediyeleşme-sağdıçlık-âdetler vb.) ile günümüzdeki düğünlerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

23- Sizin döneminizdeki şehir düğünleri (düğün öncesi. düğün esnası ve sonrası) ile köy düğünlerinin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

24- Sizin döneminizdeki düğünler ile (düğün öncesi. düğün esnası ve sonrası) günümüzdeki düğünler arasındaki benzerlikler ve farklılıklara ilişkin son olarak neler söylersiniz?

EK 8. Odak Grup Görüşme Soruları

ODAK GRUP GÖRÜŞME FORMU

GİRİŞ: Araştırma amacı hakkında bilgi verildi, tartışma sürecine ilişkin bazı temel ve uyulması gereken kurallar açıklandı (kaydın temiz gerçekleşebilmesi için teker teker konuşulması, masadaki eşyaların çok yavaş hareket ettirilmesi ve benzeri), görüşmenin yaklaşık 1-1,5 saat sürebileceği tekrarlandı.

Lütfen isminizi söyleyip kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

1- Yapılan sözlü tarih etkinliği hoşunuza gitti mi, gittiyse hangi yönleri hoşunuza gitti?

2- Yapılan sözlü tarih çalışmasının size ne tür katkıları/kazandırdıkları/etkileri oldu?

3- Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde Van'da düğün öncesi gelenekler (Görücü/tanışma-kız isteme/nişan aşamasında mevcut gelenek/farklı uygulamalar/eğlenme-müzik/yemek/hediyeleşme) hakkında ne düşünüyorsunuz?

4- Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde Van'da düğün öncesi hazırlıklar (Elbise-fotoğraf çekimi-farklı uygulamalar kapsamında hamama gitme-bastalya/kına gecesi-çeyiz-genel hazırlıklar) hakkında ne düşünüyorsunuz?

5- Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde Van'da düğün sırasında yapılanlar (Başlaması/süreci-farklı uygulamalar kapsamında haremlik/selamlık-sağdıçlık-damat tıraşı-gelin getirme-oynanan oyunlar dans/figür/eğlence/müzik-konuklara yapılan ikramlar/yemekler-kıyafet-yöresel benzerlik ve farklılıklar) hakkında ne düşünüyorsunuz?

6-Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde Van'da düğün sonrasında yapılanlar (Uygulamalar/gelenekler) hakkında ne düşünüyorsunuz?

7- Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde geçmişten günümüze Van düğünlerinin öncesi, sırası ve sonrası uygulamalarda (Giyim/kuşam-yeme/içme/ikram-oynanan oyunlar dans/müzik/figür/eğlence-hediyeleşme/sağdıçlık/âdetler-geçmiş ve şimdiki şehir düğünleri/köy düğünleri) yaşanan değişim ve dönüşümler ile benzerlik ve farklılıkları hakkında ne düşünüyorsunuz?

8- Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde, geçmişten günümüze Van düğünlerindeki değişim, dönüşüm, benzerlik ve farklılaşmanın nedenleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Yapılan sözlü tarih etkinliği neticesinde geçmişten günümüze Van düğünlerinin öncesi, sırası ve sonrası uygulamalarda benzerlik ve farklılıklara ilişkin son olarak eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı? Teşekkür ederim.

EK 9. Etkinliğe Katılmayanlara Yönelik Mülakat Soruları

Tarih:_____
Katılımcı No:_____
Başlama:___:___ Bitiş:_____:_____

ETKİNLİĞE KATILMAYAN-ETKİNLİĞİ TAKİP EDEN ÖĞRENCİLERE YÖNELİK GÖRÜŞME SORULARI

1-Yapılan sözlü tarih etkinliği hoşunuza gitti mi, gittiyse hangi yönleri hoşunuza gitti?

2-Yapılan sözlü tarih çalışmasının, uygulamayı yapanlara ve size ne tür katkıları/kazandırdıkları/etkileri oldu?

3-Yapılan sözlü tarih uygulamasının, sizce klasik ders işleme yöntem ve tekniklerine göre farklılıkları nelerdir?

EK 10. Öğrencilerle Yapılan Toplantı Fotoğrafları

EK 11. Etkinliğe Katılanlara İlişkin Fotoğraflar

EK 12. Veli Görüşme Fotoğrafları

EK 13. Odak Grup Görüşmesine İlişkin Fotoğraflar

EK 14. Sınıflarda Yapılan Sunumlara İlişkin Fotoğraflar

EK 15. Konferans Fotoğrafları

EK 16. Okul Geneli Yapılan Sergi Fotoğrafları

EK 17. Sınıf Pano Fotoğrafları

EK 18. Okul Pano Fotoğrafları

EK 19. Etkinliğe Katılmayanlara İlişkin Fotoğraflar

EK 20. Çeyiz Fotoğrafları

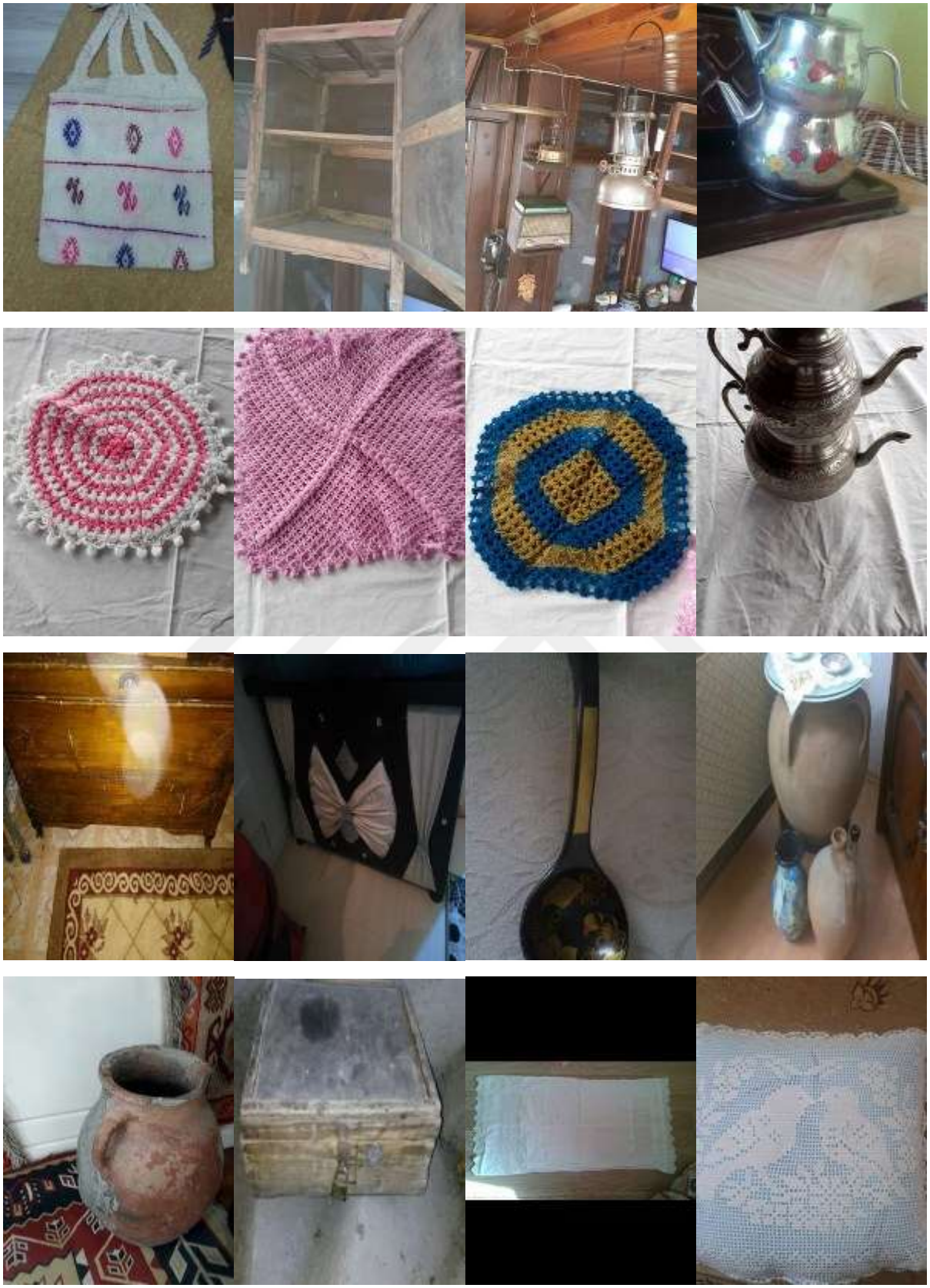

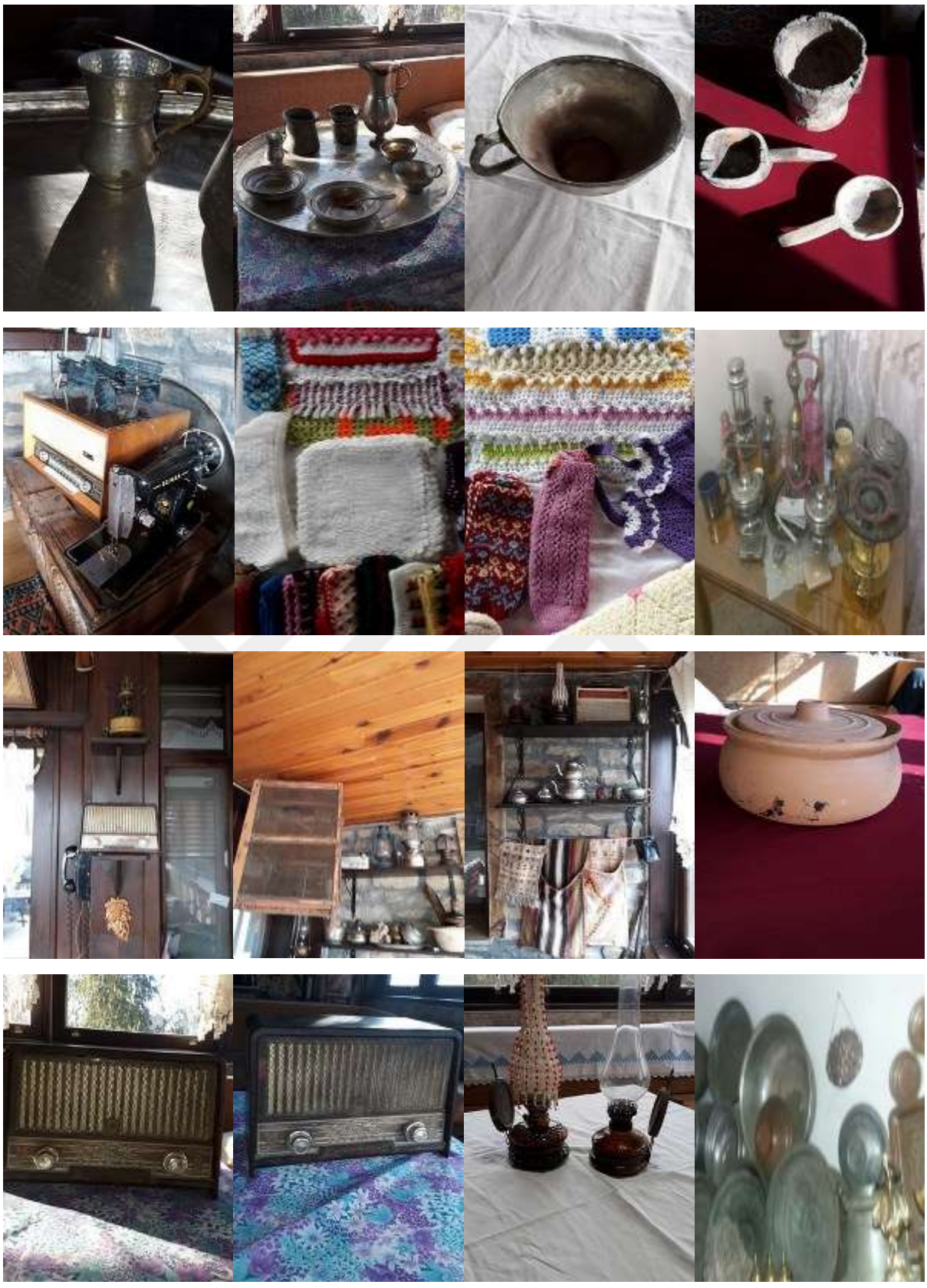

EK 21. Van'ın Eski Düğünlerinden Kesitler

EK 22. Katılımcı Görüşmeleri Neticesinde Oluşan Sözlü Kaynak Listesi

SIRA NO	GÖRÜŞÜLEN KİŞİ	GÖRÜŞME YERİ	GÖRÜŞME TARİHİ	GÖRÜŞME SAATİ
1	F……. G……	VAN ÖZEN ADALI ANADOLU LİSESİ	30.01.2018	10.00
2	N……. E……	KENDİ EVİ	28.01.2018	10.00
3	A……. Ç……	KENDİ EVİ	27.01.2018	15.00
4	Ş……. Y…….	VAN ÖZEN ADALI ANADOLU LİSESİ	30.01.2018	10.30
5	Z……. N…….	KENDİ EVİ	27.01.2018	13.00
6	H…… D…….	KENDİ EVİ	27.01.2018	17.00
7	Y……. Z…….	VAN ÖZEN ADALI ANADOLU LİSESİ	30.01.2018	11.00
8	N…… E…….	KENDİ EVİ	01.02.2018	20.00
9	Y……. T…….	KENDİ EVİ	04.02.2018	08.30
10	M….. E…….	KENDİ EVİ	29.01.2018	19.00
11	S……. E…….	KENDİ EVİ	27.01.2018	18.30
12	E……. K……. 1	KENDİ EVİ	01.02.2018	09.00
13	A……. Ö……	KENDİ EVİ	28.01.2018	19.00
14	C……. D……	KENDİ EVİ	27.01.2018	17.30
15	E……. K…… 2	KOMŞU EVİ	27.01.2018	10.00
16	N…… E…….	KENDİ EVİ	28.01.2018	11.00
17	S……. Ö…..	EDREMİT HALK EĞİTİM MERKEZİ	01.02.2018	13.00
18	V……. N……	KENDİ EVİ	27.01.2018	13.30
19	S……. A…….	KENDİ EVİ	29.01.2018	20.30
20	T……. P…….	KARAGÜNDÜZ KÖYÜ-VAN	02.02.2018	10.00
21	B……. Ö……	KENDİ EVİ	29.01.2018	17.30
22	K……. D…….	KENDİ EVİ	26.01.2018	10.00
23	L……. Ç……..	KENDİ EVİ	02.02.2018	10.30
24	A……. S…….	EDREMİT HALK EĞİTİM MERKEZİ	01.02.2018	13.30
25	G……. G…….	KENDİ EVİ	01.02.2018	12.00
26	Z…….. S…….	EDREMİT HALK EĞİTİM MERKEZİ	01.02.2018	14.00
27	K……. P……..	KARAGÜNDÜZ KÖYÜ-VAN	02.02.2018	11.00
28	Ü……. P…….	KARAGÜNDÜZ KÖYÜ-VAN	02.02.2018	11.30
29	H…….. Ö……	EDREMİT HALK EĞİTİM MERKEZİ	01.02.2018	14.30
30	G…… Ö…….	KENDİ EVİ	29.01.2018	18.00
31	M……. C……..	KOMŞU EVİ	29.01.2018	15.00
32	K……. Z……..	KENDİ EVİ	31.01.2018	13.00
33	A……. K…….	KENDİ EVİ	03.02.2018	17.00
34	H……. K…….	KENDİ EVİ	03.02.2018	17.30

35	N……. K…….	KENDİ EVİ	03.02.2018	18.00
36	N……. K…….	KENDİ EVİ	03.02.2018	18.30
37	G……. E…….	EDREMİT HALK EĞİTİM MERKEZİ	01.02.2018	15.00
38	E……. Ç…….	KENDİ EVİ	27.01.2018	15.30
39	F……. G…….	KENDİ EVİ	30.01.2018	16.00
40	R……. A…….	KENDİ EVİ	29.01.2018	21.00
41	İ……. K…….	KENDİ EVİ	31.01.2018	10.00
42	Ç……. K…….	KENDİ EVİ	31.01.2018	11.00
43	Z……. T……..	KENDİ EVİ	04.02.2018	09.00
44	A……. A…….	KENDİ EVİ	06.02.2018	10.00
45	A……. K…….	KENDİ EVİ	07.02.2018	10.00
46	Ş……. K…….	KENDİ EVİ	07.02.2018	11.00
47	A……. K……..	KENDİ EVİ	31.01.2018	14.00
48	R……. D…….	KENDİ EVİ	28.01.2018	13.00
49	S… P…. S….	KENDİ EVİ	07.02.2018	13.00
50	V……. E…….	KENDİ EVİ	07.02.2018	14.00
51	F……. Ü…….	EDREMİT HALK EĞİTİM MERKEZİ	01.02.2018	15.30
52	G…… A……..	KENDİ EVİ	08.02.2018	10.00
53	M….. A…….	KENDİ EVİ	03.02.2018	10.00
54	H…… B…….	KENDİ EVİ	07.02.2018	15.00
55	C……. E……..	KENDİ EVİ	27.01.2018	19.00
56	M…… B…….	KENDİ EVİ	04.02.2018	11.00
57	S……. B……..	KENDİ EVİ	04.02.2018	11.30
58	K……. B……..	KENDİ EVİ	07.02.2018	17.00
59	Ş……. B……..	KENDİ EVİ	07.02.2018	17.30
60	C……. M…….	KENDİ EVİ	08.02.2018	13.00

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: Rüstem Çurku

Doğum Yeri ve Yılı: Van-1975

Medeni Hali: Evli

Memuriyet Hizmet Süresi: 23 yıl

Adres: Şerefiye Mah. Şefkat Sitesi E Blok
Kat:6 No:14 Van

İletişim Bilgileri (e-mail) : rustemcurku@hotmail.com
rustemcurku040@gmail.com

Öğrenim Durumu

Ortaokul	Van 50. Yıl Ortaokulu	Diploma	1989
Lise	Van Ticaret Lisesi	Diploma	1992
Lisans	Fen Edebiyat Tarih	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1997
Y. Lisans	T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	Yüzüncü Yıl Üniversitesi "Van'da Mahalli Basın ve İkinisan Gazetesi (1957-1961)"	2004

Yökdil = 81.250 (İngilizce)

İş Deneyimi (Görevler):

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen-Md.Yrd.	Vangölü Anadolu Lisesi- Milli Piyango Anadolu Lisesi	1997-2002
Öğretmen-Md.Yrd.	Van Fen Lisesi	2003-2011
Müdür	Van Selahaddin Eyyubi Anadolu Lisesi	2011-2014
Şube Müdürü	Saray İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	2014-2015
Öğretmen	Turgut Özal Anadolu Lisesi (Devam Ediyor)	2015-

Yayımlanmış Makaleler:

1- Çurku, R. (2019). Sözlü tarih çalışmalarına yönelik Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmenlerinin tutumlarını incelemeye yönelik Van ilinde bir araştırma. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 6* (4), 2010-2027.

2- Demir, M. Ş., & Çurku, R. (2020). Doğu batı kiliselerinin ayrılış noktası: Kalkedon Konsili. *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 1* (1), 63-69.